

วารสาร

บันทึกแสงโคมคำ

Journal of SaengKhomKham Buddhist Studies

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2569)
Vol. 11 No. 1 (January - April 2026)

ISSN: 2697-5998 (Online)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus

ISSN: 2697-5998 (Online)

วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

Journal of SaengKhomKham Buddhist Studies

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2569)

Vol. 11 No. 1 (January – April 2026)

©วัตถุประสงค์

วารสารบัณฑิตแสงโคมคำเป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานวิชาการ การศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่บทความต่าง ๆ ในสาขาวิชาที่วิทยาเขตพะเยาเปิดสอน คือ (1) พระพุทธศาสนาและปรัชญา (2) การสอนสังคมศึกษา (3) การสอนภาษาไทย และ (4) รัฐศาสตร์ 2) เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ตลอดถึงการบูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ ของคณาจารย์ บุคลากร นิสิต นักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานอื่น อันเป็นการบริการวิชาการแก่สังคม 3) เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา และสร้างความร่วมมือในการบูรณาการการเรียนการสอนกับการเผยแพร่ผลงาน องค์ความรู้ของคณาจารย์ บุคลากรและนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิแบบ Double-blind Review อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยรับพิจารณาต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย กำหนดตีพิมพ์ปีละ 3 ฉบับ (ราย 4 เดือน)

ทั้งนี้ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การนำเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องตามหลักเกณฑ์ที่วารสารกำหนด

อนึ่ง ในกรณีบทความใดถูกปฏิเสธโดยเสียงข้างมากของผู้ทรงคุณวุฒิในการพิจารณาลั่นกรอง (2 ใน 3) วารสารจะยึดเสียงข้างมากของผู้ทรงคุณวุฒิในการปฏิเสธหรือยุติการดำเนินการตีพิมพ์บทความนั้นทันที ยกเว้นในกรณีต่อไปนี้ 1) ผู้เขียนยืนยันที่จะตีพิมพ์บทความนั้นอีกครั้ง 2) ผู้เขียนได้ปรับแก้บทความตามผู้ทรงคุณวุฒิ โดยเสียงข้างมากที่ปฏิเสธการตีพิมพ์นั้นแล้ว และ 3) กองบรรณาธิการเห็นสมควรให้บทความที่ปรับแก้ใหม่นั้นส่งประเมินอีกรอบได้ จากนั้น วารสารจึงจะดำเนินการต่อในขั้นตอนต่อไป โดยผู้เขียนต้องรับผิดชอบในการชำระค่าธรรมเนียมในส่วน of ค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติม (2 ท่าน) ตามที่วารสารกำหนดค่าตอบแทนไว้

๑ที่ปรึกษา (Advisors)

พระพรหมวัชรธีรอาจารย์, ศ. ดร.

พระธรรมวชิโรดม, รศ. ดร.

พระธรรมวชิรปัญญาจารย์, รศ. ดร.

พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ. ดร.

พระราชปรียัติ, รศ. ดร.

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.

พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศ. ดร.

พระมหาสุติภัก อภินนโท

รศ. ดร.สุรพล สุษะพรหม

รศ. ดร.ประพันธ์ ศุภษร

ผศ. ร.ต.ต. ดร.สมยศ ปัญญามาก

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองอธิการบดี ฝ่ายกิจการนิสิต

ผู้อำนวยการสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

รองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ

เจ้าคณะจังหวัดพะเยา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนนานาชาติ

ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย

รองอธิการบดี ฝ่ายกิจการทั่วไป

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัย

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

๒บรรณาธิการบริหาร (Executive Editor)

พระเมธีวัชรคุณ, รศ. ดร.

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตพะเยา

๓หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Chief Editor)

พระครูสุวรรณสุตสุนทร, ผศ. ดร.

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตพะเยา

๔ผู้ช่วยหัวหน้ากองบรรณาธิการ (Assistant Chief Editor)

ผศ. ดร.ชูชาติ สุทธะ

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตพะเยา

ผศ. ดร.พงษ์ประภากรณ์ สุระรินทร์

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตพะเยา

๕กองบรรณาธิการ (Editorial Board Members)

พระสิทธิวัชรบัณฑิต, ผศ. ดร.

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผศ. ดร.สหทัย วิเศษ

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตพะเยา

รศ. ดร.เอกฉัท จารุเมธีชน

ข้าราชการบำนาญ

รศ. ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รศ. ดร.บุญเหลือ ใจมโน

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

รศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

รศ. ดร.ประยงค์ จันทร์แดง
 รศ. ดร.วินิจ ฝาเจริญ
 ผศ. ดร.ประทีป พิษทองกลาง

อ. ดร.สมศรี สัจจะสกุลรัตน์
 อ. ดร.กนกวรรณ เอี่ยมชัย
 อ. ดร.ภรณ์ แก้วขาว
 อ. ดร.สวัสดิ์ โธมทัช
 อ.อริสา สายศรีโกศล
 Prof. Lalji 'Shravak'

Dr. Lim Hui Ling
 Mr. Rex Weylin Tyrone

คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
 วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
 คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
 คณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา
 สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
 วิทยาลัยปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
 คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 Department of Pali and Buddhist Studies,
 Banaras Hindu University, Varanasi, India
 Religious Scholar, Singapore
 Independent Scholar, USA

©ผู้เชี่ยวชาญประจำวารสาร (Journal Specialist)

พระครูวรธรรมวิฑูรย์, ผศ. ดร.	นักวิชาการอิสระ
อ. ดร.สุรัชย์ พุดชู	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

©ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)

พระมหาศิวกร ปญญาวิโร, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
พระครูธรรมธรรมบุญเที่ยง พุทธสาวิโก, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
พระมหากิตติพงษ์ กิตติญาโน, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
อ. ดร.นภาพร หงษ์ทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

©ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)

พ.ต.อ. คชนอง ไช้ทา
 นายวัชรระ บุญปลอด
 พ.ต.ท. ดร.ภัทรวุฒิ อัครภัทร
 นายวิศิษฐ์ สุปรียาพร

©ฝ่ายออกแบบปกและจัดรูปเล่ม (Art and Content Designed)

พระปลัดสุกฤษฎ์ ปิยสีโล, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
นายคมจักร ศรีวิราช	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
นายพนพล อินปิง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
นางสาวสิริกานดา คำแก้ว	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

©กำหนดออกเผยแพร่ (Issue Publication)

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – เมษายน

ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม

ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน – ธันวาคม

©ข้อมูลรับรองคุณภาพวารสาร (Approved Journal)

TCI กลุ่มที่ 1 (พ.ศ. 2568-2572)

©ติดตามข้อมูลและสอบถามรายละเอียด (Additional Information)

Phone: 06 5419 6815

E-mail: jsbsmcu@gmail.com

Facebook Page: วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ JSBS

LINE: @717lstvk

Website: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jsbs/index>

©เจ้าของ (Owner)

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

566 หมู่ที่ 2 ถนนพหลโยธิน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา 56000

©ภาพปก (Cover Page)

ภาพหน้าปกนี้นำเสนอ “แสงแห่งปัญญา” ในฐานะสัญลักษณ์ของการแสวงหาความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ถ่ายทอดผ่านรูปแบบร่วมสมัยที่เรียบง่าย สงบนิ่ง และน่าเชื่อถือ อันสะท้อนถึงบทบาทของปัญญาในการนำทางชีวิตและสังคมสู่ความสมดุลและสันติสุข อีกทั้ง ยังสื่อถึงการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกและการพัฒนาวิชาการอย่างต่อเนื่องในบริบทที่เปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน ออกแบบโดยพระปลัดสุกฤษฎ์ ปิยสีโล, ดร.

ถ้อยแถลงบรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ฉบับนี้เป็นปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2569) ประกอบด้วยบทความวิจัย (Research Articles) 12 บทความ และบทความวิชาการ (Academic Article) 1 บทความ รายละเอียด ดังนี้

บทความวิจัย (Research Articles) 12 บทความ ได้แก่

1) ผลของการใช้รูปแบบการสอนซิปปาที่มีต่อทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดย โชเพีย มะลี เป็นการศึกษาผลของการใช้รูปแบบการสอนโดยเปรียบเทียบทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้งก่อนเรียนและหลังเรียน ช่วยให้เห็นข้อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ ความเท่ากันรวมทั้งความแปรปรวนด้านทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่สูงขึ้น การศึกษานี้ช่วยให้ผู้สอนมั่นใจในรูปแบบการสอนที่กำหนดไว้อย่างดี

2) แนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดย ไพรินทร์ ชัดธิพงษ์ และภุชงค์ เสนานุช เป็นการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรโดยมีกระบวนการทางนโยบายการจ้างงานรวมถึงเน้นกลยุทธ์การปรับตัวและท้าทายในเชิงปฏิบัติ ทำให้เห็นคุณค่าและประสิทธิผลของผู้สูงอายุ จึงทำให้นโยบายนี้จะประสบความสำเร็จอย่างสูงในการสร้างคุณค่าทางใจและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

3) การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ตำบลเขาดิน อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ โดย หทัยชนก คะตะสมบุรณ์ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมจากฐานรากภายในตนเอง การศึกษานี้ช่วยให้เห็นศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคม ทั้งยังได้แนวทางในการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจชุมชนอย่างลงตัวและตามศักยภาพที่มี

4) การจัดการทุนชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่นเทศบาลตำบลแพครีราชา อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท โดย สุวภัทร พิรณฤทธิ และอรินทรศักดิ์ รัตนวงษ์ เป็นการศึกษาการจัดการทุนชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่น ทำให้เห็นทุนและศักยภาพของชุมชนหลากหลายได้แก่ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน ทรัพยากรธรรมชาติ และทุนกายภาพ ทั้งยังชี้ให้เห็นว่า การบ่มเพาะคนด้วยการลงพื้นที่จริงช่วยสร้างการเรียนรู้จากสถานการณ์ได้ดีกว่าการเรียนรู้เชิงทฤษฎีในห้องเรียน

5) การบูรณาการการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านกับเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามา เพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์ กรณีศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในเขตภาคเหนือ โดย รัตนาภรณ์ ทับทิมจันทร์ ทรงภพ ขุนมธุรส และกฤตยาภาณูจน์ ไตพิทักษ์ เป็นการศึกษาการบูรณาการทฤษฎีกับเทคนิคการสอนการอ่านในมหาวิทยาลัย ทำให้ทราบสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน การบูรณาการการเรียนรู้และเข้าถึงข้อมูลที่ทันสมัย ส่งผลให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

6) ผลการพัฒนาเอกสารประกอบการสอน สำหรับนักศึกษาเทคโนโลยีบัณฑิต เพื่อหาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ เรื่องการทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพ โดย สายชล ปัญจมาตย์ เป็นการศึกษา

ผลการพัฒนาเอกสารประกอบการสอนสำหรับนักศึกษาเทคโนโลยีบัณฑิต โดยทำให้อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรได้พัฒนาเอกสารประกอบการสอนที่มีเนื้อหาตรงตามสมรรถนะและคำอธิบายรายวิชาเพื่อประโยชน์ต่อผู้เรียนในการสืบค้นและเรียนรู้ได้ด้วยตนเองได้อย่างตระหนักรู้

7) การศึกษาสภาพปัญหาการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ และแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดย สมศักดิ์ ปัญจกุล กาญจนวิชัยปกรณ์ และกฤษฎากาญจน์ โตพิทักษ์ เป็นการศึกษาสภาพปัญหาการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติ การศึกษานี้ช่วยให้เห็นถึงการพยายามแก้ปัญหาและนำผลไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม

8) การศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย โดย ณรงค์ เจนใจ เป็นการศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายผ้าทอท้องถิ่นที่ใช้เทคนิคอันเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นทั้งในด้านลวดลายกระบวนการผลิต และเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีความเฉพาะตัวเป็นวัฒนธรรมร่วมในการออกแบบลวดลายตามวิถีชีวิตและธรรมชาติในท้องถิ่น

9) การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี โดย พระครูสุนทรสืลสัมบัน พระมหาศุภวัฒน์ จานวุฒโฒ และพระเจริญพงษ์ ธมฺมทีโป เป็นการศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้เห็นว่า พระบ้านกร่างเป็นพระเครื่องสำคัญที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนา และการอนุรักษ์ ถ่ายทอดคุณค่าอย่างเป็นระบบ โดยแต่ละมิติสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในเชิงวัตถุ (พระเครื่อง) และนามธรรม (ความเชื่อ ศรัทธา คุณธรรม)

10) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี โดย พระครูสมุห์พงษ์นรินทร์ ฐิตวโร พระมหาศุภวัฒน์ จานวุฒโฒ และพระเจริญพงษ์ ธมฺมทีโป เป็นการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัด การศึกษานี้ทำให้เห็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของอำเภอศรีประจันต์ ประกอบด้วยส่งเสริมการปฏิบัติธรรม อนุรักษ์วัฒนธรรมและโบราณสถาน พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สนับสนุนบทบาทของชุมชนและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขยายการตลาดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

11) ลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนา: การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังร่วมสมัยเพื่อการสืบทอดวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนา โดย อำนาจ ชัดวิชัย ปฏิวะ เสาวคง ชีระพงษ์ จาตุมา และสุวิน มักได้ เป็นการศึกษาลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนาที่มีผลงานการสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังที่สำคัญของชุมชนที่ร่วมสมัยและการถ่ายทอดองค์ความรู้มีส่วนร่วมของชุมชนอย่างลงตัว

12) การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในกลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยาและเชียงราย โดย ชูชาติ สุทธะ นภาพร หงษ์ทอง พงษ์ประภากรณ์ สุระรินทร์ และพระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส เป็นการศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปัน ทำให้เห็นการนำศาสนาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้กับการอนุรักษ์

การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิงอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน

บทความวิชาการ (Academic Article) 1 บทความ ได้แก่

13) การวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบเสียงสระของภาษาอังกฤษกับภาษาไทยในเชิงสัทวิทยา: แนวทางประยุกต์เพื่อการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ โดย อาทิตย์ ถมมา พงษ์เทพ บุญเรือง และอัมราภรณ์ หนุยอด เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบเสียงสระของ 2 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษกับภาษาไทยในเชิงสัทวิทยา บทความนี้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนอย่างมากในยุคปัจจุบัน

บทความทั้ง 13 เรื่องนี้ มุ่งเน้นพาผู้อ่านเข้าสู่โลกวิชาการด้านพระพุทธศาสนาควบคู่ศาสตร์สมัยใหม่ผ่านการบูรณาการสหวิทยาการ เพื่อแสวงหาคำตอบทางปัญญาและคำตอบทางจิตวิญญาณอันหลากหลาย ก่อให้เกิดการตั้งคำถาม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการแสวงหาคำตอบใหม่อย่างต่อเนื่องตามเจตนารมณ์ของวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

กองบรรณาธิการขออนุโมทนาขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยที่ได้ร่วมกันพิจารณาตรวจสอบ ให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงแก้ไขบทความให้มีคุณภาพ ตลอดถึงขอขอบคุณผู้อ่านทุกท่านที่ให้การสนับสนุนส่งเสริมวารสารบัณฑิตแสงโคมคำมาโดยตลอด 11 ปี นับเป็นจุดสำคัญที่ช่วยกระตุ้นและเตือนให้วารสารดำรงไว้ซึ่งการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มุ่งยกระดับคุณภาพพร้อมทั้งยึดมั่นในหลักจริยธรรมของการดำเนินงานวารสารวิชาการอย่างเคร่งครัด เพื่อธำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและมาตรฐานทางวิชาการ อันจะส่งเสริมให้วารสารเป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สร้างสรรค์ทางปัญญาและหล่อหลอมองค์ความรู้ระหว่างผู้เขียนและผู้อ่านอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญของพลังปัญญาที่มั่นคงและยั่งยืนสืบไป หากมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวารสารให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการยินดีน้อมรับด้วยความขอบพระคุณยิ่ง

พระเมธีวชิรคุณ, รศ. ดร.

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ (Content)

ถ้อยแถลงบรรณาธิการ [5]

สารบัญ [8]

บทความวิจัย (Research Articles)

- ผลของการใช้รูปแบบการสอนซิปปาที่มีต่อทักษะการอ่าน
และการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
The Effects of CIPPA Teaching Approach on Reading
and Critical Thinking Skills of Grade 12 Students
โซเฟีย มะลี
Sofia Malee

1-18
- แนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
Guidelines for Developing Elderly Employment Policies in
Local Government Organizations
ไพรินทร์ ขัดธิพงษ์, ภูงค์ เสนานุช
Pairin Khadtipong, Puchong Senanuch

19-39
- การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษาตำบลเขาดิน อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์
Community Potential Development to Drive Sustainable Grassroots
Economics: A Case Study of Khao Din Sub-district, Kao Liao District,
Nakhon Sawan Province
หทัยชนก คตะสมบุรณ์
Hathaichanok Khatasombun

40-62
- การจัดการทุนชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่น
เทศบาลตำบลแพรกศรีราชา อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
Community Capital Management for Strengthening Local Communities:
A Case Study of Phraek Si Racha Sub-district Municipality,
Sankhaburi District, Chai Nat Province
สุวัชร ไพธณฤทธิ, อรินทร์ศักดิ์ รัตนวงษ์
Suwaphat Phironrit, Arinsak Rattanawong

63-79

สารบัญ (ต่อ)

- การบูรณาการการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านกับ
เทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามา เพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์
กรณีศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในเขตภาคเหนือ

The Integration of Learning Management Based on Reader-response Theory
with Panoramic Reading Technique to Develop Analytical Reading Skills
in Case Study of Mahachulalongkornrajavidyalaya University in
the Northern Region

รัตนาภรณ์ ทับทิมจันทร์, ทรงภพ ขุนมธุรส, กฤตยากาญจน์ โตพิทักษ์

Rattanaporn Tabtimchan, Songphop Khunmathurot, Krittayakan Topithak

80-97
- ผลการพัฒนาเอกสารประกอบการสอนสำหรับนักศึกษาเทคโนโลยีบัณฑิต
เพื่อหาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ เรื่องการทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพ

The Development of Teaching Documents for Bachelor of Technology
Students to Assess Their Learning Achievement in Destructive Testing

สายชล ปัญจมาตย์

Saichon Panjamat

98-115
- การศึกษาสภาพปัญหาการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและแนวทางการใช้แนวคิด
การวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์
เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

A Study of the Problematic Condition of Critical Reading and Guidelines
for Using the Concept of Practical Criticism in conjunction with the REAP
Strategy via Electronic Books to Develop Critical Reading Ability of
Mattayom 5 Students

สมศักดิ์ ปัญจสีล, กาญจนา วิชญาปกรณ์, กฤตยากาญจน์ โตพิทักษ์

Somsak Panchasin, Kanchana Witchayapakorn, Krittayakan Topithak

116-131
- การศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย

A Study of the Unique Patterns of Local Woven Fabrics in
Chiang Rai Province

ณรงค์ เจนใจ

Narong Jenjai

132-148

สารบัญ (ต่อ)

- การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
จังหวัดสุพรรณบุรี

An Analytical Study of Phra Ban Krang Buddhist Art in the Context
of Local History in Suphan Buri Province

พระครูสุนทรศีลสัมบัน, พระมหาศุภวัฒน์ จานวุฑโฒ, พระเจริญพงษ์ ธมมทีโป
Phrakhrusunthonsilasamban, Phramahasupawat Thānavuddho,
Phrajaorenphong Dhammadīpo

149-166
- การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในอำเภอศรีประจันต์
จังหวัดสุพรรณบุรี

The Development of Eco-cultural Tourism in Temples of
Sri Prachan District, Suphan Buri Province

พระครูสมุทรพงษ์นรินทร์ จิตวโร, พระมหาศุภวัฒน์ จานวุฑโฒ, พระเจริญพงษ์ ธมมทีโป
Phrakrusamu Phongnarin Thitavaro, Phramahasupawat Thānavuddho,
Phrajaorenphong Dhammadīpo

167-186
- ลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนา: การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนัง
ร่วมสมัยเพื่อการสืบทอดวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนา

The Applied Laikham in Lanna Art: Creation of Contemporary Murals
for Inheriting the Way of Life in the Buddhist Community

อำนาจ ขัดวิชัย, ปฏิวะธ เสาร์คง, อีระพงษ์ จาตุมา, สุวิน มักได้
Amnat Khadvichai, Patiwet Saokong, Teerapong Jatuma, Suwin Makdai

187-203
- การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์
การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง
จังหวัดพะเยาและเชียงราย

The Study on the Knowledge of Buddhism and Local Wisdom
in Conservation, Utilization, and Benefit Sharing from Community Forests
in the Ing Basin, Phayao and Chiang Rai Provinces

ชูชาติ สุทธะ, นภาพร หงษ์ทอง, พงษ์ประภากรณ์ สุระรินทร์,
พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส
Chuchat Sutta, Napaporn Hongthong, Phongprabhakorn Surarin,
Phrakhrubaideeka Chalermpon Ariyavamsa

204-228

สารบัญ (ต่อ)

บทความวิชาการ (Academic Article)

- การวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบเสียงสระของภาษาอังกฤษกับภาษาไทย 229-251
 ในเชิงสัทวิทยา: แนวทางประยุกต์เพื่อการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ
 A Contrastive Phonological Analysis of the Vowel Systems in
 English and Thai: Implications for English Language Pedagogy
 อาทิตย์ ถมมา, พงษ์เทพ บุญเรือง, อัมราภรณ์ หนูยอด
 Atit Thomma, Pongthep Boonrueng, Aummaraporn Nooyod

ภาคผนวก

- คำแนะนำสำหรับผู้เขียน (1)
- แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ (16)
- ตัวอย่างรูปแบบการจัดพิมพ์บทความในวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ (17)
- กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ (25)

Research Article; Received: 2025-09-16; Revised: 2025-10-20; Accepted: 2025-10-23.

ผลของการใช้รูปแบบการสอนซิปปาที่มีต่อทักษะการอ่าน และการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 The Effects of CIPPA Teaching Approach on Reading and Critical Thinking Skills of Grade 12 Students

โซเฟีย มะลี

Sofia Malee

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Prince of Songkla University Demonstration School (Secondary),

Prince of Songkla University, Pattani Campus

First/Corresponding Author, E-mail: prissana.p@psu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยกึ่งทดลองโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนและหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา 2) เพื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างนักเรียนที่เรียนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปากับนักเรียนที่เรียนโดยวิธีปกติ 3) เพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์และความเท่ากันของเมตริกซ์ความแปรปรวนร่วมด้านทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างนักเรียนที่เรียนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปากับนักเรียนที่เรียนโดยวิธีปกติ กลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2565 แผนการเรียนศิลปศาสตร์ จำนวน 2 ห้อง ห้องละ 30 ได้มาโดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบยกกลุ่มเครื่องมือที่ใช้การวิจัย คือ แผนการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนที่เรียนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปากับนักเรียนที่เรียนโดยวิธีปกติ แบบวัดทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ชนิดปรนัย 4 ตัวเลือก ฉบับก่อนเรียนและฉบับหลังเรียนซึ่งเป็นแบบวัดคู่ขนาน สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การคำนวณค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าทีและการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา มีคะแนนทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและคะแนนทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 2) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา มีคะแนนทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและคะแนนทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปรกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) การพิจารณาความเท่ากันของเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมระหว่างกลุ่ม ทดลองกับกลุ่มควบคุมพบว่า ไม่แตกต่างกัน ส่วนการทดสอบความสัมพันธ์กันของ ทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม พบว่า มีความสัมพันธ์กัน ขณะที่การพิจารณาความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่ม ทดลองกับกลุ่มควบคุมพบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ องค์ความรู้ จากการวิจัย คือ รูปแบบการสอนซิปปาเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้และสามารถนำไปปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงสามารถส่งเสริมทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณได้จริง

คำสำคัญ: รูปแบบการสอนซิปปา; การอ่านอย่างมีวิจารณญาณ; การคิดอย่างมี วิจารณญาณ

Abstract

This study aims to 1) compare the reading and critical thinking skills of Grade 12 students before and after implementing the CIPPA instructional approach; 2) compare reading and critical thinking skills during students' learning with the CIPPA approach versus traditional teaching methods; and 3) examine the relationship and equality of the covariance matrix in reading and critical thinking skills between students taught using the CIPPA model and those taught with conventional methods. The target population comprises Grade 12 students in the Liberal Arts Program during the academic year 2022, consisting of two classes with 30 students each. The sample is obtained through the cluster sampling method. Lesson plans for students taught using the CIPPA approach and those taught with conventional methods, a

multiple-choice test with four options is utilized to measure students' reading and critical thinking ability, administered as parallel forms in both the pre-test and the post-test. The statistical methods employed in the study included the calculation of arithmetic mean, standard deviation, t-test, and multivariate analysis of variance (MANOVA).

The findings reveal the following: 1) students taught using the CIPPA approach achieve significantly higher post-test scores in reading and critical thinking skills than their pre-test scores, with a statistically significant difference at the 0.05 level. 2) The CIPPA group outperforms the group taught with conventional methods in reading and critical thinking skills, with a statistically significant difference at the 0.05 level. 3) There is no significant difference in the covariance matrices between the experimental and control groups as determined by MANOVA. However, a significant relationship is observed between reading and critical thinking skills within both groups, consistent with MANOVA results. Furthermore, no significant difference in mean scores is found between the experimental and control groups. The conclusions of the research indicate that the CIPPA instructional model is a learner-centered approach that encourages comprehension and practical application in a concrete manner. Additionally, it enhances students' reading and critical thinking skills, enabling them to apply these competencies effectively.

Keywords: CIPPA Teaching Approach; Critical Reading skills;
Critical Thinking Skills

บทนำ

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ได้วางกรอบเป้าหมายหลักเพื่อการพัฒนาทักษะของประชากรในศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งเน้นการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาทักษะการคิด ทักษะการให้เหตุผล ทักษะกระบวนการกลุ่ม ความรู้และคุณลักษณะจากการเรียนรู้ในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยใช้เทคโนโลยีและเครือข่ายดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพสนับสนุนการเรียนรู้ ความเข้า

ใจความต่างทางวัฒนธรรม ทั้งยังกำหนดยุทธศาสตร์ทางการศึกษาในการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) จะเห็นได้ว่า แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ให้ความสำคัญแก่การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาทักษะการคิด จากการศึกษา งานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เช่น จิตภา ภาณุมาภรณ์ และคณะ (2557) ศึกษาการพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริม ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณตามแนวคิดของบลูม (Bloom) ในการรับชมสื่อ โฆษณาพบว่า หลังการทดลองผู้เรียนมีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการรับชม สื่อโฆษณาเพิ่มขึ้นและยังสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ และพิทักษ์ชัย บรรณาลัย (2559) ศึกษาผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบซักค้ำที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนเรื่องอิทธิพลของสื่อและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า หลังการทดลองผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านความรู้ เจตคติ การปฏิบัติและการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพิ่มขึ้นและยังสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญเช่นเดียวกัน

ในขณะเดียวกัน หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดให้เด็กไทยต้องเรียนสาระวิชาภาษาไทย โดยเฉพาะสาระการอ่านและได้กำหนด คุณภาพผู้เรียนในสาระการอ่านไว้ว่า เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ผู้เรียนสามารถอ่าน ออกเสียงบทร้อยแก้วได้ถูกต้องเข้าใจ ดีความ แปลความและขยายความเรื่องที่อ่านได้ วิเคราะห์วิจารณ์จากเรื่องที่อ่าน แสดงความคิดเห็นโต้แย้งและเสนอความคิดใหม่จาก การอ่านอย่างมีเหตุผล สังเคราะห์ ประเมินค่าและนำความรู้ความคิดจากการอ่านมา พัฒนาค้นพบพัฒนาการเรียน และพัฒนาความรู้ทางอาชีพและนำความรู้ความคิดไป ประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต (หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551) แต่เมื่อพิจารณาผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ปีการศึกษา 2563 กลับพบว่า ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของนักเรียนโรงเรียน สาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) ในสาระการฟัง การดูและการพูด ได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 88.22 สาระการเขียนได้คะแนนเฉลี่ย ร้อยละ 78.39 สาระการ อ่านได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 68.23 จากผลการทดสอบข้างต้นจะเห็นได้ว่า สาระการ อ่านได้คะแนนเฉลี่ยน้อยกว่าสาระการเขียน 10.16 คะแนน และได้คะแนนเฉลี่ยน้อย กว่าสาระการฟัง การดูและการพูดมากถึง 19.99 คะแนน อีกทั้งในการประเมิน ความสามารถในการอ่านของนักเรียนจากการจัดการเรียนการสอนพบว่า นักเรียนส่วน

ใหญ่มีความสามารถในการอ่านในระดับที่ไม่น่าพึงพอใจเช่นเดียวกัน (โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา), 2564)

เมื่อศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาในเรื่องการพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณพบว่า มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณโดยนำแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้ ซึ่งผลจากการฝึกสามารถพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณอย่างได้ผลเช่นเดียวกัน เช่น กมลพัทธ์ โพธิ์ทอง (2554) ศึกษาผลของการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยโดยใช้กลวิธีอาร์ อี เอ พี ซึ่งมีต่อความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและการเขียนเรียงความของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลการศึกษาพบว่า หลังการทดลองผู้เรียนมีความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณเพิ่มขึ้นและยังสูงกว่ากลุ่มที่เรียนด้วยวิธีปรกตอย่างมีนัยสำคัญ

จากปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า รูปแบบการสอนซิปปาตามแนวคิดของทิตินา แชมมณี (2542) มีความเหมาะสมที่จะนำมาแก้ปัญหาทักษะการคิดและการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ เนื่องจากรูปแบบการเรียนการสอนซิปปาเป็นรูปแบบการสอนที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดสามารถค้นพบความรู้และสร้างความรู้ได้ด้วยตัวเอง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา และสามารถนำความรู้และทักษะกระบวนการต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในอนาคตอย่างเกิดประโยชน์มากที่สุด

รูปแบบการสอนซิปปาเกิดจากการนำแนวคิดทั้ง 5 มารวมกัน ได้แก่ แนวคิดการสร้างความรู้ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้แบบร่วมมือ แนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือในการเรียนรู้ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้กระบวนการ และแนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายโอนความรู้ (ทิตินา แชมมณี, 2553) ซึ่งคำว่า ซิปปา (CIPPA) เป็นอักษรย่อที่มีความหมายตามแนวคิดหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทิตินา แชมมณีได้สร้างขึ้นมาใช้ในการเรียนการสอนโดยมีหลักการจัดกิจกรรม ดังนี้ 1) กิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง 2) กิจกรรมจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว 3) กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เคลื่อนไหวร่างกายอย่างเหมาะสม 4) กิจกรรมที่โอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ โดยเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ และ 5) การให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้อย่างถูกต้อง (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว ยินดีสุข, 2548)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ผู้วิจัยจึงนำรูปแบบการเรียนการสอนซิปปามาพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีทักษะอ่านและทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพอย่างครบถ้วนตามที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนด รวมถึงส่งเสริมให้ผู้เรียนก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของวิทยาการและเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนและหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา
2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างนักเรียนที่เรียนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปากับนักเรียนที่เรียนโดยวิธีปกติ
3. เพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์และความเท่ากันของเมตริกซ์ความแปรปรวนร่วมด้านความสามารถในการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างนักเรียนที่เรียนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปากับนักเรียนที่เรียนโดยวิธีปกติ

ระเบียบวิธีวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แผนการเรียน ศิลปศาสตร์ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) จำนวน 2 ห้อง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/5 จำนวน 30 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/6 จำนวน 30 คน รวมทั้งสิ้น 60 คน โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบยกกลุ่ม (Cluster Sampling) และมีเกณฑ์คัดเลือก คือ ต้องเป็นห้องเรียนที่มีผลการเรียนไม่แตกต่างกันและลงทะเบียนเรียนวิชา ท 33105 ภาษาไทย ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) ซึ่งมีความสมัครใจเข้าร่วมเป็นกลุ่มตัวอย่างในโครงการวิจัย โดยผู้วิจัยจะแจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยและชักชวนเข้าสู่โครงการโดยสมัครใจ พร้อมทั้งชี้แจงประโยชน์ที่นักเรียนจะได้รับ เช่น นักเรียนได้พัฒนาตนเองในด้านทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

2. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental Research) โดยมีการวัดก่อนและหลังการทดลอง (Two Group Pretest-posttest Design) โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองซึ่งจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการสอนซิปปา และกลุ่มควบคุมจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีปกติ โดยมีการเก็บข้อมูลทั้งสองกลุ่มก่อนและหลังการทดลอง

E	O ₁ ,	X ₁	O ₂
C	O ₃	X ₂	O ₄

E แทน กลุ่มทดลอง

C แทน กลุ่มควบคุม

X₁ แทน การจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการสอนชิปปา

X₂ แทน การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีปรกติ

O₁ แทน การวัดทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนการทดลองของกลุ่มทดลอง

O₂ แทน การวัดทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง

O₃ แทน การวัดทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนการทดลองของกลุ่มควบคุม

O₄ แทน การวัดทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังการทดลองของกลุ่มควบคุม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) เครื่องมือในการทดลอง ได้แก่ (1) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้การจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการสอนชิปปา (2) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีปรกติ 2) เครื่องมือในการเก็บข้อมูล เป็นแบบวัดทักษะแบบคู่ขนาน ได้แก่ (1) แบบวัดทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณชนิดปรนัย 4 ตัวเลือก ฉบับก่อนเรียนและฉบับหลังเรียน (2) แบบวัดทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณชนิดปรนัย 4 ตัวเลือก ฉบับก่อนเรียนและฉบับหลังเรียน

4. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยดำเนินการสร้างตามขั้นตอน ดังนี้

1) การศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยและตัวชี้วัดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

2) การศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา)

3) การศึกษาเนื้อหารายวิชาภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) เพื่อจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

4) การศึกษาเอกสาร ตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อหาที่จัดการเรียนการสอนเพื่อจัดทำแผนการจัดเรียนรู้

5) การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้รายคาบ จำนวน 16 แผน ตามเนื้อหา รายวิชาโดยแบ่งเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการสอนซิปปา สำหรับกลุ่ม ควบคุมจำนวน 8 แผน แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปรกติ สำหรับกลุ่มควบคุมจำนวน 8 แผน แต่ละแผนใช้เวลาสอน 2 คาบ (100 นาที) โดยสอนแต่ละกลุ่ม สัปดาห์ละ 2 คาบ รวม 8 สัปดาห์

6) การนำแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการสอนซิปปาและแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปรกติไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความตรงตาม เนื้อหาและความเหมาะสมของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลการตรวจสอบ พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการสอนซิปปามีค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (Item-objective Congruence; IOC) เท่ากับ 0.83 ซึ่งอยู่ในระดับดีเยี่ยมและ แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปรกติมีค่า 0.88 ซึ่งอยู่ในระดับดีเยี่ยมเช่นเดียวกัน

7) การนำแผนการจัดการเรียนรู้ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมา ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

8) การนำแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 16 แผนไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างในการ วิจัยและบันทึกผลการจัด การเรียนการสอนเมื่อสิ้นสุดการจัดการเรียนการสอนในแต่ละคาบเพื่อนำมาอภิปรายผลการวิจัย

5. การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัด/ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ

1) การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณา จากค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ที่ต้องการวัด (IOC) ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน ผลการตรวจสอบพบว่า แบบวัดทักษะการอ่านอย่างมี วิจารณ์ญาณมีค่าความตรงเชิงเนื้อหา 0.98 และแบบวัดทักษะการคิดอย่างมี วิจารณ์ญาณมีค่าความตรงเชิงเนื้อหา 0.98 เช่นเดียวกัน ซึ่งอยู่ในระดับดีเยี่ยม แสดงให้ เห็นว่า เครื่องมือทั้งสองมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้วิจัย

2) การวิเคราะห์หาความเที่ยง (Reliability) โดยใช้สูตร KR-20 ของ คูเดอร์-ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson) เพื่อคำนวณค่าความยากง่าย (Degree of Difficulty และค่าอำนาจจำแนก (Power of Discrimination) ผลการวิเคราะห์พบว่า แบบวัดทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณมีค่าความเที่ยง 0.85 และแบบวัดทักษะการ คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณมีค่าความเที่ยง 0.87 ซึ่งอยู่ในระดับดีเยี่ยม แสดงให้เห็นว่า เครื่องมือทั้งสองมีความน่าเชื่อถือเพียงพอสำหรับการวิจัย

5. การดำเนินการทดลองและการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1) ผู้วิจัยจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมด้วยตนเอง จำนวนกลุ่มละ 8 แผน สัปดาห์ละ 1 แผน แผนละ 2 คาบ รวมเวลาในการสอนทั้งหมดกลุ่มละ 16 คาบ รวม 8 สัปดาห์

2) ผู้วิจัยวัดทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการทดลอง (Post-test) โดยใช้แบบวัดการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จำนวน 2 ฉบับ ฉบับละ 40 ข้อ ใช้เวลาในการทำแบบทดสอบฉบับละ 60 นาที

3) ผู้วิจัยนำคะแนนที่ได้จากวัดการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการทางสถิติ

4) เมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยนำรูปแบบการสอนที่นำมาทดลองไปใช้กับกลุ่มควบคุมเพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำของกลุ่มเป้าหมาย

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำผลคะแนนการสอบการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของกลุ่มทดลองที่จัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการสอนซิปปาและกลุ่มควบคุมที่จัดการเรียนการสอนด้วยวิธีปรกติมาวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) คำนวณค่ามัชฌิมเลขคณิต (M) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของคะแนนทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของกลุ่มทดลองแล้วเปรียบเทียบกับคะแนนก่อนและหลังเรียนเพื่อประเมินผลของรูปแบบการสอนซิปปา

2) คำนวณค่ามัชฌิมเลขคณิตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณฉบับหลังเรียนแล้วเปรียบเทียบกับคะแนนระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

3) วิเคราะห์ความแปรปรวนพหุคูณ (MANOVA) เพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์และความเท่ากันของเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมของทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้วิจัยสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1) ทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังเรียนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา

1.1) การเปรียบเทียบทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังเรียน

	Mean	S.D.	ค่าเฉลี่ย ของผลต่าง	S.D. ค่าเฉลี่ยของ ผลต่าง	t	df	Sig
ก่อนเรียน	21.79	3.748	3.06	1.278	13.958*	33	0.000
หลังเรียน	24.85	3.276					

ตาราง 1 ผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของกลุ่มทดลองก่อนและหลังเรียน

จากตารางพบว่า ทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของกลุ่มทดลอง ก่อนเรียนมีคะแนนเฉลี่ย 21.79 คะแนน และหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ย 24.85 คะแนน เมื่อเปรียบเทียบคะแนนสอบระหว่างทั้งสองครั้งพบว่า คะแนนสอบหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

1.2) การเปรียบเทียบทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของกลุ่มทดลองก่อนและหลังเรียน

	Mean	S.D.	ค่าเฉลี่ย ของผลต่าง	S.D. ค่าเฉลี่ยของ ผลต่าง	t	df	Sig
ก่อนเรียน	20.82	3.270	3.12	1.472	12.348*	33	0.000
หลังเรียน	23.94	2.719					

ตาราง 2 ผลการเปรียบเทียบทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังเรียน

จากตารางพบว่า ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของกลุ่มทดลอง ก่อนเรียนมีคะแนนเฉลี่ย 20.82 คะแนน และหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ย 23.94 คะแนน เมื่อเปรียบเทียบคะแนนสอบระหว่างทั้งสองครั้งพบว่า คะแนนสอบหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) ทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

2.1) การเปรียบเทียบทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

กลุ่ม	Mean	S.D.	t	df	p
ทดลอง	24.85	3.276	2.14	70	0.04*
ควบคุม	23.26	3.037			

ตาราง 3 ผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

จากตารางพบว่า กลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปามีคะแนนทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณเฉลี่ย 24.85 คะแนน และกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปรกติมีคะแนนเฉลี่ย 23.26 คะแนน เมื่อเปรียบเทียบคะแนนสอบระหว่างทั้งสองกลุ่มพบว่า คะแนนทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา สูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปรกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2.2) การเปรียบเทียบคะแนนความสามารถทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

กลุ่ม	Mean	S.D.	t	df	p
ทดลอง	23.94	2.719	2.31	70	0.02*
ควบคุม	22.50	2.576			

ตาราง 4 ผลการเปรียบเทียบคะแนนความสามารถทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

จากตารางพบว่า กลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา มีคะแนนทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณเฉลี่ย 23.94 คะแนน และกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปรกติมีคะแนนเฉลี่ย 22.50 คะแนน เมื่อเปรียบเทียบคะแนนสอบระหว่างทั้งสองกลุ่มพบว่า คะแนนทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา สูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปรกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) ความสัมพันธ์และความเท่ากันของเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมด้านความสามารถในการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

3.1) การวิเคราะห์ Box's Test of Equality of Covariance Matrices^a

Box's Test of Equality of Covariance Matrices ^a	
Box's M	4.002
F	1.293
df1	3
df2	1498697.931
Sig.	0.275

ตาราง 5 ผลการวิเคราะห์ Box's Test of Equality of Covariance Matrices^a

จากตารางพบว่า การตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นในการพิจารณาความเท่ากันของเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมมีค่า Sig=0.275 มากกว่า 0.05 แสดงว่า ความแปรปรวนร่วมระหว่างกลุ่มไม่แตกต่างกัน เป็นไปตามข้อตกลงของ MANOVA

3.2) การวิเคราะห์ Bartlett's Test of Sphericity^a

Bartlett's Test of Sphericity ^a	
Likelihood Ratio	0.000
Approx. Chi-Square	34.881
df	2
Sig.	<0.001

ตาราง 6 ผลการวิเคราะห์ Bartlett's Test of Sphericity^a

จากตารางพบว่า การทดสอบความสัมพันธ์กันของความสามารถในการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมมีค่า Sig=<0.001 น้อยกว่า 0.05 ความสามารถในการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสัมพันธ์กัน เป็นไปตามข้อตกลงของ MANOVA

3.3) การวิเคราะห์ Multivariate Tests^a

Multivariate Tests ^a						
Effect		Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.
Intercept	Pillai's Trace	0.989	3011.859 ^b	2.000	69.000	<0.001
	Wilks' Lambda	0.011	3011.859 ^b	2.000	69.000	<0.001
	Hotelling's Trace	87.300	3011.859 ^b	2.000	69.000	<0.001
	Roy's Largest Root	87.300	3011.859 ^b	2.000	69.000	<0.001

Multivariate Tests ^a						
	Effect	Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.
กลุ่ม	Pillai's Trace	0.081	3.035 ^b	2.000	69.000	0.055
	Wilks' Lambda	0.919	3.035^b	2.000	69.000	0.055
	Hotelling's Trace	0.088	3.035 ^b	2.000	69.000	0.055
	Roy's Largest Root	0.088	3.035 ^b	2.000	69.000	0.055

ตาราง 7 ผลการวิเคราะห์ Multivariate Tests^a

จากตารางพบว่า การพิจารณาความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมมีค่า Value=0.919 ค่า F=3.035 และ ค่า Sig=0.055 ซึ่งมากกว่า 0.05 แสดงว่า ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะอภิปรายผล 3 ประเด็น ดังนี้

1) ทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ เมื่อพิจารณาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา แล้วพบว่า คะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และมีคะแนนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปรกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากรูปแบบการสอนซิปปาเป็นรูปแบบการสอนที่เกิดจากการนำแนวคิด 5 แนวคิดมารวมกัน ได้แก่ 1) หลักการสร้างความรู้ 2) หลักกระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือ 3) หลักการพร้อมในการเรียนรู้ 4) หลักการเรียนรู้กระบวนการ 5) หลักการถ่ายโอนการเรียนรู้ จนกลายเป็นรูปแบบที่มีการประสานทั้ง 5 แนวคิดที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีหลักในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเพื่อเป็นการจัดให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความคิดและการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ สามารถนำไปปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม จากรูปแบบที่มีการประสานทั้ง 5 แนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับการวิจัยของวรนนท์ ธงชัย และเด่นดาว ชลวิทย์ (2563) ซึ่งศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบความสามารถการอ่านจับใจความสำคัญ วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดตะกล้า โดยวิธีสอนแบบซิปปากับวิธีสอนแบบปกติพบว่า ความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญ วิชาภาษาไทยของนักเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และสูงกว่าวิธีสอนแบบปรกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

2) ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เมื่อพิจารณาคะแนนทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปาก่อนและหลังเรียนพบว่า คะแนนหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปรกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การทบทวนความรู้เดิม ขั้นที่ 2 การแสวงหาความรู้ใหม่ ขั้นที่ 3 การศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล/ความรู้ใหม่และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม ขั้นที่ 4 การแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับกลุ่ม ขั้นที่ 5 การสรุปและจัดระเบียบความรู้ ขั้นที่ 6 การปฏิบัติและหรือแสดงผลงาน และขั้นที่ 7 การประยุกต์ใช้ความรู้ ขั้นนี้เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการนำความรู้ความเข้าใจของตนไปใช้ในสถานการณ์ที่หลากหลายเพื่อเพิ่มความชำนาญและความเข้าใจในการแก้ปัญหาและความจำเป็นในเรื่องนั้น ๆ

จากรูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนทั้ง 7 ขั้นตอน เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมทักษะการคิดทั้งสิ้น จึงอาจส่งผลให้คะแนนความสามารถทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ และคะแนนความสามารถทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา สูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปรกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นเดียวกัน

จากผลการวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับการวิจัยของณัฐทยา เจริญวงศ์ (2561) ซึ่งศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบซิปปาโมเดล (CIPPA Model) กับการจัดการเรียนรู้แบบปกติพบว่า นักเรียนมีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบปรกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) ความสัมพันธ์ของคะแนนระหว่างกลุ่ม (การวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุคูณ) เมื่อพิจารณาค่า Box's Test of Equality of Covariance Matrices^a เพื่อตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นในการพิจารณาความเท่ากันของเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมพบว่า ความแปรปรวนร่วมระหว่างกลุ่มไม่

แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามข้อตกลงของ MANOVA นั้น และเมื่อพิจารณาค่า Bartlett's Test of Sphericity^a เพื่อทดสอบความสัมพันธ์กันของความสามารถในการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมพบว่า ความสามารถในการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นไปตามข้อตกลงของ MANOVA นั้น อาจเป็นเพราะผู้วิจัยดำเนินการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบยกกลุ่ม ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แผนการเรียนศิลปศาสตร์ทั้ง 2 ห้อง คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/5 จำนวน 35 คน และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/6 จำนวน 38 คน ที่เรียนภายใต้หลักสูตรสถานศึกษาที่เรียนรายวิชาพื้นฐาน และรายวิชาเพิ่มเติมทางด้านภาษาไทยเหมือนกัน โดยทั้ง 2 ห้องมีผลการเรียนที่ไม่แตกต่างกันและกำลังศึกษาอยู่ในปีการศึกษา 2565 เช่นเดียวกัน จึงส่งผลให้ความเท่ากันของเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน เป็นไปตามข้อตกลงของ MANOVA รวมถึงความสัมพันธ์กันของความสามารถในการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมมีความสัมพันธ์กันซึ่งเป็นไปตามข้อตกลงของ MANOVA เช่นเดียวกัน

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาค่า Tests^a เพื่อพิจารณาความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมพบว่า ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั้น อาจเป็นเพราะนอกจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แผนการเรียนศิลปศาสตร์ทั้ง 2 ห้อง ที่เรียนภายใต้หลักสูตรสถานศึกษาที่เรียนรายวิชาพื้นฐานและรายวิชาเพิ่มเติมทางด้านภาษาไทยเหมือนกันแล้วนั้น ทั้ง 2 ห้องยังมีผลการเรียนที่ไม่แตกต่างกันอีกด้วย ประกอบกับผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับเครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้ ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้การจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการสอนซิปปาและแผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีปรกติ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอนเดียวกัน มีการศึกษาเอกสารและตำราที่เกี่ยวกับเนื้อหาที่จัดการเรียนการสอนเพื่อจัดทำแผนการเรียนรู้ มีการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้รายคาบตามเนื้อหาวิชาสำหรับกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยแต่ละกลุ่มจะสอนสัปดาห์ละ 2 คาบ รวม 8 สัปดาห์เช่นเดียวกัน รวมถึงมีการนำแผนการจัดการเรียนรู้ทั้งสองรูปแบบไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาและความเหมาะสมของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงส่งผลให้คุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้มีคุณภาพไม่แตกต่างกัน รวมถึงผู้วิจัยได้คำนึงถึงคุณภาพการจัดการเรียนการสอนและได้จัดการเรียนการสอนอย่างเต็มความสามารถ ทั้งกลุ่มที่ใช้การจัดการเรียนการสอน

ด้วยรูปแบบการสอนซิปปาและกลุ่มที่ใช้การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีปรกติ จึงทำให้ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพ 1 ซิปปาโมเดล: 5 แนวคิด 7 ขั้นตอนสู่ทักษะการคิดและการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ

รูปแบบการสอนซิปปาเกิดจากการนำแนวคิด 5 แนวคิดมารวมกัน ได้แก่ 1) หลักการสร้างความรู้ (Constructivism) 2) หลักกระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือ (Group Process and Cooperative Learning) 3) หลักการพร้อมในการเรียนรู้ (Learning Readiness) 4) หลักการเรียนรู้กระบวนการ (Process Learning) และ 5) หลักการถ่ายโอนการเรียนรู้ (Transfer of Learning) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้และสามารถนำไปปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม

รูปแบบการสอนซิปปาประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การทบทวนความรู้เดิม ขั้นที่ 2 การแสวงหาความรู้ใหม่ ขั้นที่ 3 การศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล/

ความรู้ใหม่ และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม ขั้นที่ 4 การแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจกับกลุ่ม ขั้นที่ 5 การสรุปและจัดระเบียบความรู้ ขั้นที่ 6 การปฏิบัติ และ/หรือแสดงผลงาน และขั้นที่ 7 การประยุกต์ใช้ความรู้

ด้วยแนวคิดทั้ง 5 แนวคิด และขั้นตอนทั้ง 7 ขั้นตอน ที่ได้รับการออกแบบมา เป็นอย่างดี ทำให้รูปแบบการสอนชิปปาเป็นรูปแบบการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้และสามารถนำไปปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึง ส่งเสริมทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและความสามารถทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณได้จริง

สรุป

ผลจากการใช้รูปแบบการสอนชิปปาในการพัฒนาทักษะการอ่านและการคิด อย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงผลกระทบ เชิงบวกต่อทักษะการอ่านและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี ที่ 6 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเปรียบเทียบทั้งก่อนและหลังการเรียนรู้ รวมถึงเมื่อ เปรียบเทียบกับกลุ่มที่ได้รับการเรียนการสอนแบบปรกติ ทั้งนี้ ผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงการสอนในระดับมัธยมศึกษา นำรูปแบบการสอนชิปปามาใช้เป็นแนวทางหลักในการพัฒนาหลักสูตรการสอนที่เน้น การส่งเสริมการคิดเชิงวิเคราะห์และการอ่านอย่างมีวิจารณญาณในระดับชั้น มัธยมศึกษา รวมถึงการบูรณาการรูปแบบการสอนชิปปากับวิชาอื่น เช่น ภาษาไทย สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและต่อยอดทักษะที่สำคัญ ในศตวรรษที่ 21 โดยควรมีการอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อให้เข้าใจและสามารถนำรูปแบบการสอนชิปปาปรับใช้ในการสอนอย่าง มีประสิทธิภาพ ทั้งยังควรขยายผลการใช้รูปแบบการสอนชิปปาในโรงเรียนอื่นและ ประเมินผลต่อเนื่องเพื่อพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนในบริบท ที่หลากหลายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กมลพัทธ์ โพธิ์ทอง. (2554). *ผลของการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยโดยใช้กลวิธีอาร์ อี เอ พี ที่มีต่อความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและการเขียน เรียงความของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- จิตาภา ภาณุมาภรณ์ และคณะ. (2557). *การพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณตามแนวคิดของบลูมในการรับชมสื่อโฆษณา*. รายงานการวิจัย. โครงการวิชาการวิทยาศาสตร์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐยา เจริญวงศ์. (2561). *การเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบชิปปาโมเดล (CIPPA Model) กับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ*. สารนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทิตนา แคมมณี. (2542). *การจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง: โมเดลชิปปา (CIPPA Model)*. วารสารครุศาสตร์. 27 (3), 1-17.
- ทิตนา แคมมณี. (2553). *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทักษ์ชัย บรรณาลย์. (2559). *ผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบซีก้านที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องอิทธิพลของสื่อและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว ยินดีสุข. (2548). *วิธีวิทยาการสอนวิทยาศาสตร์ทั่วไป*. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา). (2564). *รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา (SAR) ปีการศึกษา 2563*. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- วรนนท์ ธงชัย และเด่นดาว ชลวิทย์. (2563). *การเปรียบเทียบความสามารถการอ่านจับใจความสำคัญวิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดตะกล่ำโดยวิธีสอนแบบ CIPPA Model กับวิธีสอนแบบปกติ*. สารนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพมหานคร: פרקหวานกราฟฟิค.

Research Article; Received: 2025-07-10; Revised: 2025-09-17; Accepted: 2025-09-20.

แนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น Guidelines for Developing Elderly Employment Policies in Local Government Organizations

ไพรินทร์ ขัดธิพงษ์^{*1}, ฤชงค์ เสนานุช^{**2}
Pairin Khadtipong¹, Puchong Senanuch²

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Faculty of Social Administration, Thammasat University

First Author, E-mail: pairin.kh@up.ac.th*

Corresponding Author, E-mail: puchongs@tu.ac.th**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และ 2) เสนอแนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) ผู้บริหารที่อยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการจ้างงานผู้สูงอายุ 4 จังหวัด จังหวัดละ 2 คน ได้แก่ ลำปาง นครสวรรค์ ขอนแก่นและสงขลา เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีจำนวนผู้สูงอายุอันดับต้นของภูมิภาค 2) นักวิชาการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ จำนวน 4 คน และ 3) ผู้สูงอายุที่ได้รับการจ้างงานใน 4 จังหวัด จำนวน 4 คน รวมทั้งหมด 16 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีลักษณะที่เน้นกลยุทธ์ในการปรับตัวและท้าทายในเชิงปฏิบัติ ซึ่งขับเคลื่อนจากความตระหนักของผู้บริหารในคุณค่าและประสบการณ์ของผู้สูงอายุ โดยยึดหลักความคุ้มค่ามากกว่าการสงเคราะห์ อย่างไรก็ตาม กระบวนการนี้อยู่ภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่สำคัญ คือ เพดานอัตรากำลัง 40% ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องใช้รูปแบบการจ้างเหมาบริการเป็นทางออกหลัก ทำให้สัญญาจ้างขาดความ

มั่นคงและต่อเนื่อง นอกจากนี้ การประเมินผลยังมีจุดอ่อนสำคัญ คือ ขาดวงจรการเรียนรู้เพื่อนำไปปรับปรุงนโยบายอย่างเป็นระบบ แม้ว่าในทางปฏิบัติ นโยบายนี้จะประสบความสำเร็จอย่างสูงในการสร้างคุณค่าทางใจและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุก็ตาม ข้อเสนอแนะจากการวิจัยชี้ว่า การพัฒนานโยบายให้ยั่งยืนจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทัศน์ โดยมีประเด็นเร่งด่วนที่สุด คือ การปฏิรูปกฎระเบียบและงบประมาณจากส่วนกลางเพื่อหลีกภัยแพงเพดานอัตราค่าจ้าง 40% พร้อมทั้งส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้สร้างสรรค์อาชีพในชุมชนที่มีรูปแบบการจ้างงานหลากหลายและยืดหยุ่น (จ้างเป็นครั้งคราว จ้างไม่เต็มเวลา) และสร้างระบบนิเวศที่เกื้อกูลผ่านการพัฒนาทักษะและขยายความร่วมมือสู่ภาคเอกชน องค์ความรู้หลักของงานวิจัยชิ้นนี้ คือ การจ้างงานผู้สูงอายุเป็นนโยบายที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ แต่ความสำเร็จนี้ตั้งอยู่บนกระบวนการที่ไม่เป็นทางการและเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเชิงปฏิบัติเพื่อรับมือกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะด้านกฎระเบียบและงบประมาณ

คำสำคัญ: การพัฒนานโยบาย; การจ้างงานผู้สูงอายุ; องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

This qualitative research aims 1) to study the existing policy processes for the employment of the elderly in Local Government Organizations (LGOs) and 2) to propose comprehensive guidelines for the development of these employment policies. The key informants for this study comprise three distinct groups. The first group includes eight executives from LGOs that currently employ elderly individuals, with two representatives selected from each of the four provinces: Lampang, Nakhon Sawan, Khon Kaen, and Songkhla. These provinces are chosen due to their high elderly populations relative to their respective regions. The second group consists of four academics with expertise in elderly employment policy. The final group is composed of four elderly individuals who are currently employed within the selected provinces, bringing the total number of participants to sixteen. The primary research instrument utilized for data collection is a semi-structured

interview schedule. The data gathered from these interviews are subsequently analyzed using content analysis.

The findings reveal that the policy process is characterized by a flexible, informal approach best described as pragmatic survival. It is driven by executives' awareness of the value and experience of the elderly, prioritizing cost-effectiveness over social welfare. However, the process operates under significant structural constraints, most notably the 40% personnel expenditure ceiling. This limitation forces LGOs to predominantly use service outsourcing contracts as a workaround, resulting in a lack of job security and continuity. Furthermore, the evaluation process has a critical weakness: the absence of a feedback loop for systematic policy improvement. Despite these procedural flaws, the policy is perceived as highly successful in providing intrinsic value and enhancing the quality of life for the elderly. The research suggests that sustainable policy development requires both structural and paradigmatic shifts. The most urgent recommendation is the reform of central government regulations and budget allocation to unlock the 40% ceiling. Concurrently, LGOs should be encouraged to transition from being direct employers to becoming facilitators of community-based jobs, offering diverse and flexible employment models (e.g., part-time, gig work). This should be supported by an ecosystem that includes upskilling programs and expanded collaboration with the private sector. The main body of knowledge from this research is that elderly employment is a highly successful policy for improving the quality of life for senior citizens. However, this success is built upon an informal process and is a Pragmatic Survival effort to cope with structural limitations, especially in terms of regulation and budget.

Keywords: Policy Development; Elderly Employment;
Local Government Organization

บทนำ

ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการจ้างงานผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง โดยมีนโยบายและมาตรการที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุยังคงมีบทบาทและสร้างคุณค่าในสังคม โดยเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2561 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบมาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่องสังคมสูงอายุ ตามที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เสนอ มีเป้าหมายหลัก คือ การให้ผู้สูงอายุเป็นพหุพลังหรือพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ มาตรการนี้มุ่งเน้นการส่งเสริมการมีงานทำ และการสร้างรายได้ มีแนวทางสำคัญสองประการ คือ 1) ส่งเสริมการมีงานทำให้เหมาะสมกับศักยภาพและวัยของผู้สูงอายุ 2) การปรับเปลี่ยนกฎหมายและระเบียบให้เอื้อต่อการทำงานของผู้สูงอายุ รวมถึงแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมของแต่ละพื้นที่ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) นอกจากมาตรการระดับชาติแล้ว เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2562 กระทรวงแรงงานได้ริเริ่มความร่วมมือครั้งสำคัญภายใต้โครงการรวมพลังประชารัฐ ส่งเสริมการมีงานทำให้ผู้สูงอายุ โดยมีการลงนามบันทึกความเข้าใจ (MOU) ร่วมกับ 23 หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีเป้าหมายหลักของความร่วมมือ คือ การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยเฉพาะในภาคเอกชน ในตำแหน่งงานที่เหมาะสมกับวัย ทักษะและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

ขณะที่การจ้างงานผู้สูงอายุในภาครัฐมักจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ขาดแคลนและจำเป็นเท่านั้น โดยปกติแล้วข้าราชการจะเกษียณเมื่อสิ้นปีงบประมาณที่อายุ 60 ปีบริบูรณ์ ตามพระราชบัญญัติบำเหน็จข้าราชการ พ.ศ. 2494 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2554 อย่างไรก็ตาม มีข้อยกเว้นสำหรับข้าราชการบางประเภท เช่น ผู้พิพากษา อัยการ ตุลาการ ข้าราชการในสถาบันอุดมศึกษา ครูและพนักงานรัฐวิสาหกิจ ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางและจำเป็นต้องจ้างงานต่อ (พรรัตน์ แสงหาญ, 2561) เช่นเดียวกับการจ้างงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สามารถจ้างได้ 3 รูปแบบ คือ รูปแบบแรก คือ การจ้างในตำแหน่งพนักงานจ้างผู้เชี่ยวชาญพิเศษ (ตามหลักเกณฑ์ สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่นปี 2557) จำกัดอายุไม่เกิน 70 ปี โดยพิจารณาจากคุณวุฒิระดับปริญญาตรีและประสบการณ์ระดับสูงทั้งจากภาครัฐและเอกชน จำนวนการจ้างขึ้นอยู่กับรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น รูปแบบที่สอง คือ การจ้างตามประกาศคณะกรรมการกลางพนักงานเทศบาล เรื่องมาตรฐานทั่วไปเกี่ยวกับการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นปี พ.ศ. 2567 ได้แก่ พนักงานผู้สูงอายุชำนาญงานเฉพาะทาง

สำหรับงานปฏิบัติการ และพนักงานผู้สูงอายุทรงคุณวุฒิเฉพาะทางสำหรับงานที่ปรึกษา เพื่อให้สามารถเลือกใช้บุคลากรได้ตรงกับความต้องการของงานมากขึ้น และรูปแบบที่สาม คือ การจ้างเหมาบริการเอกชน (ตามหลักเกณฑ์การจ้างเอกชนและการเบิกจ่ายค่าจ้างเหมาบริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในหนังสือกระทรวงมหาดไทยปี 2564) สามารถจ้างบุคคลธรรมดา รวมถึงผู้สูงอายุที่มีความสามารถเฉพาะทางมาดำเนินงานตามสัญญาจ้างโดยใช้ระเบียบการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ

นอกจากนี้ นิภาพรรณ เจนสันติกุล (2564) ได้ศึกษาหลักการจ้างงานผู้สูงอายุในภาครัฐและพบว่า มีการขยายระยะเวลาการปฏิบัติงานและขยายอายุเกษียณเป็น การจ้างงานแบบต่อเนื่องในบางลักษณะงาน พิจารณาจากความจำเป็น ความขาดแคลน ความรู้ความสามารถและกฎหมายที่สนับสนุน ในขณะที่ภาคเอกชนการจ้างงานผู้สูงอายุยังไม่มีกฎหมายบังคับที่ชัดเจน แต่เป็นการขอความร่วมมือจากสถานประกอบการ โดยพิจารณาจากศักยภาพของผู้สูงอายุ รวมถึงความยืดหยุ่นในการจ้างงานและความสามารถในการควบคุมค่าใช้จ่าย จากการประเมินมาตรการที่ผ่านมา สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน (2557) ชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุยังขาดแนวทางที่ชัดเจนและไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังทำงานแบบต่างคนต่างทำ ขาดการบูรณาการและทิศทางร่วมกันทำให้การดำเนินงานไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

แม้ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างเต็มตัว แต่นโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุกลับยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากขาดความชัดเจนและมาตรการบังคับใช้ที่ครอบคลุม ปัญหาดังกล่าวปรากฏชัดในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมอาชีพ แต่การดำเนินงานที่ผ่านมากลับเป็นเพียงมาตรการสมัครใจที่ขึ้นอยู่กับศักยภาพและความพร้อมของแต่ละแห่ง อุปสรรคสำคัญ คือ การขาดแนวปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานและข้อจำกัดด้านงบประมาณ ทำให้การจ้างงานขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างทั่วถึงทำให้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ที่เกิดขึ้น คือ ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพจำนวนมากต้องสูญเสียโอกาสในการทำงานและสร้างรายได้ นำไปสู่ความเสี่ยงในการเป็นภาระแก่ครอบครัวและสังคม ขณะที่ชุมชนท้องถิ่นเองก็พลาดโอกาสในการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้และประสบการณ์อันมีค่าของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง จึงไม่ใช่แค่ตัวผู้สูงอายุที่ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ยังรวมถึงครอบครัว ชุมชนและตัวองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สูญเสียทรัพยากรบุคคลที่สำคัญไป ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นแรงจูงใจสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การนำไปปฏิบัติ และการประเมินผล ท้ายที่สุดผลการศึกษาก็จะถูกนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ริเริ่มหรือกำลังดำเนินนโยบาย และเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกิดจากข้อมูลเชิงประจักษ์ให้แก่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปปรับปรุงมาตรการส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาเพื่อค้นหากระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสม เพื่อนำมาสู่แนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

1. พื้นที่ในการศึกษา ประกอบด้วยตัวแทนจาก 4 ภูมิภาค 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดลำปาง จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดสงขลา โดยมีเหตุผลในการคัดเลือกจังหวัดที่มีจำนวนผู้สูงอายุและการจ้างงานอยู่ในลำดับต้นของภูมิภาค และความเป็นไปได้ในการศึกษาและการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) สำหรับการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มผู้บริหารในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใช้เป็นกรณีศึกษา ดังนี้

1.1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4 จังหวัด ได้แก่ ลำปาง นครสวรรค์ ขอนแก่นและสงขลา และมีการจ้างงานผู้สูงอายุต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 3 ปี

1.2) ผู้บริหารระดับหัวหน้าฝ่าย/ส่วนงาน ปลัดหรือรองนายกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นไป

จากเกณฑ์ที่กำหนด ผู้วิจัยคัดเลือกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแบบเจาะจง จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 8 แห่ง ซึ่งมี

ความพร้อมที่จะให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดใน การดำเนินนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ โดยคัดเลือกแต่ละ 1 คน รวมเป็น 8 คน เพื่อเป็นตัวแทนในการสัมภาษณ์เชิงลึก

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีส่วนได้ส่วนเสียหรือมีบทบาทเกี่ยวกับการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย

1) กลุ่มตัวแทนนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ จำนวน 4 คน ได้แก่ ด้านแรงงาน ด้านผู้สูงอายุ ด้านนโยบาย และตัวแทนกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น

3) กลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับการจ้างงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 4 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจงผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความยินดีในการให้ข้อมูลมากที่สุด จำนวน 4 แห่งจาก 4 จังหวัด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) จำนวน 3 ชุด สร้างขึ้นโดยอ้างอิงแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม โดยมีกรอบและประเด็นการสัมภาษณ์ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหาร สร้างขึ้นโดยใช้กรอบแนวคิดและกระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process) แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลนโยบาย และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ 2) แบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้ที่มีบทบาทและเกี่ยวข้องต่อการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ โดยมีประเด็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะทางต่อนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ และ 3) แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ได้รับการจ้างงาน โดยมีประเด็นเกี่ยวกับมุมมองต่อผลการดำเนินงานนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ แบบสัมภาษณ์เหล่านี้ผ่านการประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน ด้วยการให้คะแนนความคิดเห็นด้านความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ทั้งได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ บทความ ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 3 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้บริหาร จำนวน 8 คน 2) กลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ จำนวน 4 คน และ 3) กลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับการจ้างงาน จำนวน 4 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลเข้ากับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาอธิบายให้เข้าใจถึงความหมายและความสัมพันธ์ของผลการศึกษาที่เกิดขึ้นเพื่อให้ได้ข้อสรุป จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อันยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการให้ผู้มีความเชี่ยวชาญ คนในชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องตรวจสอบและรับรองความชัดเจนและครบถ้วนของเนื้อหา

ผลการวิจัย

1. กระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการนำเสนอกระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ 1) การกำหนดนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ 2) การนำนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุไปปฏิบัติ และ 3) การประเมินผลนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร จำนวน 8 แห่ง จาก 4 จังหวัดพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่มีความคิดเห็นในทิศทางเดียวกัน โดยเห็นว่า กระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ มีลักษณะยืดหยุ่นและไม่เป็นทางการ โดยขับเคลื่อนจากความจำเป็นขององค์กรเป็นหลัก ไม่ใช่ นโยบายเชิงสังคมสงเคราะห์ ดังนี้

1) การกำหนดนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ จากผลการศึกษาพบว่า นโยบายไม่ได้ถูกกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นทางการ แต่เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากผู้บริหารที่ตระหนักถึงปัญหาด้านรายได้และความต้องการทำงานของผู้สูงอายุในพื้นที่ การตัดสินใจจ้างงานจะตั้งอยู่บนหลักความคุ้มค่าและประโยชน์ต่อองค์กรเป็นสำคัญ ตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1 (2567) ที่ว่า “มีการพูดคุยกับชาวบ้านว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาเรื่องอะไรบ้าง โดยเฉพาะเรื่องรายได้และอาชีพ และนำข้อมูลมาพูดคุยกันว่า จะช่วยเหลืออย่างไร”

นอกจากนี้ อุปสรรคที่สำคัญที่สุด คือ ข้อจำกัดด้านงบประมาณและกฎระเบียบราชการ โดยเฉพาะเพดานอัตรากำลังบุคลากร 40% ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถจ้างผู้สูงอายุเป็นพนักงานประจำได้ จึงต้องใช้รูปแบบการจ้างเหมาบริการเป็นทางออกหลัก ตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2 (2568) ที่ว่า “ปัญหาหลักคือ ระเบียบราชการที่กำหนดเพดานอัตรากำลังคนไว้ไม่ให้เกินร้อยละ 40 ของงบประมาณ ทางออก คือ การจ้างในรูปแบบจ้างเหมาบริการ” ผู้บริหารยอมรับว่า ขาด

การศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างจริงจังและไม่มีเวทียับยั้งความคิดเห็นจากผู้สูงอายุโดยตรง

2) การนำนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุไปปฏิบัติ ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่เห็นว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติมีความคล่องตัวสูงจากการกระจายอำนาจให้หัวหน้ากองหรือฝ่ายต่าง ๆ เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง รูปแบบการจ้างงานหลักมี 2 แบบ คือ การต่ออายุเกษียณจากพนักงานเดิม และการจ้างงานใหม่จากบุคคลทั่วไปในชุมชน ตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2 (2568) ที่ว่า “มีกองต่าง ๆ มาดูแลหลัก จะมีการออกแบบว่า จะจ้างอย่างไร งานประมาณไหน ดูแลกันอย่างไร” ข้อจำกัดเป็นเรื่องงบประมาณและเป็นจุดอ่อนสำคัญที่สุดของการดำเนินนโยบาย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องใช้เงินจากหมวดค่าใช้สอยในรูปแบบการจ้างเหมาบริการ ซึ่งเป็นสัญญาจ้างปีต่อปี ตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3 (2567) ที่ว่า “วิธีการของเรา คือ การตั้งงบประมาณไว้ในหมวดค่าใช้สอย ประเภทรายจ่ายเพื่อให้ได้มาซึ่งบริการหรือที่เรียกว่า ๆ ว่า การจ้างเหมาบริการ” จุดที่ต้องพัฒนา คือ การดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่าการวางแผนเชิงกลยุทธ์ระยะยาว

3) การประเมินผลนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ ผู้บริหารส่วนใหญ่มองว่า กระบวนการประเมินผลมีลักษณะไม่เป็นทางการและไม่เคร่งครัด ผู้ประเมินหลัก คือ หัวหน้างานโดยตรงได้รายงานผลเป็นประจำทุกเดือน แต่เป็นการกำกับดูแลเชิงปริมาณมากกว่าการวัดผลกระทบเชิงคุณภาพ ตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4 (2567) ที่ว่า “ปกติจะมีการรายงานผลการดำเนินงานทุกเดือนว่า เป็นอย่างไรบ้าง สามารถทำตามเป้าหมายได้ไหม” จุดอ่อนที่สำคัญ คือ การขาดวงจรการเรียนรู้ (Feedback) ในการนำบทเรียนและข้อเสนอแนะไปปรับปรุงโครงการในปีถัดไป รวมถึงการขาดเครื่องมือวัดผลทางสังคมและจิตใจ เช่น คุณภาพชีวิตและความสุขของผู้สูงอายุ การขาดข้อมูลพื้นฐาน (Baseline Data) ทำให้ไม่สามารถวัดผลกระทบที่แท้จริงได้ ที่สำคัญ คือ ผู้สูงอายุขาดการมีส่วนร่วมในการวางแผนและประเมินผลตั้งแต่ต้น ตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1 (2567) ที่ว่า “เรายังขาดเครื่องมือที่จะประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและจิตใจ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของนโยบายนี้ครับ”

กระบวนการนโยบาย	ลักษณะสำคัญ/วิธีการ	จุดเด่น/สิ่งที่ทำได้ดี
1. การกำหนดนโยบายการจ้างงาน	- มาจากแนวคิดของผู้บริหารเป็นหลัก - เน้นความคุ้มค่าและประโยชน์ขององค์กร	- ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน - ดัดข้อจำกัดด้านงบประมาณและอัตรากำลัง

กระบวนการนโยบาย	ลักษณะสำคัญ/วิธีการ	จุดเด่น/สิ่งที่ทำได้ดี
	- ใช้รูปแบบจ้างเหมาบริการเป็นทางออก	- ขาดการศึกษาข้อมูลเชิงลึกและรับฟังความคิดเห็น
2. การนำนโยบายการจ้างงานไปปฏิบัติ	- มีความคล่องตัวจากการกระจายอำนาจให้ฝ่ายต่าง ๆ - จ้างคนจากชุมชนและต่ออายุเกษียณ - ใช้งบประมาณจากหมวดค่าใช้สอย	- งบประมาณไม่แน่นอน - แก้ปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่าวางแผนระยะยาว - สัญญาจ้างเป็นแบบปีต่อปี ทำให้ขาดความมั่นคง
3. การประเมินผลนโยบาย	- ไม่เป็นทางการ - หัวหน้างานเป็นผู้ประเมินผลรายเดือน - มีการประเมินผลเชิงคุณภาพบ้าง	- ขาดวงจรการเรียนรู้ที่เป็นระบบ - เน้นการวัดเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ - ขาดข้อมูลพื้นฐานและการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ

ตาราง 1 สรุปกระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. แนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุตามกระบวนการนโยบาย แนวทางการพัฒนานโยบายเป็นการนำเสนอข้อมูลจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหาร นักวิชาการและผู้สูงอายุ เพื่อใช้เป็นข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนานโยบายให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน สรุปแนวทางการพัฒนาตามกระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุได้ ดังนี้

1) การกำหนดนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ การกำหนดนโยบายให้มีประสิทธิภาพและนำไปปฏิบัติได้จริง ควรเริ่มต้นจากการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างและปรับเปลี่ยนทัศนคติไปพร้อมกัน โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจและออกแบบงานอย่างแท้จริง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสำรวจความต้องการทำงานของผู้สูงอายุในพื้นที่อย่างเป็นระบบเพื่อออกแบบงานที่ยืดหยุ่น (เช่น งานแบบเป็นครั้งคราว) และสร้างคุณค่า-ศักดิ์ศรีให้กับผู้สูงอายุ ไม่ใช่แค่ตำแหน่งงานพื้นฐาน นโยบายที่มาจากฐานข้อมูลจริงจะตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมากกว่าการคาดเดา และช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกภาคภูมิใจในงานที่ทำ การปฏิรูปกฎระเบียบและงบประมาณ รัฐบาลต้องทลายกำแพงอุปสรรคด้านงบประมาณโดยการจัดสรรหมวดเงินอุดหนุนเฉพาะกิจสำหรับการจ้างงานผู้สูงอายุโดยเฉพาะ และไม่นับรวมในเพดาน 40% นอกจากนี้ ควรมี

การปฏิรูปกฎหมายที่ชัดเจนเพื่อสนับสนุนและป้องกันการเลือกปฏิบัติ และให้กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจัดทำคู่มือและแนวทางปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน และการปรับเปลี่ยนทัศนคติ และบทบาทนโยบายควรมีการรณรงค์เพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองให้สังคมและผู้บริหารเห็นถึงคุณค่าและศักยภาพของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ นโยบายระดับชาติควรเป็นวาระแห่งชาติเพื่อสร้างแรงผลักดัน แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเป็นเพียงกรอบกว้างที่ยืดหยุ่นเพื่อให้ท้องถิ่นนำไปปรับใช้ได้ตามบริบทของตนเอง

กระบวนการนโยบาย	ประเด็นหลัก	ข้อเสนอแนะ/แนวทางแก้ไข	มุมมอง
การกำหนดนโยบาย	1) การออกแบบงาน	- สำนวจความต้องการและสร้างงานที่ยืดหยุ่น เช่น งานจ้างเป็นครั้งคราวที่เหมาะสมกับวัย	นักวิชาการ
	2) การปฏิรูปกฎหมาย	- ปลดล็อกงบประมาณและจัดสรรเงินอุดหนุนเฉพาะกิจ เพื่อจ้างงานผู้สูงอายุโดยเฉพาะและจัดทำคู่มือและแนวทางปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานกลาง	ผู้บริหาร/ นักวิชาการ
	3) การปรับเปลี่ยนบทบาท	- รณรงค์ให้เห็นถึงศักยภาพของผู้สูงอายุและผลักดันนโยบายชาติให้เป็นเพียงกรอบกว้าง ๆ เพื่อให้ท้องถิ่นนำไปปรับใช้ได้	ผู้บริหาร/ นักวิชาการ

ตาราง 2 สรุปแนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามกระบวนการกำหนดนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ

2) การนำนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุไปปฏิบัติ การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพต้องเน้นการสร้างเครื่องมือที่ชัดเจน การจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม และการขยายโอกาสให้ครอบคลุม ดังนั้นควรเน้นการสร้างและออกแบบอาชีพที่เหมาะสมในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเปลี่ยนบทบาทจากผู้จ้างงานในองค์กรมาเป็นผู้สร้างสรรค์อาชีพในชุมชน สร้างงานบริการชุมชนออกแบบตำแหน่งงานใหม่ที่จำเป็น เช่น ผู้ดูแลผู้สูงอายุในชุมชน (Community Caregiver) ซึ่งเหมาะสมกับวัยและสร้างประโยชน์ให้พื้นที่ รวมถึงการพัฒนาทักษะ (Upskill) เช่น การจัดฝึกอบรมเพื่อยกระดับทักษะที่จำเป็นและเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานให้ผู้สูงอายุ เช่น ทักษะดิจิทัล การค้าขายออนไลน์ การดูแลผู้สูงอายุ การแปรรูปสินค้า

ชุมชน การจัดสรรงบประมาณและสร้างความมั่นคง งบประมาณอุดหนุนโดยตรง ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณในลักษณะเงินอุดหนุนเฉพาะกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนภารกิจการทำงานผู้สูงอายุโดยตรง ความมั่นคงค่าตอบแทนพิจารณาปรับแก้ระเบียบให้สามารถทำสัญญาจ้างในระยะยาวขึ้น (เช่น 3-4 ปี) และกำหนดอัตราค่าตอบแทนที่เป็นธรรม สะท้อนคุณวุฒิ ประสบการณ์และองค์ความรู้ของผู้สูงอายุ พัฒนากลไกสวัสดิการ กำหนดหลักเกณฑ์ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นให้แก่ลูกจ้างผู้สูงอายุในรูปแบบการจ้างเหมาบริการเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ และการสร้างเครือข่ายและขยายโอกาสประกอบด้วยความสำเร็จขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารและสร้างภาคีเครือข่าย ขยายความร่วมมือการทำงานไปยังภาคเอกชน (ผ่าน CSR) และหน่วยงานรัฐอื่น และส่งเสริมพลังการผลิต องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสร้างความรับรู้และส่งเสริมแนวคิดที่ว่าผู้สูงอายุ คือ พลังการผลิตของสังคมไม่ใช่ภาระ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมของผู้สูงวัยเพื่อให้พวกเขาสามารถเป็นผู้ประกอบการที่สร้างรายได้ อย่างยั่งยืนและลดภาระของภาครัฐในระยะยาว

กระบวนการนโยบาย	ประเด็นหลัก	ข้อเสนอแนะ/แนวทางแก้ไข	มุมมอง
การนำนโยบายไปปฏิบัติ	1) สร้างอาชีพใหม่และพัฒนาทักษะ	- สร้างงานใหม่ในชุมชน เช่น ผู้ดูแลผู้สูงอายุ และจัดฝึกอบรมเพื่อยกระดับทักษะ โดยเฉพาะด้านดิจิทัล	นักวิชาการ
	2) จัดสรรงบประมาณ	- ภาครัฐควรจัดสรรเงินอุดหนุนเฉพาะกิจและปรับสัญญาจ้างให้มีความมั่นคงในระยะยาว (3-4 ปี)	ผู้บริหาร/ผู้สูงอายุ
	3) สร้างเครือข่าย	- ผู้นำท้องถิ่นควรมีวิสัยทัศน์เพื่อสร้างเครือข่ายกับภาคเอกชนและสนับสนุนการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมของผู้สูงอายุ	นักวิชาการ/ผู้บริหาร

ตาราง 3 สรุปแนวทางการพัฒนานโยบายการทำงานผู้สูงอายุ
ตามกระบวนการนำนโยบายการทำงานผู้สูงอายุไปปฏิบัติ

3) การประเมินผลนโยบายการทำงานผู้สูงอายุ การประเมินผลนโยบายควรได้รับการพัฒนาให้เป็นระบบมากขึ้นเพื่อให้เกิดวงจรการเรียนรู้และการปรับปรุง

นโยบายอย่างยั่งยืน การประเมินผลที่เน้นคุณภาพควรให้ความสำคัญกับการประเมินเชิงคุณภาพควบคู่ไปกับเชิงปริมาณ เช่น การจัดประชุมให้ผู้สูงอายุสะท้อนประสบการณ์และจัดทำกรณีศึกษาเพื่อประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและจิตใจ มีฐานข้อมูลตั้งต้นด้วยการสำรวจข้อมูลพื้นฐานอย่างเป็นระบบก่อนเริ่มโครงการ เพื่อให้สามารถวัดผลกระทบที่แท้จริงและบอกได้ว่า นโยบายทำให้สถานการณ์ดีขึ้นเท่าไรเมื่อเทียบกับจุดเริ่มต้น การสร้างวงจรการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมควรมีกระบวนการที่ชัดเจนในการนำบทเรียนและข้อเสนอแนะจากผลประเมินมาปรับปรุงนโยบายสำหรับปีถัดไปอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เพียงการทำรายงานตามระเบียบ และที่สำคัญ คือ ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนและกำหนดเป้าหมาย และบริหารจัดการองค์ความรู้และติดตามผลระยะยาว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสร้างกลไกเพื่อนำองค์ความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การจ้างในตำแหน่งที่ปรึกษา การจัดตั้งธนาคารความรู้เพื่อถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ ควรติดตามผลกระทบระยะยาวของนโยบาย แม้ผู้สูงอายุจะหมดสัญญาจ้างไปแล้วเพื่อให้ทราบว่า นโยบายได้สร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนหรือไม่

กระบวนการนโยบาย	ประเด็นหลัก	ข้อเสนอแนะ/แนวทางแก้ไข	มุมมอง
การประเมินผลนโยบาย	1) การประเมินผลที่เน้นคุณภาพ	- เน้นการประเมินด้านสังคมและจิตใจควบคู่กับเชิงปริมาณ โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานเพื่อวัดผลกระทบที่แท้จริง	ผู้บริหาร
	2) การสร้างวงจรการเรียนรู้	- นำผล ประเมิน มาปรับปรุงโครงการในปีถัดไปอย่างเป็นระบบ และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการประเมินผล	ผู้บริหาร
	3) การบริหารจัดการองค์ความรู้	- สร้างธนาคารความรู้หรือตำแหน่งที่ปรึกษาเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และติดตามผลกระทบของนโยบายในระยะยาว	ผู้บริหาร

ตาราง 4 สรุปแนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุตามกระบวนการประเมินผลนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ

อภิปรายผล

1) กระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุมีลักษณะที่ยืดหยุ่นและไม่เป็นทางการ โดยมีแรงขับเคลื่อนหลักจากความจำเป็นขององค์กรเองและเป็นไปในรูปแบบการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดเชิงปฏิบัติ (Pragmatic Survival) เพื่อรับมือกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะด้านกฎระเบียบและงบประมาณ สามารถนำมาอภิปรายตามแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

1.1) การกำหนดนโยบายมีลักษณะยืดหยุ่นและไม่เป็นทางการ ซึ่งไม่ได้เป็นไปตามตัวแบบนโยบายสาธารณะที่เน้นการวางแผนเชิงกลยุทธ์ แต่เริ่มต้นจากความตระหนักของผู้บริหารที่เห็นปัญหาด้านรายได้ของผู้สูงอายุและความต้องการรักษาบุคลากรที่มีประสพการณ์ไว้ ลักษณะนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของนราวุฒิ นุชนาคา (2564) พบว่า การจ้างงานผู้สูงอายุในองค์การบริหารส่วนตำบลราชาทะเวมีรากฐานมาจากวิสัยทัศน์ของผู้บริหารเป็นหลัก นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานของสุรีย์ เข้มทอง และคณะ (2561) ที่พบว่า นโยบายในภาคเอกชนก็ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารเช่นกัน กระบวนการนี้ขัดแย้งกับตัวแบบหลักเหตุผล (Rational Model) ของมยุรี อนุমানราชชน (2563) ที่เน้นการวิเคราะห์ปัญหาอย่างรอบด้าน แต่ผลการศึกษาชี้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเน้นความคุ้มค่าและประโยชน์ต่อองค์กรเป็นสำคัญภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและกฎระเบียบ

1.2) การนำนโยบายไปปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีลักษณะเด่น คือ การปรับตัวอย่างยืดหยุ่น โดยผู้บริหารมอบอำนาจให้แต่ละกองหรือฝ่ายรับผิดชอบโดยตรง อย่างไรก็ตาม การดำเนินการนี้เผชิญกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างอย่างรุนแรง โดยเฉพาะระเบียบเกี่ยวกับเพดานอัตรากำลัง 40% ทำให้องค์กรต้องใช้รูปแบบการจ้างเหมาบริการ ซึ่งเป็นงานรับจ้างรายชิ้นโดยใช้งบประมาณจากหมวดค่าใช้สอย การดำเนินงานนี้สอดคล้องกับตัวแบบด้านการจัดการ (Management Model) ของมยุรี อนุমানราชชน (2563) ที่ให้ความสำคัญกับความพร้อมด้านบุคลากรและงบประมาณ และสอดคล้องกับงานของชลธิชา อัครวินันดร และคณะ (2563) ที่พบว่าภาคเอกชนก็ใช้รูปแบบการจ้างงานบางเวลาหรือสัญญาจ้างปีต่อปีเพื่อเลี่ยงข้อจำกัดในทำนองเดียวกัน นอกจากนี้ การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเน้นการจ้างคนเก่ามาก ประสพการณ์เพื่อความคุ้มค่าก็สอดคล้องกับงานวิจัยของกานติมา พงษ์นัยรัตน์ (2564) ที่กล่าวว่า การจ้างงานผู้สูงอายุเป็นทางออกของภาคเอกชนเพื่อรองรับการขาดแคลนแรงงานและยังเป็นประโยชน์ในการถ่ายทอดองค์ความรู้

1.3) การประเมินผลนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ แม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีการประเมินผล แต่ยังคงขาดความชัดเจนและความเป็นทางการ โดยเน้นการรายงานผลรายเดือนมากกว่าการวัดผลกระทบเชิงลึก ซึ่งเป็นจุดอ่อนสำคัญที่ทำให้ขาดวงจรการเรียนรู้ที่จะนำผลการประเมินไปปรับปรุงนโยบายได้อย่างต่อเนื่อง จุดอ่อนนี้ขัดแย้งกับหลักการของดันน์ (Dunn, 1981) ที่เน้นการประเมินหลายมิติ ทั้งด้านประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและความเป็นธรรม การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเน้นเพียงข้อมูลเชิงปริมาณทำให้มองข้ามผลลัพธ์เชิงคุณภาพ เช่น ความสุขและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการมีงานทำ และบทเรียนจากงานวิจัยของพิตและคณะ (Pit, et al., 2021) และประสบการณ์ของประเทศญี่ปุ่นและสวีเดนชี้ให้เห็นความจำเป็นในการยกระดับการประเมินผลให้เป็นระบบเพื่อสามารถตรวจสอบปัญหาที่ซับซ้อน เช่น การขาดความรู้ด้านดิจิทัล การสร้างความตระหนักรู้ในการเลือกปฏิบัติทางอายุในตลาดแรงงาน การมีกลไกที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมจะช่วยให้การตัดสินใจในการปรับปรุงนโยบายมีข้อมูลที่ครบถ้วนและแม่นยำ นำไปสู่การสร้างระบบการจ้างงานผู้สูงอายุที่ยั่งยืนในอนาคต

2) แนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุตามกระบวนการนโยบาย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า กระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีลักษณะยืดหยุ่นและไม่เป็นทางการ โดยมีแรงขับเคลื่อนหลักจากความจำเป็นขององค์กรและสามารถอภิปรายผลโดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

2.1) การกำหนดนโยบายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้เป็นไปตามตัวแบบเชิงระบบหรือตัวแบบหลักเหตุผลที่เน้นการวางแผนเชิงกลยุทธ์ แต่กลับเป็นการดำเนินงานที่เน้นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและปรับตัวเพื่อความอยู่รอด แนวทางนี้สอดคล้องกับตัวแบบชนชั้นนำ (Elite Model) (มยุรี อนุমানราชชน, 2563) ที่นโยบายมักมาจากผู้มีอำนาจ เช่น ผู้บริหารที่ใช้วิสัยทัศน์หรือความตระหนักส่วนตัวเป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนนโยบาย สอดคล้องกับงานของนราวุฒิ นุชนาคา (2564) ที่พบว่า การจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรบริหารส่วนตำบลราชูเทวะเกิดจากแนวคิดของผู้บริหารที่เห็นว่า ผู้สูงอายุยังมีร่างกายแข็งแรงและสามารถทำงานได้ นอกจากนี้ การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องใช้รูปแบบการจ้างเหมาบริการเพราะติดข้อจำกัดด้านกฎระเบียบและงบประมาณ ก็แสดงให้เห็นความจำเป็นในการปฏิรูปกฎหมายจากส่วนกลางอย่างเร่งด่วน

2.2) การนํานโยบายไปปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเน้นการสร้างอาชีพใหม่และพัฒนาทักษะของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับทฤษฎีระบบการว่าจ้างงาน (Theory of Employment System) ของมาร์เดน (Marsden, 1999) ซึ่งให้ความสำคัญกับการจัดสรรงานให้ตรงกับความสามารถของแรงงาน การสร้างอาชีพใหม่และพัฒนาทักษะ ส่วนข้อเสนอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้สร้างสรรคอาชีพในชุมชนและจัดฝึกอบรมยกระดับทักษะ เช่น ทักษะดิจิทัล สอดคล้องกับงานวิจัยของพิต และคณะ (Pit, et al, 2021) ที่พบว่า ผู้สูงอายุยังขาดความรู้ด้านดิจิทัลและเป็นอุปสรรคในการจ้างงาน การสร้างอาชีพใหม่ เช่น ผู้ดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ยังสอดคล้องกับงานของชลธิชา อัครวินันดร และคณะ (2563) ที่พบว่า ผู้สูงอายุสามารถทำงานในตำแหน่งงานภาคบริการได้ดี นอกจากนี้ งานวิจัยของกานติมา พงษ์นัยรัตน์ (2564) ยังสนับสนุนว่า ผู้สูงอายุมีจุดแข็งด้านประสบการณ์และความเชี่ยวชาญเป็นประโยชน์ในการถ่ายทอดองค์ความรู้

2.3) การประเมินผลนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ ข้อเสนอแนะให้พัฒนาการประเมินผลที่เน้นคุณภาพ มีฐานข้อมูลตั้งต้นและสร้างวงจรการเรียนรู้ที่แสดงให้เห็นความจำเป็นในการยกระดับกระบวนการประเมินผลจากเดิมที่เน้นการกำกับดูแลเชิงปริมาณไปสู่การวัดผลกระทบเชิงลึก การเสนอให้มีการวัดผลเชิงคุณภาพ เช่น สุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับงานวิจัยของนราวุฒิ นุชนาคา (2564) ที่พบว่า การมีงานทำส่งผลให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่า มีสุขภาพกายและใจที่ดีขึ้น และบทเรียนจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) จากงานวิจัยของพิต และคณะ (Pit, et al., 2021) ที่พบว่า การที่ผู้สูงอายุขาดความรู้ด้านดิจิทัลเป็นข้อมูลที่สามารถนำไปพิจารณาเพื่อพัฒนาการประเมินผลให้ครอบคลุมมิติที่สำคัญยิ่งขึ้น และศุภชัย ศรีสุชาติ และคณะ (2560) เสนอให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสถานประกอบการเพื่อพัฒนารูปแบบการจ้างงานแรงงานสูงวัย รวมถึงพัฒนาแนวทางในการประเมินผลการทำงานเป็นสิ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังขาดอยู่และควรได้รับการพัฒนาเพื่อให้เกิดวงจรการเรียนรู้ที่นำไปสู่การปรับปรุงนโยบายอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากผลวิจัยที่กล่าวมา สามารถสรุปองค์ความรู้ที่สำคัญ คือ การจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นนโยบายที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ แต่ความสำเร็จนี้ตั้งอยู่บนกระบวนการที่ไม่เป็นทางการและเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเชิงปฏิบัติและรับมือกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะด้านกฎระเบียบและงบประมาณ ซึ่งประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1) กระบวนการนโยบายเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ไม่ใช่การวางแผนเชิงกลยุทธ์ การสัมภาษณ์ผู้บริหารพบว่า กระบวนการกำหนดนโยบายไม่ได้เป็นไปตามตำรา แต่เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ยืดหยุ่น โดยมุ่งเน้นการทบทวนกฎระเบียบเพื่อหาทางจ้างงานให้ได้มากกว่าการวางแผนระยะยาว

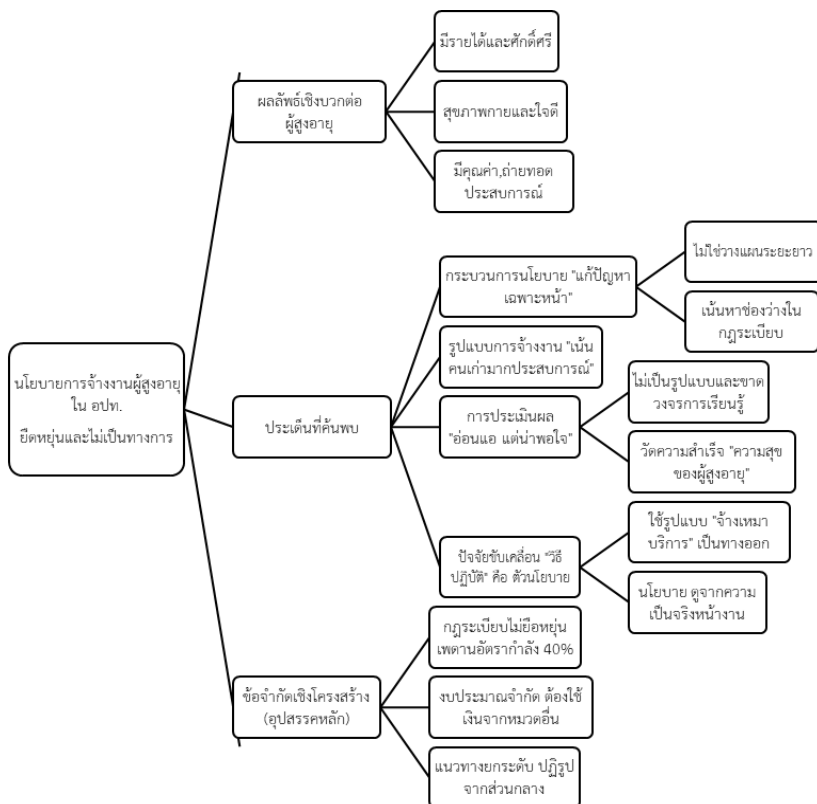
2) รูปแบบการจ้างงานเน้นคนเก่ามากประสบการณ์เป็นหัวใจหลัก ผู้บริหารระบุว่า รูปแบบที่นิยมที่สุด คือ การต่อสัญญาจ้างผู้ที่เกษียณอายุไปแล้ว เนื่องจากมีประสบการณ์ ความสามารถและคุ้มค่าสำหรับองค์กร

3) ความขัดแย้งระหว่างกระบวนการประเมินผลที่อ่อนแอกับผลลัพธ์ที่น่าพอใจ การสัมภาษณ์เผยให้เห็นจุดอ่อนของกระบวนการประเมินผลว่า ไม่เป็นรูปธรรม ไม่เคร่งครัดและขาดวงจรการเรียนรู้เพื่อนำผลไปปรับปรุงนโยบาย ความขัดแย้งที่ค้นพบ แม้กระบวนการจะอ่อนแอ แต่ผลที่เกิดขึ้นจากการวัดความสำเร็จของนโยบายในสายตาผู้ปฏิบัติถูกวัดด้วยความสุขและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมากกว่าความถูกต้องตามกระบวนการ

4) ปัจจัยขับเคลื่อนที่แท้จริง คือ วิธีการปฏิบัติได้กลายเป็นนโยบายการดำเนินงานจริงที่วนเวียนอยู่กับวิธีการปฏิบัติเพื่อรับมือข้อจำกัด เช่น การใช้รูปแบบจ้างเหมาบริการ การเน้นคนใน การใช้งบประมาณจากหมวดอื่น ปัจจัยหลักที่กำหนดทิศทางและขับเคลื่อนกระบวนการนโยบายทั้งหมด นโยบายนี้จึงไม่ได้ถูกกำหนดจากแผนกลยุทธ์ แต่ถูกกำหนดจากความเป็นจริงหน้างานภายใต้สภาวะบีบคั้น

องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนให้เห็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ใช้พลวัตของการปรับตัวเชิงสถาบัน โดยไม่ได้รอนโยบายจากส่วนกลาง แต่ใช้ช่องว่างทางกฎระเบียบ เช่น การจ้างเหมาบริการเป็นกลยุทธ์การอยู่รอดเพื่อแก้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากร ทำให้การปฏิบัติของนโยบายนี้ถูกกำหนดจากความเป็นจริงหน้างาน (Bottom-up) ไม่ใช่แผนจากส่วนกลาง นอกจากนี้ ความสำเร็จที่แท้จริงไม่ได้วัดด้วยตัวชี้วัดทางการ แต่เป็นคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ เป็นกรนิยามความสำเร็จของนโยบายสาธารณะในมิติใหม่ที่เน้นผลลัพธ์ที่จับต้องได้

โดยสรุปองค์ความรู้นี้ทำให้เห็นว่า นโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุเป็นนโยบายที่ประสบความสำเร็จในระดับบุคคล สร้างผลลัพธ์เชิงบวกต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างชัดเจน แต่ความสำเร็จนี้ตั้งอยู่บนกระบวนการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เปราะบางและขาดความยั่งยืนในเชิงโครงสร้าง การยกระดับนโยบายจึงต้องแก้ไขอุปสรรคเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะการปฏิรูปกฎระเบียบและงบประมาณจากส่วนกลางเป็นสำคัญ

ภาพ 1 การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเชิงปฏิบัติของนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ
ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สรุป

แนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุประกอบด้วย 1) กระบวนการนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุมีลักษณะยืดหยุ่นและไม่เป็นทางการ โดยขับเคลื่อนจากความจำเป็นขององค์กรเป็นหลัก ไม่ใช่ใช้นโยบายเชิงสังคมสงเคราะห์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้กำหนดนโยบาย ไม่ได้มีนโยบายที่เป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน แต่เกิดจากความตระหนักของผู้บริหารที่เห็นถึงปัญหาด้านรายได้ของผู้สูงอายุและความต้องการรักษาบุคลากรที่มีประสบการณ์ไว้ การตัดสินใจจ้างงานจะพิจารณาความคุ้มค่าและประโยชน์ต่อองค์กรเป็นสำคัญ ข้อจำกัดที่ใหญ่ที่สุด คือ งบประมาณและระเบียบราชการ โดยเฉพาะเพดานอัตราค่าจ้าง 40% ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องใช้รูปแบบการจ้างเหมาบริการเป็นทางออกหลัก จุดอ่อน คือ ขาดการศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่ และขาดการรับฟังความคิดเห็นจากผู้สูงอายุโดยตรง และการนำนโยบายไปปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจไปยังระดับกอง/ฝ่ายให้เป็น

ผู้รับผิดชอบโดยตรง ทำให้มีความคล่องตัวสูง การดำเนินงานจะอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของงบประมาณที่มีในแต่ละปี ส่งผลให้การดำเนินงานเป็นสัญญารายปี ทำให้ขาดความมั่นคง และ การประเมินผลนโยบาย เป็นกระบวนการที่ไม่เป็นทางการและไม่เคร่งครัด โดยมอบหมายให้หัวหน้างานโดยตรงเป็นผู้ประเมิน จุดอ่อนสำคัญ คือ ขาดการนำผลการประเมินมาปรับปรุงนโยบายในปีถัดไปอย่างจริงจัง (ขาด Feedback Loop) และขาดการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกระบวนการประเมิน

2) แนวทางการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ มุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมองว่า การกำหนดนโยบาย การแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง รัฐบาลควรจัดสรรหมวดเงินอุดหนุนเฉพาะกิจสำหรับการจ้างงานผู้สูงอายุโดยเฉพาะ และไม่นับรวมในเพดานอัตราค่าจ้าง 40% นอกจากนี้ ควรมีการปฏิรูปกฎหมายเพื่อสนับสนุนและป้องกันการเลือกปฏิบัติ การปรับเปลี่ยนทัศนคติและบทบาท ควรมีการรณรงค์ให้สังคมและผู้บริหารเห็นถึงคุณค่าและศักยภาพของผู้สูงอายุ โดยนโยบายระดับชาติควรเป็นกรอบกว้างที่ยืดหยุ่นเพื่อให้ท้องถิ่นนำไปปรับใช้ได้ตามบริบทของตนเอง การนำนโยบายไปปฏิบัติ การสร้างอาชีพและพัฒนาทักษะ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเปลี่ยนบทบาทจากผู้จ้างงานในองค์กรเป็นผู้สร้างสรรค์อาชีพในชุมชน และจัดฝึกอบรมเพื่อยกระดับทักษะที่จำเป็น เช่น ทักษะดิจิทัล การจัดสรรงบประมาณและความมั่นคง ควรมีการจัดสรรงบประมาณในลักษณะเงินอุดหนุนเฉพาะกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยตรง และพิจารณาปรับแก้ระเบียบให้สามารถทำสัญญาจ้างในระยะยาวขึ้น (เช่น 3-4 ปี) พร้อมกำหนดอัตราค่าตอบแทนที่เป็นธรรม และการประเมินผลนโยบาย ควรเน้นคุณภาพและให้ความสำคัญกับการประเมินเชิงคุณภาพควบคู่ไปกับเชิงปริมาณ เช่น การจัดทำกรณีศึกษาและการรับฟังความคิดเห็นจากผู้สูงอายุโดยตรง การสร้างวงจรการเรียนรู้ ควรมีกระบวนการที่ชัดเจนในการนำบทเรียนและข้อเสนอแนะจากผลประเมินมาปรับปรุงนโยบายในปีถัดไปอย่างเป็นระบบ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนและประเมินผล

กิตติกรรมประกาศ

บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเรื่องการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้วิจัยขอขอบคุณโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) ผู้สนับสนุนทุนการศึกษาและทุนดำเนินการวิจัย ตลอดจนขอขอบคุณคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ให้โอกาสผู้วิจัยเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก สาขาวิชานโยบายสังคม รวมถึงขอขอบคุณ

มหาวิทยาลัยพะเยาต้นสังกัดของผู้วิจัยที่ให้ความอนุเคราะห์ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2562). *มาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่อง สังคมผู้สูงอายุ (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กานติมา พงษ์นัยรัตน์. (2564). *แนวทางในการจ้างแรงงานผู้สูงอายุของภาคเอกชน เพื่อรองรับโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก*. รายงานการวิจัย. คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชลธิชา อัครนิรันดร์ และคณะ. (2563). *โครงการรูปแบบการจ้างงานผู้สูงอายุในภาคเอกชนของไทย: ความยืดหยุ่น ผลผลิตภาพ และการคุ้มครอง*. รายงานการวิจัย. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- นราวุฒิ นุชนาคา. (2564). *แรงงานผู้สูงอายุกับการกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชนในพื้นที่ตำบลราชาเทวะ จังหวัดสมุทรปราการ*. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2568, จาก https://www3.ru.ac.th/mpa-abstract/files/2563_1614224268_6214830063.pdf
- นิภาพรรณ เจนสันติกุล. (2564). การจ้างงานผู้สูงอายุ: หลักการและการนำไปปฏิบัติในงานภาครัฐและงานภาคเอกชน. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*. 38 (1), 201-221.
- ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1. (2567). ตัวแทนผู้บริหาร. *สัมภาษณ์*. 4 มีนาคม.
- ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2. (2568). ตัวแทนผู้บริหาร. *สัมภาษณ์*. 5 มีนาคม.
- ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3. (2567). ตัวแทนผู้บริหาร. *สัมภาษณ์*. 21 มีนาคม.
- ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4. (2567). ตัวแทนผู้บริหาร. *สัมภาษณ์*. 12 มีนาคม.
- พรรัตน์ แสงหาญ. (2561). *แนวโน้มการจ้างงานผู้สูงอายุไทย*. ชลบุรี: เกียรติศักดิ์เอชชั่น.
- มยุรี อนุมานราชธน. (2563). *นโยบายสาธารณะ: แนวความคิด วิธีการวิเคราะห์และกำหนดนโยบายสาธารณะที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันให้กับประเทศ*. กรุงเทพมหานคร: เอ็กสเปอร์เน็ท.
- ศุภชัย ศรีสุชาติ และคณะ. (2560). *โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเครือข่ายเพื่อพัฒนารูปแบบการขยายอายุการจ้างงานในสถานประกอบการ*. รายงานการวิจัย. โครงการสร้างและจัดการความรู้เพื่อพัฒนาระบบรองรับสังคมสูงวัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

- สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน. (2557). ผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการด้าน
แรงงานสูงอายุ ประจำปีงบประมาณ 2556 และแผนปฏิบัติการด้านแรงงาน
ผู้สูงอายุ ประจำปีงบประมาณ 2557. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงแรงงาน.
- สุริย์ เข้มทอง และคณะ. (2561). นโยบายการจ้างงานบุคลากรผู้สูงอายุในธุรกิจโรงแรม
เครือข่ายไทย. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- โสธรญา พิกุลหอม. (ม.ป.ป.). มาตรการส่งเสริมการจ้างงานในนักเรียน นักศึกษาและ
ผู้สูงอายุตามแนวทางพระราชรัฐ. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2568, จาก https://old.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=58598&filename=The_House_of_Representatives
- Dunn, W. N. (1981). *Public Policy Analysis: An Introduction*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.
- Marsden, D. (1999). *A Theory of Employment Systems: Micro-foundations of Societal Diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Pit, S., et al. (2021). COVID-19 and the Ageing Workforce: Global Perspectives on Needs and Solutions across 15 Countries. *International Journal for Equity in Health*. 20 (1), 221. DOI:10.1186/s12939-021-01552-w

Research Article; Received: 2025-08-20; Revised: 2025-09-19; Accepted: 2025-09-25.

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อน
เศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาตำบลเขาดิน
อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์
Community Potential Development to Drive
Sustainable Grassroots Economics: A Case Study of
Khao Din Sub-district, Kao Liao District,
Nakhon Sawan Province

หทัยชนก คตะสมบุรณ์

Hathaichanok Khatasombun

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University

First/Corresponding Author, E-mail: hathaichanokkhatasombun@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคม 2. วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก 3. นำเสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน และ 4. พัฒนารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรชุมชน ประชาชน ผู้ประกอบการ และประชาชน รวม 25 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แนวทางการสนทนากลุ่ม ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคม ชุมชนเขาดินมีเข้มแข็งเพราะความหลากหลายของทุนทางสังคม ได้แก่ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางองค์กร 2) สถานการณ์ปัจจุบันได้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยใช้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นศูนย์กลาง ใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ปัจจัยส่งเสริม คือ ความร่วมมือของชุมชน เครือข่ายภาครัฐ การใช้เทคโนโลยีเบื้องต้นในการผลิต ปัจจัยอุปสรรค คือ การขาดองค์ความรู้

ด้านการตลาด ระบบการจัดการกลุ่มและงบประมาณในการลงทุน 3) แนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ได้แก่ การส่งเสริมการผลิตแบบอินทรีย์ การเพิ่มมูลค่าสินค้า การสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน และการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ 4) รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน KHODIN Model มีองค์ประกอบดังนี้ (1) การเสริมสร้างความรู้และทักษะ (2) การจัดการอย่างเป็นองค์รวม (3) การพัฒนาเครือข่าย (4) การพัฒนาบนฐานอัตลักษณ์ชุมชน (5) การนำนวัตกรรมมาใช้ (6) การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน ดังนี้ (1) การสร้างความรู้และนวัตกรรม (2) การจัดการแบบองค์รวม (3) การพัฒนาเครือข่ายองค์กร (4) การขับเคลื่อนด้วยอัตลักษณ์ชุมชน (5) การนำนวัตกรรมสมัยใหม่มาใช้ และ (6) การพัฒนาอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การวิจัยชี้ให้เห็นว่า ชุมชนเขาดินมีศักยภาพด้านทุนทางสังคมที่เข้มแข็งสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน ควรส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ด้านการตลาดการจัดการกลุ่มควบคู่กับการพัฒนาช่องทางจำหน่ายที่หลากหลาย

คำสำคัญ: ศักยภาพของชุมชน; การพัฒนาอย่างยั่งยืน; เศรษฐกิจฐานราก

Abstract

This research article aims to 1) study the potential of communities and social capital, 2) analyze the current situations, supporting factors, and obstacle factors driving grassroots economics, 3) propose guidelines for developing the potential of communities, and 4) develop a model for developing the community. This study employs a qualitative research approach. The 25 key informants consist of community leaders, representatives of government agencies, community organizations, community scholars, entrepreneurs, and people. The research instruments include an interview guide, an observation form, and focus group discussion guideline. Content analysis is used to analyze the data.

The research results are as follows: 1) the potential of communities and social capital: the Khao Din Sub-district community has a strong foundation from a variety of social capital, including natural

resource capital, human capital, social capital, cultural capital, and organizational capital. 2) The current situations of community perform economic activities through community enterprise groups as the center, including using natural and cultural capitals. The supporting factors are community cooperation, government networks, and the use of basic technology in production. The obstacle factors are lack of marketing knowledge, group management system, and investment budget. 3) The approaches to developing community potential include promoting organic production, adding value to products, establishing community learning centers, promoting community-based tourism, and developing collaborative networks. 4) The community economic development of KHODIN Model which is as followings: (1) K: knowledge and skill strengthening, (2) H: holistic management, (3) O: organization networking development, (4) D: development driven by community identity, (5) I: applying innovation, and (6) N: natural sustainability. The knowledge gained from the research is a sustainable grassroots economic development model which covers 6 main components: 1) knowledge and innovation creation, 2) holistic management, 3) organizational network development, 4) community driven by community identity, 5) the use of modern innovation, and 6) friendly development of environment. The research indicates that Khao Din Sub-district has strong social capital potential that can sustainably drive the grassroots economics. It is recommended to promote the creation of knowledge in marketing and group management alongside the development of diverse distribution channels.

Keywords: Community Potential; Sustainable Development; Grassroots Economics

บทนำ

ประเทศไทยได้ดำเนินการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภูมิภาคต่าง ๆ

ของประเทศ โดยผ่านการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานของหมู่บ้าน และการจัดกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะในระดับชุมชน รัฐบาลจึงได้จัดทำโครงการยกระดับศักยภาพหมู่บ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับพื้นที่ โดยใช้กลไกของหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา แนวทางดังกล่าวมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพชีวิต เพื่อสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถึง และส่งเสริมการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม การพัฒนาชุมชนจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมิติใดมิติหนึ่ง แต่เน้นการยกระดับศักยภาพของหมู่บ้านอย่างรอบด้าน โดยควบคู่ไปกับการสร้างระบบการพึ่งพาตนเองที่มั่นคง ภายใต้หลักการผลประโยชน์ร่วมของคนในชุมชนตามแนวคิดประชารัฐ เป้าหมายสำคัญของกระบวนการนี้ คือ การยกระดับมาตรฐานการครองชีพให้แก่ประชาชนในระดับฐานรากอย่างแท้จริง ช่วยให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองได้ และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนในระยะยาว ลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาคในสังคม สอดคล้องกับเป้าหมายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในระดับชาติ (บุญเพ็ง สิทธิวงษา, 2566)

เศรษฐกิจฐานรากเป็นระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นที่สามารถพึ่งตนเองภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มีคุณธรรมและเป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาด้านอื่น ๆ ในพื้นที่ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ผู้คน ชุมชนวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ระบบเศรษฐกิจฐานรากหรือเศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจแนวราบที่ส่งผลและสร้างความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่น มิใช่เป็นเฉพาะเศรษฐกิจแนวตั้งแบบปิรามิด แต่สามารถทำให้เกิดความร่วมมือ เกิดโอกาสและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเศรษฐกิจร่วมของชุมชนกับเศรษฐกิจของปัจเจก เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะความร่วมมือเป็นหุ้นส่วนสร้างความสัมพันธ์ทั้งในชุมชนท้องถิ่น และในระดับที่กว้างขวางอื่น ๆ และภายนอก (คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก, 2559) นอกจากนี้ การสร้างเครือข่าย ความไว้วางใจและการเกื้อกูลซึ่งกันและกันในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจฐานราก ทฤษฎีทุนทางสังคมอธิบายว่าการมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งจะช่วยสร้างความร่วมมือ เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากร และส่งผลต่อการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน แนวทางประชารัฐจึงเสริมสร้างการมีส่วนร่วมผ่านกลไกของชุมชนท้องถิ่น (Putnam, 1993)

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากถือเป็นแนวทางสำคัญในการลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยไม่ละเลยกลุ่มคน

ใดในสังคม การสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจในระดับรากฐานของประเทศจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเสริมสร้างและใช้ศักยภาพที่แท้จริงของชุมชนเป็นฐานในการขับเคลื่อน ซึ่งชุมชนในแต่ละพื้นที่มีทุนทางสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างเหมาะสม แนวทางการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบันมุ่งเน้นการใช้พลังของประชารัฐ เป็นกลไกหลักในการประสานความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งในระดับกลางและระดับพื้นที่เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการและตรงกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่เน้นการบูรณาการระหว่างรัฐ เอกชนและประชาชน สอดคล้องกับทฤษฎีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาที่มีความยั่งยืนต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ไม่ใช่เพียงจากภาครัฐหรือเอกชนฝ่ายเดียว การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจึงใช้กลไกหมู่บ้านและชุมชนเป็นศูนย์กลาง เปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางและรูปแบบการพัฒนา (Pretty, 1995)

ตำบลเขาหิน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ เป็นตำบลต้นแบบของอำเภอกำแพงแสนที่ได้รับการยกระดับในการพัฒนาชุมชนที่ประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน โดยชุมชนได้นำมาปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนจนเกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจากการปฏิบัติจริงในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนบนฐานทรัพยากรชุมชนที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ได้แก่ องค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นป่าชุมชน แหล่งน้ำ ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ แหล่งเรียนรู้ชุมชนศูนย์การเรียนรู้ด้านการเกษตร ปราชญ์ชุมชนด้านการแพทย์แผนไทยที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน โดยเน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนาชุมชน ด้านการบริหารจัดการ การวิเคราะห์และวางแผนชุมชนเพื่อการพัฒนาภายใต้การจัดการที่เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของชุมชนเพื่อเป็นการแก้ปัญหาตรงกับความต้องการของชุมชน โดยใช้เวทีชุมชนและกระบวนการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้มาเรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความก้าวหน้าแต่พื้นที่ตำบลเขาหินยังคงเผชิญกับปัญหาหลายประการ เช่น การขาดแคลน

งบประมาณเพื่อพัฒนาเครื่องมือและโครงสร้างพื้นฐานที่ทันสมัย ขาดองค์ความรู้ด้านการตลาดและการสร้างแบรนด์เพื่อขยายช่องทางการจำหน่าย ขาดแรงงานวัยหนุ่มสาว เนื่องจากการย้ายถิ่นฐานไปทำงานนอกพื้นที่ รวมถึงปัญหาการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจที่ยังไม่เข้มแข็งพอ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเหล่านี้ คือ ประชาชนในชุมชนซึ่งต้องเผชิญกับรายได้ที่ไม่มั่นคง โอกาสทางเศรษฐกิจที่จำกัดและความไม่ต่อเนื่องในการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาชุมชนตำบลเขาหินจึงจำเป็นต้องเน้นการสร้างระบบการบริหารจัดการที่เข้มแข็ง พัฒนาความรู้ด้านการตลาดและนวัตกรรมควบคู่ไปกับการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากสามารถตอบโจทย์ปัญหาและนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน

จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหิน อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ เนื่องจากชุมชนตำบลเขาหินยังคงเผชิญข้อจำกัดด้านการตลาด การจัดการกลุ่มและการขาดแรงงานในท้องถิ่น ผู้วิจัยเห็นความจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อให้สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยเน้นการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของทุนทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรที่มีอยู่ภายใน ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกและหันมาใช้ศักยภาพของตนเองในการพัฒนา การวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐาน ชุมชนสามารถสร้างระบบการจัดการที่เข้มแข็งขึ้น เกิดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่ครอบคลุมทั้งด้านการผลิต การตลาด การบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากร ตลอดจนสร้างแบบอย่างที่สามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้ ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาชุมชนระดับตำบลและอำเภอ ตลอดจนใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและการจัดการเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่อื่นได้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่กลับมามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเอง อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากไทยในระยะยาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหิน อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

2. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ตำบลเขาหิน อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์

3. เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหิน อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์

4. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหิน อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน การศึกษาภาคสนามโดยผู้วิจัยและชุมชนร่วมกันสำรวจชุมชน การปฏิบัติการกิจกรรมในการวิจัย ดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร โดยค้นข้อมูลจากงานวิจัย หนังสือ วารสาร รายงาน การวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องและบทความทางวิชาการ รวมทั้งแหล่งข้อมูลข่าวสารอื่น เช่น อินเทอร์เน็ต รายการโทรทัศน์ เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

1.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการกับบุคคลที่ได้กำหนดไว้ ตลอดจนประชาชนในหมู่บ้าน รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยทำการสัมภาษณ์และสนทนาตามประเด็นคำถามที่กำหนดไว้กว้าง ๆ พร้อมจดบันทึกและบันทึกเสียง ในการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการนั้นผู้วิจัยได้ทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อแสดงต่อผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเขาหิน ผู้นำในหมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชน ประธานและกรรมการกลุ่มองค์กร ประชาชนในหมู่บ้าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเป็นการให้เกียรติและแสดงความเป็นวิชาการมากขึ้น

1.3 การสังเกต ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนด้วยการร่วมประชุมเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลและวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้าน ซึ่งผู้วิจัยจะเข้าไปอาศัยและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านในช่วงเวลาที่เข้าไปศึกษาในพื้นที่จริง บางครั้งผู้วิจัยไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้จึงใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในบางกิจกรรมด้วยการสังเกตจากสภาพแวดล้อมและปฏิกิริยาของผู้คนในหมู่บ้านแทน

1.4 การจัดทำเวทีคิณข้อมูลสู่ชุมชน เป็นการจัดเวทีเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา ศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา

ตำบลเขาดิน อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ช่วยให้ ข้อคิด ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง แก้ไขรูปแบบให้สมบูรณ์ ผู้วิจัยดำเนินการสรุปข้อค้นพบ จัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน โดยผู้วิจัยดำเนินการเอง เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมกับการปฏิบัติการ และนำผลที่ได้จากการดำเนินงานทั้งหมดจัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน โดยการเข้ามามีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัย ผู้นำชุมชน ผู้นำภาครัฐ องค์กรชุมชน ประชาชนชุมชน ผู้ประกอบการ ประชาชนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องรับข้อมูลองค์ความรู้งานวิจัย การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยและถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้สู่เวทีอื่น ๆ

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกเจาะจง จำนวน 25 คน โดยคัดกรองจากผู้ที่มีส่วนได้เสีย ตลอดจนกลุ่มที่มีหน้าที่รับผิดชอบตรงเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน อันประกอบด้วยผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 5 คน องค์กรชุมชน จำนวน 5 คน ประชาชนชุมชน จำนวน 3 คน ผู้ประกอบการจำนวน 3 คน และประชาชนในชุมชน จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 25 คน ในพื้นที่ตำบลเขาดิน อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ โดยครอบคลุมมุมมองที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตั้งแต่ผู้กำหนดนโยบาย ผู้นำ และกลไกภายในชุมชน จนถึงผู้ได้รับผลโดยตรงเพื่อสะท้อนสภาพความเป็นจริง

3. พื้นที่การวิจัย คือ ตำบลเขาดิน อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

4.1 แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการสนทนา โดยมีประเด็นเกี่ยวกับทุนทางสังคมของชุมชนโดยตรงกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและการขับเคลื่อนชุมชนการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งลักษณะของการสัมภาษณ์เป็นรูปแบบของการให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีเป้าหมาย และผู้วิจัยสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมประกอบเนื้อหา โดยประเด็นหรือหัวข้อในการสัมภาษณ์ศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนสามารถดัดแปลงให้มีความยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม การตรวจสอบและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาสังคม จำนวน 1 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจชุมชน จำนวน 1 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย จำนวน 1 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) จากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (Index of Item-objective Congruence; IOC) ทั้งนี้ แบบสัมภาษณ์มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60–1.00

4.2 แบบการสังเกต ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการหาข้อมูลโดยการศึกษาร่องรอยของการดำเนินกิจกรรมของชุมชน เช่น ผลงานของชุมชน สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อมูลแสดงความรู้บอร์ดต่าง ๆ รวมทั้งการสังเกตการณ์ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

4.3 แนวทางการสนทนากลุ่ม โดยการจัดทำเวทีสนทนากลุ่มเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน อันเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหิน และถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้สู่ชุมชน ในลักษณะการนำผลการดำเนินการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ทำการจัดเวทีคืนสู่ชุมชน ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้านเขาหิน อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ โดยจัดทำวาระการจัดเวทีคืนสู่ชุมชนที่ครอบคลุมความมุ่งหมายของการวิจัย รวมถึงการใช้สมุดจดบันทึกการรวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรม การบันทึกภาพและเสียง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ บทความ ตำรา เอกสารต่าง ๆ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการลงพื้นที่สำรวจบริบทชุมชน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและจัดเวทีสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ระดมสมองหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและพัฒนารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการจดบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม รวมถึงภาพถ่ายและทำการจัดระบบหมวดหมู่เพื่อสรุปรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหิน อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

ผลการวิจัย

1. ศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน มีดังนี้

1.1 ศักยภาพชุมชนตำบลเขาหิน ได้แก่ การเป็นพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการรวมกลุ่มของคนในชุมชน มีพื้นที่การเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าว ข้าวโพด และพืชผักสวนครัว ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักของ

ครัวเรือน มีการรวมกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา รวมถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เทคนิคการทำนา การแปรรูปผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน งานหัตถกรรมพื้นถิ่นที่เป็นทรัพยากรทางปัญญาช่วยสร้างเอกลักษณ์ และคุณค่าให้กับสินค้าและบริการชุมชน

1.2 ทูทางสังคมที่สำคัญในพื้นที่ตำบลเขาดิน ได้แก่ 1) ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ตำบลเขาดินมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ ห่งนา พื้นที่เกษตรกรรม 2) ทูทางมนุษย์ คนในชุมชนตำบลเขาดินส่วนใหญ่มีทักษะและความเชี่ยวชาญด้านการเกษตร ทั้งการเพาะปลูกและการแปรรูปผลผลิต เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า 3) ทูทางสังคม ชุมชนแห่งนี้มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างสมาชิกในชุมชน ทุกคนช่วยเหลือกันและมีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน 4) ทูทางวัฒนธรรม ชุมชนรักษาประเพณีท้องถิ่น งานบุญและภูมิปัญญาชาวบ้านไว้เป็นอย่างดี เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ที่สามารถต่อยอดเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ 5) ทูทางองค์กร ตำบลเขาดินมีองค์การบริหารส่วนตำบลที่ให้การสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีหน่วยงานภายนอกคอยส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพให้กับคนในชุมชน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เรามีพื้นที่การเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ส่วนใหญ่ปลูกข้าว ข้าวโพดแล้วก็พืชผักสวนครัวเป็นหลัก ทำให้ชุมชนมีรายได้ต่อเนื่อง คนในชุมชนก็มีภูมิปัญญาที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ มีความรู้ด้านการเกษตร เรามีการรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชน และความสามัคคีตรงนี้แหละครับที่ทำให้ชุมชนเราแข็งแรง” (สมพร ปัญญาดี, 2568)

2. สถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

2.1 สถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจุบันตำบลเขาดินยังคงขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากโดยมีฐานรายได้หลักมาจากภาคเกษตรกรรมเป็นสำคัญ ชุมชนมีการปรับตัวและพัฒนาศักยภาพในการสร้างรายได้ทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและการนำนวัตกรรมใหม่เข้ามาใช้ผสมผสานเพื่อเสริมความแข็งแกร่งและยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชน มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยใช้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นศูนย์กลาง กลุ่มแปรรูปข้าว กลุ่มปลูกผักอินทรีย์ กลุ่มผลิตสมุนไพร มีการใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในระดับพื้นฐาน การขายผลิตภัณฑ์ในตลาดนัดท้องถิ่น แต่ยังขาดการเข้าถึงตลาดภายนอก

2.2 ปัจจัยที่ส่งเสริมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ตำบลเขาดิน มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการทำการเกษตร ทั้งแหล่งน้ำ ทุ่งนาและพื้นที่เพาะปลูกที่กว้างขวาง ส่งผลให้ครัวเรือนมีรายได้หลักจากภาคเกษตรและสามารถผลิตอาหารเลี้ยงดูชุมชนได้อย่างพอเพียง ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ มีการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ วิสาหกิจชุมชนและกลุ่มอาชีพที่ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่นและภายนอก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้ ขณะที่หน่วยงานภายนอก สำนักงานเกษตรฯ ส่งเสริมเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตร เพิ่มศักยภาพการผลิตและการตลาดให้กับชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ชุมชนยังคงรักษาขนบธรรมเนียมและภูมิปัญญาดั้งเดิมไว้ เช่น การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร การจัดงานประเพณี การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างรายได้เสริมและดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชน

2.3 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ได้แก่ ข้อจำกัดด้านตลาดและราคา ผลผลิตทางการเกษตรยังคงต้องพึ่งพาตลาดกลางหรือพ่อค้าคนกลาง ส่งผลให้ราคาผลผลิตผันผวนและเกษตรกรอาจไม่ได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่า การเข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรม แม้จะได้รับการสนับสนุนบ้าง แต่การนำเทคโนโลยีหรือแนวคิดใหม่มาปรับใช้ในชุมชนยังมีข้อจำกัด เช่น ทักษะการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการผลิต ปัญหาสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม หรือศัตรูพืชเป็นอุปสรรคต่อการเพาะปลูก ทำให้ผลผลิตและรายได้ของชาวบ้านไม่แน่นอน การขาดแรงงานรุ่นใหม่ เยาวชนจำนวนหนึ่งเลือกที่จะย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองใหญ่ ส่งผลให้ชุมชนขาดแรงงานและแนวคิดใหม่มาพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “สิ่งที่เราได้เปรียบ คือ ทรัพยากรธรรมชาติรับตำบลเรามีที่นากว้าง มีน้ำพอเพียง ทำให้ทำการเกษตรได้ต่อเนื่อง ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้จากข้าว พืชไร่ แล้วก็ผักสวนครัว นอกจากนั้นเรายังมีความเข้มแข็งของชุมชน รวมคนในหมู่บ้านให้รวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ เป็นวิสาหกิจชุมชน ทำให้เรามีช่องทางทำมาหากินหลากหลาย” (สมาน สุทธิเกษม, 2568)

3. แนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในตำบลเขาดินอาศัยการบูรณาการทุกมิติ ทั้งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การพัฒนาทุนมนุษย์ การต่อยอดเศรษฐกิจ

ชุมชน การมีส่วนร่วมและการบริหารจัดการที่ดี การใช้เทคโนโลยี และการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองและเติบโตได้อย่างยั่งยืน ดังนี้

3.1 การพัฒนาทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน เช่น การสร้างระบบกระจายน้ำชุมชน การขุดลอกคูคลอง การจัดตั้งธนาคารน้ำใต้ดิน การส่งเสริมการใช้น้ำอย่างประหยัด การอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่เกษตรกรรมด้วยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การปลูกพืชหมุนเวียน การจัดการทรัพยากรป่าไม้มาใช้ประโยชน์อย่างรู้คุณค่า

3.2 การเสริมสร้างและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ การรวมกลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชน พัฒนาและต่อยอดจากกลุ่มเดิม เช่น กลุ่มแปรรูปข้าว กลุ่มปลูกผักอินทรีย์ กลุ่มผลิตสมุนไพร ฯลฯ การสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานพัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษาหรือภาคเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคโนโลยีและการตลาด

3.3 การพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในชุมชน จัดอบรมทักษะอาชีพสมัยใหม่ เช่น การทำการเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปผลผลิต การตลาดออนไลน์ การบริหารจัดการธุรกิจขนาดย่อม ส่งเสริมผู้นำชุมชนและเยาวชนให้มีภาวะผู้นำและศักยภาพในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม

3.4 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น ข้าวอินทรีย์ ข้าวแต่น สมุนไพรอบแห้ง ฯลฯ การพัฒนาตลาดและการสร้างแบรนด์ชุมชน เช่น การจัดตลาดนัดชุมชน การขยายช่องทางตลาดออนไลน์ การสร้างตราสินค้าชุมชนที่มีเอกลักษณ์

3.5 การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน พัฒนาระบบการบริหารจัดการชุมชนให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้และเน้นการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มในชุมชน สร้างเวทีประชาคมและเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนวางแผนยุทธศาสตร์ร่วมกัน

3.6 การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการพัฒนา การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิตและแปรรูป เช่น เครื่องจักรกลการเกษตรขนาดเล็ก การใช้นวัตกรรมบรรจุภัณฑ์ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการตลาด การสนับสนุนการพัฒนาแอปพลิเคชันหรือแพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับเชื่อมโยงการขายสินค้าและบริการในชุมชนสู่ตลาดภายนอก

3.7 การสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและวัฒนธรรม อนุรักษ์และส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น งานประเพณี พิธีกรรมท้องถิ่น การแต่งกายพื้นเมือง อาหารพื้นบ้าน ฯลฯ การสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ในชุมชน เช่น การประกวดผลิตภัณฑ์นวัตกรรม งานแสดงผลงานศิลปะ งานแสดงสินค้าท้องถิ่น ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “แนวทางพัฒนาชุมชนต้องบูรณาการหลายด้าน ทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืน การรวมกลุ่มอาชีพและสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาคนในชุมชนให้มีทักษะใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับยุคสมัย” (ปริยาพร กิจปริดา, 2568)

4. รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหินได้พัฒนารูปแบบภายใต้ชื่อว่า KHODIN Model โดยพัฒนาขึ้นจากองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบการณ์ของคนในชุมชน การสนับสนุนองค์ความรู้จากหน่วยงานรัฐและสถาบันการศึกษา ตลอดจนการนำแนวคิดการจัดการสมัยใหม่และเทคโนโลยีดิจิทัลมาปรับใช้ร่วมกัน ทำให้เกิดเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบหลัก ดังนี้

4.1 K (Knowledge Creation) การเสริมสร้างความรู้ ทักษะและนวัตกรรม การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเริ่มต้นจากการเสริมสร้างองค์ความรู้และทักษะที่จำเป็นแก่สมาชิกในชุมชน เช่น ความรู้ด้านการเกษตรสมัยใหม่ เทคนิคการแปรรูปผลผลิต ทักษะด้านการบริหารจัดการ ความรู้ด้านการตลาด ตลอดจนการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ผ่านการฝึกอบรม การเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่

4.2 H (Holistic Management) การจัดการอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านการผลิต การตลาด การบริหารจัดการ รูปแบบการบริหารจัดการเศรษฐกิจชุมชนควรเป็นแบบองค์รวม โดยเชื่อมโยงทุกกระบวนการตั้งแต่การผลิต การแปรรูป การจัดจำหน่าย จนถึงการบริหารเงินทุนและทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนเน้นการวางแผนและการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิก เช่น การตั้งคณะกรรมการดูแล การใช้ระบบบัญชีอย่างโปร่งใส การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

4.3 O (Organization Networking) การพัฒนาเครือข่ายระหว่างองค์กรภายในกับภายนอก การสร้างเครือข่ายทั้งในระดับภายใน (กลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) และภายนอก (ภาครัฐ เอกชน สถาบันการเงิน ตลาด) เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทรัพยากร เทคโนโลยีและโอกาสทางการตลาด

4.4 D (Development Driven by Community Identity) การพัฒนาบนฐานอัตลักษณ์ชุมชน เช่น สินค้าโอท็อป (OTOP) วิถีชีวิตชาวนา การพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนโยงกับรากฐานและอัตลักษณ์ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น หรือวิถีชีวิตเกษตรกร โดยเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการบนฐานความเป็นตัวตนของชุมชน เช่น การพัฒนาสินค้าโอท็อปให้โดดเด่น การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวิถีชาวบ้าน การสื่อสารแบรนด์ที่สะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่น

4.5 I (Innovation) การนำนวัตกรรมมาใช้ในกระบวนการผลิตและแปรรูปนวัตกรรมถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยยกระดับศักยภาพของชุมชน ทั้งการนำนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีมาปรับใช้ในกระบวนการผลิตและแปรรูปผลผลิต การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การนำระบบดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการหรือทำการตลาด เช่น การขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การใช้แอปพลิเคชันติดตามผลผลิต

4.6 N (Natural Sustainability) การพัฒนาแบบเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ชุมชนต้องพัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจที่รักษาสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การใช้พลังงานสะอาด การฟื้นฟูแหล่งน้ำและดิน การคัดแยกขยะและรีไซเคิล ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนต้องเน้นทั้งความรู้ เครือข่ายและอัตลักษณ์ท้องถิ่น การบริหารจัดการอย่างองค์รวมและการใช้นวัตกรรมช่วยยกระดับเศรษฐกิจชุมชนให้แข่งขันได้และเติบโตอย่างมั่นคง และสิ่งสำคัญคือการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า” (นพเดช พรเลิศหล้า, 2568)

อภิปรายผล

1. ศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาดิน ทุนทางสังคมเป็นแรงขับเคลื่อนหลักที่นำไปสู่เศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน บริบทของชุมชนชนบทส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรท้องถิ่นและความร่วมมือ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนองค์กร เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในตำบลเขาดิน ศักยภาพชุมชนเป็นอีกหนึ่งกลไกเชิงโครงสร้างที่สนับสนุนทุนทางสังคมให้เป็นรูปธรรมและยั่งยืนยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของวันชัย ธรรมสังการ และคณะ (2565) ที่พบว่า ทุนชุมชนที่มีผลต่อการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วย (1) ทุนมนุษย์ (2) ทุนสังคม (3) ทุนกายภาพ (4) ทุนธรรมชาติ (5) ทุนการเงิน (6) ทุนทางวัฒนธรรม

โดยทุนชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทุนมนุษย์อย่างปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำและแรงงานในชุมชนเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนขณะที่ทุนสังคมที่มีพื้นฐานจากเครือข่ายช่วยสร้างสายใยความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น ทุนกายภาพและทุนธรรมชาติเอื้อต่อคุณภาพชีวิตและการดำรงอยู่ของชุมชน ทุนการเงินและทุนทางวัฒนธรรมก็เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่นคงและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน และสอดคล้องกับงานวิจัยของพรกมล ระหาญนอก (2562) ที่พบว่า ชุมชนบ้านหนองบัวมีทุนมนุษย์ คือ ภูมิปัญญาที่มีความรู้มีทักษะหลากหลาย ภูมิปัญญาเย็บผ้าทอผ้ามีการรวมกลุ่มกันทอผ้าฝ้าย ทุนสังคมชุมชนอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาอาศัย แบ่งปันกัน ทำกิจกรรมร่วมกันเกี่ยวกับศาสนาและจัดงานบุญประเพณีเป็นประจำทุกปี ทุนกายภาพมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเหมาะต่อการทำการเกษตร และเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์โบราณคดี ทุนธรรมชาติมีห้วยน้ำคู่ หนองใหญ่และห้วยเหล้าหญ้าเป็นแหล่งน้ำทางการเกษตร ทุนการเงินมีแหล่งเงินทุนให้ชาวบ้านกู้ยืมไปประกอบอาชีพเพื่อลดปัญหาหนี้สินนอกระบบ และยังสอดคล้องกับอนนท์ สันทราย และคณะ (2559) ที่พบว่า ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบัว ประกอบด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน ทุนบุคคล ทุนองค์กรของชุมชน ทุนเครือข่ายของชุมชน ทุนทางปัญญา ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบัวมีความหลากหลาย ทั้งทุนวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านประเพณีสำคัญต่าง ๆ และทุนบุคคลที่ประกอบด้วยผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้านที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนชุมชน ทุนองค์กรและทุนเครือข่ายช่วยสร้างความร่วมมือและเสริมพลังในการพัฒนาท้องถิ่น ขณะเดียวกันทุนทางปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ที่เป็นเช่นนี้เพราะการมีทุนทางสังคมที่หลากหลายทำให้ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า เกิดการรวมพลังและความสามัคคี สร้างกลไกความร่วมมือในการจัดการเศรษฐกิจและสังคมท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกและก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การสร้างระบบเศรษฐกิจฐานรากที่มั่นคงและมีความยั่งยืนในระยะยาว

2. สถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน สถานการณ์ปัจจุบันมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยใช้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นศูนย์กลาง เช่น กลุ่มแปรรูปข้าว กลุ่มปลูกผักอินทรีย์ กลุ่มผลิตสมุนไพร มีการใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในระดับพื้นฐาน เช่น การขายผลิตภัณฑ์ในตลาดนัดท้องถิ่น แต่ยังขาดการเข้าถึงตลาดภายนอก โดยมีปัจจัยส่งเสริม คือ ความร่วมมือของชุมชนและเครือข่ายภาครัฐ เช่น พัฒนาชุมชน

เกษตรอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล การใช้เทคโนโลยีเบื้องต้นในการผลิต เช่น เครื่องสีข้าวขนาดเล็ก เครื่องอบสมุนไพร ทัศนคติของคนในชุมชนที่พร้อมเรียนรู้และเปิดรับแนวทางพัฒนาใหม่ และปัจจัยอุปสรรค ได้แก่ การขาดองค์ความรู้ด้านการตลาดออนไลน์ การสร้างแบรนด์สินค้า การขาดงบประมาณการลงทุน การพัฒนาเครื่องมือ เครื่องจักรและบรรจุภัณฑ์ ระบบบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจบางส่วนยังขาดประสิทธิภาพ ปัญหาแรงงานวัยหนุ่มสาวที่ย้ายถิ่นฐานไปทำงานนอกพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของจุฬารัตน์ คำถาเครือ และคณะ (2568) ที่พบว่า จุดแข็งของชุมชน คือ ทุนทางสังคม ความร่วมมือของคนในชุมชนและเครือข่ายภาครัฐและเอกชน การใช้ทรัพยากรชุมชนเป็นรากฐานในการดำรงชีวิตผ่านวิถีการเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปอาหารพื้นถิ่น การขับเคลื่อนภายใต้นโยบายของท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ราคาช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการขาย รวมถึงประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนมูลค่าเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของกอบกุลณ์ คำปลอด และทศพล พงษ์ดี (2565) ที่พบว่า โอกาสองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนโดยการยึดหลักการพัฒนาแบบบูรณาการ โดยให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการพัฒนาด้วยตนเอง หน่วยงานภาครัฐมีการเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งโดยกลไกการทำงานที่มืองค์ประกอบจากหลากหลายภาคส่วนในพื้นที่ อุปสรรค คือ ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงานของระบบราชการ การติดตามข้อมูลข่าวสาร เป็นไปอย่างล่าช้า นโยบายการสนับสนุนเกี่ยวกับงบประมาณไม่สอดคล้องกับชุมชนท้องถิ่น และปัญหาจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง ทำให้ผลผลิตของประชาชนไม่ได้มาตรฐาน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของกาญจนา รอดแก้ว และคณะ (2564) ที่พบว่า ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ ด้านวัฒนธรรมชุมชน ด้านสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น กิจกรรมกระตุ้นเศรษฐกิจ การส่งเสริมนวัตกรรมชุมชน ปัจจัยภายในที่มีผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ ผู้นำชุมชนและทุนชุมชน ที่เป็นเช่นนั้นเพราะสถานการณ์การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในตำบลเขาดินมีการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ผ่านการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแปรรูปข้าว กลุ่มปลูกผักอินทรีย์หรือกลุ่มผลิตสมุนไพร ซึ่งเป็นรากฐานของเศรษฐกิจท้องถิ่น การดำเนินกิจกรรมเหล่านี้เป็นการใช้ทุนทางธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ เช่น ที่ดิน น้ำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตสินค้าเพื่อนำไปจำหน่ายในตลาดนัดและพื้นที่ใกล้เคียง ปัจจัยที่ส่งเสริมการขับเคลื่อนในพื้นที่นี้มาจากความร่วมมือของชุมชนและเครือข่ายภาครัฐ เช่น หน่วยงานพัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบลที่เข้ามา

ช่วยสนับสนุนองค์ความรู้และเครื่องมือเบื้องต้น ขณะเดียวกันชุมชนเองมีทัศนคติที่ดีพร้อมเรียนรู้และเปิดรับแนวทางการพัฒนาใหม่ ทั้งยังนำเทคโนโลยีพื้นฐานเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิต เช่น เครื่องสีข้าวขนาดเล็กและเครื่องอบสมุนไพร ปัจจัยอุปสรรคที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของชุมชน การขาดองค์ความรู้ด้านการตลาดออนไลน์และการสร้างแบรนด์สินค้าทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่สามารถแข่งขันหรือเข้าถึงตลาดที่มีมูลค่าสูงได้

3. แนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาดิน ได้แก่ การส่งเสริมการผลิตแบบอินทรีย์เพื่อตอบสนองกระแสสุขภาพของผู้บริโภค การเพิ่มมูลค่าสินค้า การสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนรุ่นใหม่ การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางธรรมชาติในพื้นที่เป็นฐาน การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน สถาบันการศึกษาและองค์กรภาครัฐ เช่น มหาวิทยาลัย การเกษตรอำเภอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรวิกันต์ อำนวย (2567) ที่พบว่า แนวทางในการพัฒนาศักยภาพชุมชนมีผู้นำชุมชนคอยขับเคลื่อน และภาครัฐสนับสนุนมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ส่งเสริมการทำการเกษตรแบบอินทรีย์ แปรรูปสินค้าเกษตรเรียนรู้และพัฒนา พัฒนาทักษะและความรู้ ส่งเสริมการรวมกลุ่ม การสร้างเครือข่ายพัฒนาตลาด หาช่องทางในการจำหน่ายสินค้าเกษตร และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูพิพัฒน์สุตคุณ และคณะ (2566) ที่พบว่า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากวิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนวัดหาดมูลกระบือ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจฐานรากด้วยการสร้างเครือข่ายชุมชนเชื่อมโยงหลากหลายอาชีพ การสร้างเครือข่ายชุมชนเชื่อมโยงหลากหลายอาชีพ การมีส่วนร่วมซึ่งผู้นำทั้งในส่วนของวัด ประชาชนและหน่วยงานราชการ การสร้างทุนและการพึ่งพาตนเอง การผลิตสินค้าชุมชนขึ้นพื้นฐาน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนวัฒนธรรมเศรษฐกิจฐานราก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหาวาย และพระเทพศาสนานិบาล (2565) ที่พบว่า ในการสร้างกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมนั้นสามารถยึดการจัดทำแผนชุมชนเป็นหลักได้ เนื่องจากการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่สามารถทำได้โดยการสร้างจากบุคคลภายนอกชุมชนหรือทำโดยการสอน การฝึกอบรม ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีกระบวนการในการจัดการของชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่าทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ที่เป็นเช่นนี้

เพราะแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนตำบลเขาหินมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายใน โดยเฉพาะการปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและความต้องการของผู้บริโภค การส่งเสริมการผลิตแบบอินทรีย์จึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสม เนื่องจากกระแสรักสุขภาพกำลังได้รับความนิยมทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ ผลผลิตอินทรีย์ไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการตลาดเท่านั้น แต่ยังช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า และสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนที่สามารถแข่งขันได้ในระยะยาว การสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนถือเป็นอีกหนึ่งแนวทางสำคัญ เพราะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะไปสู่คนรุ่นใหม่ ช่วยแก้ปัญหาการย้ายถิ่นฐานของแรงงานวัยหนุ่มสาว โดยสร้างแรงจูงใจให้เห็นว่า ชุมชนมีศักยภาพในการสร้างอาชีพที่มั่นคง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในศูนย์ชุมชนยังช่วยยกระดับทักษะการจัดการ การตลาดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทำให้คนในพื้นที่มีความพร้อมในการแข่งขันมากขึ้น

4. รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหินได้พัฒนารูปแบบภายใต้ชื่อว่า KHODIN Model โดยพัฒนาขึ้นจากองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบการณ์ของคนในชุมชน การสนับสนุนองค์ความรู้จากหน่วยงานรัฐและสถาบันการศึกษา ตลอดจนการนำแนวคิดการจัดการสมัยใหม่และเทคโนโลยีดิจิทัลมาปรับใช้ร่วมกัน ทำให้เกิดเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบหลัก ดังนี้ K (Knowledge Creation) การเสริมสร้างความรู้ ทักษะและนวัตกรรม H (Holistic Management) การจัดการอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านการผลิต การตลาด การบริหารจัดการ O (Organization Networking) การพัฒนาเครือข่ายระหว่างองค์กรภายในกับภายนอก D (Development Driven by Identity) การพัฒนาบนฐานอัตลักษณ์ชุมชน I (Innovation) การนำนวัตกรรมมาใช้ในกระบวนการผลิตและแปรรูป N (Natural Sustainability) การพัฒนาแบบเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของนฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ และสุธี โกสิทธิ์ (2563) ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นไทยแลนด์ 4.0 โดยการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ส่งเสริมนวัตกรรมทางเศรษฐกิจและเพิ่มขีดความสามารถด้านนวัตกรรมของท้องถิ่น พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ดีขึ้นและแนะนำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชนใหม่ ส่งเสริมนวัตกรรมและผลิตสินค้าท้องถิ่นชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าและรูปแบบขับเคลื่อนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับงานวิจัยของบุญวัฒน์ สว่างวงศ์ และคณะ (2566) ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อพัฒนาจังหวัดอย่างยั่งยืนเป็นรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

โดยยึดอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นหลักตามบริบทเฉพาะของชุมชน จึงเกิดเป็น TRANG Model ซึ่งประกอบด้วย 1) T=Technology and Innovation เทคโนโลยีและนวัตกรรมการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยการจัดการในภาคการเกษตร อุตสาหกรรมและบริการ 2) R=Research and Development การวิจัยและพัฒนาเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนและพัฒนาภาคการเกษตร อุตสาหกรรมและบริการ 3) A=Area พื้นที่การตั้งอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ในจังหวัด เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาที่ถูกต้อง เหมาะสมตามบริบทของพื้นที่ 4) N=Network Partners เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอกอย่างเหมาะสมเพื่อทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน 5) G=Green Economy เศรษฐกิจสีเขียว การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลของเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี และคณะ (2566) ที่พบว่า การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนวัดหาดมูลกระบือ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ผ่านความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ของ TERMS (Functional Matrix of Terms) ดังนี้ เทคโนโลยี (T) มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยเหลือในการทำงาน นำความรู้มาปรับใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานจนเกิดเป็นภูมิปัญญา เศรษฐกิจ (E) มีการรวมกลุ่มการผลิต การวางแผนและการทำการตลาด ทรัพยากร (R) มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องของน้ำและป่าไม้ จิตใจ (M) คนภายในชุมชนมีสภาพจิตใจที่เข้มแข็งอย่างมาก เนื่องจากมีศูนย์รวมจิตใจอย่างวัดหาดมูลกระบือเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ให้กับคนในชุมชนมีการใช้เวลาร่วมกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ สังคม (S) ผู้นำชุมชนกับวัดมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างมาก อีกทั้งผู้นำภายในชุมชนนั้นยังมีการเข้าร่วมมือกันกับทางวัดหาดมูลกระบือเพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดอย่างสม่ำเสมอจนสามารถปฏิบัติงานได้ประสบความสำเร็จ ที่เป็นเช่นนี้เพราะ KHODIN Model เป็นรูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้จากภายนอกอย่างสมดุล การจัดการอย่างเป็นองค์รวมช่วยให้เชื่อมโยงการผลิต การตลาดและการบริหารได้ครบวงจร ขณะเดียวกันการสร้างเครือข่ายและการนำนวัตกรรมเข้ามาช่วยเสริมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ การยึดอัตลักษณ์ชุมชนเป็นฐานสร้างความโดดเด่นไม่เหมือนใคร และการพัฒนาที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมทำให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากเป็นไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน ดังกรณีศึกษาในตำบลเขาดินนั้นมีทุนทางสังคมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญใน

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมที่เป็นแหล่งรายได้หลัก ชุมชนมีความเข้มแข็ง ความร่วมมือ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภายนอก สถานการณ์ปัจจุบันแม้มีศักยภาพสูง แต่ยังประสบอุปสรรคด้านการเข้าถึงตลาด การนำเทคโนโลยีใหม่ และการขาดแรงงานรุ่นใหม่ ส่วนปัจจัยส่งเสริม ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ผู้นำเข้มแข็ง เครือข่ายวิสาหกิจ และภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางการพัฒนาเน้นการบูรณาการทุกมิติ ทั้งการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การเสริมสร้างเครือข่าย การพัฒนาทุนมนุษย์ การส่งเสริมอาชีพและการตลาด การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การใช้เทคโนโลยีและการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยมี KHODIN Model เป็นรูปแบบพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน ครอบคลุม 6 องค์ประกอบหลัก คือ 1) การสร้างความรู้และนวัตกรรม 2) การจัดการแบบองค์รวม 3) การพัฒนาเครือข่ายองค์กร 4) การขับเคลื่อนด้วยอัตลักษณ์ชุมชน 5) การนำนวัตกรรมสมัยใหม่มาใช้ และ 6) การพัฒนาอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทั้งหมดนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและเติบโตอย่างมั่นคงในระยะยาว ดังปรากฏในภาพ 1

ภาพ 1 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

สรุป

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ดังกรณีศึกษาชุมชนตำบลเขาตื้นถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการนำศักยภาพภายในชุมชนมาใช้ในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมที่หลากหลายและเข้มแข็ง เช่น ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ ทุนมนุษย์อย่างความรู้ ทักษะและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนทุนทางวัฒนธรรมและองค์กร กลายเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง ปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานทางเศรษฐกิจ โดยใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นฐานในการผลิตสินค้า มีความร่วมมือกันในชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ชุมชนยังเริ่มนำเทคโนโลยีพื้นฐานมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ แต่ก็ยังมีข้อจำกัด เช่น การขาดความรู้ด้านการตลาด การบริหารจัดการกลุ่ม และงบประมาณในการลงทุน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเติบโต ดังนั้น เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนจึงมีแนวทางพัฒนาที่สำคัญ เช่น การส่งเสริมการผลิตแบบอินทรีย์ การเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยการแปรรูปและออกแบบผลิตภัณฑ์ การสร้างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน การขยายช่องทางจำหน่ายทั้งออนไลน์และออฟไลน์ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภายนอก รูปแบบการพัฒนา KHODIN Model จึงถูกนำมาใช้เป็นแนวทางพัฒนาโดยเน้นการเสริมสร้างความรู้ (Knowledge Creation) การบริหารจัดการแบบองค์รวม (Holistic Management) การขยายเครือข่าย (Organization Networking) การพัฒนาตามอัตลักษณ์ (Development Driven by Identity) การนำนวัตกรรมมาใช้ (Innovation) และการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน (Natural Sustainability) หากชุมชนสามารถดำเนินการตามแนวทางนี้ได้อย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่มั่นคง ยั่งยืนและยังคงคุณค่าของท้องถิ่นไว้ได้ในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กอบกุลณ์ คำปลอด และทศพล พงษ์ตะเภา. (2565). การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนเพื่อสร้างนวัตกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนในอำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*. 15 (1), 1-16.
- กาญจนา รอดแก้ว และคณะ. (2564). การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*. 19 (1), 48-66.

- คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก. (2559). *คู่มือการส่งเสริมการพัฒนา
ระบบเศรษฐกิจฐานราก*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- จุฬารัตน์ คำภาเครือ และคณะ. (2568). การจัดการทุนทางทรัพยากรธรรมชาติเพื่อ
หนุนเสริมการท่องเที่ยวชุมชนในการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของบ้าน
ปางมะโอ ตำบลวังเงิน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. *วารสารสหวิทยาการเพื่อ
การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์*. 15 (1), 1-20.
- นพเดช พรเลิศล้ำ. (2568). ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ. *สัมภาษณ์*. 27 มิถุนายน.
- นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ และสุธี โกสพิธิ. (2563). รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
ท้องถิ่นไทย 4.0. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 5 (2), 289-
304.
- บุญเพ็ง สิทธิวงษา. (2566). การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากใน
พื้นที่จังหวัดอุดรธานี. *วารสารราชภัฏสุรินทร์วิชาการ*. 1 (5), 1-14.
- บุญวัฒน์ สว่างวงศ์ และคณะ. (2566). รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการ
พัฒนาจังหวัดอย่างยั่งยืน: จังหวัดตรัง. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการ
จัดการสังคม*. 5 (1), 12-27.
- ปรียาพร กิจปรีดา. (2568). ผู้แทนองค์กรชุมชน. *สัมภาษณ์*. 8 มิถุนายน.
- พรกมล ระหาญนอก. (2562). การศึกษาภูมิปัญญาฝ่ายกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ
ฐานราก บ้านหนองบัว ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย. *วารสาร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด*. 11 (1), 298-310.
- พระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหวาย และพระเทพศาสนาภิบาล. (2565). รูปแบบกลไก
การขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากร
และทุนทางวัฒนธรรมไทย. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*. 7 (1), 254-
269.
- พระครูพิพัฒน์สุตคุณ และคณะ. (2566). การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากวิถีพุทธ
เชิงสร้างสรรค์ของชุมชนวัดหาดมูลกระบือ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร.
วารสารวิจัยวิชาการ. 6 (6), 1-14.
- รวิกานต์ อำนวย. (2567). การพัฒนาศักยภาพท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานราก
ภายใต้การทำเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบล
บ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก. *วารสารศิลปการจัดการ*. 8 (4),
1-17.

- วันชัย ธรรมสัจการ และคณะ. (2565). ทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*. 14 (1), 22-32.
- สมพร ปัญญาดี. (2568). ผู้นำชุมชน. *สัปดาห์*. 4 มิถุนายน.
- สมาน สุทธิเกษม. (2568). ประชาชนในชุมชน. *สัปดาห์*. 4 มิถุนายน.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2566-2580)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุภาภรณ์ คัลยาณานันท์ และคณะ. (2566). การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนวัดหาดมูลกระบือ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*. 8 (3), 229-309.
- อนนท์ สันทราย และคณะ. (2559). ทุนทางสังคมของชุมชนกับการดำเนินชีวิตของผู้นำชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านบัว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา. *วารสารวิชาการสถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิก*. 2 (2), 122-134.
- Pretty, J. N. (1995). Participatory Learning for Sustainable Agriculture. *World Development*. 23 (8), 1247–1263.
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Research Article; Received: 2025-05-14; Revised: 2025-10-25; Accepted: 2025-10-28.

การจัดการทุนชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่น
เทศบาลตำบลแพรภศรีราชา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดชัยนาท
Community Capital Management for Strengthening Local
Communities: A Case Study of Phraek Si Racha Sub-district
Municipality, Sankhaburi District, Chai Nat Province

สุวภัทร พิรณฤทธิ์*¹, อรินทร์ศักดิ์ รัตนวงษ์**²Suwaphat Phironrit¹, Arinsak Rattanawong²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม¹สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม²Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University¹Research and Development Institute, Chandrakasem Rajabhat University²

First Author, E-mail: suwaphat.n@chandra.ac.th*

Corresponding Author, E-mail: arinsak.r@chandra.ac.th**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาฐานคิดในการจัดการทุนชุมชน วิเคราะห์ทุนและศักยภาพของชุมชน รวมถึงเสนอแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น เทศบาลตำบลแพรภศรีราชา จังหวัดชัยนาท การวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยประยุกต์ใช้เครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 5 เครื่องมือ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 40 คน จาก 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ ผู้กำกับการนโยบาย ผู้ปฏิบัติการ ประชาชน/ผู้นำชุมชน และนักวิชาการ จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยการเปรียบเทียบและตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลเพื่อหาความน่าเชื่อถือ

ผลการวิจัยพบว่า ฐานคิดในการบริหารจัดการท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรภศรีราชาประกอบด้วย 3 ฐานคิดสำคัญ ได้แก่ การทำงานเชิงรุกและเน้นผลสัมฤทธิ์ การบริหารแบบผสมผสานทั้งความถูกต้องและเป็นเหตุเป็นผล และการมีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนี้ยังพบทุนและศักยภาพของชุมชนรวม 5 ด้าน ได้แก่ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนกายภาพ จากผลการศึกษางานวิจัย

ได้เสนอแนวทางขับเคลื่อนนโยบายที่เน้นการกำหนดนโยบายตามฐานทุนชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยย้ำว่า ชุมชนควรมีบทบาทหลักในการพัฒนาและการทำงานควรบูรณาการในทุกมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย คือ ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลชุมชนอย่างเป็นระบบ พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดกิจกรรมสำหรับกลุ่มเปราะบางเพื่อเสริมสร้างคุณค่าในตนเอง องค์ความรู้หลักจากงานวิจัย คือ การพัฒนาชุมชนต้องยึดทุนชุมชนเป็นฐาน คนในพื้นที่ต้องเป็นเจ้าของกระบวนการ และภาครัฐควรทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนที่คล่องตัว นอกจากนี้การวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า การบ่มเพาะนักศึกษาด้วยการลงพื้นที่จริงช่วยสร้างการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงได้ดีกว่าการเรียนรู้เชิงทฤษฎีในห้องเรียน

คำสำคัญ: การจัดการ; ทุนชุมชน; ความเข้มแข็งของชุมชน; ชุมชนท้องถิ่น

Abstract

This research aims to study the conceptual foundations for community capital management, analyze community resources and readiness, and propose policy guidelines to enhance the potential of community capital. The focus is on strengthening the local community of Phraek Si Racha Sub-district Municipality in Chai Nat Province. The study employs a qualitative research approach, utilizing five social engineer tools. Data are collected through interview, participant observation, and focus group discussion with 40 key informants from four groups: policy directors, practitioners, community scholars/leaders, and academics. The data are then analyzed using content analysis, involving comparison and triangulation for reliability.

The research findings indicate that the administrative foundations of Phraek Si Racha Sub-district Municipality are based on three key concepts: (1) a proactive and results-oriented approach, (2) a balanced governance style emphasized both authority and fairness, and (3) community participation. Furthermore, the study identifies five types of community capital and potential: social capital, human capital, financial capital, natural resource capital, and physical capital. Based on these

findings, the research proposes policy guidelines that emphasize setting policies based on community capital, building collaborative networks, and developing a creative economy by integrating technology with local wisdom. The study stresses that the community should play the primary role in development, with integrated efforts across all dimensions—economic, social, cultural, and environmental. Key recommendations from the research include establishing a systematic community database, reviving local wisdom, and creating activity spaces for vulnerable groups to enhance their self-worth. The core knowledge gained from this research is that community development must be capital-based, local people must own the process, and the government should serve as a flexible supporter. Additionally, the research highlights that experiential learning through fieldwork provides more meaningful learning for students than classroom theories.

Keywords: Management; Community Capital; Community Strength; Local Community

บทนำ

พระบรมราโชบายด้านการศึกษากองในหลวงรัชกาลที่ 10 ทรงเน้นให้มหาวิทยาลัยราชภัฏทุกแห่งยกระดับคุณภาพการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่นของตน โดยต้องวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น นำยุทธศาสตร์มาใช้ในการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพบริบทของท้องถิ่นและสามารถนำองค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นได้ตรงเป้าหมายตามความต้องการของท้องถิ่นที่เรียกว่า เกาให้ถูกที่คัน (ดาร์พงษ์ รัตนสุวรรณ, 2560) ซึ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏมีหน้าที่หลักในการผลิตบัณฑิตโดยน้อมปฏิบัติตามพระบรมราโชบายในการพัฒนาและเสริมสร้างให้บัณฑิตมีคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งมุ่งพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยได้กำหนดกระบวนการพัฒนานักศึกษาเพื่อเป็นบัณฑิตที่มีคุณลักษณะและทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่ตอบสนองต่อการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งใช้ชื่อว่า “วิศวรรสังคม” ซึ่งเป็นกระบวนการบ่มเพาะนักศึกษาให้กลายเป็นบัณฑิตที่มีทักษะและคุณลักษณะที่สำคัญอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1) นักคิด: ทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงเหตุ-ผล (Cause-effect) เห็นปัญหาเป็นสิ่งที่ท้าทาย 2) นักสื่อสาร: ทักษะการสื่อสาร

องค์ความรู้เพื่อแก้ปัญหา 3) นักประสานงาน: ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยปราศจากข้อขัดแย้ง 4) นักนวัตกรรม: ทักษะการสร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาบนฐานข้อมูลชุมชน ผ่านการใช้เครื่องมือ 5 ชิ้นสำคัญ คือ 1) ฟาประทาน เป็นเครื่องมือที่ช่วยวางรากฐานหลักการคิดให้กับนักศึกษา โดยมุ่งสร้างกรอบแนวคิด (Mindset) ในการยอมรับความเห็นต่างอย่างเข้าใจ และหาจุดร่วมเพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาค้นคว้าการเป็นนักคิดบนหลักเหตุ-ผล (Cause-Effect) สามารถแยกแยะข้อเท็จจริง (Fact) ออกจากอารมณ์ความรู้สึกได้ (Feeling) 2) นาฬิกาชีวิต เป็นเครื่องมือที่สร้างทักษะการคิดวิเคราะห์ให้กับนักศึกษา ผ่านการตั้งคำถามควบคู่กับการสืบเสาะหาข้อเท็จจริงและการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์เปรียบเทียบและคิดหาแนวทางในการพัฒนาต่อไป ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวจะทำให้ให้นักศึกษาได้ฝึกการคิดแบบตีความ คิดแบบให้เหตุผล คิดวิเคราะห์และคิดแบบสังเคราะห์ 3) ไทม์ไลน์ (Timeline) พัฒนาการเป็นเครื่องมือฝึกให้นักศึกษาเป็นนักสื่อสารและนักประสาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไทม์ไลน์พัฒนาการช่วยให้นักศึกษาเข้าใจที่มาที่ไปของเรื่องที่สนใจ และรู้เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาหรือที่เรียกว่า “เห็นคุณค่าอดีต เข้าใจปัจจุบันและวางแผนอนาคตได้อย่างถูกต้อง” ทั้งนี้ ยังสามารถค้นหาต้นทุนชุมชนหรือศักยภาพที่ซ่อนอยู่เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ในอนาคตของเรื่องที่สนใจ จนนำไปสู่การสร้างสรรค์กระบวนการพัฒนาได้ ทั้งนี้ ในส่วนของ 2 เครื่องมือสุดท้าย คือ ไทม์ไลน์กระบวนการและ M.I.C Model ถือเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการฝึกให้นักศึกษาเป็นนักสร้างนวัตกรรม โดย 4) ไทม์ไลน์กระบวนการ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการค้นหากระบวนการ (ขั้นตอน) การทำผลิตภัณฑ์หรือบริการที่น่าสนใจอย่างละเอียดเพื่อรู้ขั้นตอนว่า มีวิธีการทำอะไร ใช้เวลาเท่าไร มีต้นทุน แรงงานในแต่ละกระบวนการอย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาต่อยอดได้ 5) M.I.C Model เป็นเครื่องมือสุดท้ายที่จะทำต่อเนื่องจาก ไทม์ไลน์กระบวนการ เพราะเมื่อนักศึกษารู้กระบวนการทำผลิตภัณฑ์หรือบริการทุกขั้นตอนแล้ว นักศึกษาสามารถพิจารณาเลือกกระบวนการที่ควรได้รับการพัฒนาเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีขึ้น ประหยัดเวลา ลดต้นทุน ลดแรงงาน เพิ่มมูลค่าได้ โดยเลือกใช้ M.I.C Model ซึ่ง M ย่อมาจาก Modify หมายถึง การสลับหรือยุบรวมกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งด้วยองค์ความรู้ที่มีเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า มีประสิทธิภาพมากกว่า อาจทำให้ประหยัดเวลาได้มากขึ้นหรือลดต้นทุนและแรงงานได้มากขึ้น เป็นต้น I ย่อมาจาก Improve หมายถึง การยกระดับกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งด้วยองค์ความรู้เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น และ C ย่อมาจาก Create หมายถึง การสร้างสรรค์กระบวนการเพิ่มเติมด้วย

องค์ความรู้เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เครื่องมือทั้ง 5 เครื่องมือถูกนำมาประยุกต์ใช้โดยผ่านการโค้ชจากอาจารย์ที่ปรึกษาต่างคณะ ต่างสาขาและปราชญ์ชาวบ้าน นำมาสู่การเกิดโครงการ ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการพัฒนาบัณฑิตที่มีคุณลักษณะของการเป็นนักวิศวกรสังคม และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติอย่างยั่งยืนในทุกมิติ (นงรัตน์ อัสโร, 2562) กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะดังกล่าวจะกระทำผ่านกระบวนการของการวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ถือเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ใหม่ที่ต้องผ่านกระบวนการปฏิบัติร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาซึ่งต้องเป็นงานของคนท้องถิ่นเพื่อคนท้องถิ่น ซึ่งชุมชนท้องถิ่น ถือเป็นเจ้าของปัญหา และนักศึกษาจะเป็นผู้ที่ได้เรียนรู้จากพื้นที่ของชุมชน และเกิดการฝึกฝนจนเกิดทักษะต่าง ๆ ตามมา การศึกษาและค้นพบทุนชุมชนจะนำมาซึ่งฐานข้อมูลทุนชุมชน ซึ่งทุนชุมชน ในที่นี้ หมายถึง สิ่งที่อยู่ในชุมชนที่เป็นของเดิมที่ชุมชนมีอยู่แล้ว ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเกิดจากฝีมือมนุษย์ โดยทุนชุมชนแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้ 1) ทุนที่เป็นเงินตรา 2) ทุนที่ไม่ใช่เงินตรา เช่น ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ทั้งนี้ ประชาชนในชุมชนสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน (สุกัญญา อิมโค่น, 2567) ทุนชุมชนมีบทบาทที่สำคัญอันเป็นผลสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น และสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ โดยการดึงเอาศักยภาพของทุนชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ออกมาร่วมอนุรักษ์ พัฒนาและต่อยอดการใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เกิดเป็นการพัฒนานวัตกรรมชุมชน ในรูปแบบของการพัฒนากระบวนการ ผลิตภัณฑ์ ฯลฯ ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรที่มีอยู่และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้การขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการพัฒนาจะมาจากฐานคิดของผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นเป็นหลัก หากสามารถร่วมมือร่วมใจ ดึงพลังการมีส่วนร่วมของชุมชนมาร่วมในกระบวนการพัฒนาได้จะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแน่นอน

การศึกษาค้นคว้าดำเนินการในพื้นที่เทศบาลตำบลแพรภศรีราชา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดชัยนาท เทศบาลตำบลแพรภศรีราชาเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีพื้นที่ดูแลรับผิดชอบไม่มาก แต่การรวมตัวและการมีส่วนร่วมของประชากรในพื้นที่ค่อนข้างน้อย ด้วยข้อจำกัดในเรื่องความแตกต่างที่เป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท วิถีชีวิตส่วนใหญ่อยู่แบบสังคมเมือง ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยมากมักจะติดต่อกันด้วยเรื่องการทำงาน ความจริงใจ ที่มีต่อกันน้อยมาก ประชาชนประกอบอาชีพหลากหลาย ประชากรค่อนข้างมีความ เหลื่อมล้ำทางรายได้ ที่รวยก็รวย ที่จนก็จนมาก โครงสร้างทางเศรษฐกิจหลักของ เทศบาลตำบลแพรศรีราชา ส่วนใหญ่เป็นกิจการด้านพาณิชยกรรมและการบริการ รองลงมา ได้แก่ อุตสาหกรรม การเกษตร ตามลำดับ (คมณัฐ เกตุจิ๋ว, 2566)

จากข้อมูลข้างต้นและกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ผู้วิจัย นักศึกษาและ เทศบาลตำบลแพรศรีราชาเล็งเห็นความสำคัญจึงร่วมกันศึกษาวิจัยเพื่อถอดบทเรียน การดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเพื่อชี้ให้เห็นทุนชุมชนหรือทุนทาง สังคมที่แสดงสถานะของพื้นที่และศักยภาพของชุมชน รวมถึงการจัดการและการใช้ ข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยสามารถนำข้อมูลไปใช้เพื่อต่อยอดการบริหารจัดการเทศบาล ตำบลแพรศรีราชา อีกทั้งยังสามารถนำข้อมูลไปใช้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จนเกิดเป็น นโยบาย แผนพัฒนา โครงการ รวมถึงนำไปสู่การวางแผนเพื่อขอรับการสนับสนุน งบประมาณประจำปีในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผลพวงจากการศึกษาวิจัย นี้จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมและกระจายผลประโยชน์จากการดำเนินธุรกิจไปสู่ ชุมชน การสร้างงานในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส และการพัฒนาสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อ สิ่งแวดล้อม ทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง เห็นทุนชุมชนเดิมที่มีอยู่และนำทุนชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปผสมผสานกับความรู้ใหม่เพื่อการแก้ไขปัญหาชุมชน พัฒนาชุมชน ต่อไป ในส่วนของนักศึกษาจะได้รับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นจากการใช้ชุมชนเป็นฐาน การเรียนรู้ เห็นปัญหาเป็นสิ่งที่ท้าทาย สามารถต่อยอดการเรียนรู้เพื่อสร้างเป็นนวัตกรรม ชุมชนได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาฐานคิดในการจัดการทุนชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ ชุมชนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรศรีราชา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดชัยนาท
2. เพื่อวิเคราะห์ทุนชุมชนและศักยภาพความพร้อมของชุมชน เพื่อเสริมสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรศรีราชา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดชัยนาท
3. เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายการพัฒนาศักยภาพทุนชุมชน เพื่อเสริมสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรศรีราชา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดชัยนาท

ระเบียบวิธีวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. พื้นที่การวิจัย คือ เทศบาลตำบลแพรภคคีราชา อำเภอสรนครบุรี จังหวัดชัยนาท ประกอบด้วย 5 ชุมชนหลัก ได้แก่ 1) ชุมชนวัดใหม่สรนครบุรี 2) ชุมชนวัดมหาธาตุ 3) ชุมชนตลาดเหนือ 4) ชุมชนบ้านหมูใหม่ 5) ชุมชนหน้าว่าการอำเภอสรนครบุรี
3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก คือ ต้องเป็นบุคคล สถาบัน กลุ่ม องค์กรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลแพรภคคีราชาไม่น้อยกว่า 1 ปี ซึ่งจำแนกผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มกำกับนโยบาย (นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลแพรภคคีราชา) จำนวน 1 คน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติการ (ปลัดเทศบาลตำบลแพรภคคีราชา นักพัฒนาชุมชน เทศบาลตำบล แพรภคคีราชา นักวิเคราะห์นโยบายและแผน) จำนวน 4 คน 3) กลุ่มประชาชนและผู้นำชุมชน (ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มสำคัญ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) จำนวน 30 คน 4) นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายสาธารณะ จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 40 คน
4. ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย 1 ปี (เดือนมกราคม พ.ศ. 2567 ถึง มกราคม พ.ศ. 2568) นับตั้งแต่ได้รับการพิจารณาอนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัยงบรายได้ประจำปีงบประมาณ 2567 และผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมเป็นที่เรียบร้อย
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแนวคำถามการสนทนากลุ่มที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญจำนวน 3 คน และปรับแก้ข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์จนชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จากนั้นทำการศึกษาผ่านวัฒนธรรม ความเชื่อ ความคิด ความเป็นอยู่ของคนกลุ่มอย่างลึกซึ้ง และพรรณนาถึงวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของคนในสังคมใดสังคมหนึ่งเพื่อให้เห็นถึงทุนชุมชนของเทศบาลตำบลแพรภคคีราชาตามแนวทางของชนิษฐา นันทบุตร และคณะ (2556) ประกอบด้วย 4 ปฏิบัติการ ดังนี้ 1) การค้นหาศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการตนเอง 2) การวิเคราะห์ปัญหาและการแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่น 3) การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนางานต่อเนื่องและขยายผล 4) การสร้างและพัฒนานวัตกรรมของชุมชนท้องถิ่นโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง โดยมีขั้นตอนและขอบเขตการดำเนินงาน ดังนี้

1) การสังเกต ภาพรวมของชุมชน และผู้ให้ข้อมูลทั้ง 4 กลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดในสถานการณ์การจัดการตนเองของทุนชุมชนและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น

2) การสัมภาษณ์เจาะลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้กำกับนโยบาย เพื่อให้ทราบฐานคิดในการจัดการทุนชุมชน และสอบถามกลุ่มนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนา

3) การสนทนา ปรีกษาหารือ (ผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม) เพื่อค้นหาทุนชุมชนที่มีอยู่ในพื้นที่ และเพื่อร่วมกันวางแผนพัฒนาและขับเคลื่อนทุนชุมชนด้วยการระดมสมอง (Brainstorm) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ปฏิบัติการ และกลุ่มปราชญ์และผู้นำชุมชน ทั้งนี้ กลุ่มนักศึกษาวิศวกรรมสังคมจะทำหน้าที่ดำเนินการกระบวนการสนทนา และมีส่วนร่วมในการซักถาม ตลอดจนจดบันทึกข้อมูลในประเด็นที่ต้องการหาข้อสรุปที่ยอมรับได้ของผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้เครื่องมือวิศวกรรมสังคมใช้กับการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ด้วย ทั้งนี้การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวจะไม่ขัดต่อจริยธรรม และกระทำภายใต้ข้อกำหนดการพิจารณาของคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำมาตรวจสอบความสอดคล้องและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา วิเคราะห์เปรียบเทียบ รวมถึงวิเคราะห์เรื่องราว (ชาย โพธิ์สิตา, 2550) เพื่อถอดข้อมูลด้านฐานคิดในการขับเคลื่อนงานด้านการจัดการทุนชุมชน วิเคราะห์ทุนทางสังคมที่แสดงสถานะของศักยภาพของชุมชน และวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (ชาย โพธิ์สิตา, 2550) เพื่อถอดข้อมูลด้านฐานคิดในการขับเคลื่อนงานด้านการจัดการทุนชุมชน วิเคราะห์ทุนทางสังคมที่แสดงสถานะของศักยภาพของชุมชน และวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น โดยข้อมูลที่ได้ผ่านการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูลด้านวิธีรวบรวมข้อมูลและด้านผู้วิจัยเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือ พร้อมทั้งให้นักวิชาการที่มีความรู้ คนในชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง

ผลการวิจัย

1. ฐานคิดในการทำงานบริหารจัดการท้องถิ่น ในการทำงานท้องถิ่นของผู้บริหารท้องถิ่น การทำงานของฝ่ายบริหารเน้นการทำงานเป็นทีม เน้นทีมงานเข้มแข็ง เน้นการมีส่วนร่วมของทีมงานที่มาจากทุกชุมชนเป็นสำคัญ ใช้ใจแลกใจ เสริมกำลังด้วย

รอยยิ้ม ให้ความเป็นกันเองกับทีม ข้ามเส้นคำว่า เจ้านาย ลูกน้อง ลดช่องว่างระหว่างเจ้านายลูกน้อง ให้อิสระในการทำงาน บริหารปกครองแบบใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ เน้นความถูกต้องและเป็นเหตุเป็นผล ใส่ใจและเชื่อใจลูกน้องทุกคน และยึดหลักต้องแก้ปัญหาประชาชนทุกเรื่องที่เกิดขึ้น ในส่วนของการทำงานกับประชาชน เน้นประชาชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกับท้องถิ่นได้ เน้นผลประโยชน์ส่วนรวม ยึดหลักเหตุผล ซึ่งเป้าหมายหลักเพื่อประชาชนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นไปตามพันธกิจ ยุทธศาสตร์ของรัฐบาลและกระทรวงมหาดไทย ครอบคลุมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ ซึ่งโดยสรุปฐานคิดสำคัญในการบริหารจัดการท้องถิ่น ได้แก่

- 1) การทำงานเชิงรุก เน้นผลสัมฤทธิ์ของงานและการมีส่วนร่วมของทีม
- 2) บริหารปกครองแบบใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ เน้นความถูกต้องและเป็นเหตุเป็นผล และ
- 3) ยึดหลักการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกัน

2. ศักยภาพความพร้อมของชุมชนมีหลายด้าน จำแนกออกตามประเภททุนทั้ง 5 ทุนสำคัญซึ่งกระจายอยู่ใน 5 ชุมชนหลัก ดังนี้ 1) ทุนด้านสังคม ซึ่งครอบคลุมทั้งทรัพยากรทางสังคม/การเมือง เครือข่าย กลุ่ม องค์กรทางสังคม ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนสังคมถือเป็นทุนที่โดดเด่นของชุมชน เนื่องจากเทศบาลแพรเทศรราชเป็นพื้นที่ชุมชนขนาดเล็กจึงมีการรวมกลุ่มทางสังคมไม่มาก แต่มีการขับเคลื่อนในรูปแบบของคณะกรรมการชุมชนที่ค่อนข้างเข้มแข็ง ซึ่งคณะกรรมการประกอบด้วยตัวแทนชุมชน ชุมชนละ 5 คนจากทั้ง 5 ชุมชน กระจายไปแต่ละโครงการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อร่วมกันจัดทำโครงการพัฒนาชุมชนหลายโครงการ 2) ทุนมนุษย์ ชุมชนมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาในหลายด้าน เช่น ด้านการนวด ด้านอาหาร งานจักสาน งานใบตอง มีบุคคลต้นแบบที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวสำคัญทางประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังได้ทราบความสำคัญในเชิงพื้นที่ รวมถึงมีผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีทีมงานที่มีประสิทธิภาพและเข้าถึงปัญหาได้อย่างรวดเร็ว 3) ทุนด้านการเงินพบว่า ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีอาชีพและมีรายได้จากการค้าขาย มีตลาดใหญ่ที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการร่วมกันในชุมชน มีงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากท้องถิ่นและจากรัฐ ทั้งนี้ เทศบาลได้ตั้งงบประมาณไว้เป็นเงินอุดหนุนเพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันมาของงบประมาณเพื่อทำประโยชน์ให้กับชุมชนท้องถิ่นได้โดยเน้นการมีส่วนร่วมเป็นหลัก 4) ทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่มีแม่น้ำน้อยเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านชุมชน 4 ชุมชนหลัก ได้แก่ ชุมชนวัดใหม่สรรคบุรี ชุมชนตลาดเหนือ ชุมชนวัดมหาธาตุและชุมชนหมู่ใหญ่ มีสภาพดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืช มีป่าชุมชนไว้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

5) ทุนด้านกายภาพ ชุมชนมีถนนตัดผ่านทุกชุมชน มีไฟฟ้าเข้าถึงทุกครัวเรือน มีประปาชุมชนและประปาส้วมภูมิภาคที่สะอาดสามารถดื่มได้ มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสะสมวัตถุโบราณหาชมได้ยากตั้งอยู่ในบริเวณวัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์อีกด้วย นอกจากนี้ ในพื้นที่ยังมีสิ่งก่อสร้างเป็นอาคารประเภทตึกแถวและอาคารประเภทเรือนแถวที่อยู่บริเวณตลาดใต้เก่าชุมชนตลาดเหนือ ซึ่งในปัจจุบันอาคารบางส่วนได้ถูกรื้อถอนเพื่อปรับปรุงพื้นที่ตามโครงการพัฒนาวัดมหาธาตุसरคบุรีให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายโดยภาพรวมสรุปได้ว่า

1) ทิศทางการขับเคลื่อนนโยบาย ผู้บริหารท้องถิ่นควรใช้ฐานคิดที่สอดคล้องกับทุนของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อเสริมศักยภาพการพึ่งพาตนเอง และยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน การดำเนินนโยบายควรอยู่บนหลักการ “ร่วมสร้าง ร่วมใช้ ร่วมรับผิดชอบ” เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนและติดตามผล ซึ่งจะให้นโยบายตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

2) การขับเคลื่อนนโยบายจากทุนชุมชนและศักยภาพความพร้อมของชุมชน ควรเริ่มจากการสร้าง ความตื่นรู้และสำนึกความเป็นพลเมืองให้กับคนในชุมชน พร้อมทั้งนำนโยบายของรัฐบาลปรับใช้ให้เข้ากับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น การพัฒนาควรใช้ทุนชุมชนเป็นฐานโดยดึงศักยภาพของผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นกลไกขับเคลื่อน และมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างเสริมฐานทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างจากทุนที่มีอยู่ในพื้นที่ ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนนโยบายที่ทางเทศบาลแพรเทศีราสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ คือ การพัฒนาชุมชนมรดกวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

3) แนวทางการขับเคลื่อนนโยบายให้เกิดผลสำเร็จ การดำเนินงานให้สำเร็จต้อง ผสมผสานหลักรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์บนพื้นฐานข้อมูลจริง โดยให้ชุมชนมีบทบาทเป็นนักวิจัยและผู้ร่วมบริหารจัดการ สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในโครงการ และวางแผนที่มีเป้าหมายและตัวชี้วัดที่ชัดเจน การพัฒนาควรเริ่มจากโครงการนำร่องขนาดเล็กที่ใช้ทุนในชุมชน และหากประสบความสำเร็จจึงค่อยขยายผล ควรมีการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และใช้การสื่อสารประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น นอกจากนี้ ควรพัฒนาระบบติดตามและประเมินผล (KPI) ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างสม่ำเสมอตามหลักการบริหารเชิงวงจรคุณภาพ (PDCA Cycle)

4) การพัฒนานวัตกรรมชุมชน การพัฒนานวัตกรรมในเทศบาลตำบลแพรภคศรีราชาควรเกิดขึ้นในหลายด้าน ได้แก่ การสร้างนวัตกรรมด้านทุนมนุษย์เพื่อพัฒนาการศึกษาและองค์ความรู้ที่ทันสมัยสำหรับคนทุกช่วงวัยในชุมชน การสร้างนวัตกรรมแพลตฟอร์มการค้าออนไลน์เพื่อพัฒนาระบบการค้าออนไลน์และโลจิสติกส์ชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้และสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ทักษะดิจิทัล การสร้างนวัตกรรมนวัตกรรมระบบการท่องเที่ยวเพื่อสร้างระบบการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์วัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน ซึ่งจะสร้างผลลัพธ์ที่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ (สร้างรายได้) สังคม (สร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์) และสิ่งแวดล้อม (อนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์)

อภิปรายผล

1. เทศบาลตำบลแพรภคศรีราชามีฐานคิดในการบริหารจัดการท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นชัด 3 ประการ ได้แก่ 1) การทำงานเชิงรุกที่เน้นผลสัมฤทธิ์ 2) การบริหารแบบใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ และ 3) การยึดหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยทั้งหมดเป็นฐานคิดที่สอดคล้องกับแนวทางการบริหารจัดการท้องถิ่นยุคใหม่ที่เน้นความร่วมมือ โปร่งใสและตอบสนองต่อประชาชนเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้ ยังสะท้อนภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมที่สามารถสร้างความสมดุลระหว่างอำนาจกับความสัมพันธ์ ทำให้เกิดบรรยากาศของการมีส่วนร่วมในระดับองค์กรและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของบุษบา ทองอุปการ และคณะ (2560) ที่ชี้ว่า การมีส่วนร่วม การทำงานเป็นทีม และการถ่ายทอดความรู้จากการปฏิบัติจริงเป็นปัจจัยหลักของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนชุมชน และยังเป็นแนวทางเดียวกับงานของชยภรณ์ บุญเรืองศักดิ์ และสุทธิพงษ์ เอี่ยมอ่อน (2561) ที่พบว่า การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม มุ่งเน้นการพัฒนาบนฐานความยุติธรรม เน้นผลประโยชน์ของชุมชนและลงพื้นที่อย่างต่อเนื่องเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ทั้งยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของสมบุญ ธรรมลังกา (2556) ที่พบว่า กลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายและกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างแท้จริง

2. ทุนชุมชนและศักยภาพความพร้อมของชุมชนในพื้นที่ ซึ่งสามารถจำแนกได้ตามทุนหลักทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติ และทุนกายภาพ โดยพบว่า ชุมชนมีทุนเหล่านี้อยู่ในระดับค่อนข้างเข้มแข็ง โดยเฉพาะ

ทุนมนุษย์และทุนสังคมที่ประกอบด้วยผู้นำที่มีศักยภาพ ปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่ายความร่วมมือที่แน่นแฟ้น ส่งผลให้เกิดพลังทางสังคมในการขับเคลื่อนการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของวันชัย ธรรมสัจการ และคณะ (2565) ที่ชี้ให้เห็นในทิศทางเดียวกันว่า ทุนชุมชนที่มีผลต่อการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นประกอบด้วย 1) ทุนมนุษย์ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และแรงงานในชุมชน 2) ทุนสังคม ลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ 3) ทุนกายภาพ ในลักษณะของโครงสร้างพื้นฐาน 4) ทุนธรรมชาติ ที่ดิน น้ำ ป่า อากาศที่สมบูรณ์ 5) ทุนการเงิน 6) ทุนทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของสุกัญญา อิ่มโค่น (2567) ที่พบว่า ทุนชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ (1) อัตลักษณ์ชุมชน (2) ทุนชุมชนประกอบด้วยทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนการเงินและทุนธรรมชาติ (3) วัฒนธรรมชุมชน (4) เครือข่ายชุมชน ทั้งนี้ ผลการศึกษายังชี้ชัดว่า อัตลักษณ์ชุมชนมีความสำคัญมาก และควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาทุนชุมชนให้คงอยู่และเติบโต โดยไม่กระทบต่อความเป็นชุมชนเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนพร้อมกับตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ด้วย และอีกหนึ่งผลการศึกษาที่น่าสนใจคือ ผลการศึกษาของฟ้าลั่น กระสังข์ (2561) ทำการศึกษาทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อพิจารณาถึงทุนชุมชนของทั้งสองชุมชน ตามแนวคิดของสุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ (2550) พบว่า ทุนชุมชนซึ่งประกอบด้วย 1) ทุนการเงิน 2) ทุนมนุษย์ 3) ทุนทางสังคม 4) ทุนธรรมชาติ ทั้งสองชุมชนมีทั้งส่วนที่เหมือนกันและส่วนที่แตกต่างกัน โดยทุนชุมชนที่โดดเด่นของชุมชนรางหวาย คือ วัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำที่สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดได้ ส่วนทุนชุมชนที่โดดเด่นของชุมชนหนองสาหร่าย คือ ผู้นำ ดังนั้น ชุมชนแห่งนี้จึงขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยผู้นำที่มีความคิดและลงมือปฏิบัติจริง

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของเทศบาลตำบลแพรกศรีราชา งานวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานบางส่วน เช่น การรื้อถอนอาคารตลาดเก่าเพื่อปรับภูมิทัศน์ ส่งผลให้อัตลักษณ์ของชุมชนเก่าดั้งเดิมเริ่มเลือนหาย ซึ่งเป็นประเด็นที่มีนัยสำคัญทางวิชาการในมิติของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากแสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์ทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาด้านกายภาพ หากขาดการวางแผนอย่างรอบคอบอาจทำให้ชุมชนสูญเสียทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของความเข้มแข็ง

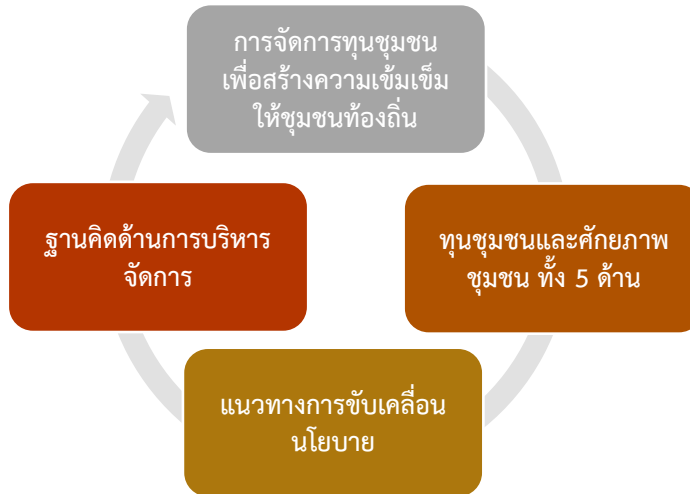
3. ข้อเสนอเชิงนโยบายการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสมควรตั้งอยู่บนฐานของการ “ร่วมสร้าง ร่วมใช้ ร่วมรับผิดชอบ” โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามและประเมินผลเพื่อให้นโยบายสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ทั้งนี้ ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนมนุษย์และภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะของการสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ การขับเคลื่อนนโยบายจากทุนชุมชนและศักยภาพความพร้อมของชุมชนควรเริ่มจากการสร้างความตื่นรู้และสำนึกความเป็นพลเมืองให้กับคนในชุมชน พร้อมทั้งนำนโยบายของรัฐบาลปรับใช้ให้เข้ากับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น การพัฒนาควรใช้ทุนชุมชนเป็นฐานโดยดึงศักยภาพของผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นกลไกขับเคลื่อน ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนนโยบายที่ทางเทศบาลแพรเทศวิราชสามารถประยุกต์ใช้ได้ คือ การพัฒนาชุมชนมรดกวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน และการพัฒนานวัตกรรมชุมชน ทั้งนวัตกรรมด้านทุนมนุษย์ นวัตกรรมแพลตฟอร์มการค้าออนไลน์เพื่อพัฒนาระบบการค้าออนไลน์และโลจิสติกส์ชุมชนและนวัตกรรมระบบการท่องเที่ยวเพื่อสร้างระบบการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์วัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน ซึ่งจะสร้างผลลัพธ์ที่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ยิ่งไปกว่านั้น ผลการศึกษาเน้นย้ำว่า การขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับท้องถิ่นจะเกิดผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อชุมชนเป็นเจ้าของกระบวนการ โดยรัฐทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนการเรียนรู้จากฐานข้อมูลจริงผ่านกระบวนการบริหารเชิงระบบ (PDCA Cycle) การมีตัวชี้วัด (KPI) ที่ชัดเจนและการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานการศึกษาของตรงมกล สนามเขตและนิตยา กาบจันทร์ (2565) เสนอว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการเสริมสร้างทุนชุมชนอยู่ที่การพัฒนาระบบการเรียนรู้ การสร้างศรัทธาในผู้นำและการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของพัชรชาติ ตรีชัย (2552) ซึ่งพบว่า ปัจจัยสำคัญของการพลิกฟื้นจากสังคมที่มีปัญหาวิกฤติในด้านต่าง ๆ สามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เป็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญ คือ การมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำในการสร้างกระบวนการประชาธิปไตย มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มุ่งมั่นและมีความสามารถในการถ่ายทอดอย่างชัดเจน การมีส่วนร่วมของประชาชนและการผนึกกำลังร่วมคิดร่วมทำ ทั้งนี้ ในส่วนการศึกษาของสุพัตรา คงขำ (2561) พบข้อสังเกตที่สำคัญ คือ วิธีการที่จะทำให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนเป็นการสร้างและพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชน สร้างการมีส่วนร่วม จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การค้นหาทุนในชุมชน การทดลองนำมาปฏิบัติ การขยายผลต่อยอด

และการสร้างศูนย์การเรียนรู้ จะสามารถสร้างความยั่งยืนเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าวอาจพบปัญหาและอุปสรรคในการนำทุนทางสังคมไปบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืน คือ ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ทำได้ยากขึ้น การขาดการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเด็กยุคใหม่ขาดภูมิคุ้มกันถือเป็นความเสี่ยงที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการศึกษาของชุมชนในพื้นที่เทศบาลแพรศรีราชา

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่า การบริหารจัดการท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรศรีราชามีรากฐานความคิดที่เข้มแข็ง ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และใช้ทุนชุมชนเป็นกลไกหลักในการพัฒนา ความสำเร็จของการบริหารจึงมีได้อยู่ที่งบประมาณหรือโครงสร้างเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้นำ การมีส่วนร่วมของชุมชนและการอนุรักษ์ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่คู่กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ได้อย่างสมดุล

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากงานศึกษาการบริหารจัดการท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรศรีราชาชี้ให้เห็นถึงฐานคิดเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีแกนกลางอยู่ที่การทำงานแบบมีส่วนร่วม การใช้ทุนชุมชนและการพัฒนาศักยภาพภายใน โดยสรุปเป็นองค์ความรู้สำคัญได้ 3 ประการหลัก ดังนี้ 1. ฐานคิดด้านการบริหารจัดการเทศบาลฯ ใช้แนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วม เน้นการทำงานเชิงรุก การรับฟังประชาชน การตัดสินใจร่วมกัน และยึดหลักคุณธรรมผสวนพระเดชพระคุณในการปกครอง โดยมุ่งเน้นผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ซึ่งสะท้อนภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง มีทีมงานที่เข้าถึงปัญหาได้อย่างรวดเร็ว 2. ทุนชุมชนและศักยภาพชุมชนพบว่า ชุมชนมีความเข้มแข็งในทุกมิติ ได้แก่ ทุนมนุษย์ (เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน) ทุนสังคม (เช่น เครือข่ายและค่านิยมร่วม) ทุนวัฒนธรรม ทุนกายภาพและทุนธรรมชาติ ซึ่งสามารถต่อยอดสู่การพัฒนาตนเองและลดการพึ่งพาภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3. แนวทางการขับเคลื่อนนโยบาย เสนอให้ผู้นำท้องถิ่นพัฒนานโยบายที่สอดคล้องกับทุนชุมชน โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยี พัฒนานวัตกรรม เช่น แพลตฟอร์มการค้าออนไลน์ การท่องเที่ยวโดยชุมชน กำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ (KPI) เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ชัดเจน สร้างสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

ภาพ 1 การบริหารจัดการท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรกศรีราชาเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีการทำงานแบบมีส่วนร่วม การใช้ทุนชุมชนและการพัฒนาศักยภาพภายในเป็นแกนกลาง

สรุป

ฐานคิดสำคัญในการบริหารจัดการท้องถิ่น 3 ฐานที่สำคัญ คือ 1) เน้นการทำงานเชิงรุก เน้นผลสัมฤทธิ์ของงาน และการมีส่วนร่วมของทีมและเครือข่ายเป็นสำคัญ 2) บริหารปกครองแบบเน้นความถูกต้องและเป็นเหตุเป็นผล ใส่ใจและเชื่อใจลูกน้องทุกคน 3) ยึดหลักการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจร่วมกัน เน้นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ส่วนทุนชุมชนและศักยภาพความพร้อมของชุมชนเทศบาลตำบลแพรกศรีราชามีหลายด้าน จำแนกตามประเภททุนทั้ง 5 ทุนสำคัญ ได้แก่ ทุนด้านสังคม ทุนมนุษย์ ทุนด้านการเงิน ทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนด้านกายภาพ สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาศักยภาพทุนชุมชน ผู้บริหารควรมีฐานคิดในการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับทุนของชุมชนที่มี โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วมในการวางแผนและติดตามนโยบายเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ควรขับเคลื่อนนโยบายในทิศทางของการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการบริหารงานให้ชุมชนได้เป็นนักวิจัยและพัฒนา และได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเรื่องของชุมชน ซึ่งจะ使得คนในชุมชนได้เข้าใจถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ในส่วนการพัฒนานวัตกรรมชุมชนที่เกิดจากการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนควรพัฒนานวัตกรรมด้านทุนมนุษย์ การสร้างแพลตฟอร์มการค้า

ออนไลน์และโลจิสติกส์ชุมชนและการสร้างนวัตกรรมชุมชน โดยสร้างระบบการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์วัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน ซึ่งถือเป็นการสร้างผลลัพธ์ที่สมดุลทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ. (2556). *คู่มือการพัฒนาทักษะการวิจัยชุมชนด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- คมณัฐ เกตุจิ๋ว. (2566). นักสื่อสารส่วนบุคคล. *สัมภาษณ์*. 19 พฤศจิกายน.
- ชยภรณ์ บุญเรืองศักดิ์ และสุทธิพงษ์ เอี่ยมอ่อน. (2561). การจัดการสุขภาวะชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น: องค์การบริหารส่วนตำบลซบสมบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 10 (1), 55-69.
- ชาย โพธิ์สีตา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ดาร์พงษ์ รัตนสุวรรณ. (2560). *พระบรมราโชบายด้านการศึกษาในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพมหานคร: สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- ตรงกมล สนามเขต และนิตยา กาบจันทร์. (2565). แนวทางการเสริมสร้างทุนชุมชนให้เข้มแข็งสู่การกำหนดปัจจัยแห่งความสำเร็จ จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 5 (1), 129-144.
- นงรัตน์ อัสโร. (2562). *วิศวกรสังคม (Social Engineer) สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาประเทศ*. เอกสารสรุปผลการอบรมเชิงปฏิบัติการ. (เอกสารอัดสำเนา).
- บุษบา ทองอุปการ และคณะ. (2560). แนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งทุนชุมชนบ้านตลิ่งแดง จังหวัดกาญจนบุรี. *Kasetsart Journal of Social Sciences*. 38 (2), 600-610.
- พัชรชาติ ตรีชัย. (2552). การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลางดง ตำบลศิลาลอย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *วารสารร่มพญักษ์ มหาวิทยาลัยเกริก*. 27 (1), 134-138.

- ฟาลัน กระสังข์. (2561). *ทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนรางวัลและหนองสาหร่ายอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต.
- วันชัย ธรรมสัจการ และคณะ. (2565). *ทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น*. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*. 14 (1), 22-32.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา. (2556). *รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย*. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 15 (2), 58-66.
- สุกัญญา อิมโคโน. (2567). *การศึกษาทุนชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาชุมชนท่าฉลอม ตำบลท่าฉลอม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร*. การค้นคว้าอิสระปริญญาพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพัตรา คงขำ (2561). *ทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา: ชุมชนบ้านบ่อน้ำซับ หมู่ที่ 1 ตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช*. *วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 11 (2), 1727-1743.
- สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ. (2550). *โครงการการจัดทำระบบฐานข้อมูลและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง*. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

Research Article; Received: 2025-07-31; Revised: 2025-10-07; Accepted: 2025-10-17.

การบูรณาการการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนอง
ของผู้อ่านกับเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามา
เพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์ กรณีศึกษามหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในเขตภาคเหนือ

The Integration of Learning Management Based on
Reader-response Theory with Panoramic Reading Technique
to Develop Analytical Reading Skills in Case Study of
Mahachulalongkornrajavidyalaya University in
the Northern Region

รัตนารณ ทับทิมจันทร์^{*1}, ทรงภพ ขุนมธุรส², กฤตยาภาณุจัน โดพิทักษ์³
Rattanaporn Tabtimchan¹, Songphop Khunmathurot²,
Krittayakan Topithak³

หลักสูตรการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
Doctor of Education Program in Thai Language,
Faculty of Education, Naresuan University
First/Corresponding Author, E-mail: rattanapornmta66@nu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ 2) ศึกษาแนวทางการบูรณาการการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านกับเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาเพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านเชิงวิเคราะห์ สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย 1) อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้ จำนวน 5 คน 2) นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการสอนภาษาไทย ชั้นปีที่ 4 จำนวน 38 รูป/คน โดยได้จากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์สภาพปัญหาการเรียน

การสอนฯ 2) แบบสัมภาษณ์แนวทางการจัดการเรียนรู้ฯ และ 3) แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่าน ด้านผู้สอนพบว่า ผู้สอนมีปัญหาในการใช้เทคนิคการจัดการเรียนการสอนและการจัดสรรเวลาในการเรียนการสอน ด้านผู้เรียนพบว่า สภาพปัญหาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.85$; $S.D.=0.60$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า สภาพปัญหาที่อยู่ในระดับมากที่สุด คือ ด้านการจัดการเรียนการสอน ($\bar{X}=4.52$; $S.D.=0.54$) รองลงมา คือ ด้านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}=3.56$; $S.D.=0.72$) และด้านการวัดและประเมินผล ($\bar{X}=3.49$; $S.D.=0.55$) ตามลำดับ 2) แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญพบว่า การบูรณาการแนวคิดทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านกับเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาช่วยส่งเสริมให้นิสิตมีความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ โดยช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาบทอ่านได้อย่างครบถ้วนและเชื่อมโยงข้อมูลได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ องค์กรความรู้จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านและเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนิสิต ในการสร้างความหมายจากการอ่าน การอภิปรายกลุ่มและกิจกรรมการทำแผนผังความคิดควบคู่กับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลที่ทันสมัย มีการประเมินผลที่หลากหลายโดยเน้นการคิดวิเคราะห์ ช่วยติดตามและพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนิสิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: แนวทางการจัดการเรียนรู้; ทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่าน; เทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามา; ทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์; มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This research article aims to 1) investigate the current problems in teaching and learning management of analytical reading, and 2) examine the guidelines for integrating learning management based on Reader-response Theory with the Panorama Reading Technique to enhance analytical reading abilities among undergraduate students. The study employs a mixed-methods research design. The samples include 1) five instructors teaching the course ‘Reading Skills for Learning,’ and

2) thirty-eight fourth-year students majoring in Thai Language Education at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, selected through purposive sampling. The research instruments consist of 1) an interview form on instructional problems, 2) an interview form on learning management guidelines, and 3) a questionnaire on analytical reading problems. Data are analyzed using mean and standard deviation, and content analysis.

The findings reveal that 1) regarding instructors, the main problems involved the use of teaching techniques and the allocation of instructional time. For students, the overall level of problems is high ($\bar{X}=3.85$; S.D.=0.60). Considering each aspect, the most critical issue is teaching and learning management ($\bar{X}=4.52$; S.D.=0.54), followed by learning activities ($\bar{X}=3.56$; S.D.=0.72) and assessment and evaluation ($\bar{X}=3.49$; S.D.=0.55), respectively. 2) According to the experts' recommendations, integrating Reader-response Theory with the Panorama Reading Technique can effectively enhance students' analytical reading ability. This integration encourages learners to comprehend reading materials thoroughly, make meaningful connections between ideas, and engage actively in the learning process. Furthermore, the study suggests that a learning management model based on Reader-response Theory and the Panorama Reading Technique promotes students' participation in meaning-making, group discussions, and mind-mapping activities, together with the use of e-books to access up-to-date information. In addition, a variety of assessment methods emphasizing critical and analytical thinking are found to effectively monitor and improve students' analytical reading skills.

Keywords: Learning Management Guidelines; Reader-response Theory; Panorama Reading Technique; Analytical Reading Skill; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทนำ

การส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์ให้แก่นิสิตระดับอุดมศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในยุคที่เทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์จะช่วยให้นิสิตมีความสามารถในการแยกแยะ วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งถือเป็นทักษะพื้นฐานจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษา อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดอย่างรอบคอบ ตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบันที่ต้องการผู้เรียนซึ่งมีความสามารถในการใช้เหตุผลและการคิดอย่างรอบด้าน ทั้งนี้ การอ่านเชิงวิเคราะห์เป็นกระบวนการที่มุ่งฝึกให้ผู้อ่านได้ใช้ความคิดอย่างเป็นระบบเพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการตัดสินใจและการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย, 2546) และยังสอดคล้องกับคำกล่าวของอิงฟ้า ทองทรง (2566) ที่ว่า การอ่านเชิงวิเคราะห์มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมยุคปัจจุบัน เนื่องจากช่วยให้ผู้เรียนสามารถประเมินความน่าเชื่อถือของสิ่งที่อ่าน ทั้งนี้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบันส่งผลให้ผู้เรียนได้ทราบข้อเท็จจริง แยกแยะ ประเมินเรื่องที่อ่าน พิจารณาความเป็นเหตุเป็นผลและสรุปความในสิ่งที่อ่านได้อย่างถูกต้อง

การอ่านเชิงวิเคราะห์เป็นทักษะที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสติปัญญาและทักษะการแสวงหาความรู้ของนิสิต การอ่านเชิงวิเคราะห์เป็นกระบวนการอ่านที่มุ่งให้ผู้อ่านใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้งตีความ แยกแยะองค์ประกอบและประเมินคุณค่าของบทอ่าน ทั้งนี้ มีโรโพล (Meeropol, 1991) ได้อธิบายว่า การอ่านเชิงวิเคราะห์เป็นทักษะสำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาและช่วยพัฒนาความสามารถในการแสวงหาความรู้ของผู้เรียนขณะที่ชานาฮาน และคณะ (Shanahan, et al., 2010) ชี้ให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้ที่เน้นการสอนกลยุทธ์การเข้าใจเนื้อหาอย่างเป็นขั้นตอนควบคู่กับการใช้บทอ่านที่มีความหมายเชิงลึกและการอภิปรายเกี่ยวกับเนื้อหาช่วยให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์ผ่านการสังเคราะห์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การอ่านเชิงวิเคราะห์จึงมิใช่เพียงการถอดรหัสข้อมูลจากข้อความเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่ผู้อ่านต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหา เชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับสิ่งที่อ่าน สะท้อนความเข้าใจของตนเองอย่างมีเหตุผล ซึ่งล้วนเป็นลักษณะสำคัญของการอ่านเชิงวิเคราะห์และส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกในระดับอุดมศึกษา อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาของทัศนีย์ เศรษฐพงษ์ (2559) พบว่า นิสิตในระดับอุดมศึกษายังขาดความรู้และความเข้าใจในการตีความ

เนื้อหา ในขณะที่ปราณี กุลละวานิชย์ และคณะ (2554) ให้ความเห็นว่า ผลการทดสอบสมรรถภาพการใช้ภาษาไทยด้านการอ่านของนิสิตแรกเข้ายังคงมีผลการประเมินทักษะการอ่านที่ต่ำกว่าทักษะทางภาษาด้านอื่น ๆ การพัฒนาความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์จึงยังคงเป็นประเด็นท้าทายที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ความสามารถด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนิสิตในระดับอุดมศึกษายังไม่ถึงเกณฑ์มาตรฐานเพราะการจัดการเรียนการสอนที่ยังไม่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การใช้สื่อที่ไม่หลากหลายและยังมีความแตกต่างทางพื้นฐานการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังที่ล่ายอง สำเร็จดี (2567) ชี้ว่า นิสิตมีพื้นฐานการเรียนรู้แตกต่างกัน อีกทั้งนิสิตบางส่วนไม่ชอบการอ่านหนังสือที่มีเนื้อหายาว แต่มักเลือกอ่านสื่อออนไลน์ที่มีเนื้อหาสั้นและกระชับ ส่งผลให้ขาดทักษะการตีความ และการจับประเด็นสำคัญ ขณะที่เกศแก้ว คงคล้าย (2567) ระบุว่า นิสิตยังมีข้อจำกัดในการจำแนกข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น รวมถึงการประเมินค่าจากสิ่งที่อ่านได้ครบถ้วน ทั้งยังขาดนิสัยรักการอ่าน จากผลการวิจัยของอิงฟ้า ทองทรง (2566) ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ในผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยใช้วิธีการเรียนรู้ SQP2RS ร่วมกับเทคนิคเพื่อนคู่คิดพบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านเชิงวิเคราะห์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังเรียน อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการสร้างความเข้าใจในเนื้อหาที่อ่าน การวิจัยดังกล่าวสะท้อนว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีโครงสร้างที่ชัดเจนสามารถพัฒนาความสามารถด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในบริบทของนิสิตหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพบว่า ปัญหาการอ่านเชิงวิเคราะห์เกิดจากผู้สอนและผู้เรียน ปัญหาด้านผู้สอน คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ ขาดการสร้างสื่อการสอนที่น่าสนใจที่เอื้อต่อการฝึกวิเคราะห์ และปัญหาด้านผู้เรียน คือ ผู้เรียนขาดการฝึกฝนในด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ เช่น การจำแนกข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น การสรุปความเชื่อมโยงและการประเมินค่าจากสิ่งที่อ่านได้ การขาดนิสัยรักการอ่าน ความสนใจในเนื้อหาที่ต้องใช้การวิเคราะห์ลึกซึ้ง ในการเรียนการสอนนั้นผู้เรียนต้องสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ความรู้ที่ได้จากการอ่านทำความเข้าใจ วิเคราะห์ ประเมินผล และสามารถนำข้อคิดที่ได้จากการอ่านไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเต็มศักยภาพ

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์จะช่วยฝึกให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดในการวิเคราะห์สิ่งที่ได้รับจากการอ่าน ผู้สอนควรจัดกิจกรรม

ส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์ เช่น การเชื่อมโยงเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตจริง การประเมินผล การสร้างจินตนาการและพัฒนาศือการสอนที่น่าสนใจเพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน ส่งเสริมกิจกรรมให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่าน นำข้อคิดจากการอ่านไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงและควรใช้ทฤษฎีที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ ควรตระหนักอยู่เสมอว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์ คือ การเชื่อมโยงสู่การอ่านที่ทำให้ผู้เรียนมีการตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นและการมีจินตนาการให้กับผู้เรียน

การบูรณาการทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่าน (Reader-response Theory) ซึ่งพัฒนาจากแนวคิดของโรเซนแบลตต์ (Rosenblatt, 1982) เน้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับเนื้อหาที่อ่านและมีปฏิสัมพันธ์ในการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ถือเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในขณะเดียวกันเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามา (Panorama Reading) ซึ่งพัฒนาโดยปีเตอร์ แอดเวิร์ด (Edwards, 1973) ได้บูรณาการจุดเด่นของวิธีการสอนอ่านหลายแบบเข้าด้วยกัน ช่วยเสริมทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมและฝึกการอ่านด้วยตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของธัญลักษณ์ เอี่ยมม่วง และกิงกาญจน์ บุรณสินวัฒนกุล (2566) พบว่า การใช้การสอนอ่านแบบพาโนรามาสามารถพัฒนาความสามารถด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในปัจจุบันการนำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-Book) มาใช้ร่วมกับการจัดการเรียนรู้มีความสำคัญยิ่งขึ้น เนื่องจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถรวบรวมสื่อหลายประเภท เช่น ข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ รวมถึงการเชื่อมโยงแหล่งข้อมูลอื่น เช่น งานวิจัย บทวิจารณ์ กรณีศึกษา ซึ่งช่วยให้หนังสือเข้าถึงเนื้อหาได้อย่างครบถ้วนและทันสมัย อีกทั้งสนับสนุนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์และการวิเคราะห์เชิงลึกทำให้การตีความและสร้างความหมายจากบทอ่านมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จากที่กล่าวมาข้างต้น การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์จำเป็นต้องเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนทั้งในด้านการตีความและการสร้างความหมายจากสิ่งที่อ่าน โดยทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านชี้ให้เห็นความสำคัญของการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับเนื้อหาและการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ซึ่งเป็นแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ขณะที่เทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาได้ผสมผสานจุดเด่นของวิธีการสอนอ่านหลายรูปแบบ จนเกิดกระบวนการสอนที่เป็นระบบและส่งเสริมการคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง จากงานวิจัยยืนยันได้ว่า การใช้เทคนิคดังกล่าวสามารถยกระดับความสามารถด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น การบูรณาการทฤษฎีการตอบสนองของ

ผู้อ่านเข้ากับการสอนอ่านแบบพาโนรามา ร่วมกับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางช่วยเสริมสร้างทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพสูงสุด

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงศึกษาเพื่อใช้เป็นประโยชน์ต่อการสอนในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากการศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ และศึกษาแนวทางการบูรณาการการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านกับเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามา เพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านเชิงวิเคราะห์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้

1.1 สภาพปัญหาของอาจารย์ผู้สอนในการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์รายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้

1.2 สภาพปัญหาของนิสิตในการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์รายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในเขตภาคเหนือ

2. เพื่อศึกษาแนวทางการบูรณาการการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านกับเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามา เพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านเชิงวิเคราะห์ สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้ สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในเขตภาคเหนือ โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 กลุ่ม ได้แก่ 1. อาจารย์ผู้สอนหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จำนวน 5 คน ได้แก่ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช วิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ และวิทยาเขตพะเยา 2. นิสิตชั้นปีที่ 4

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในเขตภาคเหนือ ได้แก่ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช วิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ และวิทยาเขตพะเยา ซึ่งเคยเรียนในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้ ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวนทั้งสิ้น 38 รูป/คน ได้รับการคัดเลือกโดยวิธีการแบบเจาะจง เนื่องจากนิสิตกลุ่มนี้เป็นเคยเรียนในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้และมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์จึงสามารถให้ข้อมูลที่สะท้อนสภาพปัญหา ทั้งนี้ การกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 38 รูป/คน พิจารณาจากจำนวนผู้เรียนในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้ในภาคการศึกษาที่ศึกษาเป็นหลักโดยมุ่งให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มที่มีลักษณะตรงตามเกณฑ์เฉพาะของการวิจัย

เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1. แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาการเรียนการสอนแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ 1) สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน 2) กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ 3) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ 4) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ซึ่งแบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน มีค่าดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (IOC) เท่ากับ 0.84 ถือว่า มีความสอดคล้องอยู่ในเกณฑ์ดีและได้รับการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ 2. แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ 1) ผู้เรียน 2) ผู้สอน ซึ่งแบบสอบถามฉบับนี้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน มีค่าดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เท่ากับ 0.95 ซึ่งถือว่า อยู่ในเกณฑ์ที่ดีและได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญจนแบบสอบถามมีความสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านและเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาเพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านเชิงวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์โดยเก็บข้อมูลจากอาจารย์ผู้สอน จำนวน 5 คน ที่ได้รับการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงเพื่อให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านและเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาพร้อมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ 1. การออกแบบการจัดการเรียนรู้ 2. สื่อประกอบการสอนที่ส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์ 3. การวัดและประเมินผล 4. ปัจจัยที่ส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์ ซึ่งแบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดย

ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน มีค่าดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เท่ากับ 0.96 ซึ่งถือว่า มีความสอดคล้องอยู่ในเกณฑ์ที่ดีและได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญจนแบบสัมภาษณ์มีความสมบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1. การประสานงานกับอาจารย์ผู้สอน (5 คน) และนิสิตชั้นปีที่ 4 จำนวน 38 รูป/คน ในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้ 2. ขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อออกหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย 3. การส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์และเครื่องมือการวิจัยให้กลุ่มเป้าหมาย 4. การดำเนินการสัมภาษณ์และรับแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามกลับมาเพื่อนำไปวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1. ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) 2. ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์แบบสอบถามจากนิสิต โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) คำนวณค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป โดยอ้างอิงกับเกณฑ์การแปลผลของบุญชม ศรีสะอาด (2553)

ผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้

1) สภาพปัญหาของอาจารย์ผู้สอนในการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์รายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้ พบประเด็นที่เป็นปัญหาต่อการเรียนการสอน ดังนี้

1.1 ด้านสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนพบว่า การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ยังไม่สอดคล้องกับความสนใจและศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ รวมทั้งไม่สอดคล้องกับแผนการจัดการเรียนรู้ของรายวิชา การเลือกใช้สื่อและบทอ่านยังมีข้อจำกัด ขาดความหลากหลายของประเภทบทอ่าน เช่น บทวิเคราะห์ บทวิจารณ์ งานวิจัยหรือบทความจากบริบทจริง ส่งผลให้ผู้เรียนมีโอกาสน้อยในการฝึกการตั้งคำถามเชิงลึกและการเปรียบเทียบแนวคิด

1.2 ด้านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้พบว่า กิจกรรมบางส่วนยังไม่สามารถพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ของผู้เรียนได้เต็มศักยภาพ กิจกรรมส่วนใหญ่เน้นการสรุปเนื้อหาและการตอบคำถามมากกว่าการคิดวิเคราะห์ และการให้เหตุผลจากหลักฐานทำให้ผู้เรียนไม่ค่อยได้ฝึกกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ

1.3 ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้พบว่า การวัดและประเมินผลยังไม่ครอบคลุมทักษะวิเคราะห์ของผู้เรียน การประเมินส่วนใหญ่เป็นแบบอัตนัย ขาดเกณฑ์ที่ชัดเจนในการติดตามพัฒนาการของผู้เรียนในระยะยาว

1.4 ด้านปัจจัยที่เป็นอุปสรรคพบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่ขาดทักษะในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลขาดแรงจูงใจในการอ่าน และไม่คุ้นเคยกับการอ่านเชิงวิเคราะห์ นอกจากนี้ ภาระงานที่มากและสื่อการเรียนรู้บางส่วนที่ไม่ทันสมัยหรือไม่เชื่อมโยงกับผู้เรียน ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ของผู้เรียน

2) สภาพปัญหาของนิสิตในการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในเขตภาคเหนือพบประเด็นที่เป็นปัญหาต่อการเรียนการสอนดังตารางต่อไปนี้

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับปัญหา
1. ด้านสภาพการจัดการเรียนการสอน	4.52	0.54	มากที่สุด
2. ด้านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้	3.56	0.72	มาก
3. ด้านการวัดและประเมินผล	3.49	0.55	ปานกลาง
รวม	3.85	0.60	มาก

ตาราง 1 ผลการศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนของนิสิต

จากตาราง 1 พบว่า นิสิตสาขาวิชาภาษาไทยมีสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}=3.85$; S.D.=0.60) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนฯ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดรองลงมา คือ ด้านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ และด้านการวัดและประเมินผลตามลำดับ

2. แนวทางการบูรณาการจัดการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านกับเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาเพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านเชิงวิเคราะห์ จากการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอน จำนวน 5 คน สรุปแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์ได้ 5 ด้าน ดังนี้

2.1 แนวทางการออกแบบการจัดการเรียนรู้พบว่า การจัดการเรียนรู้ควรเน้นให้นิสิตมีส่วนร่วมในการสร้างความหมายจากการอ่านผ่านการวิเคราะห์และอภิปราย โดยใช้คำถามเชิงลึกเพื่อกระตุ้นให้นิสิตคิดเชิงวิเคราะห์และเชื่อมโยงเนื้อหา

กับประสบการณ์เดิม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านที่เน้นบทบาทของ
ผู้เรียนในการตีความข้อความจากสิ่งที่อ่าน

2.2 กิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์พบว่า ควรจัด
กิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะสรุป วิเคราะห์และเชื่อมโยงแนวคิดจากบทอ่าน เช่น การ
อภิปรายกลุ่ม การทำแผนผังความคิด การใช้เทคนิคพาโนรามาเพื่อช่วยให้นิสิตเข้าใจ
โครงสร้างของบทอ่านได้ชัดเจน

2.3 สื่อประกอบการสอน แนะนำให้ใช้สื่อที่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบมี
ปฏิสัมพันธ์ เช่น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ วิดีโอ ซึ่งสามารถฝังสื่อมัลติมีเดียเพื่อช่วยให้
นิสิตเข้าใจเนื้อหาที่ซับซ้อนได้ดีขึ้น ทั้งนี้ ผู้สอนควรกระตุ้นให้นิสิตตั้งคำถาม แสดง
ความคิดเห็นและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้างเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการ
แลกเปลี่ยนความรู้ที่มีประสิทธิภาพ

2.4 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้พบว่า ควรใช้การประเมินที่
หลากหลายและครอบคลุม เช่น แบบทดสอบ การประเมินตนเอง การสังเกตการณ์
แบบมีส่วนร่วม แบบฝึกหัดการเรียงลำดับเหตุการณ์ โดยเน้นกระบวนการคิดและการ
ใช้เหตุผลมากกว่าการจดจำเนื้อหาเพื่อสะท้อนความสามารถการคิดวิเคราะห์ของนิสิตอย่าง
รอบด้าน

2.5 ปัจจัยที่ส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนา
ทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนิสิต ได้แก่ ความพร้อมของผู้เรียน ความสามารถ
พื้นฐานในการอ่าน ทักษะการตั้งคำถามและแรงจูงใจในการอ่าน ดังนั้น ควรออกแบบ
กิจกรรมที่กระตุ้นความสนใจและบูรณาการเทคนิคกับการใช้สื่อดิจิทัล เช่น หนังสือ
อิเล็กทรอนิกส์เพื่อเพิ่มเติมประสิทธิภาพและความน่าสนใจให้กับการเรียนรู้ การจัดการ
เรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของนิสิต การใช้กิจกรรมที่กระตุ้นการคิดเชิงวิเคราะห์ การ
ใช้สื่อการสอนที่ทันสมัยและการประเมินผลที่ครอบคลุม ร่วมกับการสร้างบรรยากาศ
การเรียนรู้แบบเปิดกว้างล้วนเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยพัฒนาทักษะการอ่านเชิง
วิเคราะห์ของนิสิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

1. จากผลการศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิง
วิเคราะห์ในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้พบว่า ปัญหาหลักของการจัดการ
เรียนรู้เกิดจากความไม่สอดคล้องระหว่างการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้กับศักยภาพ
และความสนใจของผู้เรียน อีกทั้งการเลือกใช้สื่อและบทอ่านยังมีความจำกัด ทำให้

ผู้เรียนไม่สามารถพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ได้อย่างต่อเนื่อง ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของชานาฮาน และคณะ (Shanahan, et al, 2010) ที่ระบุว่า การส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์จำเป็นต้องใช้บทอ่านที่มีความหมายเชิงลึกและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้เรียนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการตีความและการให้เหตุผลเชิงวิเคราะห์ หากกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ขาดความหลากหลาย ย่อมจำกัดโอกาสในการพัฒนาการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ปัญหาด้านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ยังเน้นการสรุปเนื้อหาและการตอบคำถามเชิงตรงประเด็นมากกว่าการอภิปรายหรือการให้เหตุผลจากหลักฐาน สะท้อนให้เห็นว่า ผู้สอนยังคงใช้รูปแบบการสอนที่มุ่งเน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งไม่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง สอดคล้องกับแนวคิดของบลูม (Bloom, 1956) ที่อธิบายว่า การเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตีความ แยกแยะและประเมินคุณค่าของข้อมูลด้วยตนเอง ในด้านการวัดและประเมินผลพบว่า การประเมินผลการเรียนรู้ยังไม่ครอบคลุมทักษะการวิเคราะห์ของผู้เรียน โดยส่วนใหญ่เป็นการประเมินแบบอัตนัยและขาดเกณฑ์ที่ชัดเจนในการสะท้อนระดับความสามารถเชิงวิเคราะห์ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของวิกกินส์ (Wiggins, 1998) ที่เสนอว่า การประเมินผลการเรียนรู้ควรเป็นการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงกระบวนการวิเคราะห์ผ่านการปฏิบัติจริง เช่น การเขียนบทวิเคราะห์หรือการอภิปรายเชิงหลักฐาน ทั้งนี้ ทศนีย์ เศรษฐพงษ์ (2559) ระบุว่า การประเมินผลการอ่านเชิงวิเคราะห์ควรพิจารณาความสามารถในสองด้าน ได้แก่ (1) ด้านการใช้ความคิด เช่น การวิเคราะห์เนื้อหา การแยกข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น การเชื่อมโยงความคิด และการให้เหตุผล และ (2) ด้านความเข้าใจ เช่น การจับใจความสำคัญและการสรุปความเรื่องที่อ่าน พร้อมทั้งกำหนดเกณฑ์การประเมินให้ครอบคลุมองค์ประกอบของความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ทุกด้านเพื่อให้สะท้อนศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ในทำนองเดียวกัน นริศรา ชยธวัช (2563) เห็นว่า การประเมินผลความสามารถด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้อ่านและวิเคราะห์บทอ่านอย่างหลากหลาย โดยพิจารณาเนื้อหา ลำดับเหตุการณ์ สำคัญและทัศนะของผู้แต่ง ตลอดจนการใช้ถ้อยคำและสำนวนภาษา ทั้งนี้ ควรกำหนดประเด็นการวัดผลที่สะท้อนความสามารถเชิงวิเคราะห์ในสามมิติ ได้แก่ การวิเคราะห์ความสำคัญ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์และการวิเคราะห์หลักการ เพื่อให้การประเมินผลสามารถสะท้อนความเข้าใจเชิงลึกของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน จากแนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การประเมินผลการอ่านเชิงวิเคราะห์ในบริบทของรายวิชา

ทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้ยังมีข้อจำกัดในการตรวจวัดกระบวนการคิดขั้นสูงของผู้เรียน ผู้สอนจึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาเครื่องมือและเกณฑ์ประเมินที่สามารถสะท้อนความสามารถทั้งด้านความเข้าใจและการใช้เหตุผลเชิงวิเคราะห์ได้อย่างครอบคลุมและสอดคล้องกับลักษณะของการอ่านเชิงวิเคราะห์ในระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้ การนำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้เป็นอีกแนวทางที่ช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เนื่องจากสามารถรวมสื่อหลายประเภท เช่น ข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ พร้อมเชื่อมโยงแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น งานวิจัย บทวิจารณ์ กรณีศึกษา ซึ่งล้วนเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนิสิต ดังนั้น การบูรณาการเทคนิคการอ่านแบบพาโนรามาพร้อมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จึงช่วยลดข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้แบบเดิมและส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนิสิตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และสอดคล้องกับทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านของแม็คเคย์ (McKay, 1978) ที่เน้นการสร้างความหมายจากการอ่านผ่านประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เรียนกับบทอ่าน และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้อ่านกับข้อความอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น แนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับธีรรัตน์ นาคละมัย และศุภวรรณ สังข์พิบูล (2559) ที่ระบุไว้ว่า การจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีนี้ช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการอ่าน โดยเน้นการใช้กิจกรรมที่กระตุ้นความสนใจและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างอิสระในแต่ละบทอ่าน เช่นเดียวกับวัชรภรณ์ ศรีสิทธิยานนท์ และคณะ (2560) ยังให้ความเห็นว่า ผู้เรียนสามารถเข้าใจในเนื้อหาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสุรัตน์ สมศรี (2565) ยังชี้ว่า ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับเนื้อหาที่อ่านได้ดีขึ้นผ่านการอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งส่งเสริมการคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ดังนั้น รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านจะช่วยส่งเสริมความสามารถด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. จากผลการศึกษาแนวทางการบูรณาการการจัดการเรียนรู้พบว่า เนื่องจากการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านกับการใช้เทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาเป็นเพียงความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญที่เสนอในการแนะแนวทางการจัดการเรียนรู้ ซึ่งยังไม่ได้มีการนำไปทดลองใช้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการให้แนวทางการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของนิสิตในการสร้างความหมายจากการอ่าน โดยการตั้งคำถามเชิงลึกและการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับบทอ่านและการอภิปรายร่วมกัน ช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ เนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการทำแผนผัง

ความคิด (Mind Mapping) และการสรุปเนื้อหาแบบเป็นขั้นตอนทำให้นิสิตเห็นภาพรวมของบทอ่าน เข้าใจโครงสร้างและความสัมพันธ์ของแนวคิด ช่วยพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนิสิตได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของแม็คเคย์ (McKay, 1978) ที่กล่าวว่า การอ่านเกิดความหมายจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับข้อความ การใช้สื่อประกอบการสอนโดยเฉพาะหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลได้หลากหลายและรวดเร็ว เพิ่มความเข้าใจและความน่าสนใจ พร้อมส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์และการวิเคราะห์เชิงลึก ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์ ได้แก่ ความพร้อมของผู้เรียน ทั้งทักษะพื้นฐานในการอ่านและความสามารถในการตั้งคำถาม การสร้างแรงจูงใจและการเชื่อมโยงเนื้อหากับประสบการณ์จริง ซึ่งเมื่อผสมผสานกับเทคนิคการอ่านแบบพาโนรามาและสื่อดิจิทัลจะเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในยุคปัจจุบัน ผลจากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้วางแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านและเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนิสิต โดยมุ่งเน้นการออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การใช้คำถามกระตุ้นการคิดวิเคราะห์และการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีความหลากหลายและทันสมัย รวมทั้งการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลที่ครอบคลุมหลายมิติเพื่อคาดหวังว่า จะช่วยให้สามารถติดตามพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน นอกจากนี้ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนตั้งคำถาม แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนมุมมองกันอย่างอิสระ ยังมีแนวโน้มที่จะส่งเสริมการการคิดวิเคราะห์และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้โดยรวม แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของวัชรภรณ์ ศรีสิทธิยานนท์ และคณะ (2560) ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการอ่านให้ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และยังสอดคล้องกับสุรัตน์ สมศรี (2565) ที่ระบุว่า การจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับบทอ่าน ทำให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจต่อนเนื้อหาที่อ่านด้วยตนเอง จากแนวคิดสนับสนุนและผลการศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยคาดว่า การบูรณาการทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านกับเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาและการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จะเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการส่งเสริมทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์

ของนิสิตในระดับอุดมศึกษาและสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับบริบทการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านและเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี ควรเน้นการมีส่วนร่วมของนิสิตในการสร้างความหมายจากการอ่าน โดยใช้เทคนิคการสอนที่กระตุ้นการคิดวิเคราะห์ เช่น การใช้เทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามา การตั้งคำถามเชิงลึก การอภิปรายกลุ่ม ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงแนวคิดและตีความข้อมูลได้ดีขึ้น นอกจากนี้ การใช้สื่อดิจิทัล เช่น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จะช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ สามารถเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลายและทันสมัยได้ง่ายขึ้น อีกทั้งการใช้กิจกรรมที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์และการทำแผนผังความคิด ยังช่วยเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ของนิสิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ สุดท้าย การประเมินผลการเรียนรู้ที่หลากหลายและมุ่งเน้นการคิดเชิงวิเคราะห์ เช่น การประเมินผลด้วยเกณฑ์รูบริก การประเมินผลด้วยแฟ้มสะสมงาน ยังช่วยให้สามารถติดตามพัฒนาการของนิสิตได้อย่างครบถ้วนและมีประสิทธิภาพ ดังปรากฏเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ได้ตามภาพ 1

ภาพ 1 รูปแบบการบูรณาการจัดการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านกับเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามา

สรุป

การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ และแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่าน และเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาเพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านเชิงวิเคราะห์ สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ในรายวิชาทักษะการอ่านเพื่อการเรียนรู้ของนิสิตระดับปริญญาตรี ยังประสบข้อจำกัดจากวิธีการสอนและสื่อที่ใช้ ส่งผลให้นิสิตขาดความสามารถในการเชื่อมโยงแนวคิดและการประยุกต์ใช้ความรู้จากบทอ่านสู่สถานการณ์จริง การบูรณาการเทคนิคการสอนอ่านแบบพาโนรามาร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นแนวทางที่มีประสิทธิผลต่อการพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ เนื่องจากช่วยให้นิสิตเข้าใจภาพรวม โครงสร้างและความสัมพันธ์ของแนวคิดในบทอ่าน อันนำไปสู่การเชิงวิเคราะห์ ดีความและสรุปสาระสำคัญได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะเมื่อดำเนินการควบคู่กับกิจกรรมการอภิปรายซึ่งกระตุ้นการคิดเชิงลึก ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านของแม็คเคย์ (McKay, 1978) และผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องซึ่งยืนยันถึงประสิทธิภาพของแนวทางทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านเป็นการส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน การเชื่อมโยงประสบการณ์และการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนอย่างรอบด้าน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ประจำปีงบประมาณ 2568

เอกสารอ้างอิง

- เกศแก้ว คงคล้าย. (2567). อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์. 19 มกราคม.
- คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย. (2546). *การจัดสาระการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

- ทัศนีย์ เศรษฐพงษ์. (2559). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการอ่านจากต้นแบบและกลวิธีฝังสัมพันธ์ของความหมายเพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญลักษณ์ เอี่ยมม่วง และกิงกาญจน์ บุณสินวัฒนกุล. (2566). การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้เทคนิคพาโนรามาพร้อมกับแผนภูมิความหมาย. *วารสารสังคมศาสตร์วิจัย*. 14 (1), 110-129.
- ธีรรัตน์ นาคละมัย และศุภวรรณ สัจจพิบูล. (2559). ผลของการสอนตามทฤษฎีการตอบสนองของผู้อ่านที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทยและความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. *การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 6: อัตลักษณ์แห่งเอเชีย 2016*. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา ชลบุรี. วันที่ 17 มิถุนายน. หน้า 706-716.
- นริศรา ชยธวัช. (2563). การพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้การสอนแบบอ่านคิดวิเคราะห์ร่วมกับแผนผังความคิด. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น*, พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- ปราณี กุลละวานิชย์ และคณะ. (2554). *โครงการการพัฒนาการอ่านเป็น: กล่องเรื่อน่าอ่าน*. รายงานการวิจัย. ศูนย์ภาษาไทยสิรินธร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลำยอง สำเร็จดี. (2567). อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *สัมภาษณ์*. 18 มกราคม.
- วัชรารณ ศรีสิทธิยานนท์ และคณะ. (2560). ผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามทฤษฎีการตอบสนองผู้อ่านและเจตคติในการเรียนสาระวรรณคดีและวรรณกรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยรังสิต ประจำปี 2560 (RSU National Research Conference 2017)*. มหาวิทยาลัยรังสิต. วันที่ 28 เมษายน. หน้า 1226-1235.

- สุรัตน์ สมศรี. (2565). การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ด้วยรูปแบบจัดการเรียนรู้การตอบสนองของผู้อ่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อิงฟ้า ทองทรง. (2566). การพัฒนาความสามารถการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้การจัดการเรียนรู้ SQP2RS ร่วมกับเทคนิคเพื่อนคู่คิด. การค้นคว้าอิสระปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain*. Philadelphia: David McKay.
- Edwards, P. (1973). Panorama: A Study Technique. *Journal of Reading*. 17 (2), 132-135.
- McKay, S. (1978). The Reader, the Text, the Poem: The Transactional Theory of the Literary Work. *TESOL Quarterly*. 14 (3), 379-381.
- Meeropol, M. (1991). The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism. *Challenge*. 34 (2), 60-64.
- Rosenblatt, L. M. (1982). The Literary Transaction: Evocation and Response. *Theory into Practice*. 21 (4), 268-277.
- Shanahan, T., et al. (2010). *Improving Reading Comprehension in Kindergarten through 3rd Grade: A Practice Guide* (NCEE 2010-4038). Washington, DC: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education.
- Wiggins, G. P. (1998). *Educative Assessment: Designing Assessments to Inform and Improve Student Performance*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Research Article; Received: 2025-06-20; Revised: 2025-10-21; Accepted: 2025-10-24.

ผลการพัฒนาเอกสารประกอบการสอน สำหรับนักศึกษาเทคโนโลยีบัณฑิตเพื่อหาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ เรื่องการทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพ

The Development of Teaching Documents for Bachelor of Technology Students to Assess Their Learning Achievement in Destructive Testing

สายชล ปัญจมาตย์
Saichon Panjamat

วิทยาลัยเทคนิคมหาสารคาม สถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3
Mahasarakham Technical College,
Institute of Vocational Education Northeastern Region 3
First/Corresponding Author, E-mail: maichonthichaaaa@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาเอกสารประกอบการสอน รายวิชาการทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพ สำหรับนักศึกษาเทคโนโลยีบัณฑิต 2) หาประสิทธิภาพเอกสารประกอบการสอนจากผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียน 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อเอกสารประกอบการสอน กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้เรียนสาขาวิชาเทคโนโลยีการเชื่อม 10 คน คณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน 4 คน และผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ด้านการออกแบบสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา 5 คน เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ (1) เอกสารประกอบการสอน 14 หน่วย (2) ข้อสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้ และข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้เพื่อหาประสิทธิภาพผลลัพธ์ (3) แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญและผู้เรียน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที

ผลการวิจัยพบว่า 1) อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรให้พัฒนาเอกสารประกอบการสอนที่มีเนื้อหาตรงตามสมรรถนะและคำอธิบายรายวิชาเพื่อประโยชน์ต่อผู้เรียนในการสืบค้นและเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ด้านผู้เชี่ยวชาญพบว่า ข้อสอบท้ายหน่วย

การเรียนรู้ผ่านเกณฑ์วิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือทุกข้อหลังแก้ไขตามคำแนะนำและแสดงความพึงพอใจต่อเอกสารประกอบการสอนในระดับมาก ($\bar{X}=4.46$; S.D.=0.52) 2) ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียนด้านกระบวนการ (E_1) มีผลคะแนนการทำข้อสอบผ่านเกณฑ์ประเมินทุกคนที่ร้อยละ 77.86 ด้านประสิทธิภาพผลลัพธ์ (E_2) มีผลคะแนนการทำข้อสอบผ่านเกณฑ์ประเมินทุกคนที่ร้อยละ 75.67 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ค่าเฉลี่ยที่ตั้งไว้ร้อยละ 70/70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 3) ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อเอกสารประกอบการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.40$; S.D.=0.50) องค์ความรู้จากงานวิจัยครั้งนี้ คือ การเข้าใจถึงสภาพปัญหาและความต้องการนวัตกรรมทางการศึกษาร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตรด้วยการเข้าถึงองค์ความรู้จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ ด้านการจัดทำเอกสารประกอบการสอนและการพัฒนาเอกสารประกอบการสอนด้วยองค์ความรู้ ด้านการทดสอบและหาประสิทธิภาพกระบวนการจัดการเรียนรู้ ด้านผลลัพธ์การเรียนรู้และด้านความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อเอกสารประกอบการสอนตามหลักการเข้าใจเข้าถึงและพัฒนา

คำสำคัญ: เอกสารประกอบการสอน; ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้; การทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพ; นวัตกรรมทางการศึกษา

Abstract

This research aims to 1) develop teaching documents for a course on Destructive Testing for Bachelor of Technology students, 2) find out the efficiency of Teaching Documents from the learning outcomes of the students, 3) study students' satisfaction with the teaching materials. The target group consists of 10 students in the field of welding technology, 4 teaching experts, 5 experts with experience in educational innovation design. The research instruments include (1) 14 Teaching Documents, (2) questions at the end-of-unit assessment, and questions to measure the learning achievement test, (3) expert and student satisfaction questionnaire. The statistics employed in data analysis include percentage, mean, standard deviation, and t-Test.

The research results show that 1) the curriculum administrator in charge of the major curriculum developed teaching documents that

contain content in line with the competencies and subject descriptions for the benefit of students to search and learn independently. In terms of experts, it is found that the end-of-unit assessment of the learning units meet all the IOC quality analysis criteria after being revised according to the recommendations. The experts' satisfaction with the teaching documents is at a high level ($\bar{X}=4.46$; S.D.=0.52). 2) The learning achievement of students in the E1 process area has test scores that pass the evaluation criteria for everyone at an average of 77.86 percent. In terms of the efficiency of the E2 results, test scores pass the evaluation criteria for everyone at an average of 75.67 percent, which exceeds the average criteria set at 70/70 percent with statistical significance at a level of 0.01. 3) Overall, student satisfaction with the teaching materials is at a high level ($\bar{X}=4.40$; S.D.=0.50). The body of knowledge derived from this research reflects an understanding of the existing problems and the need for educational innovation, in collaboration with curriculum stakeholders. This is achieved through accessing knowledge from the study of concepts, theories, and expert recommendations related to the development of teaching documents, as well as the improvement of such documents based on expertise in testing and evaluating the effectiveness of learning management processes, learning outcomes, and students' satisfaction with the teaching documents-guided by the principles of understanding, accessibility, and development.

Keywords: Teaching Document; Learning Achievement; Destructive Testing; Educational Innovation

บทนำ

เทคโนโลยีวัสดุเป็นเทคโนโลยีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน เพราะเป็นกลไกการพัฒนาประเทศให้เข้าสู่อุตสาหกรรมแห่งอนาคตในยุคไทยแลนด์ 4.0 (Thailand 4.0) และเป็นการยกระดับอุตสาหกรรมสู่การผลิตอีกรูปแบบหนึ่งที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนการแข่งขันทางเศรษฐกิจและคุณภาพของสังคมไทยในอนาคตทั้งด้านการแพทย์และชิ้นส่วนรถยนต์ โดยทางภาครัฐได้จัดตั้งหน่วยงานทำหน้าที่สนับสนุนและกำหนด

นโยบายทางด้านวิทยาศาสตร์ขึ้นโดยเฉพาะ ในชื่อของศูนย์เทคโนโลยีโลหะและวัสดุแห่งชาติ (MTEC) สังกัดสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และมีสถาบันการศึกษาโดยการสนับสนุนจากภาคเอกชนในรูปแบบไตรภาคีที่เน้นความร่วมมือลักษณะเครือข่าย (Network) หรือ สมาคม (Consortium) ตามกรอบแผนนโยบายการพัฒนาเทคโนโลยีวัสดุของประเทศไทย พ.ศ. 2560-2569 ที่สำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ (สวทน.) ร่วมกับศูนย์เทคโนโลยีโลหะและวัสดุแห่งชาติ ด้วยวิสัยทัศน์การพัฒนาวัสดุเพื่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจ (อดิสร เตือนตรานนท์, 2561) สอดคล้องกับการพัฒนาทุนมนุษย์ทุกช่วงวัย ซึ่งที่ผ่านมาได้มีความพยายามปรับปรุงคุณภาพการศึกษาในทุกระดับ ทั้งการยกระดับมาตรฐานการศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีและการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมให้เป็นแบบอย่างที่ดีด้านการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับวิถีชีวิตในศตวรรษที่ 21 ด้วยวิธีการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้อาชีวศึกษา ร่วมกับสถานประกอบการและสถาบันอุดมศึกษาสายปฏิบัติการเพื่อให้ผู้เรียนมีสมรรถนะตรงกับความต้องการของภาคการผลิตและสามารถสร้างงาน สร้างอนาคตการเป็นผู้ประกอบการที่มีความสามารถในการเลือกใช้วัสดุจากกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้นวัตกรรมทางการศึกษาและกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ผู้สอนและผู้เรียนสามารถเรียนรู้ไปพร้อมกันได้ในเวลาเดียวกัน ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา สภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) (ประกาศเรื่องแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570), 2565)

การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็น ซึ่งครูนักวิจัยต้องมีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะในการสร้างนวัตกรรมเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่สำคัญหรือเพื่อพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ ทั้งด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย สอดคล้องกับสภาพปัญหาของผู้เรียนตามความหมายของพิชิต ฤทธิ์จัญญ (2559) ที่ให้ความหมายของนวัตกรรมทางการศึกษาไว้ว่า เป็นรูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เทคนิค สื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่มีการศึกษาและพัฒนาขึ้นมาใหม่เพื่อให้ครูนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยอาจเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้บ้างแล้ว แต่ยังไม่แพร่หลายหรือยังไม่ได้ใช้กันอย่างเป็นปกติ นวัตกรรมการเรียนรู้อาจเป็นสิ่งที่ใหม่ทั้งหมด ใหม่เพียงบางส่วนหรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายในทัศนะของทิศนา ขัมมณี

(2564) ที่ระบุว่า เป็นแนวคิด แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อและเทคนิคต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ซึ่งได้รับการคิดค้นและจัดทำขึ้นใหม่เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ทางการศึกษา

จากสภาพปัญหาของนักศึกษาในระดับปริญญาตรี หลักสูตรเทคโนโลยีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการเชื่อม สถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3 รายวิชาการทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพ ซึ่งเป็นรายวิชาใหม่ที่เพิ่งบรรจุในหลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2566 นวัตกรรมทางการศึกษา เอกสาร หนังสือ ตำรา เนื้อหายังมีไม่ครบตามสมรรถนะรายวิชาและคำอธิบายรายวิชาตามโครงสร้างหลักสูตร ส่วนสื่อออนไลน์เนื้อหาความรู้มีน้อย การจัดกระจาย ไม่ครบตามองค์ประกอบและยากต่อการสืบค้น จึงไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้จัดการเรียนการสอน ดังนั้น การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาในระยะต่อไปของสาขาวิชาเทคโนโลยีการเชื่อมต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนรายวิชาการทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรายละเอียดของเนื้อหารายวิชา สมรรถนะรายวิชาและคำอธิบายรายวิชา รวมถึงวิธีการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการดำเนินงานและคำถามงานวิจัยในชั้นเรียนสู่การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาเอกสารประกอบการสอนรายวิชาการทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพ สำหรับนักศึกษาเทคโนโลยีบัณฑิตของสถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3
2. เพื่อหาประสิทธิภาพของเอกสารประกอบการสอนจากผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียน
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อเอกสารประกอบการสอน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-methods Research) ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เพื่อกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและใช้การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ดังนี้

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ รายวิชาในหลักสูตรเทคโนโลยีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการเชื่อม (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2566) สถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3 โดยเลือกศึกษาจากการสุ่มแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็นทางสถิติ (Non-probability Sampling) ด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในรายวิชาการทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพ ซึ่งเป็นรายวิชาเฉพาะของกลุ่มวิชาเทคโนโลยีการเชื่อมและเป็นรายวิชาใหม่ ซึ่งเป็นการศึกษาปัญหาเฉพาะกรณี (Case Study)

1.2 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรเทคโนโลยีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการเชื่อม โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็นทางสถิติด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง จำนวน 10 คน เพื่อหาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้จากประสิทธิภาพด้านกระบวนการและด้านผลลัพธ์ (E_1/E_2) รวมถึงความพึงพอใจที่มีต่อเอกสารประกอบการสอน

1.3 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เป็นคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน ภายในสถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3 โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีคัดเลือกแบบเจาะจง ซึ่งจำแนกเป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร จำนวน 4 คน เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตรและคำอธิบายรายวิชาสู่การพัฒนาเอกสารประกอบการสอน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์

1.4 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ด้านการออกแบบสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาจากหน่วยงานภายนอก โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเจาะจง จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของข้อสอบกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ รวมถึงประเมินประสิทธิภาพเบื้องต้นของเอกสารประกอบการสอน โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจ

2. เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ แนวทางการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion Guideline) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) แบบสังเกต (Observation Form) ร่วมกับอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาเอกสารประกอบการสอน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (วรรณดี สุทธินรากร, 2560) สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ข้อสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้ จำนวน 112 ข้อ ข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้หลังเสร็จสิ้นกระบวนการจัดการเรียนการสอน จำนวน 60 ข้อ แบบสอบถามเพื่อประเมินความสอดคล้องของวัตถุประสงค์กับข้อสอบท้ายบทเรียนตามเกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือ (Index of Item-objective Congruence; IOC) และแบบสอบถาม

ความพึงพอใจเพื่อให้ออกถึงความพึงพอใจและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่มีต่อเอกสารประกอบการสอน ก่อนสรุปและอภิปรายผลตามแนวคิด ทฤษฎีและหลักการของงานวิจัยเชิงทดลอง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความต้องการพัฒนาเอกสารประกอบการสอน จากนั้น นำข้อเสนอแนะและการสะท้อนคิดของนักศึกษาที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนตามเอกสารประกอบการสอนไปพัฒนาปรับปรุง โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการตีความหมายแบบอุปนัยเพื่อถอดสรุปบทเรียนตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงทางสังคม (สุangkan์ จันทวานิช, 2565)

3.2 ข้อมูลเชิงปริมาณมีลักษณะเป็นเชิงตัวเลข (Numerical Data) และเป็นจำนวนเต็มหรือจำนวนที่วัดค่าได้ โดยพิจารณานัยสำคัญทางสถิติ ประกอบด้วย ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ก่อนตีความหมายตามหลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) ดังนี้

1) วิเคราะห์ข้อมูลความสอดคล้องของข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์กับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ โดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือที่เกณฑ์การตรวจพิจารณาข้อคำถามจากผู้เชี่ยวชาญที่ค่าเฉลี่ย 0.50-1.00 มีค่าความเที่ยงตรงถือว่าใช้ได้ หากต่ำกว่า 0.50 ถือว่า ใช้ไม่ได้ ต้องปรับปรุง โดยเกณฑ์การตรวจพิจารณาดังกล่าวหาได้จากค่าเฉลี่ยของข้อสอบแต่ละข้อ ซึ่งได้คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ ตามความหมาย คือ ได้คะแนน +1 ข้อคำถามวัดได้ตรงตามกับวัตถุประสงค์ ได้คะแนน 0 ไม่แน่ใจว่า ข้อคำถามตรงตามกับวัตถุประสงค์และได้คะแนน -1 แน่ใจว่า ข้อคำถามไม่ตรงตามกับวัตถุประสงค์

2) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาประสิทธิภาพของเอกสารประกอบการสอนจากผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียนด้านกระบวนการ (E_1) จากผลคะแนนการทำข้อสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้ และด้านผลลัพธ์ (E_2) จากผลคะแนนการทำข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ ตามเกณฑ์วิเคราะห์ประสิทธิภาพ (E_1/E_2) โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยตามสมมติฐานการวิจัยที่ค่าเฉลี่ยร้อยละ 70/70 ขึ้นไป (Gable & Wolf, 1986)

3) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาประสิทธิภาพของเอกสารประกอบการสอนจากผู้เชี่ยวชาญและผู้เรียน โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจเพื่อแสดงความพึงพอใจต่อเอกสารประกอบการสอน ตามนัยสำคัญ ดังนี้ 4.51-5.00 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด 3.51-4.50 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับมาก 2.51-3.50

หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง 1.51-2.50 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับน้อย 1.00-1.50 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

1. การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนรายวิชาการทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพพบว่า

1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร 4 คน พบว่า การจัดการเรียนรู้แบ่งเป็นทฤษฎี 2 ชั่วโมง ปฏิบัติ 2 ชั่วโมง และศึกษาด้วยตนเอง 5 ชั่วโมง ดังนั้น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ครบองค์ประกอบทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน และสามารถศึกษาด้วยตนเองจากสื่อออนไลน์หรือการฝึกอบรม การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนจึงเป็นบทสรุปร่วมกันว่า มีความเหมาะสมมากที่สุด

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ในรายวิชา คือ เพื่อศึกษาวิธีการทดสอบโดยวิธีทำลายและวิธีไม่ทำลายสภาพ ปฏิบัติการทดสอบโดยวิธีทำลายสภาพด้วยแรงดึง แรงกระแทก แรงดัดและหาความแข็งแบบบริเนล ร็อคเวล วิกเกอร์ พร้อมรายงานผลตามเกณฑ์มาตรฐานที่ยอมรับ ปฏิบัติการทดสอบโดยวิธีไม่ทำลายสภาพเพื่อหารอยบกพร่องโดยใช้วิธีพินิจจากการใช้น้ำยาแทรกซึม อนุภาคแม่เหล็กและคลื่นเสียงความถี่สูง พร้อมรายงานผล

3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาประสิทธิภาพของเอกสารประกอบการสอน ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งแสดงออกถึงความพึงพอใจที่มีต่อเอกสารประกอบการสอน เมื่อนำผลที่ได้มาวิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลที่ได้ปรากฏ ดังนี้

รายการประเมิน/ลำดับผู้เชี่ยวชาญ (N=5)	1	2	3	4	5	ΣR	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. องค์ประกอบของเอกสารฯ มีครบทุกส่วน	4	5	5	5	5	24	4.80	0.45	มากที่สุด
2. จัดรูปแบบและรูปแบบการพิมพ์ถูกต้อง	4	4	4	4	5	21	4.20	0.45	มาก
3. เนื้อหาสาระครอบคลุมจุดประสงค์การเรียนรู้	5	4	5	4	4	22	4.40	0.55	มาก
4. รายละเอียดเนื้อหาเหมาะสมกับระดับผู้เรียน	4	5	4	5	4	22	4.40	0.55	มาก
5. ประโยชน์สำหรับค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม	4	5	4	4	5	22	4.40	0.55	มาก

รายการประเมิน/ลำดับ ผู้เชี่ยวชาญ (N=5)	1	2	3	4	5	ΣR	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
6. ประโยชน์ต่อความก้าวหน้า ทางวิชาการ	5	5	5	4	4	23	4.60	0.55	มากที่สุด
7. ประโยชน์เพื่อประกอบการ เรียนการสอน	5	4	5	5	4	23	4.60	0.55	มากที่สุด
โดยรวม						157	4.46	0.52	มาก

ตาราง 1 ผลการประเมินความพึงพอใจเอกสารประกอบการสอนของผู้เชี่ยวชาญ

จากตารางพบว่า ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน แสดงความคิดเห็นสอดคล้องกันในระดับความพึงพอใจที่มีต่อเอกสารประกอบการสอนในระดับดีมาก ($\bar{X}=4.46$; $S.D.=0.52$) จึงสรุปได้ว่า มีประสิทธิภาพดีมาก ตามสมมติฐานที่ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) 3.50 ขึ้นไป และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานไม่เกิน 1.0

4) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลถึงความสอดคล้องของข้อสอบกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ โดยใช้ข้อสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้ 112 ข้อ จาก 14 หน่วยการเรียนรู้ ผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญพบว่า สอดคล้องตามเกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือที่ค่าเฉลี่ย 0.50-1.00 ทุกข้อ ภายหลังการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ

2. การหาประสิทธิภาพของเอกสารประกอบการสอนจากผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของนักศึกษา จำนวน 10 คน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลประสิทธิภาพกระบวนการเรียนรู้ (E_1) และประสิทธิภาพผลลัพธ์ (E_2) หลังเสร็จกระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยใช้เอกสารประกอบการสอน ปรากฏผล ดังนี้

1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลหาประสิทธิภาพของเอกสารประกอบการสอนจากผลคะแนนเฉลี่ยการทำข้อสอบก่อนเรียนและหลังเรียนของนักศึกษา จำนวน 10 คน โดยใช้ข้อสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้ 14 หน่วยการเรียนรู้ด้วยข้อสอบจำนวน 112 ข้อ เพื่อทดสอบหาประสิทธิภาพกระบวนการเรียนรู้ (E_1) ตามสมมติฐานที่เกณฑ์ประสิทธิภาพเฉลี่ยร้อยละ 70 ขึ้นไป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏผล ดังนี้

กระบวนการ (E_1)	คะแนนเต็ม	ΣR	$\bar{X}$	%	แปลผล
ก่อนเรียน (N=10)	1120	406	40.60	36.25	ต่ำกว่าเกณฑ์
หลังเรียน (N=10)	1120	872	87.20	77.86	สูงกว่าเกณฑ์
ผลต่างก่อน-หลังเรียน	-	466	46.60	41.61	เพิ่มขึ้น 7.86

ตาราง 2 เปรียบเทียบผลคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน ด้านกระบวนการ (E_1)

จากตาราง 2 คะแนนเฉลี่ยการทำข้อสอบก่อนเรียนและหลังเรียนพบว่า ด้านประสิทธิภาพกระบวนการ (E_1) มีค่าเฉลี่ยร้อยละ 77.86 สูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ร้อยละ 70 เพิ่มขึ้นร้อยละ 7.86 มีผลคะแนนรวมผู้เรียนทุกคนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 466 คะแนน หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 41.61 และมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบทดสอบที่ 0.788 กรณีใช้สูตร KR20 ของคูเดอร์และริชาร์จสัน (ไพศาล วรคำ, 2566)

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลหาประสิทธิภาพของเอกสารประกอบการสอน จากผลคะแนนเฉลี่ยข้อสอบก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวน 60 ข้อ ซึ่งคัดเลือกจาก ข้อสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้ที่ความยากง่ายระหว่าง 0.30-0.70 เพื่อหาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ผู้เรียน (E_2) หลังเสร็จกระบวนการจัดการเรียนการสอน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้เรียน จำนวน 10 คน ปรากฏผล ดังนี้

ผลลัพธ์ (E_2)	คะแนนเต็ม	ΣR	$\bar{X}$	%	แปลผล
ก่อนเรียน (N=10)	600	180	18.00	16.07	ต่ำกว่าเกณฑ์
หลังเรียน (N=10)	600	454	45.40	75.67	สูงกว่าเกณฑ์
ผลต่างก่อน-หลังเรียน	-	274	27.40	24.46	เพิ่มขึ้น 5.67

ตาราง 3 เปรียบเทียบผลคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนด้านผลลัพธ์ (E_2)

จากตาราง 3 ผลคะแนนเฉลี่ยการทำข้อสอบก่อนเรียนและหลังเรียน หลังเสร็จการจัดการสอนโดยใช้เอกสารประกอบการสอนพบว่า ด้านประสิทธิภาพผลลัพธ์ (E_2) มีค่าเฉลี่ยร้อยละ 75.67 สูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ร้อยละ 70 เพิ่มขึ้นร้อยละ 5.67 โดยมีผลคะแนนเฉลี่ยรวมของผู้เรียนเพิ่มขึ้น 274 คะแนน หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 24.46

3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาประสิทธิภาพเอกสารประกอบการสอน จากผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ด้วยผลคะแนนจากการทำข้อสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้และข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ ด้านกระบวนการ (E_1) และด้านผลลัพธ์ (E_2) เมื่อสิ้นสุดกระบวนการจัดการเรียนการสอน ผลที่ได้ปรากฏ ดังนี้

ผลสัมฤทธิ์ การเรียนรู้	จำนวน ผู้เรียน	คะแนน ทดสอบ	Σx	$\bar{X}$	%	แปลผล
กระบวนการ (E_1) / ระหว่างเรียน	10	1120	872	87.20	77.86	สูงกว่าเกณฑ์
ผลลัพธ์ (E_2) /หลัง เรียน	10	600	454	45.40	75.67	สูงกว่าเกณฑ์
ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ (E_1)/(E_2) = 77.86/75.67						

ตาราง 4 ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ E_1/E_2 ของผู้เรียนโดยใช้เอกสารประกอบการสอน

จากตาราง 4 ผลคะแนนการทำข้อสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้ระหว่างเรียนของผู้เรียนมีค่าเฉลี่ยที่ 77.86 คะแนน และผลคะแนนการทำข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียนเมื่อเสร็จกระบวนการจัดการเรียนการสอนมีค่าเฉลี่ยที่ 75.67 คะแนน สูงกว่าเกณฑ์ประสิทธิภาพด้านกระบวนการ และผลลัพธ์ (E_1/E_2) ซึ่งตั้งไว้ 70/70 จึงสรุปได้ว่า เอกสารประกอบการสอนมีประสิทธิภาพตรงตามสมมติฐานการวิจัย

4) ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เรียนหลังการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ ด้านผลลัพธ์ (E_2) เบื้องต้นพบว่า ส่วนใหญ่ไม่ค่อยแน่ใจผลการทำข้อสอบเนื่องจากทิ้งระยะเวลาห่างเกินไป รวมถึงข้อสอบที่ครอบคลุมเนื้อหามากถึง 14 หน่วยการเรียนรู้และผลจากการสะท้อนคิดของผู้เรียนด้วยบทสรุปร่วมกัน คือ ให้แยกการทดสอบออกเป็นกลางภาคเรียนและปลายภาคเรียนเพื่อย่นเวลาของการทดสอบ

5) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการแจกแจงความถี่แบบการทดสอบที (t-Test) เพื่อหาประสิทธิภาพเอกสารประกอบการสอนจากผลคะแนนการทำข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนด้านกระบวนการและผลลัพธ์ (E_1/E_2) กรณีเป็นการทดสอบค่าเฉลี่ยกลุ่มเป้าหมายแบบกลุ่มเดียว (One Sample Test) และมีจำนวนข้อมูลไม่เกิน 30 ข้อมูล โดยกำหนดให้เป็นสมมติฐานแบบทางเดียวที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ α เท่ากับ 0.01 ดังนี้

ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ (N=10)	ΣR	$\bar{X}$	S.D.	%	α Df=0.01	t	แปลผล Df=9
กระบวนการ (E_1)	872	87.20	2.10	77.86	2.821	12.57	มากกว่า
ผลลัพธ์ (E_2)	454	45.40	1.71	75.67	2.821	5.96	มากกว่า

ตาราง 5 คะแนนค่าทดสอบที่ได้จากผลการทำข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียน

จากตาราง 5 ผลคะแนนเฉลี่ยการทำข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนด้านกระบวนการ (E_1) และด้านผลลัพธ์ (E_2) ได้ค่าที่จากการคำนวณเท่ากับ 12.57 และ 5.96 ซึ่งมีค่ามากกว่าค่าที่ในตารางแสดงค่าวิกฤตการแจกแจงค่าที่ ($t=2.821$) ที่ตกอยู่ในพื้นที่เขตการยอมรับ จึงแสดงว่า คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มเป้าหมายมีค่ามากกว่าคะแนนตามเกณฑ์ที่ด้านกระบวนการ (E_1) และด้านผลลัพธ์ (E_2) ซึ่งตั้งไว้ที่ 70/70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. การศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อเอกสารประกอบการสอน จากนักศึกษาจำนวน 10 คน ที่ผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยให้นักศึกษาได้แสดงความพึงพอใจลงในแบบสอบถามความพึงพอใจ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1) ด้านความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อเอกสารประกอบการสอนแบ่งเป็น 5 ระดับ และตอนที่ 2) ข้อเสนอแนะด้านอื่น ๆ ด้วยผลที่ปรากฏ ดังนี้

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. เนื้อหาบทเรียน และใบงานฝึกปฏิบัติ เหมาะสมกับเวลาที่กำหนด	3.90	0.57	มาก
2. ข้อสอบในแบบทดสอบตรงกับเนื้อหาของบทเรียน	4.80	0.42	มากที่สุด
3. ใบงานฝึกในภาคปฏิบัติงานตรงกับเนื้อหาในบทเรียน	4.00	0.52	มาก
4. เนื้อหาในบทเรียนสามารถนำไปใช้เพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองได้	4.40	0.52	มาก
5. เนื้อหาในบทเรียนใช้เป็นแนวทาง ในการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมได้	4.50	0.53	มาก
6. ความพึงพอใจที่มีต่อเอกสารประกอบการสอน	4.20	0.42	มาก
ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	4.40	0.50	มาก

ตาราง 6 ผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อเอกสารประกอบการสอนของผู้เรียน

จากตาราง 6 ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นสอดคล้องกันด้านประสิทธิภาพของเอกสารประกอบการสอนในระดับความพึงพอใจที่ค่าเฉลี่ย 4.40 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 0.50 จึงสรุปได้ว่า กระบวนการและผลลัพธ์ในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้เอกสารประกอบการสอนมีประสิทธิภาพในระดับดีมาก ตามสมมติฐานการวิจัย โดยมีข้อสังเกตที่รายการประเมินด้านเนื้อหาบทเรียนและใบงานฝึกปฏิบัติเหมาะสมกับ

เวลาที่กำหนดที่ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจ 3.90 น้อยกว่ารายการประเมินด้านอื่น ๆ ทั้งนี้จากการสะท้อนคิดของผู้เรียนโดยการสนทนากลุ่มระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนสามารถสรุปผลจากผู้เรียนได้ว่า สาเหตุเกิดจากเครื่องทดสอบมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้เสียเวลามากโดยเฉพาะในขั้นตอนการเตรียมชิ้นงานทดสอบ

อภิปรายผล

การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนเพื่อหาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้และความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อเอกสารประกอบการสอนเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาซึ่งครูอาจารย์และนักวิจัยต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงทักษะการพัฒนา โดยอาศัยหลักการเรียนรู้ร่วมกันแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้ที่มีบทบาทสำคัญในพื้นที่ร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่ออภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนที่รายวิชาการทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพ จากผลกระทบในการปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตรและสะท้อนผลถึงสภาพปัญหาของรายวิชาที่เนื้อหาบทเรียนในหนังสือ ตำรา ไม่ตรงคำอธิบายรายวิชาและสมรรถนะที่พึงประสงค์ จึงไม่เหมาะที่จะนำมาใช้จัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียน ด้วยบทสรุปของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร คือ การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนตามขั้นตอนของพิชิต ฤทธิ์จรูญ (2559) โดยเริ่มที่การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและเลือกนวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ และจากผลประเมินความสอดคล้องข้อสอบวัดผลการเรียนรู้กับวัตถุประสงค์ ซึ่งผ่านเกณฑ์วิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือทุกข้อภายหลังปรับปรุงแก้ไขสามารถอภิปรายผลตามความหมายความพึงพอใจของแอปเปิลไวท์ (Applewhite, 1965) หมายถึง ความสุขความสบายซึ่งได้จากการทำงานและเป็นความสุขที่ได้รับจากการทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานและทัศนคติที่ดีต่องาน ในประเด็นการพัฒนาเอกสารประกอบการสอนของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรที่ได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนหน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์รายวิชา รวมถึงรูปแบบของเอกสารประกอบการสอน ส่วนความคิดเห็นที่มีต่อเอกสารประกอบการสอนที่ระดับความพึงพอใจดีมาก อภิปรายผลตามความหมายของสุวิทย์ มูลคำ (2549) เอกสารประกอบการสอนเป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการสอนของครูและประกอบการเรียนรู้ของผู้เรียนในรายวิชาที่มีหัวข้อเรื่อง จุดประสงค์ เนื้อหาและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่หลักสูตรกำหนด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยประเด็นการพัฒนาเอกสารประกอบการสอนที่ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ได้แสดง

ความคิดเห็นสอดคล้องกันในระดับความพึงพอใจที่มีต่อเอกสารประกอบการสอนในระดับดีมาก ($\bar{x}=4.46$, $S.D.=0.52$) โดยเฉพาะในรายการประเมินที่ด้านองค์ประกอบของเอกสารประกอบการสอน ผู้เชี่ยวชาญทุกคนแสดงความคิดเห็นสอดคล้องกันในระดับความพึงพอใจมากที่สุด

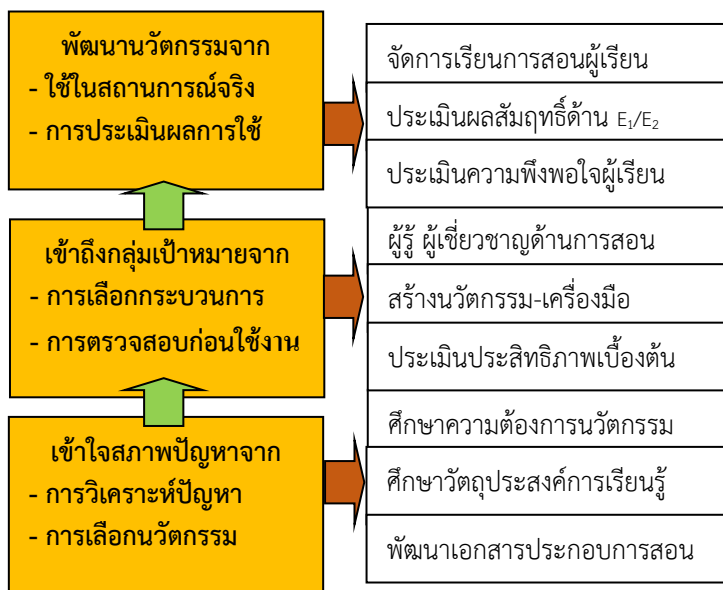
2. การหาประสิทธิภาพของเอกสารประกอบการสอนจากผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อบ่งบอกคุณภาพกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูหลังสิ้นสุดกระบวนการจัดการเรียนรู้ สามารถอภิปรายผลได้ตามความหมายของราชบัณฑิตยสถาน (2555) ที่ได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Learning Achievement) ไว้ว่า เป็นความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ กระบวนการและเจตคติที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ซึ่งสามารถสังเกต วัดและทดสอบได้ และสอดคล้องกับทฤษฎี ขัมมณี (2564) ซึ่งกล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ หมายถึง ความเข้าใจ ความรู้ การพัฒนาทักษะด้านการเรียนรู้ที่พิจารณาจากผลคะแนนสอบหรือคะแนนงานที่ครูได้มอบหมายให้ตามที่กำหนดในการวัดผลการเรียนรู้ และบทสรุปซึ่งได้จากผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ด้านประสิทธิภาพกระบวนการอยู่ที่ร้อยละ 77.86 และประสิทธิภาพด้านผลลัพธ์อยู่ที่ร้อยละ 75.67 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ร้อยละ 70/70 สามารถอภิปรายผลได้ตามเกณฑ์การพิจารณาความเชื่อมั่นของชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2556) การกำหนดค่าความเชื่อมั่นอย่างต่ำควรเริ่มจากน้อยไปหามากที่สุดที่ค่าร้อยละ 70/70 ถือว่า ไม่มากจนเกินไปสำหรับรายวิชาที่มีการจัดการเรียนการสอนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ

3. การศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อเอกสารประกอบการสอน ถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ผู้สอนต้องเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งแสดงถึงผลการใช้เอกสารประกอบการสอน ความสามารถหรือความเชี่ยวชาญทางด้านวิชาการของผู้สอนจากความรู้สึkfพึงพอใจของผู้เรียนที่ได้เข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ในการศึกษาทบทวนทั้งระหว่างเรียนและหลังเรียน จนบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามที่ได้คาดหวังด้วยการแสดงความพึงพอใจที่มีต่อเอกสารประกอบการสอนในระดับดีมาก ($\bar{X}=4.40$, $S.D.=0.50$) เพราะผ่านเกณฑ์การทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ด้านกระบวนการและด้านผลลัพธ์ ซึ่งตั้งไว้ที่เกณฑ์ร้อยละ 70/70 ทุกคน และสามารถอภิปรายผลตามความหมายของกู๊ด (Good, 1973) ได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง สภาพคุณภาพหรือระดับความพึงพอใจที่เป็นผลมาจากความสนใจต่าง ๆ และเป็นทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งนั้น สอดคล้องกับข้อค้นพบในครั้งนี้ในประเด็นความพึงพอใจซึ่งมีต่อเอกสารประกอบการสอนของผู้เรียน เพราะพึงพอใจที่รายการประเมินด้านข้อสอบในแบบทดสอบตรงกับเนื้อหาของบทเรียนมากที่สุด ($\bar{X}=4.80$, $S.D.=0.42$) ซึ่งตาม

ความหมายของข้อผกา สุขุมทอง (2563) ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนและได้ดำเนินกิจกรรมจนบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และโกสุม สวัสดิ์พูน (2555) ที่สรุปความหมายของความพึงพอใจไว้ว่าเป็นความรู้สึกที่ดีมีความสุขของบุคคลที่มีต่อการปฏิบัติงานหรือการได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยครั้งนี้ในประเด็นผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียนด้านกระบวนการและด้านผลลัพธ์ที่แสดงถึงความก้าวหน้าจากการเรียนรู้ด้วยเอกสารประกอบการเรียนการสอน โดยเทียบผลคะแนนที่เพิ่มขึ้นจากคะแนนการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน ซึ่งส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนและสูงกว่าเกณฑ์ E_1/E_2 ที่กำหนดไว้ที่เกณฑ์ร้อยละ 70/70 คิดเป็นร้อยละ 77.86/75.67 อย่างมีนัยสำคัญ

องค์ความรู้จากการวิจัย

บทสรุปของขั้นตอนการพัฒนาเอกสารประกอบการเรียนด้วยวิธีการลงมือปฏิบัติงานจริง (Learning by Doing) เพื่อให้ครูอาจารย์ผู้สอนนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ตามแนวคิดทฤษฎีสามารถเชื่อมโยงกันได้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันตามหลักการเข้าใจ เข้าถึงและร่วมกันพัฒนาความรู้และทักษะในระดับเทคโนโลยีวัสดุ (Materials Technology) สู่การทดสอบวัสดุและการเลือกใช้วัสดุ ดังนี้

ภาพ 1 ขั้นตอนการพัฒนาเอกสารประกอบการสอน

การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนเรื่องการทดสอบวัสดุของนักศึกษาเทคโนโลยีบัณฑิตครั้งนี้ ผู้วิจัยยังคงยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาตามหลักการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

1. การเข้าใจสภาพปัญหาจากการวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งรายวิชาการทดสอบวัสดุเป็นรายวิชาที่เพิ่งบรรจุในหลักสูตรจึงต้องเลือกนวัตกรรมเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม ผ่านการศึกษาความต้องการร่วมกันของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรที่บทสรุป คือ การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนที่มีเนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์ สมรรถนะ คำอธิบายรายวิชาและเหมาะสมกับระดับการศึกษาของผู้เรียน

2. การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้วยการเลือกกระบวนการเพื่อสร้างนวัตกรรมและเครื่องมือสู่การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนและการตรวจสอบก่อนใช้ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนเพื่อประเมินประสิทธิภาพเบื้องต้นด้านประสิทธิภาพของเอกสารประกอบการสอน ด้านความสอดคล้องของข้อสอบกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจ แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข

3. การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนจากการใช้ในสถานการณ์จริง โดยการจัดการเรียนการสอนผู้เรียนเพื่อทดสอบหาประสิทธิภาพด้านกระบวนการ (E_1) ด้านผลลัพธ์ (E_2) และประสิทธิภาพด้านความพึงพอใจโดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจและแบบสัมภาษณ์เป็นรายกลุ่มหรือรายบุคคลเพื่อค้นหาข้อมูลย้อนกลับจากการสะท้อนความคิดของผู้เรียนสู่การพัฒนาปรับปรุงเอกสารประกอบการสอนให้สมบูรณ์และทันสมัยยิ่งขึ้น

สรุป

จากบทสรุปของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร คือ การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนที่ประกอบด้วยเนื้อหาบทเรียนครบถ้วนตามวัตถุประสงค์และสมรรถนะรายวิชาเพื่อให้ผู้เรียนใช้เป็นแนวทางในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยเอกสารประกอบการสอนที่พัฒนาขึ้นต้องผ่านขั้นตอนการตรวจสอบเบื้องต้นจากผู้เชี่ยวชาญที่ความสอดคล้องของข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์กับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ตามเกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือทุกข้อและผู้เชี่ยวชาญทุกคนต้องแสดงออกที่ความพึงพอใจด้วยค่าเฉลี่ยรวมในระดับดีมาก จึงจะสรุปได้ว่า เอกสารประกอบการสอนมีประสิทธิภาพเบื้องต้นที่พร้อมนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนร่วมกับผู้เรียนเพื่อหาประสิทธิภาพเอกสารประกอบการสอน จากผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียนด้าน

กระบวนการ (E_1) และด้านผลลัพธ์ (E_2) จากผลคะแนนการทำข้อสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้ที่ผ่านเกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือและผลคะแนนการทำข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ ซึ่งคัดเลือกจากข้อสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้ที่ความยากง่าย 0.30-0.70 โดยใช้เกณฑ์ประสิทธิภาพ (E_1/E_2) ที่ตั้งไว้ร้อยละ 70/70 และเนื่องจากรายวิชาการทดสอบวัสดุแบบทำลายสภาพ มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ประสิทธิภาพของเอกสารประกอบการสอนจึงต้องหาความพึงพอใจของผู้เรียนจากแบบสอบถามความพึงพอใจ การสัมภาษณ์และการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ผู้เรียน หลังผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามสมรรถนะรายวิชา ซึ่งประกอบด้วย 1) ด้านคุณธรรมจริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทักษะทางปัญญา 4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและมีความรับผิดชอบ 5) ด้านการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 6) ด้านทักษะการปฏิบัติงาน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ถอดสรุปบทเรียนสู่การพัฒนาแก้ไขปรับปรุงก่อนนำมาเข้าปกเย็บเล่มเป็นเอกสารหรือจัดพิมพ์เป็นหนังสือหรือตำราเรียน ตามรูปแบบและข้อกำหนดในการจัดทำผลงานทางวิชาการของสถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3 เพื่อเผยแพร่ตามนโยบายของสถาบันในโอกาสต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- โกสุม สวัสดิ์พูน. (2555). ผลการใช้เอกสารประกอบการเรียนรู้ науศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ระบายางรองรำลึก สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ข้อผกา สุขุมทอง. (2563). การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเกมวิทยาศาสตร์เรื่องการเปลี่ยนแปลงของโลกระดับประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2556). การทดสอบประสิทธิภาพสื่อหรือชุดการสอน. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย. 5 (1), 7-20.
- ทิตนา แคมมณี. (2564). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

- ประกาศเรื่องแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). (1 พฤศจิกายน 2565). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 1.
- พิชิต ฤทธิ์จรรยา. (2559). *เทคนิคการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพศาล วรคำ. (2566). *การวิจัยทางการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ 14. มหาสารคาม: ตักสิลาการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2555). *พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.
- วรรณดี สุทธิธารกร. (2560). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการทางสำนัก*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์.
- สุรางค์ จันทวานิช. (2565). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (ฉบับปรับปรุงใหม่)*, พิมพ์ครั้งที่ 26. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2549). *กลยุทธ์การสอนคิดสังเคราะห์*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- อดิสร เตื่อนตรานนท์. (10 มีนาคม 2561). *อนาคตเทคโนโลยีวัสดุ? ส่องจากนโยบายยุคนี้*. สืบค้นเมื่อ 7 มกราคม 2568, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/795259>
- Applewhite, P. B. (1965). *Organizational Behavior*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Gable, R. K. and Wolf, M. B. (1986). *Instrument Development in the Affective Domain*. Boston: Kluwer-Nijhoff.
- Good, C. V. (1973). *Dictionary of Education*. New York: McGraw-Hill, Inc.

Research Article; Received: 2025-07-18; Revised: 2025-11-20; Accepted: 2025-11-22.

**การศึกษาสภาพปัญหาการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ
และแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติ
ร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์
เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5**

A Study of the Problematic Condition of Critical Reading
and Guidelines for Using the Concept of Practical Criticism
in conjunction with the REAP Strategy via Electronic Books
to Develop Critical Reading Ability of Mattayom 5 Students

สมศักดิ์ ปัญจุติล^{*1}, กาญจนา วิชญาปกรณ์², กฤตยากาญจน์ โตพิทักษ์³

Somsak Panchasin¹, Kanchana Witchayapakorn²,

Krittayakan Topithak³

หลักสูตรการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Doctor of Education Program in Thai Language,

Faculty of Education, Naresuan University

First/Corresponding Author, E-mail: somsakp66@nu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิตร 2) เพื่อศึกษาแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 1) ครูภาษาไทย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิตร จำนวน 12 คน ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน 2) นักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิตร จำนวน 335 คน ได้มาจากการสุ่มอย่างง่ายโดยใช้ตารางของเครจซีและมอร์แกน

3) ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์สำหรับครูผู้สอนวิชาภาษาไทย 2) แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้เชี่ยวชาญ 3) แบบสอบถามสำหรับนักเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ด้านครูผู้สอนได้สะท้อนสภาพปัญหาเกี่ยวกับทักษะการตีความ การแยกแยะข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น การตั้งคำถาม การสังเคราะห์ข้อมูลและทัศนคติของนักเรียน ด้านนักเรียนได้สะท้อนสภาพปัญหาจากครูผู้สอนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.93$; $S.D.=0.79$) ปัญหาจากบทอ่านโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.25$; $S.D.=0.68$) และปัญหาจากนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.94$; $S.D.=0.81$) 2) แนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า มีความเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ องค์ความรู้จากการวิจัย คือ การนำผลการศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ และแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อนำไปความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ

คำสำคัญ: การอ่านอย่างมีวิจารณญาณ; การวิจารณ์เชิงปฏิบัติ; กลวิธีอาร์ อี เอ พี; หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

Abstract

The objectives of this research article are 1) to study the problematic conditions of learning management in critical reading for Mattayom 5 students under the Secondary Educational Service Area Office Phichit and 2) to study guidelines for using the concept of practical criticism in conjunction with the REAP Strategy via electronic books to develop critical reading ability for Mattayom 5 students. The sample groups are divided into 1) 12 Thai language teachers from the Secondary Educational Service Area Office Phichit, obtained through multistage random sampling, 2) 335 students under the Secondary Educational Service Area Office Phichit, obtained through simple random

sampling using the Krejcie and Morgan table, and 3) 5 experts, obtained through purposive sampling. The research instruments consist of 1) an interview for Thai language teachers, 2) an interview for experts, and 3) a questionnaire for students. The statistics used for data analysis is the frequency distribution, percentage, mean, standard deviation, and content analysis written in a descriptive narrative form.

The research findings indicate that 1) regarding the problematic conditions of critical reading learning management for Mattayom 5 students: teachers reflect the issues of skills in interpretation, distinguishment of fact and opinion, question, data synthesis, and problems related to students' attitudes; students reflect the issues related to the teachers, in total, at a high level ($\bar{X}$ =3.93; S.D.=0.79), the reading materials, in total, at the highest level ($\bar{X}$ =4.25; S.D.=0.68), and the students themselves, in total, at a high level ($\bar{X}$ =3.94; S.D.=0.81). 2) Regarding the guidelines for using the concept of Practical Criticism in conjunction with the REAP Strategy, the experts agree that the guidelines are appropriate and consistent with the objectives and the learning activities. The body of knowledge derived from this research is the use of the study results concerning the problematic conditions of critical reading learning management and the guidelines for utilizing the concept of Practical Criticism combined with the REAP Strategy to enhance critical reading ability.

Keywords: Critical Reading; Practical Criticism; REAP Strategy; Electronic Book

บทนำ

ทักษะแห่งอนาคต (Future Skill) เป็นทักษะจำเป็นที่นักเรียนในศตวรรษที่ 21 ต้องมีเพื่อรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทักษะดังกล่าวต้องใช้เวลาฝึกฝนและพัฒนา ดังที่สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา (2564) ได้สร้างและพัฒนาให้นักเรียนซึ่งอยู่ในช่วงวัยประชากรที่เกิดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ประชากรช่วงวัยนี้เติบโตในสภาพแวดล้อมแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทักษะ

แห่งอนาคตที่เสริมสร้างความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ คือ การเสริมสร้างเชิงความรู้พื้นฐาน ได้แก่ การอ่านออกเขียนได้ (Literacy) ทักษะทางสติปัญญา ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) ทักษะดังกล่าวเป็นทักษะเชิงความรู้ให้นักเรียนแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อนและเป็นพลเมืองที่มีทักษะการคิดสำหรับตนเอง

ภาษาไทยมีทักษะการฟัง การพูด การอ่านและการเขียนที่นักเรียนควรฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ โดยเฉพาะทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณเป็นทักษะที่ผู้อ่านจะต้องแยกข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็นและพิจารณาด้วยสติปัญญาอย่างมีเหตุผลเพื่อให้มีประสบการณ์จากการอ่านจนสามารถประเมินค่าโดยมีหลักฐานมาสนับสนุนในการตัดสินใจจากบทอ่านได้ ดังที่เฉลิมลาภ ทองอาจ (2561) กล่าวถึงการอ่านอย่างมีวิจารณญาณว่า เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างความคิดของผู้อ่านกับผู้เขียน โดยผู้อ่านใช้เหตุและผลในการพิจารณา ตรวจสอบเหตุผล หลักฐานและข้อมูลสนับสนุนเพื่อประเมินความน่าเชื่อถือ เป็นทักษะการสื่อสารที่สำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสุกัญญา ทาโส (2562) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการอ่านอย่างมีวิจารณญาณว่าเป็นทักษะการอ่านขั้นสูงที่ต้องใช้สติปัญญาใคร่ครวญและพิจารณาสิ่งที่อ่านอย่างรอบคอบ มีความจำเป็นอย่างยิ่งในโลกข้อมูลข่าวสารปัจจุบันเพื่อให้ผู้อ่านคิดวิเคราะห์ ตรวจสอบและเลือกรับข้อมูลได้อย่างมีเหตุผล แยกแยะข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นเพื่อตัดสินใจได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การอ่านอย่างมีวิจารณญาณจึงมีความสำคัญในยุคที่มีข้อมูลข่าวสารและความหลากหลายรูปแบบ การอ่านจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องโดยเฉพาะยุคดิจิทัลเพื่อป้องกันการหลงเชื่อข้อมูลเท็จ สามารถแก้ปัญหาและประเมินค่าสิ่งที่อ่านได้อย่างมีเหตุผล ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติ

การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสามารถดำเนินการผ่านแนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติ ซึ่งไอ เอ ริชาร์ดส์ (I. A. Richards) นักวิจารณ์วรรณกรรมชาวอังกฤษเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดดังกล่าวนี้ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โครงสร้างและองค์ประกอบภายในของบทอ่าน ผู้อ่านต้องวิเคราะห์บทอ่านด้วยการอ่านอย่างละเอียด (Close Reading) ลึกซึ้งและสามารถตีความหมายที่แฝงไว้อย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งอรรถัย เพียยุระ (2562) ได้กล่าวว่า ในประเทศไทยได้มีผู้เชี่ยวชาญนำแนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติไปประยุกต์ใช้มากมาย เช่น ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ศาสตราจารย์ ดร.ชลธิรา สัตยาวัฒนา ซึ่งเป็นการอ่านอย่างละเอียด พิถีพิถันเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ครอบคลุมและลึกซึ้ง สำหรับการจัดการเรียนรู้โดยใช้กลวิธีอาร์ อี เอ พี

วีรภัทร ศุภรสิงห์ (2562) ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นโดยอานีต และแมนโซ (Eanet and Manzo) เพื่อใช้พัฒนาทักษะการอ่านและขั้นตอนช่วยสนับสนุน ส่งเสริมและกระตุ้นความสามารถการอ่านให้มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 Read (การอ่านข้อความ) ขั้นที่ 2 Encode (การบันทึกข้อมูล) ขั้นที่ 3 Annotate (การเขียนอธิบาย) และขั้นที่ 4 Ponder (การพิจารณาไตร่ตรอง) ซึ่งเพียร์ซิลป์ ปินชัย (2555) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของกลวิธีอาร์ อี เอ พีว่า เป็นวิธีที่กระตุ้นให้นักเรียนอ่านทบทวนซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและส่งเสริมให้นักเรียนสามารถสังเคราะห์ วิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลจากบทอ่านจากความรู้เดิมกับความรู้ใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-Book) ดังที่ราโอ (Rao, 2004) ได้กล่าวถึงหนังสือที่มีเนื้อหาในรูปแบบของตัวอักษรดิจิทัลจะมีบทบาทสำคัญในยุคปัจจุบันเพราะเป็นแหล่งข้อมูลและเครื่องมือการเรียนรู้ที่ทรงพลัง ทั้งยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และความน่าสนใจของเนื้อหาสำหรับนักเรียน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้ความรู้ความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ (ทิตนา แชมมณี, 2566) และยังสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ (2566) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2566) อีกด้วย

ผู้วิจัยในฐานะผู้ปฏิบัติหน้าที่เป็นครูผู้สอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาได้พบปัญหาการอ่านอย่างมีวิจารณญาณด้วยตนเองและจากการสัมภาษณ์ครูผู้สอน 3 คน จึงสนใจศึกษาสภาพปัญหาด้านการจัดการเรียนรู้การอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เพื่อวิเคราะห์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความสามารถการจัดการเรียนการรู้่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิตร
2. เพื่อศึกษาแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ

เรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ สภาพปัญหาและแนวทางการใช้รูปแบบการเรียนรู้ โดยมีวิธีการศึกษา ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัยประกอบด้วยประชากร ได้แก่ 1) ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ซึ่งปฏิบัติหน้าที่มาไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 120 คน จากโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิตร จำนวน 30 แห่ง 2) ผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วยครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย มีวิทยฐานะครูเชี่ยวชาญจากโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิตรและโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 36 แห่ง และอาจารย์ผู้สอนรายวิชาภาษาไทยในมหาวิทยาลัยของรัฐเขตภาคเหนือ จำนวน 17 แห่ง ซึ่งปฏิบัติหน้าที่มาไม่ต่ำกว่า 5 ปี และ 3) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 ที่เคยเรียนเรื่องการอ่านมาแล้ว เพื่อสอบถามปัญหาด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิตร จำนวน 2,588 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย จำนวน 12 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) จากการแบ่งโรงเรียนออกเป็นสหวิทยาเขต จำนวน 4 สหวิทยาเขต แล้วใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sample) จึงเป็นการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling) 2) ผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วยครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย มีวิทยฐานะครูเชี่ยวชาญ จำนวน 1 คน และอาจารย์ผู้สอนรายวิชาภาษาไทย ระดับมหาวิทยาลัยของรัฐในเขตภาคเหนือ จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 5 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sample) และ 3) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 ที่เคยเรียนวิชาภาษาไทย เรื่องการอ่านมาแล้ว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิจิตร จำนวน 335 คน ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sample)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เรื่องสภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับครูผู้สอนรายวิชาภาษาไทย 2) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับอาจารย์ในระดับมหาวิทยาลัยและครูผู้สอน และ 3) แบบสอบถามเรื่องการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เพื่อสอบถามปัญหาด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ข้อคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับของลิเคิร์ต (Likert Five Rating Scales)

3. การสร้างและหาประสิทธิภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1) การศึกษาเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณเพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เรื่องสภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับครูผู้สอนรายวิชาภาษาไทย และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับอาจารย์ในระดับมหาวิทยาลัยและครูผู้สอน และแบบสอบถามการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน

2) การออกแบบแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำร่างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (Item-objective Congruence; IOC) โดยค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ที่ 0.50-1.00 ทุกข้อ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเองอย่างมีลำดับขั้นตอน โดยแบ่งเป็นการสัมภาษณ์ครูผู้สอนรายวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาและอาจารย์ระดับอุดมศึกษา และการทำแบบสอบถามของนักเรียนด้วยการนำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยนเรศวรถึงครูผู้สอนวิชาภาษาไทยและอาจารย์ผู้สอน จากนั้น ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์และจดบันทึกข้อมูลพร้อมบันทึกภาพและเสียง ในส่วนของแบบสอบถามเรื่องการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียน ผู้วิจัยดำเนินการส่งแบบสอบถามผ่านกูเกิลฟอร์ม (Google Form) ถึงครูผู้สอนรายวิชาภาษาไทยเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบสอบถามจนครบจำนวน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย 1) การนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาตรวจสอบความครบถ้วนและความสมบูรณ์ นำข้อมูลที่ได้จากบันทึกการสัมภาษณ์มาสรุปประเด็นสำคัญ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสร้างข้อสรุป 2) การวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสอบถามเรื่องการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณแล้วใช้การวิเคราะห์การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการสังเคราะห์แบบพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ สามารถแบ่งเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1) ด้านครูผู้สอนจากการสัมภาษณ์ จำนวน 12 คน ได้สะท้อนถึงสภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ สามารถสรุปได้ ดังนี้

1.1 นักเรียนขาดความเข้าใจในการตีความข้อความ โดยเฉพาะข้อความที่มีความซับซ้อน นักเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาในการตีความของข้อความที่อ่าน ซึ่งส่งผลให้นักเรียนไม่สามารถสรุปสาระสำคัญของบทอ่านหรือเชื่อมโยงข้อมูลได้

1.2 นักเรียนไม่สามารถแยกแยะข้อเท็จจริงและความคิดเห็น โดยพบว่า นักเรียนบางส่วนยังไม่สามารถวิเคราะห์หรือแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็นได้อย่างถูกต้อง ส่งผลให้เกิดความสับสนเมื่อนักเรียนอ่านบทอ่านที่ต้องใช้วิจารณญาณในการประกอบการตัดสินใจ

1.3 นักเรียนขาดทักษะในการตั้งคำถามต่อสิ่งที่อ่าน นักเรียนบางส่วนไม่สามารถตั้งคำถามต่อเนื้อหาของบทอ่านที่อ่านได้หรือไม่ตั้งคำถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทอ่าน สะท้อนให้เห็นถึงการขาดกระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางด้านการอ่าน ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานของการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ

1.4 นักเรียนขาดการสังเคราะห์ข้อมูลที่หลากหลาย นักเรียนบางส่วนไม่สามารถสังเคราะห์ข้อมูลที่หลากหลายจากแหล่งข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาจจะคัดลอกข้อมูลอย่างขาดการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ซึ่งสะท้อนการขาดทักษะในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณในระดับสูง

1.5 นักเรียนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการอ่าน นักเรียนบางส่วนมีทัศนคติว่าการอ่านอย่างมีวิจารณญาณเป็นเรื่องยากและน่าเบื่อ โดยเฉพาะบทอ่านที่เนื้อหามีความซับซ้อนหรือไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ส่งผลให้ขาดแรงจูงใจในการอ่านและมีแนวโน้มหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ต้องอ่านอย่างมีเป้าหมาย

สภาพปัญหาด้านการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนที่ครูผู้สอนได้สะท้อน ได้แก่ ทักษะการตีความเชิงลึก การแยกแยะข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น การตั้งคำถาม การสังเคราะห์ข้อมูล และปัญหาด้านทัศนคติของนักเรียนทั้งหมดนี้เป็นอุปสรรคสำคัญที่ต้องรับการแก้ไขเพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณในอนาคต หากนักเรียนไม่สามารถอ่านอย่างมีวิจารณญาณได้อย่างเข้าใจและมีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลให้กิจกรรมการเรียนรู้ไม่บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

2) ด้านนักเรียน จากการตอบแบบสอบถาม จำนวน 335 คน ได้สะท้อนถึงสภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ สามารถสรุปได้ ดังนี้

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1.1 มีวิธีการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่าน	3.75	0.82	ปานกลาง
1.2 มีเทคนิคการสอนที่หลากหลาย	4.10	0.78	มาก
1.3 มีสื่อ/แหล่งการเรียนรู้ที่น่าสนใจและหลากหลาย	3.85	0.80	ปานกลาง
1.4 มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลาย	4.05	0.75	มาก
1.5 มีการวัดและประเมินผลอย่างชัดเจน	3.90	0.79	มาก
สรุปผล	3.93	0.79	มาก

ตาราง 1 สภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณด้านครูผู้สอน

จากตาราง 1 พบว่า สภาพปัญหาด้านครูผู้สอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.93$; S.D.=0.79) โดยเฉพาะในหัวข้อของเทคนิคการสอนที่หลากหลายอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.10$; S.D.=0.78) กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลายอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.05$; S.D.=0.75) และการวัดและประเมินผลอย่างชัดเจนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.90$; S.D.=0.79)

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
2.1 บทอ่านมีสีสันหรือภาพประกอบ	4.20	0.70	มาก
2.2 บทอ่านมีขนาดที่ไม่ยาวจนเกินไป	4.15	0.72	มาก
2.3 บทอ่านเป็นมัลติมีเดีย	4.30	0.65	มากที่สุด
2.4 บทอ่านให้ข้อคิดกับผู้อ่าน	4.25	0.68	มากที่สุด
2.5 บทอ่านสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน	4.35	0.66	มากที่สุด
สรุปผล	4.25	0.68	มากที่สุด

ตาราง 2 สภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณด้านบทอ่าน

จากตาราง 2 พบว่า สภาพปัญหาด้านบทอ่าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.25$; S.D.=0.68) โดยเฉพาะในหัวข้อของบทอ่านสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.35$; S.D.=0.66) บทอ่านเป็นมัลติมีเดียอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.30$; S.D.=0.65) บทอ่านให้ข้อคิดกับผู้อ่านอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.25$; S.D.=0.68)

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
3.1 นักเรียนสามารถทำงานกลุ่ม	3.80	0.85	ปานกลาง
3.2 นักเรียนเล็งเห็นความสำคัญของการอ่าน	4.00	0.80	มาก
3.3 นักเรียนสามารถสรุปสาระสำคัญของเรื่องจากบทอ่าน	3.85	0.82	ปานกลาง
3.4 นักเรียนสามารถแยกแยะข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นจากบทอ่าน	4.10	0.77	มาก
3.5 นักเรียนสามารถนำข้อคิดที่ได้จากบทอ่านไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน	3.95	0.79	มาก
สรุปผล	3.94	0.81	มาก

ตาราง 3 สภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณด้านนักเรียน

จากตาราง 3 พบว่า สภาพปัญหาด้านนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.94$; S.D.=0.81) โดยเฉพาะในหัวข้อของนักเรียนสามารถแยกแยะข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นจากบทอ่านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.10$; S.D.=0.77) นักเรียนเล็งเห็นความสำคัญของการอ่านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.00$; S.D.=0.80) และนักเรียนสามารถนำข้อคิดที่ได้จากบทอ่านไปใช้ได้ในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.95$; S.D.=0.79)

สภาพปัญหาด้านการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนที่นักเรียนได้สะท้อนทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ครูผู้สอน บทอ่านและนักเรียน จากผลการสำรวจแบบสอบถามพบว่า ด้านบทอ่านที่ได้รับความสนใจและความต้องการจากนักเรียนสูงที่สุดเกี่ยวกับบทอ่านที่มีความทันสมัยและอยู่ในเทคโนโลยีดิจิทัล สะท้อนให้ว่า การพัฒนาและออกแบบบทอ่านที่สอดคล้องกับความสนใจของนักเรียนและสามารถใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียน อันเป็นแนวทางในการส่งเสริมการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของระดับชั้นมัธยมศึกษา

2. ผลการประเมินแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ดังนี้

1) ด้านการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติ ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นพ้องว่า การจัดการเรียนรู้ดังกล่าวมีความเหมาะสมต่อการพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน เนื่องจากเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกตั้งคำถาม มีการแสดงความคิดเห็นและให้เหตุผลประกอบการตีความอย่างเป็นขั้นตอน โดยการจัดลำดับขั้นตอนการเรียนรู้โดยเริ่มจากการฝึกวิเคราะห์บทอ่านที่มี

เนื้อหาสั้นก่อนแล้วจึงขยายเป็นบทอ่านที่มีเนื้อหายาวมากยิ่งขึ้นเพื่อเป็นพื้นฐานให้กับนักเรียนและฝึกฝนทักษะการอ่านอย่างเป็นระบบ

2) ด้านบทอ่าน บทอ่านที่คัดเลือกมามีความเหมาะสมและมีความสอดคล้องกับความสนใจของนักเรียน ทั้งด้านเนื้อหาสาระและทางด้านสังคมวัฒนธรรม ซึ่งมีการผสมผสานบทอ่านทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรองและบทอ่านที่มีความทันสมัยหรือสถานการณ์ในปัจจุบันส่งผลให้เกิดการกระตุ้นการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ

3) ด้านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในยุคดิจิทัลถือเป็นสื่อที่มีความเหมาะสม เนื่องจากนักเรียนสามารถเข้าถึงได้ง่าย พกพาสะดวก และรองรับสื่อต่าง ๆ เช่น คลิปเสียง คลิปวิดีโอ แบบฝึกหัดออนไลน์ที่ช่วยเสริมการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ (Interactive Learning) และควรมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนฝึกคิดวิเคราะห์

4) ด้านการวัดและประเมินผล การวัดควรใช้รูบริก (Rubric) ที่ออกแบบเฉพาะสำหรับการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ มีทั้งการประเมินจากครูผู้สอน เพื่อนร่วมชั้นเรียนและการประเมินตนเองผ่านผลงาน เช่น การอภิปรายกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้พัฒนาการของนักเรียนได้อย่างเป็นระบบ

5) ผลต่อการพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ การใช้แนวคิดดังกล่าวที่สังเคราะห์ขึ้นเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนฝึกฝนการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ การพิจารณาการใช้ภาษาของผู้เขียน วิเคราะห์เจตนาและการมองเห็นมุมมองที่หลากหลาย ทั้งยังฝึกให้นักเรียนเชื่อมโยงกับบริบทส่วนบุคคล สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการอ่านอย่างมีวิจารณญาณในศตวรรษที่ 21

6) การบูรณาการกลวิธีอาร์ อี เอ พี การปฏิบัติทุกขั้นตอนเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งการอ่านจับใจความ (Read) การเข้ารหัสความหมาย (Encode) การเขียนอธิบาย (Annotate) และการพิจารณาไตร่ตรองหรือสรุปความ (Ponder) อย่างชัดเจน ซึ่งช่วยให้กิจกรรมการเรียนรู้มีความสมบูรณ์และชัดเจนยิ่งขึ้น

แนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คนนั้นมีความเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์

อภิปรายผล

จากการศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ และแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 สามารถอภิปรายผลการศึกษา ดังนี้

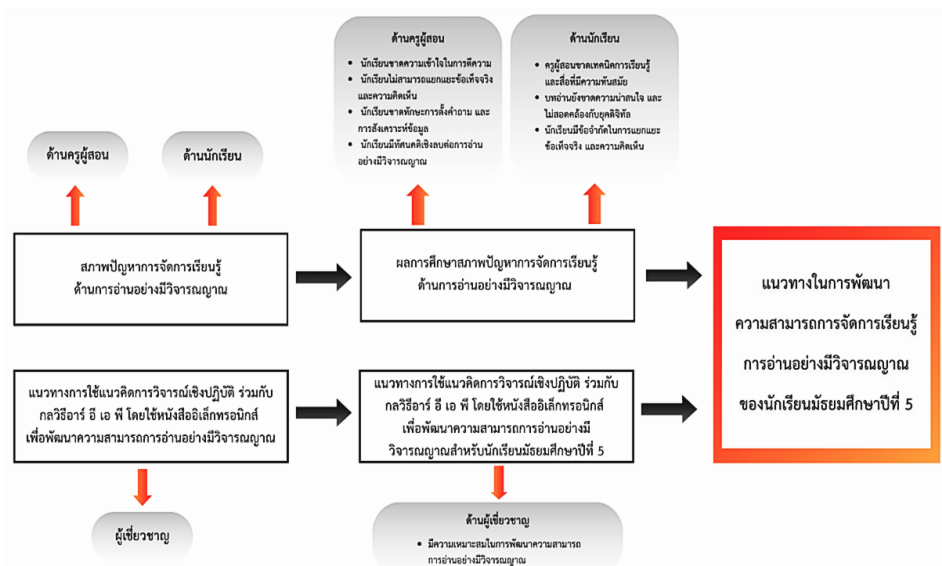
1. สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ มีทั้งด้านครูผู้สอนและด้านนักเรียน ปัญหาสำคัญที่พบ ได้แก่ การที่นักเรียนขาดทักษะการตีความ การแยกแยะข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น การตั้งคำถาม การสังเคราะห์ข้อมูลจากบทอ่านและการมีทัศนคติเชิงลบต่อการอ่าน ซึ่งสอดคล้องกับธเนศวร ฐิตะ (2564) ได้พบปัญหาการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 คือ ด้านนักเรียนพบว่า นักเรียนไม่สามารถใช้วิจารณญาณในการอ่านได้ และด้านครูผู้สอนพบว่า ครูยังขาดการปลูกฝังความสำคัญของการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ อีกทั้งยังขาดเทคนิควิธีการสอนการอ่านที่น่าสนใจให้กับนักเรียน ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ ปัญหาด้านการตีความข้อความจากบทอ่านที่มีความซับซ้อน สอดคล้องกับรัตนภรณ์ ทับทิมจันทร์ (2565) พบปัญหาด้านประสิทธิภาพในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยนักเรียนไม่สามารถวิเคราะห์ วิเคราะห์และตีความจากเรื่องที่อ่านได้ นอกจากนี้ นักเรียนสะท้อนสภาพปัญหาดังกล่าวไว้ บทอ่านในกิจกรรมการเรียนรู้ควรเป็นบทอ่านที่มีความทันต่อเหตุการณ์และควรเป็นบทอ่านแบบมัลติมีเดีย ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นความต้องการสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของยุคดิจิทัล ปัญหาด้านครูผู้สอน โดยเฉพาะในหัวข้อเทคนิคการสอนอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า วิธีการจัดการเรียนรู้อย่างไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการและส่งเสริมทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. แนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญพบว่า แนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีความเหมาะสมในการพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน สอดคล้องกับอรรถ ฤทธิ (2562) ได้กล่าวว่า การใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติด้วยการอ่านอย่างละเอียด ผู้อ่านต้องหาคุณค่า ความหมาย ลักษณะและองค์ประกอบ

ต่าง ๆ แล้วประมวลผลการอ่านเพื่อให้ได้ความหมายและความงามที่สมบูรณ์แบบของบทอ่าน และแคตเตอร์สัน (Catterson, 2017) ได้ศึกษาการอ่านอย่างละเอียดในห้องเรียนระดับมัธยมศึกษาพบว่า การเน้นการสอนการอ่านอย่างละเอียดทางดิจิทัลช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมและพัฒนาทักษะการอ่านได้ดียิ่งขึ้น โดยแนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติใช้ร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ มีความเหมาะสมในกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับสุนทวิทย์ ใจศิริ (2562) กล่าวว่า กลวิธีอาร์ อี เอ มีผลต่อความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน ทั้งยังสามารถพัฒนาความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนให้สูงขึ้นได้ แสดงว่า กลวิธีดังกล่าวส่งผลให้นักเรียนมีกรอบในการทำความเข้าใจบทอ่านอย่างเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การอ่านจับใจความ การเข้ารหัสความหมาย การเขียนอธิบายและการพิจารณาไตร่ตรอง ซึ่งครอบคลุมทักษะที่จำเป็นสำหรับการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ในส่วนของการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อการเรียนรู้มีความเหมาะสมในยุคดิจิทัล สอดคล้องกับของขวัญฤทัย จำปาศักดิ์ (2560) ได้ศึกษาการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องคำราชาศัพท์ (หมวดร่างกาย) กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องคำราชาศัพท์ (หมวดร่างกาย) มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของนักเรียนในศตวรรษที่ 21 และบทอ่านที่ครูผู้สอนคัดเลือกมาควรมีความเหมาะสมสอดคล้องกับความสนใจของนักเรียน ควรมีทั้งบทอ่านร้อยแก้ว บทอ่านร้อยกรอง มีความทันสมัย ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการอ่านในบริบทที่หลากหลายและเชื่อมโยงระหว่างบทอ่านกับชีวิตประจำวันและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้

องค์ความรู้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพปัญหาการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สามารถสรุปองค์ความรู้จากการวิจัยได้ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพ 1 สภาพปัญหาการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและแนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติ ร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

สรุป

จากการวิจัยดังกล่าวพบผลวิจัยตามแต่ละวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ด้านครูผู้สอนได้สะท้อนถึงสภาพปัญหาดังกล่าว ได้แก่ ทักษะการตีความ การแยกแยะข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น การตั้งคำถาม การสังเคราะห์ข้อมูลและปัญหาด้านทัศนคติของนักเรียน ด้านนักเรียนได้สะท้อนสภาพปัญหาดังกล่าว ได้แก่ ปัญหาจากครูผู้สอนพบอยู่ในระดับมากในด้านของเทคนิคการสอนที่หลากหลาย ปัญหาด้านบทอ่านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดในด้านของบทอ่านสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และปัญหาจากนักเรียนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในด้านนักเรียนสามารถแยกแยะข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นจากบทอ่าน จากสภาพปัญหาของนักเรียนทั้ง 3 ด้าน โดยเฉพาะด้านบทอ่านที่ได้รับความสนใจและความต้องการจากนักเรียนมากที่สุด ในด้านบทอ่านที่มีความทันสมัยและมีความน่าสนใจ จากการศึกษาสภาพปัญหาดังกล่าว นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความจำเป็นในการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ 2) แนวทางการใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงปฏิบัติร่วมกับกลวิธีอาร์ อี เอ พี โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คน มีความเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถ

อ่านอย่างมีวิจารณ์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ต่อนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2566). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง 2566)*. กรุงเทพมหานคร: CURS-Global Press.
- ขวัญฤทัย จำปาศักดิ์. (2560). *การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องคำราชาศัพท์ (หมวดร่างกาย) กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร*.
- เฉลิมลาภ ทองอาจ. (2561). การจัดการเรียนรู้ภาษาไทยโดยใช้สมรรถนะในศตวรรษที่ 21 เป็นฐาน: ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. 46 (1), 171-184.
- ณณณัฐชา หลิมพลอย. (2564). *ผลการจัดการเรียนรู้แบบ CoRT ร่วมกับเทคนิค Two Stay Two Stray ที่มีต่อความสามารถด้านการอ่านอย่างมีวิจารณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- ทศนา แคมมณี. (2566). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ 26. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพียรศิลป์ ปินชัย. (2555). *การใช้กลวิธีการอ่านแบบอาร์โอพีเพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่าน การเขียนสรุปความภาษาอังกฤษ และทักษะคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- รัตนารณ ทัพบิมจันทร์. (2565). *การสร้างแบบฝึกทักษะโดยใช้วิธีการสอนแบบ SQ5R เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการอ่านอย่างมีวิจารณ์ สำหรับนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร*.
- วีรภัทร ศุภรังสี. (2562). *ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้กลวิธี REAP ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทยและความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. ปริญญานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*.

- สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา. (2564). *ทักษะที่จำเป็นแห่งอนาคต (Future Skill) เพื่อเตรียมการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย รองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Disruption) ของโลกศตวรรษที่ 21: ผลการศึกษาและแนวทางการส่งเสริม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุกัญญา ทาโสด. (2562). *เอกสารประกอบรายวิชาการพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ*. เชียงราย: คณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยเชียงราย.
- สุนนทิพย์ ใจศิริ. (2562). *ผลการใช้กลวิธีอาร์ อี เอ พี ที่มีต่อความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 ในกรุงเทพมหานคร*. การค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อรทัย เพี้ยยุระ. (2562). *ทฤษฎีตะวันตกกับการวิจารณ์วรรณกรรม*. ขอนแก่น: ศูนย์สนับสนุนการผลิตตำรา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Catterson, A. K. (2017). *Close Reading in Secondary Classrooms: A 21st Century Update for a 20th Century Practice*. (Doctoral Dissertation). University of California. Berkeley.
- Rao, S. S. (2004). *Electronic Books: A New Genre of Content Management*. Chennai: Central Leather Research Institute.

Research Article; Received: 2025-10-22; Revised: 2025-12-22; Accepted: 2026-01-07.

การศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย A Study of the Unique Patterns of Local Woven Fabrics in Chiang Rai Province

ณรงค์ เจนใจ

Narong Jenjai

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Faculty of Social Science, Chiang Rai Rajabhat University

First/Corresponding Author, E-mail: narongjenjai@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายและเทคนิคการทอผ้าท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย โดยเก็บข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มทอผ้าในจังหวัดเชียงรายจำนวน 18 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยการสรุปประเด็นสำคัญและจัดหมวดหมู่ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายมีเอกลักษณ์โดดเด่นทั้งในด้านลวดลาย กระบวนการผลิตและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีความเฉพาะตัว ซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมร่วมในการออกแบบลวดลายตามวิถีชีวิตและธรรมชาติในท้องถิ่น หากพิจารณาเทคนิคและลวดลายจำแนกตามกลุ่มพบว่า 1) กลุ่มผ้าทอพื้นเมือง ใช้เทคนิคการทอแบบยกเขาสองตะกอลและการจก โดยใช้เส้นยืนเป็นตัวกำหนดลวดลายและใช้เทคนิคการจกเมื่อสร้างลวดลายจากด้ายเส้นพุ่ง ลายเอกลักษณ์ที่นิยม ได้แก่ ลายเครือลายนก ลายดอกไม้ 2) กลุ่มผ้าทอไทลื้อลักษณะพื้นผ้ามีสีสันสดใสโดยใช้เส้นพุ่งในการสร้างลวดลายใช้เทคนิคการทอแบบเกาะลั้งและการยกเขา ลายเอกลักษณ์ที่สำคัญ ได้แก่ ลายแมงปอ ลายน้ำไหล ลายตาไก่ ลายดอกไม้และสัตว์ในตำนาน 3) กลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยง ใช้เทคนิคการทอด้วยกี่เอวทำให้หน้าผ้ามีลักษณะแคบ รวมถึงใช้เทคนิคการมัดย้อม ลายเอกลักษณ์ประกอบด้วยลายธรรมชาติ รูปสัตว์และดอกไม้ 4) กลุ่มผ้าทอ

อีสาน ใช้เส้นพุ่งเป็นตัวกำหนดลวดลายโดยเทคนิคการมัดหมี่ ลายเอกลักษณ์ที่พบได้แก่ ลายดอกไม้ ลายเรขาคณิต สัตว์ในตำนาน (สัตว์พิเศษ) องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยพบว่า การสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีรากฐานมาจากวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ ความเชื่อและการประกอบอาชีพ โดยมีปัจจัยสำคัญคือ ทักษะและความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของช่างทอผ้าในการสร้างสรรค์ลวดลาย

คำสำคัญ: ผ้าทอท้องถิ่น; เอกลักษณ์ผ้าทอ; ลวดลายผ้าทอ

Abstract

This article aims to study the unique patterns and weaving techniques of local woven fabrics in Chiang Rai Province. The study is conducted using qualitative research design. The data are collected from 18 representatives of textile weaving groups through in-depth interview. The data are analyzed by content analysis, classification, and thematic summarization.

The findings reveal that the woven fabrics of Chiang Rai Province focus on unique patterns, production techniques, and ethnic identities. The woven fabric patterns embody the shared cultural values, ways of life and natural surroundings. Comparing the techniques and patterns among the textile weaving groups, it is indicated that 1) local weaving groups employ the “Yok Khao Song Ta Ko” and “Jok” techniques, using warp threads to form patterns in the former and weft threads in the latter. The most popular weaving design patterns include vine, bird, and flower patterns. 2) The Tai Lue textile weaving group utilizes “Ko Luang” technique and raised-hill techniques in weaving, with colorful fabric and weft threads to create the patterns. The most popular patterns include dragonfly, flowing water, eyelet, flower, and special animal patterns. 3) The Karen textile weaving group employs the waist-loom weaving technique to narrow the fabric surface by tie-dyeing, employing nature surroundings, animals, and flowers as its signature patterns. 4) The Isan textile weaving group adopts tie-dye techniques and weft threads to define flower, geometric, and special animal designs. The knowledge

gained from the research reveals that creative patterns of ethnic woven fabrics based on their way of life consist of nature, beliefs, and careers by techniques and skills in weaving. The most important factor derives from their skill and expertise of woven fabric pattern creation.

Keywords: Local Woven Fabric; Woven Fabric Uniqueness; Woven Fabric Pattern

บทนำ

ผ้าทอเป็นหัตถกรรมไทยที่บ่งบอกถึงความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมประจำชาติ และความคิดสร้างสรรค์ของคนในชาติ และรู้จักทำเครื่องนุ่งห่มและผลิตภัณฑ์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน คนไทยรู้จักการทอผ้ามาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในสังคมชนบทของไทยถือว่า งานทอผ้าเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ทำกันในครัวเรือนเมื่อว่างจากการทำไร่ทำนา การทอผ้าจึงมีทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย (ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก, 2565) การทอผ้าไม่เพียงตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ แต่ยังเป็นสิ่งสะท้อนระบบคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต ฐานะทางสังคมและเป็นสัญลักษณ์ของชาติพันธุ์ในแต่ละชุมชนที่แสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (กรรณิการ์ กมลรัตน์, 2551) อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยปัจจุบันที่เทคโนโลยีการผลิตเสื้อผ้าสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทและอุตสาหกรรมสิ่งทอเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมเกี่ยวกับการทอผ้าที่เป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รวมถึงลักษณะเฉพาะและลวดลายเฉพาะถิ่นหลายอย่างกำลังถูกลดความสำคัญลงและกำลังสูญหายไปตามกาลเวลาด้วยสาเหตุหลายประการ (วลัยพร สุพรรณ และคณะ, 2556)

จากนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนเรื่องเศรษฐกิจชุมชนที่ส่งเสริมการใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการ ซึ่งเป็นแนวคิดในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ โดยมุ่งพัฒนาทักษะองค์ความรู้ของผู้ประกอบการไทยในการสร้างสรรค์สินค้าและบริการรูปแบบใหม่ให้มีจุดเด่นและสามารถต่อยอดด้วยความคิดและนวัตกรรม รวมทั้งสร้างความได้เปรียบจากความหลากหลายในเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมและความเป็นไทย การพัฒนางานด้านผลิตภัณฑ์สิ่งทอเชิงวัฒนธรรมที่มีแนวคิดจากท้องถิ่นหรือสินค้าวัฒนธรรม (Local Chic) ที่มีการออกแบบสร้างสรรค์ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตในปัจจุบันและการส่งเสริมการออกแบบ

ด้านสิ่งของไทยด้วยการสร้างเอกลักษณ์และความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ (ใจภักดิ์ บุรพเจตนา, 2559) สำหรับประเทศไทยได้มีการกำหนดอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ 15 สาขา และตั้งอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในสาขาที่มีศักยภาพขึ้นมาเป็นซอฟต์แวร์ (Soft Power) ทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพผ่าน 5F ได้แก่ อาหาร (Food) ภาพยนตร์ (Film) การออกแบบแฟชั่น (Fashion) ศิลปะการป้องกันตัว (Fight) และเทศกาล ประเพณี (Festival) ซึ่งรัฐบาลได้ตั้งเป้าหมายให้ 5F ในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ให้กับประเทศจำนวนกว่า 3.45 ล้านล้านบาทภายในปี พ.ศ. 2570 จากนโยบาย ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการตอบรับในหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาค ประชาสังคม (สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2566) เพื่อ เพิ่มมูลค่าตามแนวทางของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่นำทุนทางวัฒนธรรมในแขนงต่าง ๆ มาสร้างสรรค์ร่วมกับอุตสาหกรรมบันเทิงสมัยใหม่ อีกทั้งยังสอดคล้องกับโมเดล เศรษฐกิจบีซีจี (BCG Model) ของรัฐบาลที่จะดำเนินการในปีงบประมาณต่อไป

ทั้งนี้ กระทรวงวัฒนธรรมได้ตอบรับกับนโยบายดังกล่าวในการส่งเสริม อุตสาหกรรมวัฒนธรรมผ้าไทยและการออกแบบแฟชั่นไทย (Fashion) โดยมอบหมาย ให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดใน 76 จังหวัด ดำเนินการศึกษาสำรวจและรวบรวมลาย ผ้าไทยที่เป็นเอกลักษณ์สะท้อนถึงมรดกภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและ ประวัติศาสตร์อันโดดเด่นของแต่ละจังหวัดเพื่อบรรจุไว้ในฐานข้อมูลภูมิปัญญาผ้าไทย ภายใต้โครงการพัฒนาศูนย์ข้อมูลใหญ่กระทรวงวัฒนธรรม (M-Culture Big Data) และในปี พ.ศ. 2565 เป็นต้นมากระทรวงวัฒนธรรมได้เดินหน้าส่งเสริมผ้าไทยให้เป็นที่ รู้จักอย่างแพร่หลายอย่างกว้างขวางโดยตั้งเป้าหมายให้เป็นหน่วยงานที่มีฐานข้อมูล ความรู้ในเรื่องผ้าไทยของประเทศที่มีข้อมูลทางวิชาการ งานวิจัยที่มีมาตรฐานและมี คลังความรู้จากนักออกแบบ พร้อมทั้งสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ในการ พัฒนาต่อยอดด้านการผลิตและแปรรูปผ้าไทย รวมทั้งพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมไทย (CPOT) ให้มีความทันสมัยและรูปแบบร่วมสมัยดึงดูดใจให้ประชาชน เยาวชนคนรุ่นใหม่อยากสวมใส่และใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ของกระทรวงวัฒนธรรมเพื่อการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก สร้างอาชีพ และรายได้สู่ชุมชน จังหวัดและประเทศอย่างยั่งยืน รวมทั้งยกระดับผ้าไทยให้เป็นที่รู้จัก แพร่หลายสู่สากล (สยามรัฐออนไลน์, 2564)

จากนโยบายที่กล่าวมาข้างต้นจังหวัดเชียงรายมีการดำเนินการค้นหาและ ออกแบบลวดลายผ้าประจำจังหวัดโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในทุก ภาคส่วนเพื่อนำลวดลายนั้นมากำหนดชุดเครื่องแต่งกายจึงได้มีการประกาศกำหนดให้

ใช้ลายเชียงแสนหงส์ดำเป็นลวดลายผ้าประจำจังหวัด และใช้สีม่วงเบอร์ 10 คือ สีม่วงขาบหรือสีม่วงบัวสายเป็นสีของเครื่องแต่งกายเพื่อให้เกิดเอกลักษณ์และการสร้างมูลค่า รวมถึงก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของความเป็นจังหวัดเชียงราย ทั้งยังผสมผสานการใช้โทนสีและสัญลักษณ์ให้เข้ากับเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ในพื้นที่เพื่อให้เกิดความหลากหลายและน่าสนใจยิ่งขึ้น (เชียงราย 108, 2565) ถึงแม้จังหวัดเชียงรายจะได้กำหนดผ้าลายเอกลักษณ์ประจำจังหวัดเชียงรายไปแล้ว แต่เป็นเพียงการกำหนดเอกลักษณ์ผ้าทอเพียงลายเดียวเท่านั้น ในความเป็นจริงแล้วพบว่า ในแต่ละท้องถิ่นทั้ง 18 อำเภอในจังหวัดเชียงรายยังทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของตนที่เป็นไปตามความหลากหลายทางชาติพันธุ์และมีสวยงามของลวดลายกระจายอยู่ทั่วจังหวัด เช่น ผ้าทอไทลื้อ ผ้าทอพื้นเมือง ผ้าทอฮีสาน ผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกัน ทั้งวิธีการทอ การทำลวดลายและวิธีการผลิตในเทคนิคต่าง ๆ ดังนั้น การกำหนดเอกลักษณ์ผ้าทอตามศิลปะและวัฒนธรรม รวมถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สามารถนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเชิงศิลปะและวัฒนธรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้ผลิตในชุมชน และสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของผ้าทอพื้นเมืองได้ด้วย (อรรณพ บุญพัฒน์ และปริพรรณ์ แก้วเนตร, 2562)

จากความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของผ้าทอในแต่ละท้องถิ่นในจังหวัดเชียงรายที่ยังคงมีการดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าอยู่ในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพและโอกาสในการต่อยอดผ้าทอท้องถิ่น ดังนั้น จึงควรศึกษาความโดดเด่นของลวดลายผ้าทอท้องถิ่นเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลและนโยบายของจังหวัดเชียงรายที่สามารถขยายผลถึงการส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายในการสร้างมูลค่าและสร้างผลิตภัณฑ์จากผ้าทอตามเอกลักษณ์ท้องถิ่น อันนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเป็นการเตรียมความพร้อมในการรองรับอุตสาหกรรมสิ่งทอและการท่องเที่ยวในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายและเทคนิคการทอผ้าท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเอกลักษณ์ผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายที่มีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทาง

ชาติพันธุ์ที่สามารถจะส่งผลให้เกิดการสร้างมูลค่าและรายได้ให้กับกลุ่มทอผ้าในแต่ละอำเภอของจังหวัดเชียงราย โดยผู้วิจัยได้ออกแบบวิธีการวิจัยไว้ ดังนี้

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ได้แก่ ประธานกลุ่มหรือตัวแทนกลุ่มทอผ้าในจังหวัดเชียงราย จำนวน 18 กลุ่ม กลุ่มละ 1 คน รวมเป็นจำนวน 18 คน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่อาศัยกระบวนการคัดเลือกกลุ่มผ้าทอโดยภาคประชาสังคมในจังหวัดเชียงรายในการนำไปสู่การศึกษาและสร้างความเข้าใจในลวดลายผ้าทอ ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์จากประธานหรือตัวแทนกลุ่มทอผ้าในแต่ละอำเภอของจังหวัดเชียงราย ในประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทั่วไป ทักษะเทคนิควิธีการที่ใช้ในการทอผ้า ความหมายของลวดลายผ้าทอ ขั้นตอนการทอผ้าและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายเพื่อทราบเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผ้าทอในแต่ละท้องถิ่นของจังหวัดเชียงราย โดยผู้วิจัยค้นหากลุ่มทอผ้าในจังหวัดเชียงรายผ่านกลไกการคัดเลือกของสภาวัฒนธรรมอำเภอทั้ง 18 อำเภอในจังหวัดเชียงราย ร่วมค้นหาและเสนอชื่อกลุ่มผ้าทอในแต่ละพื้นที่ โดยที่กลุ่มผ้าทอที่ได้รับการเสนอชื่อต้องเป็นกลุ่มที่ยังมีการรวมกลุ่มและดำเนินการผลิตผ้าทอเพื่อจำหน่ายอยู่ในปัจจุบัน โดยแบ่งการจัดเวทีประชุมคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอออกเป็น 3 กลุ่มพื้นที่ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มสภาวัฒนธรรมอำเภอโซนใต้ ประกอบด้วยสภาวัฒนธรรมอำเภอแม่สรวย สภาวัฒนธรรมอำเภอเวียงป่าเป้า สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่ลาว สภาวัฒนธรรมอำเภอพาน สภาวัฒนธรรมอำเภอป่าแดด และสภาวัฒนธรรมอำเภอเมือง

1.2 กลุ่มสภาวัฒนธรรมอำเภอโซนตะวันออก ประกอบด้วยสภาวัฒนธรรมอำเภอเทิง สภาวัฒนธรรมอำเภอขุนตาล สภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงของ สภาวัฒนธรรมอำเภอเวียงแก่น สภาวัฒนธรรมอำเภอเวียงเชียงรุ้ง และสภาวัฒนธรรมอำเภอเวียงชัย

1.3 กลุ่มสภาวัฒนธรรมอำเภอโซนเหนือประกอบด้วยสภาวัฒนธรรมอำเภอแม่สาย สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่ฟ้าหลวง สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่จัน สภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงแสน สภาวัฒนธรรมอำเภอดอยหลวง และสภาวัฒนธรรมพญาเม็งราย

2. การศึกษาเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและการวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งวิทยบริการ รวมถึงศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเอกลักษณ์ผ้าทอลวดลาย กระบวนการทอผ้าและวิธีการผลิตผ้าในกลุ่มทอผ้าที่มีอยู่ในแต่ละอำเภอ

3. การดำเนินการการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเข้าใจประวัติความเป็นมา รูปแบบและวิธีการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนการศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาต่อยอดการทอผ้าให้เกิดรูปแบบและลวดลายใหม่เกิดขึ้น

4. การดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอในแต่ละพื้นที่ในด้านประวัติ ลักษณะ เอกลักษณ์ลวดลาย รูปแบบและวิธีการผลิตผ้าทอ

5. การตรวจสอบข้อมูลใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เพื่อพิสูจน์ว่า ข้อมูลที่เก็บมานั้นถูกต้องหรือไม่ โดยการสอบถามแหล่งข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล สุดท้ายผู้วิจัยตรวจสอบอีกครั้งว่า ข้อมูลที่ได้เพียงพอหรือยัง ข้อมูลนั้นตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ นอกจากนี้ยังตรวจสอบข้อมูลภาคสนามจากการร่วมกิจกรรมของกลุ่มทอผ้า

4) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่องเพื่อเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ที่ศึกษา รวมถึงการนำแนวคิด ทฤษฎีมาช่วยในการอธิบายและวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์แล้วนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาเขียนรายงานการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากกระบวนการในการจัดเวทีค้นหาเอกลักษณ์ผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย ในกลุ่มสภาวัฒนธรรมอำเภอใน 3 กลุ่มดังที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เกิดการนำเสนอกลุ่มผ้าทอในแต่ละอำเภอทั้ง 18 อำเภอของจังหวัดเชียงราย มีการร่วมพิจารณาและเลือกกลุ่มผ้าทอที่มีคุณสมบัติเป็นไปตามเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ จำนวน 18 กลุ่ม (ดังตาราง 1)

อำเภอ	กลุ่มผ้าทอ	เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ้าทอ
อำเภอแม่จัน	ผ้าทอมือบ้านสันหลวงใต้	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอแม่สาย	ผ้าทอมือบ้านจ้อง	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอเชียงแสน	ผ้าทอพื้นเมืองลายเชียงแสนบ้านสบคำ	ผ้าทอพื้นเมือง

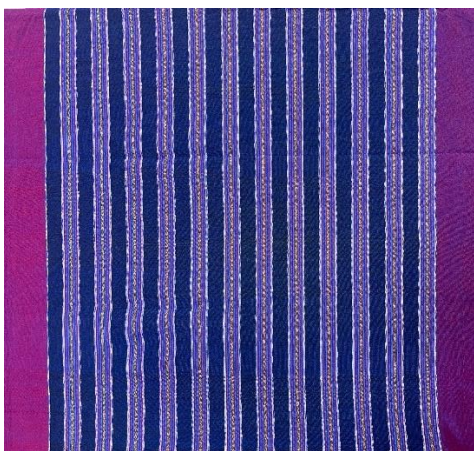
อำเภอ	กลุ่มผ้าทอ	เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ้าทอ
อำเภอขุนตาล	ผ้าทอมือแม่เพื่อบ้านต้าหลวง	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอเทิง	ผ้าซิ่นทอมือบ้านหนองแรด	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอพาน	ผ้าทอมือบ้านแม่ฮ้อสันติ	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอเวียงป่าเป้า	ผ้าทอโปงเทวี	ผ้าทอพื้นเมือง
อำเภอเชียงของ	ผ้าทอไทลื้อบ้านศรีมงคล	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอเชียงของ	ผ้าทอไทลื้อบ้านหาดบาย	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอพญาเม็งราย	ผ้าทอไทยลื้อบ้านแม่ต๋ำน้ำตก	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอเวียงแก่น	ผ้าทอไทลื้อบ้านดอน	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอเทิง	ผ้าทอลือชะจำวัดศรีดอนไชย	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอพาน	ผ้าทอมือไทลื้อชุมชนบ้านกล้วย	ผ้าทอชาติพันธุ์ไทลื้อ
อำเภอดอยหลวง	ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านป่าช้างงาม	ผ้าทอชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
อำเภอแม่สรวย	ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านทุ่งพร้าว	ผ้าทอชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
อำเภอป่าแดด	ผ้าไหมทอมือบ้านวังศิลา	ผ้าทออีสาน
อำเภอเวียงเชียงรุ้ง	ผ้าไหมทอมือบ้านห้วยเคียน	ผ้าทออีสาน
อำเภอเวียงชัย	ผ้าทออีสานล้านนาบ้านไทรแก้ว	ผ้าทออีสาน

ตาราง 1 กลุ่มผ้าทอในจังหวัดเชียงราย

จากตารางข้างต้นสามารถจำแนกผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายที่มีเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์และเทคนิคการทอผ้าเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผ้าทอพื้นเมือง กลุ่มผ้าทอไทลื้อ กลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยง และกลุ่มผ้าทออีสาน ในแต่ละกลุ่มมีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมของลวดลาย วิธีการผลิตและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีความเฉพาะของตนเอง ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่ในการศึกษาข้อมูลลวดลาย รูปแบบและการผลิตผ้าทอจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงการอ้างอิงข้อมูลเอกสารชั้นต้นจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย (2564) ผลการวิจัยทำให้ทราบกลุ่มผลิตผ้าทอท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์จำนวน 4 แหล่ง ดังนี้

1. แหล่งผ้าทอพื้นเมือง เป็นกลุ่มผ้าทอที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองทั้งหมดเป็นชาติพันธุ์ไทยวนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการผลิตผ้าทอโดยใช้เทคนิคการทอผ้าแบบสองตะกอ ร่วมกับการยกเขาประกอบด้วย 7 กลุ่ม ดังนี้ 1) อำเภอแม่จัน ได้แก่ กลุ่มผ้าทอมือบ้านสันหลวงใต้ 2) อำเภอแม่สาย ได้แก่ กลุ่มผ้าทอมือบ้านจ้อง 3) อำเภอเชียงแสน ได้แก่ กลุ่มผ้าทอพื้นเมืองลายเชียงแสนบ้านสบคำ 4) อำเภอขุนตาล ได้แก่ กลุ่มผ้าทอมือแม่

เพ็ญบ้านด้าหลวง 5) อำเภอเทิง ได้แก่ กลุ่มผ้าขึ้นทอมือบ้านหนองแรด 6) อำเภอพาน ได้แก่ กลุ่มผ้าทอมือบ้านแม่ฮ้อสันติ และ 7) อำเภอเวียงป่าเป้า ได้แก่ กลุ่มผ้าทอโป่งเทวี ทั้งนี้ เอกลักษณ์ลวดลายกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของลวดลายผ้าทอกลุ่มนี้ คือ ขึ้นตำ ที่มีลักษณะเป็นการทอผ้าแบบเป็นชั้น ๆ กำหนดลวดลายโดยใช้ด้ายเส้นยืนมีลวดลายที่เรียบง่ายเพราะทอเพื่อใช้ภายในครอบครัว ภายหลังจึงมีการพัฒนาลวดลายและวิธีการทอที่มีความสวยงามมากขึ้นโดยใช้วิธีการเก็บขอหรือเก็บตะกอกที่สามารถทอลวดลายผ้าที่สวยงามเป็นไปตามแม่แบบที่ได้กำหนดไว้ และมีความแม่นยำในลวดลายและทำซ้ำได้โดยไม่ผิดเพี้ยนไปจากลายเดิม (ดังภาพ 1 และ 2)

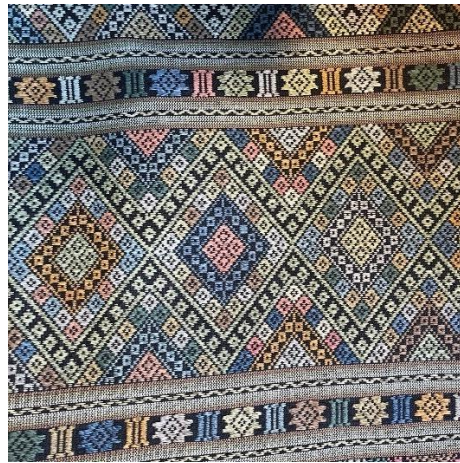
ภาพ 1 ขึ้นตำเอกลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าทอพื้นเมือง ภาพ 2 ผ้าทอพื้นเมืองที่มีการพัฒนาลวดลาย

2. แหล่งผ้าทอไทลื้อ ไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความโดดเด่นด้านลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์โดยการใช้เทคนิคการเกาะลัวที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งกลุ่มผ้าทอไทลื้อในจังหวัดเชียงรายประกอบด้วย 6 กลุ่ม ดังนี้ 1) อำเภอเชียงของ ได้แก่ ผ้าทอไทลื้อบ้านศรีมงคล 2) อำเภอเชียงของ ได้แก่ ผ้าทอไทลื้อบ้านหาดบ้าย 3) อำเภอพญาเม็งราย ได้แก่ ผ้าทอไทลื้อบ้านแม่ต๋ำน้ำตก 4) อำเภอเวียงแก่น ได้แก่ ผ้าทอไทลื้อบ้านดอน 5) อำเภอเทิง ได้แก่ ผ้าทอลื้อชะจำวัดศรีดอนไชย และ 6) อำเภอพาน ได้แก่ ผ้าทอมือไทลื้อชุมชนบ้านกล้วย ชาติพันธุ์ไทลื้อในจังหวัดเชียงรายมีถิ่นฐานมาจากแถบสิบสองปันนาในประเทศจีน ชาวไทลื้ออาศัยกระจายตัวอยู่ในประเทศเมียนมา ลาว เวียดนามและไทย ชาวไทลื้อมีชีวิตที่คล้ายคลึงกับชาวไทยหรือชนเผ่าอื่น ๆ ในภูมิภาค ผ้าทอไทลื้อมีเอกลักษณ์โดดเด่นที่ตัวขึ้นมีริ้ว

ลายขวางสลับสีสัน และมีลวดลายตรงกลางที่ทอด้วยเทคนิคเกาะหรือลัว้งเป็นลวดลายเรขาคณิต ซึ่งลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าข้างทอจะสร้างสรรค์ลวดลายตามจินตนาการ โดยประยุกต์ลวดลายสีสันตามความต้องการและความนิยม ปัจจุบันลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มผ้าทอไทลื้อในจังหวัดเชียงรายจะเป็นลายผ้าทอหลัก ได้แก่ ลายตาไก่ ลายแมงปอ ลายผีเสื้อ ลายชัน ลายกาบ และลายผ้าทอที่เลียนแบบมาจากธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ เถาวัลย์ ท้องฟ้า สัตว์พิเศษ ดอกแก้ว ดอกหมาก ดอกพิกุล เป็นต้น (ดังภาพ 3 และ 4)

ภาพ 3 ผ้าทอไทลื้อใช้เทคนิคเกาะลัว้ง

ภาพ 4 ผ้าทอไทลื้อลายตาไก่และลายธรรมชาติ

3. แหล่งผ้าทอกะเหรี่ยง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้เทคนิคการทอผ้าที่ใช้กี่เอว ร่วมกับการจกฉายพื้นฐานที่มีการสืบทอดการทอผ้าจากบรรพบุรุษ กลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยง ในจังหวัดเชียงรายประกอบด้วย 2 กลุ่ม ดังนี้ 1) อำเภอดอยหลวง ได้แก่ กลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านป่าซางงาม และ 2) อำเภอแม่สรวย ได้แก่ กลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านทุ่งพร้าว โดยหญิงสาวชาวกะเหรี่ยงจะต้องเรียนรู้การทอผ้าตั้งแต่วัยเด็กเพื่อใช้สำหรับสวมใส่ในชีวิตประจำวันและในพิธีการสำคัญต่าง ๆ โดยฝึกฝนจนมีความชำนาญและสามารถออกแบบลวดลายได้ด้วยตนเอง ชาวกะเหรี่ยงปลูกฝ้ายและย้อมด้วยสีธรรมชาติจากพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เช่น เปลือกไม้ ใบไม้ ขมิ้น ต้นคราม ผลมะเกลือ ฯลฯ มีการประดับลวดลายบนลายผ้าด้วยลูกเดือยหรือหิน ด้ายสีต่าง ๆ หรืออาจใช้ลูกปัดที่สามารถบ่งบอกถึงสถานะทางสังคมของผู้สวมใส่ผ่านรูปแบบลวดลายและการประดับตกแต่งของผ้าทอ การทอผ้าด้วยกี่เอวจะมีความแตกต่างจากที่ทอผ้าทั่วไป โดยผ้าที่ทอ

จะเป็นผ้าหน้าแคบทำให้ชาวกะเหรี่ยงต้องนำผ้าแต่ละชิ้นมาประกอบกันเป็นเครื่องแต่งกาย (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2564) สำหรับลวดลายของผ้าทอเกิดจากจินตนาการของช่างทอที่เป็นการจำลองมาจากธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมาประดิษฐ์ลวดลายขึ้นบนผืนผ้า เช่น แม่น้ำ ต้นไม้ ท้องฟ้า ภูเขา ดอกไม้ สัตว์ ฯลฯ (ดังภาพ 5 และ 6)

ภาพ 5 ผ้าม้าย้อมชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านดอย

ภาพ 6 ผ้าถุงชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านทุ่งพร้าว

4. แหล่งผ้าทออีสาน ชุมชนอีสานในจังหวัดเชียงรายมีการย้ายถิ่นฐานมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมากกว่าร้อยปี กลุ่มทอผ้าอีสานกระจายอยู่หลายอำเภอในจังหวัดเชียงราย มีทักษะการทอแบบสองตะกอล สร้างลวดลายโดยใช้เทคนิคการมัดหมี่ร่วมกับการขีด ซึ่งประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) อำเภอป่าแดด ได้แก่ กลุ่มผ้าไหมทอมือบ้านวังศิลา 2) อำเภอเวียงเชียงรุ้ง ได้แก่ กลุ่มผ้าไหมทอมือบ้านห้วยเคียน และ 3) อำเภอเชียงชัย ได้แก่ กลุ่มทอผ้าไหมบ้านไธยก้าว โดยผ้าทออีสานเป็นมรดกภูมิปัญญาของชาวอีสานที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทอผ้าจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มของตนเองและบุคคลในครัวเรือน ลวดลายผ้าที่เกิดจากการมัดหมี่จะมีรูปทรงเรขาคณิตเป็นองค์ประกอบหลัก และลวดลายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่อยู่รอบตัว เช่น ลายปลา ลายกนกเล็ก ลายกนกใหญ่ ลายดอกไม้ ลายดอกกรัก ลายดอกขบา ลายดอกแก้ว ฯลฯ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2564) นอกจากนั้น ชุมชนอีสานในจังหวัดเชียงรายยังมีทักษะภูมิปัญญาในการผลิตเส้นไหมเองในครัวเรือน มีการปลูกต้นหม่อน การเลี้ยงตัวไหม การสาวไหม การฟอกไหม การมัดหมี่และการทอผ้าไหม โดยการทอ

ผ้าไหมมัดหมี่ของชุมชนอีสานทั้งหมดมีการใช้เทคนิคการทอผ้าไหมแบบสองตะกอล (ดังภาพ 7)

ภาพ 7 ลายผ้าไหมมัดหมี่กลุ่มทอผ้าไหมอีสาน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประวัติ ความเชื่อและ ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มทอผ้าแต่ละชาติพันธุ์ที่มีทักษะและภูมิปัญญาในการ ถักทอผืนผ้าที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ซึ่งทุกกลุ่มทอผ้ามีการสืบทอดจากรุ่นสู่ รุ่น มีการรักษาวิธีการ ความเชื่อและกรรมวิธีในการผลิตผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอด กันมา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรณีวี ฐิตอมรวิทย์ (2566) ที่ได้กล่าวถึงการสื บทอดการทอผ้าของคนล้านนา โดยอธิบายถึงผ้าทอว่า เป็นการสื่อถึงเอกลักษณ์ทางเชื้อ ชาติ ผ้าพันธุ์และที่มาของแต่ละชุมชนผ่านวัฒนธรรมการทอผ้าที่มีลวดลายและสีสันที่ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เป็นการสืบทอดทางความคิด ความเชื่อในแบบแผนทางสังคม จากรุ่นสู่รุ่น กรรมวิธีการรังสรรค์ผ้าทอขึ้นมาแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันออกไป บ้างในรายละเอียด ซึ่งโดยรวมจะมีวิธีการพื้นฐานการทอผ้าที่เหมือนกัน โดยบางกลุ่ม ชาติพันธุ์อาจทอผ้าด้วยผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ มีกรรมวิธีการย้อมและ การสร้างลวดลายที่สอดคล้องกับขนบประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิตชุมชนและประโยชน์ ใช้สอย ซึ่งผ้าทอจะบอกกรากเหง้าที่มาของชุมชนและชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจน ยกตัวอย่าง ผ่านผู้หญิงไทลื้อในบริเวณจังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยาและจังหวัดน่าน ที่หัวขี้นจะนิยมต่อด้วยผ้าพื้นสีแดง ตัวขึ้นทอลายขวางลำตัวด้วยสีสดเป็นลวดลายคล้าย สายน้ำจึงเรียกว่า ลายนน้ำไหล

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมการทอผ้าของกลุ่มผ้าทอยังพบว่า มีการทอแบบเรียบง่าย ส่วนมากนิยมทอชิ้นตัวที่นำเส้นยืนมากำหนดเป็นลวดลายเป็นชั้น ๆ โดยภายหลังมีการพัฒนาลวดลายขึ้นมาใหม่เพื่อให้เกิดความสวยงาม โดยลวดลายที่ใช้เป็นการจำลองธรรมชาติมาทำลวดลายบนผืนผ้า เช่น ลายดอกกรัก ลายเครือเขา ลายดอกสัก ฯลฯ ซึ่งทุกส่วนประกอบของผ้าทอจะมีการกำหนดลักษณะการใช้งานไว้อย่างชัดเจน เช่น หัวชิ้น ตัวชิ้น ดินชิ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของปทุมทริกา สุคนธสิทธิ์ (2565) ที่ได้ศึกษาถึงที่มาและเอกลักษณ์ของชิ้นหัวแดงดินก่านของชาวไทหล่มในอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ผ่านการจัดการความรู้ ผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอพื้นเมืองเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทหล่มที่เกิดจากการมดหมี่ลวดลายโบราณตามทางยาวในลักษณะเป็นห้อง โดยลวดลายโบราณที่ปรากฏบนตัวชิ้นแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มลวดลายหลัก ได้แก่ ลายปราสาทผึ้งหรือหอปราสาท ลายขอ ลายขาเป๋ย ลายเส้าหลาหรือหงส์ ลายโคมห้าหรือตุ้ม ลายนาค ลายกระเบื้องคว่ำกระเบื้องหงายหรือลายเพี้ยคว่ำเพี้ยหงาย ลายหมากจับ และลายเอื้อหรือเอื้อะ 2) กลุ่มลวดลายที่เกิดจากการผสม ได้แก่ ลายหอปราสาทโอบแดง ลายขอโอบแดง ลายนาคทองแดงหรือนาคทองปั้ง และ 3) กลุ่มลวดลายที่พบมากเฉพาะบางถิ่น ได้แก่ ลายดอกแก้ว และลายอกแมงมุม ซึ่งลวดลายทั้งหมดนี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ ธรรมชาติและวิถีชีวิตของผู้คนทั้งสิ้น จากงานวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับอัษฎากรณ์ ฉัตรนันท์ (2560) ที่ได้ศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบลวดลายของผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมี 5 ลักษณะ คือ 1) ผ้าที่บอกวัสดุใช้ทอ 2) ผ้าที่บอกแหล่งที่มา 3) ผ้าที่พระภิกษุใช้นุ่งห่ม 4) ผ้าบริวารใช้สอยของพระภิกษุ และ 5) ผ้าถวายเป็นเครื่องสักการะ ส่วนรูปแบบผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อมี 5 ประเภท คือ 1) ผ้าทอสำหรับพระพุทธรูป 2) ผ้าทอสำหรับพระธรรม 3) ผ้าทอสำหรับพระสงฆ์ 4) ผ้าทอสำหรับเป็นเครื่องสักการะ และ 5) ผ้าทออื่น ๆ เช่น ผ้าปกหน้าพระเจ้า ฯลฯ ทั้งนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของเกษม มานะรุ่งวิทย์ (2564) ที่ได้กล่าวถึงการทอผ้าว่า เป็นวัฒนธรรมของแม่หญิงที่จะต้องทอผืนผ้าเพื่อใช้สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มหรือเป็นสิ่งของเครื่องใช้ตั้งแต่เกิดจนตาย การทอเพื่อสร้างลวดลายมักเกิดจากเรื่องเล่า ความเชื่อของแต่ละพื้นที่ เช่น การสร้างลวดลายที่เกี่ยวกับเรื่องทางศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค เรื่องเล่าที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต สถานที่สำคัญต่าง ๆ ทั้งนี้ สื่อสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานผ้าทอจะกลายเป็นคุณค่าของงานที่ได้รับอนุรักษ์เพื่อสร้างคุณค่าอยู่ในผืนผ้าชิ้นนั้น

องค์ความรู้จากงานวิจัย

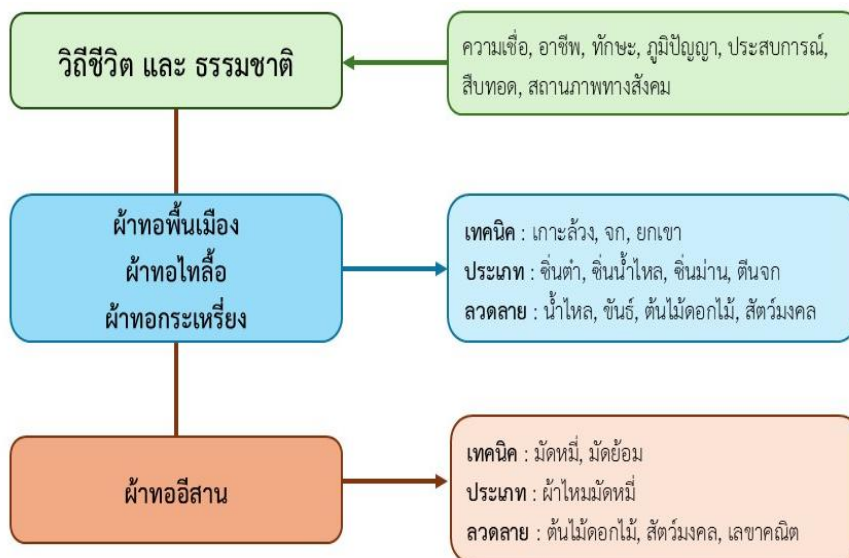
จากการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับลวดลายผ้าทอท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากเทคนิควิธีการทอผ้าที่ส่งผลให้เกิดลวดลายผ้าทอของกลุ่มทอผ้าในจังหวัดเชียงราย โดยพบว่า ลวดลายผ้าทอของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีรากเหง้าเดียวกัน คือ ธรรมชาติ และวิถีชีวิตที่มีการเรียนรู้จากบรรพบุรุษสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏในลวดลายผ้าทอที่มีการเลียนแบบธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมาปรากฏบนผืนผ้า เช่น ลายน้ำไหล ลายสัตว์ ลายต้นไม้ ลายดอกไม้ ลายนก ลายท้องฟ้า ในส่วนของลวดลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตซึ่งจะพบว่า การนำเอาความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนามาถักทอบนผืนผ้า เช่น ลายขันธ ลายสัตว์มงคลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ จากลวดลายที่ปรากฏมาข้างต้นส่งผลถึงเทคนิคและวิธีการทอผ้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความโดดเด่นที่แตกต่างกัน โดยสรุปได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ลวดลายที่เกิดจากเส้นยืนหลายสี ซึ่งเป็นลักษณะการทอผ้าแบบวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง การทอแบบนี้เป็นลักษณะการทอที่ไม่มีความซับซ้อนโดยใช้ด้ายเส้นยืนที่มีสีสันท่าง ๆ เป็นตัวกำหนดแถบสีและใช้เส้นพุ่งเพียงสีเดียวในการทอ

2. ลวดลายที่เกิดจากด้ายเส้นพุ่ง เป็นลักษณะของการใช้ด้ายเส้นยืนเป็นสีพื้นเพียงสีเดียว การสร้างลวดลายจะเกิดจากการใช้ด้ายเส้นพุ่งที่มีสีสันท่าง ๆ มาถักทอเพื่อให้เกิดลวดลายที่ออกแบบไว้โดยใช้เทคนิคการจก การเกาะลิ้วและการยกเขา จะพบในกลุ่มไทลื้อและกลุ่มผ้าทอพื้นเมืองบางกลุ่ม

3. ลวดลายที่เกิดจากด้ายเส้นพุ่งแบบมัดหมี่ เป็นลักษณะของการกำหนดลวดลายไว้บนด้ายเส้นพุ่งที่เรียกว่า การมัดหมี่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของกลุ่มอีสานที่ย้ายถิ่นฐานมาอาศัยที่จังหวัดเชียงรายที่ยังคงใช้เทคนิคการมัดหมี่ในการผลิตลวดลายผ้าทอ

จากลักษณะการผลิตผ้าทอและการสร้างลวดลายผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายจึงนำไปสู่การค้นพบองค์ความรู้ที่สามารถสร้างฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมและพัฒนาทักษะการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าในจังหวัดเชียงรายเพื่อพัฒนาไปสู่การสร้างองค์ความรู้ในระดับสูงต่อไป ซึ่งสามารถสรุปได้ตามภาพ 8

ภาพ 8 ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิต ธรรมชาติและภูมิปัญญาที่มีต่อประเภทและลวดลายผ้าทอท้องถิ่น จังหวัดเชียงราย

สรุป

การศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายและเทคนิคการทอผ้าท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต จิตวิญญาณ ความเชื่อและธรรมชาติ คือ การเข้าถึงความหมายเชิงลึกและภูมิปัญญาที่ซ่อนอยู่ในลวดลายและเทคนิคการทอ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนในจังหวัดเชียงรายที่สะท้อนวิถีชีวิตและธรรมชาติ ลวดลายผ้าทอเป็นเสมือนบันทึกเรื่องราวในชีวิตประจำวัน สิ่งแวดล้อมและอาชีพ เช่น ลายที่มาจากธรรมชาติ ลายที่จำลองรูปทรงของพืชพรรณ สัตว์หรือธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น ลายดอกไม้ ลายสัตว์มงคล ลายที่สะท้อนการเคลื่อนไหวของน้ำเป็นลายน้ำไหลของกลุ่มไทลื้อ ฯลฯ ผ้าทอยังเป็นเครื่องบอกสถานะ เพราะผ้าทอบางชนิดสามารถบ่งบอกถึงสถานะทางสังคมของผู้สวมใส่ เช่น ผ้าซิ่นที่บอกว่า หญิงคนใดยังโสดหรือแต่งงานแล้ว หรือผ้าทอที่ใช้สำหรับเจ้านายหรือบุคคลสำคัญ นอกจากนั้น ผ้าทอยังสะท้อนถึงความเชื่อและจิตวิญญาณ เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาและพิธีกรรม ลวดลายหลายชนิดถูกคิดค้นขึ้นเพื่อใช้ในพิธีสำคัญทางศาสนาหรือความเชื่อ ผ้าทอในบางกลุ่มมักจะใช้ผ้าในพิธีกรรมเฉพาะ เช่น ตุง ยันต์ เครื่องประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

นอกจากนั้น ผ้าทอยังคงเป็นองค์ความรู้ที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน เป็นเสมือนสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีพของคน ภูมิปัญญาดังกล่าวได้พัฒนาระบบความคิด

ในการสร้างสรรค์เทคนิคการทอและการสร้างลาย การทอผ้าต้องอาศัยเทคนิคและทักษะในการทอของช่างทอ ซึ่งเป็นสำคัญที่ต้องมีความชำนาญและความสามารถในการจดจำลวดลายที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะเทคนิคที่ซับซ้อน เช่น การมัดหมี่ การจก การขีด ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในการจัดการเส้นด้ายและสร้างลวดลาย รวมถึงการพัฒนาและต่อยอด แม้จะมีลวดลายดั้งเดิมแต่ช่างทอยังคิดค้นและปรับปรุงลวดลายใหม่ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ หรือปรับให้เข้ากับบริบทสมัยใหม่โดยไม่ทิ้งรากฐานดั้งเดิม ดังนั้น การศึกษาเอกลักษณ์ผ้าทอเชิงรายจึงไม่ใช่แค่การดูลวดลายภายนอก แต่เป็นการอ่านรหัสวัฒนธรรมเพื่อทำความเข้าใจโลกทัศน์ของผู้คนในอดีตและปัจจุบันที่หลอมรวมความรู้ ประเพณีและจิตวิญญาณเข้าไว้ในการสร้างสรรค์งานหัตถศิลป์อันล้ำค่านี้

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องเลอค่าอารมณ์นครเชียงราย: การพัฒนาเอกลักษณ์ผ้าทอท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย โดยได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรณ์วิ จูติอมรวิทย์. (2566). การส่งเสริมการตลาดของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าทอมือพื้นเมืองล้านนา. *วารสารสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์*. 1 (5), 1-15.
- กรณิการ์ กมรัตน์. (2551). *การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องลายผ้าพื้นเมืองจังหวัดสกลนครเพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศผ่านเว็บแอปพลิเคชัน*. รายงานการวิจัย. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- เกษม มานะรุ่งวิทย์. (2564). สื่อสัญลักษณ์ ความเชื่อสู่อัตลักษณ์ผ้าทอไทย-ลาว. *วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลพระนคร*. 1 (1), 56-74.
- ใจภักดิ์ บุรพเจตนา. (2559). การประยุกต์ลวดลายจากอัตลักษณ์ผ้าทอตีนจกแม่แจ่ม เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอเชิงวัฒนธรรมประเภทของตกแต่งบ้าน. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 9 (3), 1720-1738.
- เชียงราย 108. (09 กุมภาพันธ์ 2565). จังหวัดเชียงรายจัดประชุมการผลิตและจัดจำหน่ายเครื่องแต่งกายประจำจังหวัดเชียงราย. สืบค้นเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2567, จาก <https://tinyurl.com/4etw5azk>

- ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก. (01 สิงหาคม 2565). วิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร. สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2568, จาก https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=2132&code_db=610007&code_type=01
- บุญทริกา สุคนธสิงห์. (2565). ชื่นหัวแดงตีนก่าน: ที่มาและอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม. *สักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.)*. 28 (1), 34-48.
- วลัยพร สุพรรณ และคณะ. (2556). การรื้อฟื้นศิลปะการทอผ้าไหมสันกำแพงเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมด้วยสื่อพื้นบ้านและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (11 สิงหาคม 2566). *TU-RAC ชวนอ่านบทความ เรื่อง Soft Power ไทย อย่าหยุดแค่ 5F*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2567, จาก <https://url.in.th/tGsXb>
- สยามรัฐออนไลน์. (21 ตุลาคม 2564). *สวจ.76 จังหวัดเดินหน้าเฟ้นหนึ่งเดียวเอกลักษณ์ผ้าท้องถิ่น*. สืบค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2567, จาก <https://siamrath.co.th/n/290856>
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย. (2564). *อาหาร อารมณ์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย*. เชียงราย: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย.
- อรรพรรณ บุญพัฒน์ และปริพพรรณ แก้วเนตร. (2562). การสร้างอัตลักษณ์ของผ้าทอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายสู่การเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการท่องเที่ยว. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*. 13 (2), 117-133.
- อัษฎากรณ์ ฉัตรนันท์. (2560). ผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 2 (1), 11-20.

Research Article; Received: 2025-05-14; Revised: 2025-08-16; Accepted: 2025-09-01.

การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์พระบ้านกร่าง เชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี

An Analytical Study of Phra Ban Krang Buddhist Art in the Context of Local History in Suphan Buri Province

พระครูสุนทรสืลสัมบัน*¹, พระมหาศุภวัฒน์ จานวฑฺฒโน², พระเจริญพงษ์ ธมมทีโป³
Phrakhrusunthonsilasamban¹, Phramahasupawat Thānavudḍho²,
Phrajaroenphong Dhammadīpo³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Buddhapanya Sri Dvaravati Buddhist College
First /Corresponding Author, E-mail: todlong261@gmail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ประวัติความเป็นมาและแบบ
พิมพ์ของการสร้างพุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 2) วิเคราะห์ความ
เชื่อมโยงของการสร้างพระบ้านกร่างกับคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 3) ถ่ายทอด
คุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่างที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี
เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมี
โครงสร้าง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสารโบราณ หลักฐานทางโบราณคดี
ตำนานท้องถิ่น รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 19 คน วิเคราะห์ข้อมูล
โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. พระบ้านกร่างมีต้นกำเนิดในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พุทธ
ศตวรรษที่ 20-22) และเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สงครามในยุคนั้น ถูกค้นพบในกรุวัดบ้าน
กร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคมี 4 พิมพ์หลัก
ได้แก่ พิมพ์ใหญ่ พิมพ์ขุนแผน พิมพ์นางพญา และพิมพ์ลีลา ซึ่งสะท้อนแนวคิดทางพุทธ
ศิลป์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอู๋ทองและศิลปะอยุธยา ในแง่ของความเชื่อทางศาสนา
พระบ้านกร่างได้รับการเคารพบูชาในฐานะวัตถุมงคลที่มีพุทธคุณด้านแคล้วคลาด

ป้องกันภัยและเมตตามหานิยม 2. การบูชาพระบ้านกร่างมีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญ เช่น ไตรลักษณ์ พรหมวิหาร บุญกิริยาวัตถุ หิริโอตตปปะ ซึ่งแสดงถึงคุณค่าทางศาสนาและจิตวิญญาณของชาวพุทธ 3. การถ่ายทอดคุณค่าของพระบ้านกร่างผ่านการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือนและความเป็นจริงเสริม และโครงการอนุรักษ์สำหรับเยาวชนเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์และโบราณคดีสามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่และส่งต่อไปยังคนรุ่นหลังอย่างยั่งยืน องค์ความรู้จากการวิจัยพบว่า พระบ้านกร่างเป็นพระเครื่องสำคัญที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์ ถ่ายทอดคุณค่าอย่างเป็นระบบ โดยแต่ละมิติสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในเชิงวัตถุ (พระเครื่อง) และนามธรรม (ความเชื่อ ศรัทธา คุณธรรม)

คำสำคัญ: พุทธศิลป์; พระบ้านกร่าง; ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น; จังหวัดสุพรรณบุรี

Abstract

This research article aims to 1) analyze the history and typography of the creation of the Buddhist art of the local history, 2) analyze the connection between the creation of the Phra Ban Krang and the teachings in the Buddhist scriptures, and 3) convey the value of the Buddhist art of Phra Ban Krang that appears in the local history of Suphan Buri Province. There is qualitative research. Research tools include structured in-depth interview. The data collection consists of studying ancient document, archaeological evidence, local legend, and interview with 19 key informants. The data are analyzed using content analysis.

The findings reveal that 1) Phra Ban Krang originated during the Ayutthaya period (20th–22nd Buddhist centuries) and associated with war of that era. These amulets are discovered in the Phra Ban Krang reliquary at Wat Ban Krang, a historical Buddhist center in the region. The four major types of Phra Ban Krang amulets: Phra Pim Yai, Phra Khun Paen, Phra Nang Phaya, and Phra Leela, reflect artistic influences from U-Thong and Ayutthaya styles. 2) Phra Ban Krang amulets are revered as sacred objects believed to provide protection, safety, and loving-kindness. Their

veneration is closely linked with key Buddhist doctrines such as the Three Characteristics (Tilakkhaṇa), the Four Divine States (Brahmavihāra), the Threefold Merit-making Practices (Puññakiriya-vatthu), and moral shame and fear of wrongdoing (Hiri-Ottappa), all of which express the ethical and spiritual values of Buddhist adherents. 3) The transmitting the cultural and spiritual values of Phra Ban Krang amulets, including museum exhibitions, the establishment of learning centers, and the use of digital technologies such as AR/VR and interactive activities. These strategies aim to make knowledge of Buddhist art and archaeology accessible to youth and the general public, ensuring that Phra Ban Krang amulets are not merely ancient artifacts, but enduring cultural and religious heritage for future generations. The knowledge from the research shows that Phra Ban Krang is an important amulet that connects history, art, Buddhism, and conservation convey values systematically, with each dimension being related holistically, both in terms of objects (amulets) and abstractions (belief, faith, virtue).

Keywords: Buddhist Art; Phra Ban Krang; Local History; Suphan Buri Province

บทนำ

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธศาสนาได้อยู่ในความดูแลของกษัตริย์โดยเฉพาะผู้ที่ทรงเลื่อมใส เช่น พระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อประมาณปี พ.ศ. 218 พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 ณ นครปาฏลิบุตร หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้วได้ทรงส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระพุทธศาสนา 9 สาย ในจำนวนนั้นพระโสณะและพระอุตตระเป็นสายหนึ่งที่ได้นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2552) ในยุคนั้นนอกจากจะใช้สื่อบุคคลซึ่งเป็นสื่อที่สำคัญตลอดมาแล้ว ยังมีสื่อทางศิลปะที่ยิ่งใหญ่ตามมาอีกด้วย เช่น พระปฐมเจดีย์ ฯลฯ บรรดาพระบรมธาตุทั่วแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้วนสร้างตามคติเดียวกัน คือ การสร้างเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมและทรงประดิษฐานนิพพานธรรมไว้เป็นปึกแผ่นในนครนั้น ๆ ยอดพระบรมธาตุประดิษฐานบนบัวรอง คือ พระนิพพาน เป็นธรรมอันเป็นยอดแห่งธรรม พระบรมธาตุที่มียอดบริวารสี่

ยอด หมายถึง อริยสัจ 4 แต่คนสมัยหลังไม่ทราบว่าเป็นพระบรมธาตุ จึงเรียกว่า ปรางค์หอม ตามร่องรอยในตำนานและโบราณคดีซึ่งปรากฏในสมัยกรุงพนมหรืออาณาจักรพนม พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทอันบริสุทธิ์มีความเจริญรุ่งเรืองตลอดลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำตาปี พุทธศิลป์ในยุคเถรวาทแบบสมัยอโศก ซึ่งตรงกับสมัยทวารวดี (ระหว่าง พ.ศ. 350-1200) สดุดีหรือเจดีย์มีปรากฏทั่วไปในภาคกลาง ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ (กรมศิลปากร, 2533)

พุทธศิลป์เป็นงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เป็นความงามเพื่อความพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุและถวายเป็นพุทธบูชาเนื่องในพระพุทธศาสนา เป็นการส่งเสริม เผยแผ่และโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่พึงตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยสิ่งที่คุณสร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อหรือสอดแทรกไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิด ทั้งที่เป็นนิยามหายานหรือเถรวาท ดังจะเห็นชิ้นงานที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบที่ผู้สร้างมักจะสื่อหลักธรรมสอนและสร้างไว้ในวัดเพื่อพุทธบูชา ปลุกศรัทธา เตือนใจ เผยแผ่และสืบทอดพระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่ง ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพุทธศิลป์เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่สร้างขึ้นตามวัดต่าง ๆ เนื่องจากวัดเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน เป็นแรงจูงใจให้คนสนใจพระพุทธศาสนา ทำให้ได้ความรู้และเข้าใจพระพุทธศาสนาโดยผ่านทางงานพุทธศิลป์ (พระกฤษณะพงษ์ ฐิตะมานโส (มังกร), 2564)

วัดเป็นแหล่งรวมพุทธศิลป์ที่มีอายุเป็นร้อยปี เป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการ ทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม แฝงไปด้วยคติแนวคิดหลักธรรมมากมาย วัดบ้านกร่างจังหวัดสุพรรณบุรีนั้นเป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่สร้างในสมัยอยุธยา สันนิษฐานว่า มีอายุร่วม 400 ปี เป็นวัดที่ขุดพบพระขุนแผนบ้านกร่าง พระขุนแผนวัดบ้านกร่าง เป็นเนื้อดินเผาศิลปะอยุธยา ตำนานกล่าวว่า หลังสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา ตอนยกทัพกลับได้พักทัพริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี ทรงรับสั่งให้ทหารสร้างพระเครื่องจำนวนถึง 84,000 องค์ บรรจุในกรุวัดบ้านกร่างเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ทหารที่เสียชีวิต นอกจากนี้ ยังมีอุโบสถและวิหารซึ่งเป็นโบราณสถานเก่าแก่ที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ภายในประดิษฐานพระประธานองค์ใหญ่ศิลปะสมัยอุทอง ใบเสมาที่เรียงรายรอบอุโบสถมีที่มาจากการนำพระวัดกร่างพิมพ์ทรงพลใหญ่มาจำลองให้มีขนาดเท่าใบเสมา ทำให้ใบเสมาของวัดนี้มีลักษณะโดดเด่นไม่เหมือนวัดใด ส่วนวิหารมีอายุราว 450 ปี ภายในมีหลวงพ่อแก้วและพระประธาน

มณฑปด้านในมีรอยพระพุทธรูปหล่อสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 ด้านหลังวิหารประดิษฐานเจดีย์ที่ปฏิสังขรณ์ใหม่ สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระเครื่องตระกูลวัดบ้านกร่าง (พระขุนแผน) ภายในพระเจดีย์ เคยพบพระพุทธรูปเนื้อสัมฤทธิ์จำนวน 20-30 องค์ รวมถึงพระเครื่องซึ่งมีลักษณะเป็นแก้วสีเขียว (คมชัดลึก, 2565)

นอกจากนี้ ภายในวัดบ้านกร่างยังมีเจดีย์กลางน้ำที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 มีอายุประมาณ 150 ปี เป็นลักษณะย่อมุมไม้สิบสอง เดิมทีองค์พระเจดีย์ตั้งอยู่กลางแม่น้ำท่าจีน สร้างขึ้นไว้ให้คนทั่วไปได้สักการบูชาในวันลอยกระทง แต่เนื่องจากกระแสน้ำเปลี่ยนทิศจึงเป็นเหตุให้พระเจดีย์ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จทรงนมัสการเจดีย์กลางน้ำองค์นี้ คราวเสด็จประพาสเมืองสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2451 และตั้งพลับพลาที่ตำบลบ้านกร่าง บริเวณด้านหน้าวัดยังเป็นอุทยานมัจฉา มีปลาจำนวนมากอาศัยอยู่ (เทศบาลตำบลศรีประจันต์, ม.ป.ป.)

ด้วยความสำคัญของพุทธศิลป์ดังกล่าวแล้ว ประกอบกับวัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีพุทธศิลป์เก่าแก่มากมาย ยิ่งไปกว่านั้น วัดบ้านกร่างยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาและวิเคราะห์พุทธศิลป์พระบ้านกร่างเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในแง่มุมของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความเชื่อของชาวสุพรรณบุรีที่มีต่อพระพุทธศาสนา รวมถึงความหมายที่สอดแทรกในพุทธศิลป์ ผลจากการวิจัยจะช่วยเผยแพร่คุณค่าและความงามของพระบ้านกร่างแก่สาธารณชน และสามารถใช้เป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาในอนาคต นอกจากนี้ การทำความเข้าใจในพุทธศิลป์พระบ้านกร่างยังสามารถสนับสนุนการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุพรรณบุรี และส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของมรดกที่สืบทอดจากบรรพชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาและแบบพิมพ์การสร้างพุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของการสร้างพระบ้านกร่างกับคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่างที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาเอกสารเพื่อวิเคราะห์พุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 19 คน ประกอบด้วย 1) กลุ่มนักวิชาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและด้านพุทธศิลป์ ซึ่งมีความรู้ด้านพุทธศิลป์พระบ้านกร่างในเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จำนวน 7 คน 2) ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ซึ่งเป็นนักสะสมพระเครื่องและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 7 คน 3) พระสงฆ์ในวัดบ้านกร่าง ตำบลศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 5 รูป

3. เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือการวิจัยด้วยการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแล้วนำมาร่างเป็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ประวัติความเป็นมาของพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 2) ลักษณะเด่นของพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 3) อิทธิพลทางศิลปะและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการพัฒนาพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 4) พุทธศิลป์พระบ้านกร่างกับผลกระทบต่อความเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 5) การอนุรักษ์พุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 6) บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการรักษาและส่งเสริมพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 7) โครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมและเผยแพร่พุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 8) ประโยชน์ของการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 9) ปัญหาหรือความท้าทายที่ชุมชนหรือหน่วยงานเกี่ยวข้องต้องเผชิญในการศึกษาและอนุรักษ์พุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 10) ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการศึกษาและการอนุรักษ์พุทธศิลป์พระบ้านกร่าง

ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือได้ไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาเกี่ยวกับความถูกต้องของแบบสัมภาษณ์ในส่วนของความสอดคล้องกับเนื้อหาและทฤษฎี ก่อนนำมาปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ ต่อจากนั้นจึงนำแบบสอบถามและข้อคำถามมาทำการปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ก่อนรวบรวมเก็บข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีวิธีการดังนี้

1) การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารโบราณ เอกสารประวัติศาสตร์ ตำนานท้องถิ่น หนังสือด้านพุทธศิลป์และโบราณคดีเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพระบ้านกร่าง ทั้งในด้านประวัติความเป็นมา รูปแบบศิลปกรรมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Data Collection) ลงพื้นที่วัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อศึกษาพื้นที่จริง ตรวจสอบลักษณะของพระเครื่องต้นแบบ และสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ พร้อมบันทึกภาพและข้อมูลประกอบ

3) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศิลป์ นักโบราณคดี พระสงฆ์ นักสะสมพระเครื่องและประชาชนชาวบ้านเพื่อรวบรวมความคิดเห็น ความรู้ ความเชื่อและข้อมูลที่เชื่อมโยงกับบริบทของพระบ้านกร่าง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ วิเคราะห์เปรียบเทียบคุณลักษณะของพระบ้านกร่างในด้านศิลปกรรม คติธรรมและบริบททางสังคม-วัฒนธรรม รวมถึงเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

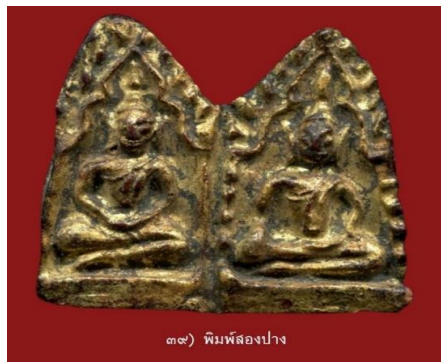
1. ประวัติความเป็นมาและแบบพิมพ์ของการสร้างพุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี

1.1 ประวัติความเป็นมาของพระวัดบ้านกร่าง พระวัดบ้านกร่างเป็นพระเครื่องที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่นักสะสม เนื่องจากมีรูปแบบพิมพ์หลากหลายและสื่อถึงอัตลักษณ์ทางพุทธศิลป์ของท้องถิ่น งานวิจัยพบว่า พระเครื่องเหล่านี้แตกครั้งแรกในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2440-2442 ซึ่งตรงกับยุคที่วัดบ้านกร่างเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในพื้นที่อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

1.2 ลักษณะของพระวัดบ้านกร่าง พระวัดบ้านกร่างถูกค้นพบภายในกรุของวัดบ้านกร่าง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง โดยพระที่ค้นพบมีจำนวนมากและมีพิมพ์ทรง 39 แบบ แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ พระวัดบ้านกร่างเดี่ยว จำนวน 25 พิมพ์ เช่น พิมพ์ขุนแผนห้าเหลี่ยมอกใหญ่ พิมพ์ทรงพลใหญ่ พิมพ์พระประธาน พิมพ์ซุ้มประตู่ ฯลฯ พระวัดบ้านกร่างคู่ จำนวน 14 พิมพ์ เช่น พิมพ์หน้ายักษ์ พิมพ์หน้าเทวดา พิมพ์เศียรโต พิมพ์พระพักตร์ยาว ฯลฯ

๑) พิมพ์ขุนแผนหัวเหลี่ยม (อกใหญ่)

๓๙) พิมพ์สองปาง

ภาพ 1 พระวัดบ้านกร่างเตี้ย
พิมพ์ขุนแผนหัวเหลี่ยม (อกใหญ่)

ภาพ 2 พระวัดบ้านกร่างคู่ พิมพ์สองปาง

1.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างพระวัดบ้านกร่างมีความเป็นไปได้ว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถอาจเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างพระวัดบ้านกร่างเพื่อเป็นพุทธานุชาและอุทิศส่วนกุศลให้แก่ทหารที่ร่วมรบในสงครามยุทธหัตถี งานวิจัยอ้างอิงหลักฐานหลายประการ เช่น ศิลปะขององค์พระที่มีความคล้ายคลึงกับศิลปะอยุธยา ลักษณะดินที่ใช้สร้างพระซึ่งมีส่วนผสมของแร่สีแดงเลือดนก

1.4 คุณลักษณะของพระวัดบ้านกร่าง งานวิจัยได้กำหนดเกณฑ์สำคัญในการศึกษาคุณลักษณะของพระวัดบ้านกร่าง ได้แก่ เนื้อพระ: มีความหยาบเนื่องจากมีเม็ดแร่ผสมอยู่ ความแห้งผาก: พระแท้งจะมีความแห้งสนิทเนื่องจากถูกบรรจุในกรุเป็นเวลานาน ความมันและผิวไฟ: เมื่อทำความสะอาดผิวพระแท้งจะมีความมันแบบธรรมชาติ รอยตอกตัด: เป็นรอยที่เกิดขึ้นจากการตัดแต่งเนื้อพระ เม็ดแร่ดอกมะขาม: เป็นจุดสีแดงเลือดนกที่ปรากฏในเนื้อพระแท้ง คราบกรุและรอยกาบหมาก: พระแท้งมักมีรอยของเชื้อราดำและรอยจากแม่พิมพ์ไม้

1.5 ความสำคัญของพระวัดบ้านกร่างในเชิงพุทธคุณ พระวัดบ้านกร่างเป็นที่ยอมรับว่า เป็นพระเครื่องที่มีพุทธคุณสูงในด้านคงกระพัน แคล้วคลาดและเมตตามหานิยม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความศรัทธาของชุมชนท้องถิ่นต่อพระพุทธศาสนา งานวิจัยชี้ให้เห็นว่า พระเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงวัตถุมงคลเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์และศิลปะของจังหวัดสุพรรณบุรี

2. การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของการสร้างพระบ้านกร่างกับคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

2.1 ความเชื่อมโยงการสร้างพระบ้านกร่างกับคำสอนในพระพุทธศาสนามีดังต่อไปนี้ 1) ความเชื่อมโยงกับหลักธรรมการบูชา พระบ้านกร่างสะท้อนถึงแนวคิดการบูชา (พุทธบูชา) ประเภทามิสบูชา คือ การบูชาด้วยวัตถุ เช่น การสร้างพระเครื่อง การถวายดอกไม้ ธูปเทียน ซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่พุทธศาสนิกชน และปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน เช่น การรักษาศีล การปฏิบัติสมาธิภาวนา ซึ่งเป็นการบูชาที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่า สูงสุด พระบ้านกร่าง จึงเป็นสื่อกลางที่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนตระหนักถึงความสำคัญของปฏิบัติบูชา คอยเตือนใจให้ดำรงตนอยู่ในหลักศีล สมาธิและปัญญา 2) ความเชื่อมโยงกับโลกบาลธรรม คือ หลักธรรมที่ช่วยคุ้มครองโลก ได้แก่ หิริ (ความละอายต่อบาป) ทำให้บุคคลไม่กล้าทำความชั่ว เพราะตระหนักรู้ว่า ผิดศีลธรรม และโอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป) ทำให้บุคคลกลัวผลกระทบของการทำชั่ว พระบ้านกร่างมีบทบาทเป็นเครื่องเตือนใจให้ผู้ที่บูชาระลึกถึงความดีงาม มีหิริโอตตปปะอยู่ในจิตใจ ทำให้ไม่กล้าทำบาปกรรม 3) ความเชื่อมโยงกับหลักบุพการีและกตัญญูกตเวที พระพุทธเจ้าเป็นบุพการีทางธรรมที่ชี้ทางพ้นทุกข์ บิดามารดา ครูบาอาจารย์เป็นบุพการีที่ให้กำเนิดและสั่งสอน การสร้างพระเครื่องเพื่ออุทิศบุญให้แก่บรรพบุรุษ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที เป็นสื่อที่ช่วยเชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ผ่านการสืบทอดศรัทธาและจริยธรรม โดยมีการมอบพระเครื่องเป็นมรดกทางศาสนาแก่ลูกหลาน 4) ความเชื่อมโยงกับหลักบุญกิริยาวัตถุ คือ ทางมาแห่งบุญ 3 ประการ ได้แก่ ทานมัย (การให้ทาน) เช่น การสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นพุทธบูชา ศีลมัย (การรักษาศีล) เช่น การดำรงตนอยู่ในศีลธรรมเมื่อบูชาพระบ้านกร่าง ภาวนามัย (การเจริญภาวนา) เช่น การน้อมจิตภาวนาเมื่อสวดมนต์หรือบูชาพระ พระบ้านกร่าง จึงเป็นเครื่องมือแห่งการสั่งสมบุญที่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนตระหนักถึงคุณค่าของการทำความดีและเป็นแรงบันดาลใจให้เจริญรอยตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

2.2 ความเชื่อมโยงคติธรรมในพระพุทธศาสนา คติธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและสงบสุข ดังต่อไปนี้ 1) วัตถุมงคลกับการนำบุคคลเข้าสู่ธรรม การสร้างวัตถุมงคลเป็นแนวทางที่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนมีที่พึ่งทางใจและเตือนสติให้ดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรม แม้บางมุมมองจะมองว่า วัตถุมงคลทำให้คนยึดติดกับวัตถุ แต่วัตถุเหล่านี้เป็นเพียงเครื่องมือในการดึงจิตใจคนส่วนใหญ่ให้อยู่ในกรอบของศาสนา 2) คติธรรมจากประเพณีการสร้างพระพุทธรูป การสร้างพระพุทธรูปสะท้อนถึงหลักศรัทธา การบูชาและบุญกิริยาวัตถุ นอกจากนี้ อัตลักษณ์ของพระพุทธรูปยังสื่อถึงคติธรรมเครื่องเตือนใจให้พุทธศาสนิกชน

ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น พระเศียรแหลม หมายถึง ปัญญาและความเฉียบแหลมในการแก้ปัญหาชีวิต พระกรณยาน (หุยาน) สื่อถึงการเป็นผู้มีสติ ฟังอย่างมีเหตุผล ไม่เชื่อง่าย พระเนตรมองต่ำ สอนให้รู้จักพิจารณาตนเองก่อนจะตัดสินผู้อื่น พระพักตร์สงบนิ่ง สื่อถึงการมีจิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อปัญหาและอุปสรรค รอยยิ้มของพระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์ของความเข้าใจโลกตามสังขาร 3) หลักธรรมแฝงในพระพุทธรูป การกราบไหว้พระพุทธรูปควรทำด้วยปัญญา หมายถึง การน้อมนำคุณธรรมของพระพุทธเจ้าเข้าสู่ตนเอง ไม่ยึดติดกับพิธีกรรม แต่ใช้การกราบไหว้เป็นโอกาสฝึกจิตและลดอัตตา ศรัทธาที่แท้จริงต้องมาพร้อมกับการปฏิบัติ 4) ความสำคัญของปัญญาและการควบคุมจิตใจ พระพุทธศาสนาเน้นการใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาชีวิต คติธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ “หัวแหลม ปัญญาว่องไว ทุกข์ใจดับได้ทันที” สอนให้ใช้สติปัญญาพิจารณาเหตุและผลเพื่อแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ “หุยาน คือ ความหนักแน่น ไม่แล่นรับเสียงเร็วรี่” สอนให้รับฟังอย่างมีสติ ไม่หวั่นไหวง่ายต่อคำพูดของผู้อื่น “ใครว่าใครด่าทำดี ไม่มีโมโหวุ่นวาม” สอนให้ควบคุมอารมณ์ มีขันติและไม่โต้ตอบด้วยความโกรธ “มองต่ำ คือ ตาสติ ไม่ด่าริในสิ่งทั้งสาม” เตือนให้มีสติและไม่ด่าริในกามพยาบาทและการเบียดเบียน 5) หลักเมตตา กรุณา และความเสมอภาค พระพุทธศาสนาสอนให้พุทธศาสนิกชนมีเมตตา กรุณาต่อสรรพสัตว์โดยไม่เลือกปฏิบัติ คติธรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น “นิ้วมือสั้นยาวเท่ากัน สิ่งนั้น คือ รักแผ่ซ่าน” สอนถึงความเสมอภาคและความรักที่ไร้เงื่อนไข “เมตตา กรุณาตลอดกาล สงสารสรรพสัตว์เสมอ” สะท้อนหลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา และ 6) การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน คติธรรมของพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในวัดหรือในพิธีกรรม แต่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น “นั่งลุกเดินเหินไปไหน ดอกบัวเกิดได้ทุกหน” สอนให้ฝึกสติและปัญญาในทุกอิริยาบถ “กราบองค์พุทธรูปครั้งใด ตั้งใจดำรงคงมั่น” เตือนให้การกราบไหว้เป็นโอกาสในการตั้งมั่นในศรัทธาและคุณธรรม “น้อมเอาคุณธรรมอนันต์ เหล่านั้นมาไว้ในตน” ส่งเสริมให้นำหลักธรรมมาปฏิบัติจริง มิใช่เพียงเรียนรู้

2.3 ความเชื่อมโยงพุทธปฏิมา กับพุทธปรัชญา พุทธปฏิมา (พระพุทธรูป) ไม่ได้มีเพียงวัตถุประสงค์เพื่อการเคารพบูชาหรือเสริมสร้างความศรัทธาผ่านตำนานและเรื่องเล่าตามท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังแฝงด้วยแนวคิดทางพุทธปรัชญา ซึ่งช่วยให้เข้าถึงหลักธรรมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังต่อไปนี้ 1) ความหมายของพุทธปรัชญา เป็นแนวคิดเชิงปฏิบัติที่เน้นการเข้าใจธรรมชาติของชีวิตและนำไปสู่ความพ้นทุกข์ พุทธปรัชญาสะท้อนผ่านพระพุทธรูปในปางต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงวัตถุสำหรับ

การกราบไหว้ แต่เป็นสัญลักษณ์ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และ 2) พุทธปฏิมา กับหลักพุทธปรัชญา พุทธปฏิมาปางต่าง ๆ เป็นเครื่องเตือนใจให้พุทธศาสนิกชนดำเนินชีวิตตามหลักธรรม การบูชาพระพุทธรูปที่แท้จริง คือ การปฏิบัติตามหลักธรรม แนวคิดของพุทธปรัชญามุ่งเน้นที่การฝึกฝนตนเองและเข้าใจความจริงของชีวิต เป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม ดังนั้น การสร้างและเคารพบูชาพระพุทธรูปควรตั้งอยู่บน “ศรัทธาที่มีปัญญากำกับ” มิใช่เพียงความเชื่อในวัตถุมงคล หากแต่เป็นการเข้าใจแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและน้อมนำไปสู่การปฏิบัติจริง

3. การถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่างที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี

3.1 การบันทึกประวัติศาสตร์และข้อมูลทางวิชาการ เป็นรากฐานสำคัญของการถ่ายทอดคุณค่าพระบ้านกร่างให้แก่คนรุ่นหลัง โดยครอบคลุม 4 ประเด็นหลัก คือ 1) การศึกษาต้นกำเนิดพระบ้านกร่าง โดยการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น เอกสารโบราณ พงศาวดาร ตำนานท้องถิ่น สัมภาษณ์ผู้รู้ 2) การพัฒนาการทางพุทธศิลป์ โดยการศึกษาารูปแบบของพระพิมพ์ต่าง ๆ เช่น พิมพ์ใหญ่ พิมพ์ขุนแผน พิมพ์นางพญา และเปรียบเทียบกับศิลปะร่วมยุค เช่น ศิลปะอุทองและอยุธยา 3) การจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัล โดยการสร้างแหล่งข้อมูลออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ แอปพลิเคชันสแกน 3 มิติ (3D Scanning) แพลตฟอร์มออนไลน์ 4) การศึกษาทางโบราณคดี โดยการใช้วิธีวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ เช่น เทคนิคการเรืองรังสีเอกซ์ (X-ray Fluorescence) การตรวจหาอายุด้วยคาร์บอนกัมมันตรังสี (Radiocarbon Dating) เพื่อระบุองค์ประกอบของเนื้อพระ

3.2 การสร้างพื้นที่จัดแสดงที่เหมาะสมในพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่คุณค่าพระบ้านกร่าง ควรออกแบบพื้นที่ให้เป็นระบบน่าสนใจและเข้าถึงง่าย โดยแบ่งเป็น 4 โซนหลัก ได้แก่ 1) โซนประวัติศาสตร์และการค้นพบ เป็นการแสดงแผนที่จุดค้นพบพระบ้านกร่าง พร้อมเอกสารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ 2) โซนพุทธศิลป์และรูปแบบพระพิมพ์ เป็นการจัดแสดงพระพิมพ์ต่าง ๆ และเปรียบเทียบกับพระเครื่องยุคเดียวกัน 3) โซนพระพุทธศาสนาและความเชื่อ เป็นการอธิบายพุทธคุณและหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น ไตรลักษณ์ พรหมวิหาร 4) โซนการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เป็นการให้ผู้เข้าชมทดลองสร้างพระเครื่องจำลอง และจัดเสวนากับผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้ ยังมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การใช้เทคนิคความเป็นจริงเสมือน (Virtual Reality; VR) ให้ผู้เข้าชมสำรวจพระบ้านกร่าง

แบบเสมือนจริง การใช้เทคนิคความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality; AR) สำหรับข้อมูลเพิ่มเติม การใช้แชทบอทปัญญาประดิษฐ์ (AI Chatbot) เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับพระบ้านกร่าง ฯลฯ

3.3 การส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในศูนย์การเรียนรู้ การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Active Learning) ช่วยให้เยาวชน นักเรียน นักวิจัยและประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างลึกซึ้ง โดยใช้แนวทางหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมปฏิบัติจริง (Hands-on Activities) โดยการทดลองปั้นพระเครื่องจำลอง วิเคราะห์เนื้อพระ และเปรียบเทียบพุทธศิลป์ของพระพิมพ์ต่าง ๆ 2) การใช้เทคโนโลยี (Technology-enhanced Learning) โดยการใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR) ซึ่งเป็นการนำเทคโนโลยีมาผสานระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงกับความเสมือนจริงเข้าด้วยกัน และเทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) ซึ่งเป็นการจำลองภาพให้เสมือนจริงแบบ 360 องศาในการศึกษาโบราณวัตถุ เช่น การสำรวจกรุพระบ้านกร่างเสมือนจริง 3) การเรียนรู้ผ่านการสืบค้น (Inquiry-based Learning) โดยการส่งเสริมให้เยาวชนทำโครงงาน เช่น การศึกษาความแตกต่างของพระบ้านกร่างกับพระเครื่องยุคเดียวกัน 4) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based Learning) โดยการจัดเสวนากับนักโบราณคดี พระสงฆ์และนักสะสมพระเครื่อง

อภิปรายผล

1. พระบ้านกร่างเป็นพระพิมพ์ที่มีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ของจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีพัฒนาการทางศิลปกรรมที่รับอิทธิพลมาจากยุคต่าง ๆ โดยเฉพาะสมัยอยุธยา นอกจากนี้ ยังสะท้อนคติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนในยุคนั้น การศึกษานี้เชื่อมโยงกับงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องในหลายแง่มุม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน) และพระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ) (2562) กล่าวว่า การนับถือพระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยานั้นการทำบุญกุศล บำรุงพระสงฆ์ สร้างวัด ปูชนียวัตถุและปูชนียสถาน การบำเพ็ญเพียรทางจิตมุ่งเน้นให้เกิดความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ มีความเชื่อเรื่องเวทย์มนตร์คาถา อาคมและไสยศาสตร์เข้ามาปะปนอยู่มาก พระมหากษัตริย์ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี งานนี้มีความคล้ายคลึงกับการศึกษาพระบ้านกร่างซึ่งมีความสำคัญในบริบทท้องถิ่นของจังหวัดสุพรรณบุรี โดยเฉพาะการศึกษาด้านประวัติศาสตร์และความเชื่อที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังเกี่ยวเนื่องกับการศึกษาของประภาส แก้วเกตุพงษ์ (2564) กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยซึ่งได้รับอิทธิพลจากประเทศอินเดีย ในยุคแรกที่

ประเทศไทยสร้างพระพุทธรูปเริ่มตั้งแต่สมัยอาณาจักรทวารวดี พุทธศิลป์ในยุคนี้สร้างขึ้นมากมายตั้งแต่วัตถุดิบใหญ่จนถึงวัตถุดิบเล็ก วัสดุที่ใช้ในการสร้างองค์พระส่วนมากเป็นดินเผา ศิลา ทอง สำริด ปูน งานหล่ออิฐถือปูนและไม้ เป้าหมายหลักในการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยเพื่อเป็นพุทธานุสสติ ทั้งเป็นการสร้างอุเทสิกเจดีย์เพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงพระพุทธเจ้า และยังสอดคล้องกับพระมหาอศุตม ปณฺณโก (อรรถศาสตร์ศรี) (2547) ที่ศึกษาพุทธศิลป์ในมิติของสุนทรียศาสตร์ในสมัยอยุธยา งานวิจัยนี้ช่วยอธิบายลักษณะศิลปกรรมของพระบ้านกร่างที่มีอิทธิพลจากศิลปะอยุธยาและแนวคิดสุนทรียศาสตร์ที่สะท้อนอยู่ในพุทธศิลป์

2. ความเชื่อมโยงการสร้างพระบ้านกร่างกับคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า พระบ้านกร่างไม่ได้เป็นเพียงวัตถุมงคลที่ผู้คนนิยมบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลหรือป้องกันภัยอันตรายเท่านั้น แต่ยังเป็นสื่อกลางการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญหลายประการ ได้แก่ การบูชา (พุทธบูชา) โลภบาลธรรม (หิริโอตตปิยะ) หลักบุพการีและกตัญญูกตเวที และบุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา) ซึ่งพบว่า มีความสอดคล้องกับงานของภาณุวัฒน์ เนียมบาง (2553) ที่ศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเห็นว่า พุทธศิลป์ไม่ได้เป็นเพียงงานศิลปะ แต่เป็นสื่อที่แผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งตรงกับแนวคิดของการศึกษาพระบ้านกร่างว่า เป็นสัญลักษณ์ของธรรมะและศรัทธา ไม่ใช่เพียงวัตถุมงคลดีลี้ลี้ และยังสอดคล้องกับแนวคิดของพระกฤษณะพงษ์ จิตฺมานโส (มังกร) (2564) ที่กล่าวว่า พุทธศิลป์เป็นเครื่องมือในการชี้้นำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจ พุทธศิลป์เป็นสื่อในการรับรู้ ทำให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรม ก่อให้เกิดจิตเกิดเป็นบุญกุศล งานพุทธศิลป์แบบศรีวิชัยจึงถือเป็นแนวทางหนึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจทางพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือ เป็นสื่อชี้ชวน ชักนำให้สาธารณชนเข้าใจ เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมให้สาธารณชนมีจิตใจ เป็นบุญกุศล ซึ่งคล้ายกับบทบาทของพระบ้านกร่างที่เป็นสื่อกลางในการสืบทอดคำสอนและคตินิยมของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของบัญชายุทธ นาคมุจลินท์ (2556) ที่ศึกษาพัฒนาการของพระพุทธพระลับและความสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา ซึ่งพบว่า พระพุทธรูปในท้องถิ่นมีบทบาทในการเสริมสร้างศรัทธาและเป็นศูนย์กลางของชุมชน เช่นเดียวกับพระบ้านกร่างที่มีความสำคัญในบริบทของจังหวัดสุพรรณบุรี

3. การถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่างที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Active

Learning) เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ศูนย์การเรียนรู้พระบ้านกร่างมีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยอย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการเรียนรู้ที่ใช้เน้นไปที่การปฏิบัติจริง การใช้เทคโนโลยี การสืบค้นข้อมูลและการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับการศึกษาของเกรียงศักดิ์ พงษ์คำ และคณะ (2567) ซึ่งศึกษาว่าส่วละ: การถ่ายทอดและพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์รุ่นเยาว์ จังหวัดแพร่พบว่า ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาโดยวัดร่องพองและโรงเรียนบวรวิชาลัย และสร้างแหล่งเรียนรู้ผลงานสล่าพุทธศิลป์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับสาธารณชนและองค์กรต่าง ๆ โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้งานวิจัยในอบรมและถ่ายทอดให้แก่กลุ่มเป้าหมายและผู้ที่มีความสนใจในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญา และยังสอดคล้องกับพระครูสุตขยาภรณ์ (เขียวสุข) และอัครเจตน์ ชัยภูมิ (2559) ซึ่งศึกษากระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปางพบว่า ฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ นครลำปาง ใช้รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือน การใช้รูปแบบการวาดลายเส้น การใช้รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี การใช้รูปแบบการสร้างงานไม้ พื้นฐานเพื่อบูรณาการการสร้างศิลป์ต่าง ๆ การใช้รูปแบบการแกะลายกระดาด และพลาสติกเพื่อตกแต่งงานไม้และการใช้รูปแบบความถนัดเฉพาะตัวเป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง รูปแบบเหล่านี้จึงเหมาะสำหรับชาวพุทธผู้สนใจงานพุทธศิลป์จะนำไปใช้เป็นแนวทางการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปางต่อไป ซึ่งตรงกับแนวคิดของศูนย์การเรียนรู้พระบ้านกร่างที่จัดให้มีเสวนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ การเรียนรู้จากชุมชนและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้เชี่ยวชาญ

องค์ความรู้จากการวิจัย

พระบ้านกร่างเป็นพระเครื่องสำคัญที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์ ถ่ายทอดคุณค่าอย่างเป็นระบบ โดยแต่ละมิติสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในเชิงรูปธรรม ได้แก่ องค์พระเครื่อง และเชิงนามธรรม ได้แก่ ความเชื่อ ศรัทธา คุณธรรม ดังนี้

1. ด้านประวัติศาสตร์พระบ้านกร่างพบว่า 1) ต้นกำเนิดและยุคสมัย พระบ้านกร่างสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-22 มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สงครามในยุครกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระเครื่องใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของทหารและประชาชนและค้นพบในกรุวัดบ้านกร่าง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาค 2) บริบททางสังคมและการใช้พระเครื่อง พระบ้านกร่างสร้างขึ้นเป็นวัตถุมงคลที่มีพุทธคุณด้านคุ้มครองป้องกันภัยและมีบทบาทสำคัญในชีวิต

ของชาวบ้าน การบูชาพระบ้านกร่างเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อด้านพุทธคุณ โดยเฉพาะด้านเมตตามหานิยม แคล้วคลาดและแสดงถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวพุทธในสุพรรณบุรี ซึ่งใช้พระเครื่องเป็นเครื่องหมายของศรัทธา

2. ด้านพุทธศิลป์พระบ้านกร่างพบว่า 1) ลักษณะศิลปกรรมของพระบ้านกร่าง พระบ้านกร่างได้รับอิทธิพลจากศิลปะอู่ทองและศิลปะอยุธยา โดยสามารถแบ่งเป็น 4 พิมพ์หลัก ได้แก่ (1) พิมพ์ใหญ่ แสดงถึงพระพุทธรูปเจ้าในปางสมาธิ สื่อถึงความสงบและปัญญา (2) พิมพ์ขุนแผน มีขุมเรือนแก้วและลวดลายวิจิตร เชื่อมโยงกับความเชื่อด้านเสน่ห์เมตตามหานิยม (3) พิมพ์นางพญา องค์พระมีรูปทรงสามเหลี่ยม สื่อถึงความมั่นคง แข็งแกร่งและความศรัทธาของสตรี (4) พิมพ์ลีลา แสดงถึงการก้าวเดินของพระพุทธรูปเจ้า เป็นสัญลักษณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) ความโดดเด่นของศิลปกรรมพระบ้านกร่าง มีลักษณะขุมเรือนแก้ว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการตรัสรู้และการแสดงธรรมของพระพุทธรูปเจ้า รายละเอียดขององค์พระมีความอ่อนช้อยและสมส่วน สะท้อนถึงแนวคิดพุทธศิลป์ที่เชื่อมโยงกับพระธรรม ใช้เทคนิคการปั้นและการหล่อพระโบราณ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของช่างฝีมือในยุคนั้น

3. ด้านพระพุทธศาสนาและความเชื่อพบว่า 1) หลักธรรมที่สะท้อนอยู่ในพระบ้านกร่าง พิมพ์ใหญ่ สะท้อนหลักสมาธิและปัญญา (สติปัญญา ไตรสิกขา) พิมพ์ขุนแผน สะท้อนหลักพรหมวิหาร โดยเฉพาะเมตตาและกรุณา พิมพ์นางพญาสะท้อนหลักขันติและศรัทธา ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนา พิมพ์ลีลาสะท้อนหลักสัมมาอาชีวะและสัมมาวายามะซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอริยมรรคมีองค์ 8 2) ความเชื่อเกี่ยวกับพระบ้านกร่างในสังคมไทยเชื่อกันว่า พระบ้านกร่างมีพุทธคุณสูงด้านแคล้วคลาดและคงกระพัน การบูชาพระบ้านกร่างเชื่อมโยงกับบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ได้แก่ ทาน ศีลและภาวนา มีความเกี่ยวข้องกับหิริโอตตปปะ (ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป) ซึ่งเป็นคุณธรรมที่แฝงอยู่ในการสร้างพระเครื่อง

4. ด้านการอนุรักษ์และถ่ายทอดคุณค่าพระบ้านกร่างพบว่า 1) แนวทางการอนุรักษ์พระบ้านกร่าง การจัดเก็บพระเครื่องต้องอยู่ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่ควบคุมความชื้นและแสงสว่างเพื่อลดการเสื่อมสภาพ มีการใช้เทคโนโลยีสแกน 3 มิติ และเทคนิคการเรืองรังสีเอกซ์เพื่อศึกษาส่วนผสมของเนื้อพระและสร้างแบบจำลองดิจิทัล การสร้างฐานข้อมูลพระบ้านกร่างในรูปแบบดิจิทัลอาร์ไคฟ์ (Digital Archive) เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ 2) แนวทางการถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนสามารถศึกษาประวัติและพุทธ

ศิลป์ของพระเครื่อง ใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) และความเป็นจริงเสริม (AR) ในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับพระบ้านกร่างแบบเสมือนจริง จัดทำโครงการนักรักษ์พระเครื่องรุ่นเยาว์เพื่อให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้พุทธศิลป์และโบราณคดี 3) แนวทางการบูรณาการองค์ความรู้เข้ากับการศึกษา โดยนำความรู้เกี่ยวกับพระบ้านกร่างบรรจุในหลักสูตรศิลปะ ประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการปั้นพระเครื่องเพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือทำและเข้าใจขั้นตอนการสร้างพระพิมพ์ จัดเสวนาเชิงวิชาการเกี่ยวกับพุทธศิลป์กับจิตวิญญาณของชาวพุทธเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สังคม

ด้านประวัติศาสตร์ - พระบ้านกร่างสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพื่อเป็นวัตถุมงคลที่มีพุทธคุณด้านคุ้มครองป้องกันภัย - เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของทหารและประชาชน โดยเฉพาะด้านเมตตามหานิยม แคล้วคลาด	ด้านพุทธศิลป์ - ได้รับอิทธิพลจากศิลปะทองและศิลปะอยุธยา - แบ่งเป็นพิมพ์ใหญ่ พิมพ์ขุนแผน พิมพ์นางพญา และพิมพ์ลีลา มีลักษณะ "หุ้มเรือนแก้ว" ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการตรัสรู้และการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า
ด้านพุทธศาสนาและความเชื่อ หลักสมมติและปัญญา (สติปัญญา 4 และไตรสิกขา) หลักพรหมวิหาร 4 หลักขันติและศรัทธา หลักสัมมาอาชีวะและสัมมาวายามะ	ด้านการอนุรักษ์และถ่ายทอดคุณค่า - แนวทางการอนุรักษ์พระบ้านกร่าง - แนวทางการถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง - แนวทางการบูรณาการองค์ความรู้เข้ากับการศึกษา

ภาพ 3 องค์ความรู้พุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

สรุป

การศึกษาประวัติความเป็นมาและแบบพิมพ์ของพระวัดบ้านกร่างช่วยให้เข้าใจอัตลักษณ์ทางพุทธศิลป์และความเชื่อของชุมชนในอดีต การวิเคราะห์ลักษณะทางศิลปะของพระเครื่องเหล่านี้ช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจในกระบวนการสร้างพระในสมัยอยุธยา ตลอดจนเปิดโอกาสให้มีการต่อยอดงานวิจัยในด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและพระพุทธศาสนาในอนาคต

พระบ้านกร่าง ไม่ใช่เพียงวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายตามความเชื่อ แต่ยังเป็นสื่อกลางในการสืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยมีความ

เชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ การบูชา (พุทธบูชา) โลกบาลธรรม (หิริโอตตปปะ) บุพการีและกตัญญูกตเวที บุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา) การศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธรูป วัตถุมงคลและคติธรรมในพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่า การบูชาในพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของพิธีกรรมหรือความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นเครื่องเตือนใจให้พุทธศาสนิกชนใช้หลักธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญา โดยเน้นการฝึกจิต การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาและการมีเมตตา กรุณาต่อผู้อื่น

ทั้งนี้ การถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่างมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษามรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมไทย โดยใช้แนวทางที่เป็นระบบ ได้แก่ การบันทึกข้อมูลทางวิชาการเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ การสร้างพิพิธภัณฑ์และพื้นที่จัดแสดงเพื่อเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบที่น่าสนใจ การส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้พระบ้านกร่างผ่านประสบการณ์ตรง เป็นสื่อกลางในการเรียนรู้พุทธศิลป์ ประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา ซึ่งช่วยให้คนรุ่นหลังตระหนักถึงคุณค่าและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2533). *วิวัฒนาการพุทธสถานไทย*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- เกรียงศักดิ์ ฟองคำ และคณะ. (2567). ยุสสลา: การถ่ายทอดและพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์ปູ່ນເຍາວ ຈັງຫວັດແພ່. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*. 13 (2), 83-97.
- คมชัดลึก. (23 ธันวาคม 2565). *พระกรุเมืองสุพรรณบุรี ยอดนิยม พระขุนแผน กรุวัดบ้านกร่าง ศรีประจันต์*. สืบค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2567, จาก <https://www.komchadluek.net/amulet/539415>
- เทศบาลตำบลศรีประจันต์. (ม.ป.ป.). *วัดบ้านกร่าง*. สืบค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2567, จาก <https://www.sriprachancity.go.th/trv-otp-detail?page=4&id=393>
- บัญชายุทธ นาคมจุลินท์. (2556). *พัฒนาการของพระพุทธรูปพระลักต่อการเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองจังหวัดขอนแก่น*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ประภาส แก้วเกตุพงษ์. (2564). ประเพณีการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย: ประเพณีการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 6 (5), 183-196.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2552). พระพุทธศาสนากับศิลปะในสังคมไทยในปัจจุบัน. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. 10 (2), 24-30.
- พระกฤษณะพงษ์ ฐิตมานโส (มังกร). (2564). พุทธศิลป์ ถิ่นศรีวิชัย: ศิลปะเพื่อพระพุทธศาสนา. *วารสารพุทธนวัตกรรมการบริหารศรัทธา*. 1 (2), 108-120.
- พระครูสุตขยาภรณ์ (เขียวสุข) และอัครเจตน์ ชัยภูมิ. (2559). การศึกษากระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง. *วารสารพุทธอาเซียนศึกษา*. 1 (1), 73-92.
- พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน) และพระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ). (2562). กำเนิดและพัฒนาการพุทธศิลป์วัดอุสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. 21 (1), 45-52.
- พระมหาอุดม ปณฺญาโณ (อรรถศาสตร์ศรี). (2547). การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์: ศึกษากรณีเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภาณุวัฒน์ เนียมบาง. (2553). ศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษาวัดร่องชุ่น ต.ป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย. สารนิพนธ์ปริญญาศาสนศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

Research Article; Received: 2025-05-14; Revised: 2025-09-14; Accepted: 2025-09-17.

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
ของวัดในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
The Development of Eco-cultural Tourism in Temples of
Sri Prachan District, Suphan Buri Province

พระครูสมุห์พงษ์นรินทร์ ฐิตวโร^{*1},
พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑโฒ², พระเจริญพงษ์ ธมมทีโป³
Phrakrusamu Phongnarin Thitavaro¹,
Phramahasupawat Thānavuḍḍho², Phrajaroenphong Dhammadīpo³
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Buddhaphanya Sri Dvaravati Buddhist College
First/Corresponding Author, E-mail: gasgasgass0055@gmail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาศักยภาพและความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของวัด 2. พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัด และ 3. ยกระดับวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แนวทางการสนทนากลุ่มย่อย และแบบปฏิบัติการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 20 คน และการสนทนากลุ่มย่อย จำนวน 15 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) วัดในอำเภอศรีประจันต์มีศักยภาพสูงในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือ วัดพังม่วง วัดบ้านกร่าง วัดเถรพลาย วัดจรรย์ วัดดอนบมผาราม เพราะมีความโดดเด่นทางศาสนา วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นพื้นที่ที่น่าร่อนพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม 2) การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของวัดได้ออกแบบให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ ได้แก่

“เส้นทางเดินป่าธรรมะ” ที่วัดพังม่วงเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมท่ามกลางธรรมชาติ “เดินตามรอยประวัติศาสตรพระบ้านกร่าง” ที่วัดบ้านกร่างเพื่อเรียนรู้พุทธศิลป์และมรดกทางวัฒนธรรม “เข้าวัดบวชใจ” ที่วัดเถรพลาย ซึ่งเน้นการปฏิบัติธรรมและดิจิทัลดีท็อกซ์ “ค่ายเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ที่วัดจรรย์เพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และ “ฝึกสมาธิกับธรรมะ 4 ทิศ” ที่วัดดอนบุบผารามเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิในรูปแบบที่หลากหลาย 3) การยกระดับวัดและชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดย (1) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก (2) การบูรณาการการท่องเที่ยวเข้ากับเศรษฐกิจชุมชน (3) การพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์และการตลาดผ่านการจัดทำเว็บไซต์ แอปพลิเคชันท่องเที่ยวศรีประจันต์ องค์ความรู้จากการวิจัย คือ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมศรีประจันต์ประกอบด้วยส่งเสริมการปฏิบัติธรรม อนุรักษ์วัฒนธรรมและโบราณสถาน พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สนับสนุนบทบาทของชุมชนและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขยายการตลาดการท่องเที่ยว

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวในวัด; นิเวศวิทยาวัฒนธรรม; การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

Abstract

This research article aims to 1) study the potential and capacity of temples to support tourism, 2) develop eco-cultural tourism activities in the temple, and 3) elevate temples and communities into eco-cultural tourism in Sri Prachan District, Suphan Buri Province. The study employ qualitative research methodology by using participatory action research. The tools consist of interview form, focus group discussion guideline, and tourist activity development practice forms. The data are collected from 20 key informants for interview and 15 for focus group discussion and then analyze the data through content analysis.

The findings reveal that 1) temples in Sri Prachan District have high potential as eco-cultural tourism destinations due to their religious, cultural, and natural heritage. Five temples are selected as pilot sites: Wat Phang Muang, Wat Ban Krang, Wat Theren Phlai, Wat Chan, and Wat Don Buppharam. 2) The tourism activities are developed align with the

unique characteristics of each temple, including “Eco-Dharma Walk” at Wat Phang Muang to promote meditation in nature, “Following the Historical Trail of Phra Ban Krang” at Wat Ban Krang to learn about Buddhist arts and local heritages, “Enter the Temple, Purify the Mind” at Wat Theren Phlai for meditation retreats and digital detox, “Local Wisdom Learning Camp” at Wat Chan to preserve traditional craftsmanship, and “Meditation with the Four Directions of Dhamma” at Wat Don Buppharam, which offers diverse meditation practices.

3) Upgrading temples and communities as sustainable tourist attractions by (1) developing infrastructure and facilities, (2) integrating tourism into the community economy, and (3) developing public relations and marketing systems through the development of websites and Sri Prachan tourism Apps. The knowledge from the research is the Sri Prachan cultural ecotourism model, which includes promoting Dharma practice, preserving cultures and ancient sites, developing environmentally friendly tourist attractions, supporting the role of the community, and using digital technology to expand tourism marketing.

Keywords: Temple Tourism; Eco-culture; Eco-cultural Tourism

บทนำ

การท่องเที่ยวถือเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญต่อเศรษฐกิจโลกเพราะสามารถสร้างรายได้ที่มีมูลค่ามหาศาลและเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง จากการศึกษาขององค์การการท่องเที่ยวโลกได้พยากรณ์ว่า ในปี พ.ศ. 2573 จะมีนักท่องเที่ยวทั่วโลกประมาณ 1,800 ล้านคน (World Tourism Organization, 2011) โดยกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ การท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมถือเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มีความนิยมนำอย่างสูง ในปัจจุบันค่านิยมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไปจากการท่องเที่ยวกระแสหลัก เพราะมีความนิยมในการท่องเที่ยวกระแสรองมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกันกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวต้องการเรียนรู้ความดั้งเดิม (Indigenouslyness) ความเป็นต้นตำรับ (Authenticity) ของชุมชนท้องถิ่น ในประเทศ

ไทยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคม จึงทำให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนหันมาสนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น (วารุณี ประไพเมือง, 2565)

สำหรับประเทศไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และธรรมชาติ ซึ่งสร้างความโดดเด่นและดึงดูดนักท่องเที่ยวทั่วโลก หนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของเอกลักษณ์ไทย คือ วัดหรือศาสนสถานในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหัวใจของวัฒนธรรมไทยที่สะท้อนถึงความเชื่อ วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น วัดในประเทศไทยไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ปฏิบัติธรรมและทำบุญเท่านั้น แต่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่สืบทอดมาหลายร้อยปี ในด้านการท่องเที่ยว วัดไทยได้รับการยอมรับว่า เป็นจุดหมายปลายทางยอดนิยม โดยมีวัดที่มีชื่อเสียงระดับโลก เช่น วัดพระแก้วในกรุงเทพมหานคร วัดพระธาตุดอยสุเทพในจังหวัดเชียงใหม่ วัดร่องขุ่นในจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้วัดที่มีชื่อเสียงระดับประเทศแล้วยังมีวัดท้องถิ่นในชนบทที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งในแง่ของสถาปัตยกรรม วิถีชีวิตของชาวบ้านและประเพณีที่ยังคงสืบสานกันมาอย่างเข้มแข็ง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2564) ในด้านการศึกษาวิจัยมีงานจำนวนหนึ่งที่ได้ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในวัด เช่น การศึกษาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย พบว่า ลักษณะวัฒนธรรมนิเวศวิทยาและการท่องเที่ยว วัดร่องเสือเต้นมีการพัฒนาโครงสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เป็นศูนย์รวมทางศาสนาและพิธีกรรมที่สำคัญ มีความโดดเด่นด้านสถาปัตยกรรมและความรู้ทางประวัติศาสตร์ (พระครูธรรมธรกฤษณ ชนมโม (กันตีมูล), 2566) และการศึกษาเที่ยววัด: แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรมริมฝั่งแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคายพบว่า วัดในจังหวัดหนองคายมีความเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ฝั่งโขง ซึ่งปรากฏหลักฐานจากเอกสารโบราณสถานโบราณวัตถุ โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งราชอาณาจักรล้านช้าง ต่อมามีความผูกพันกับทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของราชอาณาจักรสยามปัจจุบัน วัดเหล่านี้มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ พุทธปฏิมาและภูมิทัศน์ของวัด (เยาวลักษณ์ เหล่าฤทธิ์ และคณะ, 2558)

อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญหลายแห่ง ส่วนมากเป็นวัดสำคัญ ได้แก่ 1) วัดหนองเพียร โดยมีหลวงพ่อดำ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคูเมืองของศรีประจันต์ พร้อมทั้งสักการะพระธาตุเจดีย์ศรีสุวรรณประชารังสรรค์ 2) วัดบ้านกร่าง โดยมีหลวงพ่อแก้ว พระพุทธรูปในวิหารเก่าแก่สมัยอยุธยา พระเจดีย์กลางน้ำและพระพุทธบาทเก่าแก่ พร้อมทั้งชมต้นกำเนิดกรูพระขุนแผน 3) บ้านกร่าง

อันโด่งดังและให้อาหาร-ขนมปลาที่วังมัจฉาริมน้ำท่าจีนหน้าวัด 4) วัดเกาะ โดยมีรูปหล่อ หลวงพ่อปุย พระเกจิสังฆมขังเวทย์แห่งเมืองสุพรรณในอดีตและพระพุทธรูปบาท โบราณ พร้อมทั้งพระบรมสารีริกธาตุ 9 ประเทศ 9 แผ่นดิน ซึ่งอัญเชิญมาประดิษฐาน ในอุโบสถที่มีจิตรกรรมฝาผนังอันงดงาม 5) วัดยาง โดยมีรูปหล่อหลวงพ่อนอบ พร้อมทั้งบูรพาจารย์วัดยาง พระเกจิสังฆมขังในอดีต 6) วัดไก่อี๊ โดยมีหลวงพ่เพชร หลวงพ่อเฒ่า พระศักดิ์สิทธิ์คู่วัด 7) วัดดอนบุบผาราม โดยมีรอยพระพุทธรูปจำลอง รูปหล่อหลวงปู่ฮั่น และสรีระสังขารหลวงพ่อดม พระเกจิผู้มีสังขารไม่เฒ่าเปื่อยนานกว่า 20 ปี 8) วัดพัคฆาราม โดยมีหลวงพ่อดม พระวิปัสสนาจารย์ชื่อดังของเมือง สุพรรณบุรีในปัจจุบัน 9) วัดโพธิ์ศรีเจริญ โดยมีหลวงปู่แก้ว นมมหาสำเร็จ พระเกจิวัย 90 ปี ผู้ขึ้นชื่อลือชาด้านเมตตามหานิยมเป็นเลิศ เจ้าของต้นตำรับวัดมุงคล เครื่องราง ปลาเก็ด อันเป็นเอกลักษณ์หนึ่งเดียวในโลก แต่ละวัดเป็นแหล่งวัฒนธรรมทาง ประวัติศาสตร์ (เทศบาลตำบลศรีประจันต์, ม.ป.ป.; บ้านจอมยุทธ, ม.ป.ป.)

จากศักยภาพของวัดในอำเภอศรีประจันต์ จะเห็นว่า เป็นแหล่งวัฒนธรรมทาง ประวัติศาสตร์ มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุและพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียง ของประเทศไทย บทความวิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาศักยภาพของการท่องเที่ยวของ วัด โดยการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดใน อำเภอศรีประจันต์ อันจะนำไปสู่การยกระดับวัดและชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง นิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพและความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของวัดใน อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในอำเภอ ศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
3. เพื่อยกระดับวัดและชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมใน อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research; PAR) เพื่อพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

2. เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แนวทางการสนทนากลุ่มย่อย แบบประเมินความรู้ผู้เรียนก่อนได้รับการฝึกอบรม (Pre-test) แบบประเมินความรู้ผู้เรียนหลังได้รับการฝึกอบรม (Post-test) แบบบันทึกการสังเกตเพื่อการจดบันทึกเหตุการณ์ที่ผู้วิจัยพบในระหว่างการทำกิจกรรมของสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม แบบสรุปผลการดำเนินกิจกรรม และแบบประเมินความพึงพอใจในการทำกิจกรรมของสมาชิกผู้เข้าร่วมกิจกรรม

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้ 1) ผู้ร่วมปฏิบัติการ โดยคัดเลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มตัวแทนต่อไปนี้ (1) ชุมชน ได้แก่ ผู้นำ ปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มสตรี และกลุ่มเยาวชน (2) หน่วยงานท้องถิ่น ได้แก่ วัด โรงเรียน สาธารณสุข ผู้ประกอบการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ที่พัก เรือท่องเที่ยว เกษตรท่องเที่ยว และ (3) ภาคสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการมหาวิทยาลัย รวมจำนวน 20 คน เพื่อร่วมออกแบบกิจกรรม โดยมีกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้ (1) มีประสบการณ์มีความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรนิเวศ-วัฒนธรรมการท่องเที่ยว (2) สามารถเข้ามามีส่วนร่วมตลอดโครงการ (3) มีความตั้งใจเรียนรู้ การทดลอง การสื่อสาร (4) มีบทบาทในสังคมและได้รับการยอมรับจากชุมชน (5) มีจริยธรรมและความไว้วางใจได้ ไม่ขัดผลประโยชน์สาธารณะเด่นชัด (6) เป็นตัวแทนที่หลากหลายทางเพศ วัย อาชีพ กลุ่มชาติพันธุ์/ศาสนา (7) มีทักษะสื่อสาร/ประสานเครือข่าย (8) มีความพร้อมด้านสุขภาพเหมาะสมต่อกิจกรรมภาคสนาม 2) ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก ได้คัดเลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มผู้เข้าร่วมปฏิบัติการเพื่อถอดบทเรียนและประเมินการทำกิจกรรม จำนวน 15 คน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยมีขั้นตอนและผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 20 คน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์สถานการณ์เบื้องต้น (Pre-research) ศึกษาภูมิหลังของวัดและชุมชน เก็บข้อมูลเบื้องต้น เช่น ประวัติวัด จุดเด่น จุดด้อย ศักยภาพ โดยใช้วิธีสังเกต การลงพื้นที่ การสำรวจและการศึกษาเอกสาร

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนร่วมกัน (Planning) จัดเวทีประชุมหารือกับพระสงฆ์ ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องใช้การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อระดมความคิดเห็น ออกแบบกิจกรรมร่วมกันตามวัดแต่ละแห่ง (กิจกรรม 1 วัด=1 กิจกรรม)

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมทดลอง (Action) นำกิจกรรมที่ออกแบบมาทดลองปฏิบัติจริงในแต่ละวัด จัดกิจกรรมตามลักษณะของแต่ละวัด เช่น การปฏิบัติธรรม การทำขนมไทย การประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับพระเครื่อง โดยมีการบันทึกภาพ ถ่ายวิดีโอและเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนผลและประเมิน (Observation & Reflection) สัมภาษณ์และเก็บแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้าร่วม ใช้เวทีสะท้อนผล เช่น การฟังเสียงพระสงฆ์ ชาวบ้าน นักท่องเที่ยว ประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความยั่งยืนของกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 5 การพัฒนาอย่างยั่งยืนและสังเคราะห์ผล (Re-design and Scaling) ปรับปรุงกิจกรรมตามข้อเสนอแนะ สังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่สามารถใช้ได้กับวัดอื่น ๆ จากนั้น เสนอแนวทางการพัฒนาในระยะยาวให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบทและนำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. ศักยภาพและความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของวัดพบว่า วัดในอำเภอศรีประจันต์มีศักยภาพสูงในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยมีจุดแข็งด้านศาสนา วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1.1 บริบทของพื้นที่และศักยภาพของวัดมีความโดดเด่นในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เนื่องจากมีวัดเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางศาสนาและประวัติศาสตร์ รวมถึงความพร้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ วัดที่ศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ วัดพังม่วง วัดบ้านกร่าง วัดเถรพลาย วัดจรรย์ และวัดดอนบุบผาราม แต่ละวัดมีศักยภาพและจุดเด่นที่ต่างกัน สามารถเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมได้ ดังนี้

1) วัดพังม่วง มีสถาปัตยกรรมโดดเด่นและมีศักยภาพในการพัฒนา กิจกรรมเชิงอนุรักษ์ มีความสงบและบรรยากาศร่มรื่น อุโบสถของวัดได้รับการบูรณะใหม่ แต่ยังคงสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมไว้ วัดแห่งนี้มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งปฏิบัติธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการความเงียบสงบ

2) วัดบ้านกร่าง สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ภายในอุโบสถประดิษฐาน พระประธานองค์ใหญ่ ศิลปะอุททอง ใบเสมารอบอุโบสถมีที่มาจากการนำพระวัดกร่าง พิมพ์ทรงพลใหญ่มาจำลองให้มีขนาดเท่าใบเสมา ส่วนวิหารภายในมีหลวงพ่อแก้วและพระประธาน ถัดมาเป็นมณฑป ด้านในมีรอยพระพุทธรูปจำลอง สร้างเมื่อ พ.ศ. 2476 ด้านหลังวิหารมีเจดีย์ที่ได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่ สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระเครื่องตระกูลวัดบ้านกร่าง (พระขุนแผน) ภายในเจดีย์ เคยพบพระพุทธรูปเนื้อสัมฤทธิ์ รวมถึง

พระเครื่องที่มีลักษณะเป็นแก้วสีเขียว นอกจากนั้น ยังมีพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงหลังน้ำทักษิณทกประกาศอิสรภาพ แกะสลักจากไม้ตะเคียนขนาดใหญ่

ภาพ 1 วัดพังม่วง

ภาพ 2 วัดบ้านกร่าง

3) วัดเถรพลาย เป็นวัดเก่าแก่สมัยกรุงศรีอยุธยา จากหลักฐานทางโบราณคดีมีเจดีย์ยุคโบราณก่อด้วยอิฐ ยอดเจดีย์เป็นเนื้อสำริดเก่าแก่ มีลักษณะดอกบัวหงาย 7 ชั้น สันนิษฐานตั้งชื่อวัดตามประวัติที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกระทำยุทธหัตถีที่ดอนเจดีย์แล้วขุนศึกผู้ใหญ่แวงพักรบเพื่อให้ทหารและช้างพลายได้พักก่อนที่จะเดินทางไปบ้านหนองสาหร่าย จึงตั้งชื่อวัดว่า วัดเถรพลาย ซึ่งมีความหมายว่า ช้างของขุนศึกผู้ใหญ่ นอกจากนั้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้สร้างพระขุนแผนขึ้นเพื่อมอบเป็นขวัญและกำลังใจแก่ทหาร และส่วนหนึ่งนำบรรจุกรุไว้ที่เจดีย์วัดเถรพลาย

4) วัดจรรย์ วิหารสร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน สันนิษฐานจากรูปแบบสถาปัตยกรรม มีส่วนฐานคล้ายรูปทรงท้องสำเภา ลักษณะอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในวิหารมีภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เขียนด้วยสีฝุ่นผสมการรองพื้น ฝีมือช่างพื้นบ้านที่ได้รับอิทธิพลจากช่างหลวง เป็นภาพอดีตพุทธเจ้าและพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติถึงปรินิพพาน สอดแทรกวิถีชีวิตของชาวไทย จีน ลาว และชาวตะวันตก นอกจากนี้ ยังมีหลวงพ่อเพชร พระพุทธรูปปางห้ามญาติ ขนาดสูง 1.85 เมตร เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ประจำวัด หลวงพ่อดำและพระพุทธรูปภายในวิหารปางมารวิชัย เนื้อปูนปั้น ศิลปะช่างพื้นบ้าน สันนิษฐานว่า สร้างพร้อมกับวิหาร พระประธานประจำอุโบสถสันนิษฐานว่า สร้างพร้อมอุโบสถราวปี พ.ศ. 2455-2460 และจัดงานผูกพัทธสีมาเมื่อปี พ.ศ. 2460

5) วัดดอนบุปผาราม เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมงคลนิมิต พระพุทธรูปโบราณ ปางมารวิชัย เดิมประดิษฐานที่วัดราชบูรณราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร เมื่อประสบภัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางราชการมีประกาศให้ยุบเลิก

วัด พระครูศรีคณานุรักษ์ (สม คงสุวรรณโณ) กับชาวบ้านจึงเดินทางไปอัญเชิญมาประดิษฐานเป็นพระประธานอุโบสถวัดดอนบพผาราม นอกจากนี้ ยังมีพระปรางค์ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ มีขนาดสูง 12 วา 2 ศอก 9 นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลางฐานกว้าง 6 วา หลวงพ่อดอกไม้ซึ่งเป็นพระประธานประจำอุโบสถหลังเก่า ในครั้งยังชื่อว่า วัดโคกดอกไม้ จึงเรียกพระประธานในอุโบสถว่า หลวงพ่อดอกไม้ รวมไปถึงรอยพระพุทธรูปจำลอง สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2458 เป็นรอยพระพุทธรูปสี่รอย มีมณฑล 108 ปัจจุบันประดิษฐานไว้ในมณฑป

1.2 ศักยภาพของวัดในการรองรับการท่องเที่ยว 5 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย

1) ด้านศาสนาและจิตปัญญา ได้แก่ วัดพึงมั่งมีพื้นที่ธรรมชาติที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม และฝึกสมาธิ วัดเถรพลายมีบรรยากาศสงบ เหมาะสำหรับการจัดค่ายปฏิบัติธรรม และวัดดอนบพผารามมีศูนย์สมาธิ 4 ทิศ ซึ่งเป็นจุดเด่นสำหรับการฝึกจิต 2) ด้านมรดกทางวัฒนธรรมและโบราณสถาน ได้แก่ วัดบ้านกร่างเป็นศูนย์กลางของพระเครื่องขุนแผนบ้านกร่าง ซึ่งมีชื่อเสียงระดับประเทศ วัดเถรพลายมีพระพุทธรูปโบราณและสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่สามารถพัฒนาเป็นจุดเรียนรู้ 3) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ วัดจรรย์เป็นแหล่งรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น งานจักสาน ผ้าทอ เครื่องปั้นดินเผา มีปราชญ์ชุมชนที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติ 4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ วัดพึงมั่งมีตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติและป่าไม้ที่สามารถใช้เป็นพื้นที่ศึกษาเชิงนิเวศ วัดหลายแห่งมีพื้นที่สีเขียวที่สามารถปรับปรุงเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติและสมาธิภาวนา และ 5) ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกพบว่า จุดแข็ง คือ วัดส่วนใหญ่มีพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่งมีลานจอดรถและห้องน้ำ แต่บางแห่งยังต้องปรับปรุงให้ได้มาตรฐาน และมีจุดที่ต้องปรับปรุง ได้แก่ ขาดป้ายแนะนำเส้นทางและข้อมูลการท่องเที่ยวในบางวัด จึงต้องพัฒนาเส้นทางเข้าวัดให้สะดวกขึ้น ควรเพิ่มศูนย์บริการนักท่องเที่ยวในบางพื้นที่

2. การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี มีขั้นตอนดังนี้

2.1 การวิเคราะห์ศักยภาพของวัดและชุมชนในอำเภอศรีประจันต์ โดยให้พระสงฆ์และผู้นำชุมชนแนะนำอัตลักษณ์และศักยภาพของวัดเกี่ยวกับข้อดีและข้อจำกัดของวัดที่สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น โครงสร้างพื้นฐาน พื้นที่ธรรมชาติ ความพร้อมของพระสงฆ์ ฯลฯ ซึ่งพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องเชื่อมโยงหลักธรรมะ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน โดยคำนึงถึงอัตลักษณ์ของแต่ละวัดและความสนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยว

2.2 การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม กิจกรรมหลักที่เหมาะสมกับวัดที่มีศักยภาพ จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ วัดพังม่วง วัดบ้านกร่าง วัดเถรพลาย วัดจรรย์และวัดดอนบพผาราม ซึ่งสามารถเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวในวัดอำเภอศรีประจันต์ ดังนี้

1) วัดพังม่วง กิจกรรมเส้นทางเดินป่าธรรมะ (Eco-Dharma Walk) เพื่อพัฒนาพื้นที่ป่าในวัดให้เป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติควบคู่กับการฝึกสมาธิ นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ พืชสมุนไพร พันธุ์ไม้และฝึกเดินจงกรมกลางธรรมชาติ มีจุดพักสำหรับนั่งสมาธิและเจริญสติในแต่ละช่วงของเส้นทาง

2) วัดบ้านกร่าง กิจกรรมเดินตามรอยประวัติศาตร์พระบ้านกร่าง เพื่อพัฒนากิจกรรมศึกษาประวัติศาตร์พระขุนแผนบ้านกร่าง จัดแสดงพระเครื่องและเปิดให้ทดลอง ปั่นพระเครื่องจำลอง จัดทำเส้นทางเดินชมโบราณสถานรอบวัด พร้อมป้ายแนะนำข้อมูล

3) วัดเถรพลาย กิจกรรมเข้าวัดบวชใจเพื่อพัฒนากิจกรรมบวชใจแบบเนกขัมมะ โดยให้ผู้เข้าร่วมได้ปฏิบัติธรรมและดิจิทัลดีท็อกซ์ (Digital Detox) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สนใจได้เข้าร่วมหลักสูตรปฏิบัติธรรมระยะสั้นเพื่อเรียนรู้การเจริญสติ ส่งเสริมการฝึกสมาธิในรูปแบบต่าง ๆ เช่น อานาปานสติ เมตตาภาวนา การเดินจงกรม

4) วัดจรรย์ กิจกรรมค่ายเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพัฒนากิจกรรมเรียนรู้และฝึกหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การจักสาน ฝ้ายทอ เครื่องปั้นดินเผา โดยเปิดหลักสูตรเชิงปฏิบัติการ (Course Workshop) ที่ให้ผู้เข้าร่วมได้ลงมือทำจริงและสามารถนำกลับไปเป็นของที่ระลึก มีปราชญ์ชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ สร้างความเชื่อมโยงระหว่างศาสนา วัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชน

5) วัดดอนบพผาราม กิจกรรมฝึกสมาธิกับธรรมะ 4 ทิศ เพื่อพัฒนาพื้นที่ศูนย์สมาธิ 4 ทิศ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของวัด โดยนักท่องเที่ยวสามารถฝึกสมาธิแบบ อานาปานสติ เมตตาภาวนา เดินจงกรมและสมาธิเญ็บ ซึ่งเป็นแนวทางการปฏิบัติธรรมที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2.3 ประเมินผลการพัฒนากิจกรรมพบว่า จุดเด่นของการพัฒนากิจกรรมบูรณาการธรรมะ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทุกกิจกรรมช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทั้งทางจิตใจ ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ ปราชญ์ชุมชนและชาวบ้านเข้ามามีบทบาทในกิจกรรม พัฒนากิจกรรมที่สามารถเป็นรายได้เสริมให้กับวัดและชุมชน เช่น การสอนทำ

พระเครื่อง งานจักสาน สินค้าโอท็อป (OTOP) เน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและความยั่งยืน ใช้วัสดุจากธรรมชาติ ลดการใช้พลาสติกและส่งเสริมพลังงานสะอาดในวัด

จากการศึกษาสรุปได้ว่า วัดในอำเภอศรีประจันต์มีศักยภาพสูงในการพัฒนา กิจกรรมที่เชื่อมโยงศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กิจกรรมในวัด ทั้ง 5 รูปแบบที่ได้รับการพัฒนาช่วยสร้างมูลค่าให้กับวัดและชุมชน และสามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติธรรม ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การ ดำเนินการในอนาคตควรมุ่งเน้นการขยายกิจกรรมให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่กว้าง ขึ้น พร้อมพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

3. การยกระดับวัดและชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมใน อำเภอศรีประจันต์พบว่า การพัฒนาวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต้อง อาศัยการบูรณาการ 3 มิติหลัก ได้แก่

3.1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกในวัดและ ชุมชนเพื่อให้วัดสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้ดำเนินการ พัฒนาในด้านต่อไปนี้

1) เส้นทาง การเข้าถึงวัดและการเดินทางระหว่างวัด ได้แก่ การ ปรับปรุงถนนและป้ายบอกทาง เชื่อมโยงระหว่าง 5 วัดให้สะดวกต่อการเดินทาง การ พัฒนาระบบขนส่งชุมชน (รถราง/จักรยาน) ให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

2) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในวัด ได้แก่ การเพิ่มจุดบริการ นักท่องเที่ยว เช่น ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวในวัด การปรับปรุงห้องน้ำและลานจอดรถให้ เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว การจัดทำป้ายข้อมูลวัด ประวัติศาสตร์และกิจกรรม

3) การพัฒนาพื้นที่สีเขียวและสิ่งแวดล้อมในวัด ได้แก่ การฟื้นฟูพื้นที่ สีเขียวให้เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติและฝึกสมาธิ การพัฒนาเส้นทางเดินป่าธรรมะและ ลานฝึกสมาธิในพื้นที่เงียบสงบ โดยนำแนวคิด Zero Waste Temple เพื่อลดขยะ พลาสติกและส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาด

3.2 การพัฒนากิจกรรมและประสบการณ์ท่องเที่ยวให้ยั่งยืน กิจกรรมที่ พัฒนาขึ้นต้องเสริมสร้างความเข้าใจในศาสนา วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยมี 5 กิจกรรมที่เชื่อมโยง 5 วัดเข้าด้วยกัน คือ (1) วัดพังม่วง เส้นทางเดินป่าธรรมะ (2) วัดบ้านกร่าง เดินตามรอยประวัติศาสตร์พระบ้านกร่าง (3) วัดเถรพลาย เข้าวัดบวช ใจ ปฏิบัติธรรมดิจิทัลดีท็อกซ์ (4) วัดจรรย์ ค่ายเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (จักสาน ผ้าทอ เครื่องปั้นดินเผา) (5) วัดดอนบพผาราม ฝึกสมาธิกับธรรมะ 4 ทิศ นอกจากนี้ ได้พัฒนา แนวทางการท่องเที่ยวที่หลากหลายเพื่อตอบสนองกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น

แพ็กเกจท่องเที่ยว 1 วัน, 2 วัน 1 คืน, 3 วัน 2 คืน กิจกรรมรีทรีต (Retreat) และ หลักสูตรปฏิบัติธรรม สำหรับผู้ที่ต้องการเข้าถึงธรรมะอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมเชื่อมโยงชุมชน เช่น ตลาดสินค้าพื้นเมือง การแสดงศิลปวัฒนธรรม

ภาพ 3 วัดบ้านกร่าง: ศูนย์พระเครื่อง และเส้นทางชมโบราณสถาน

ภาพ 4 วัดจรรย์: ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และลานหัตถกรรม

3.3 การส่งเสริมการตลาดและประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้ จัดทำเว็บไซต์กลางของเส้นทางการท่องเที่ยวที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัด กิจกรรมและแพ็คเกจการท่องเที่ยว เปิดให้จองกิจกรรมและติดต่อสอบถามได้สะดวก ใช้สื่อโซเชียลมีเดียในการประชาสัมพันธ์ (เฟซบุ๊ก ยูทูบ อินสตาแกรม ตี๊กต็อก) สร้างวิดีโอเรื่องเล่าเส้นทางธรรมะศรีประจันต์ จัดทำไลฟ์สด รีวิวประสบการณ์จริงของนักท่องเที่ยว เชิญอินฟลูเอนเซอร์ (Influencer) และบล็อกเกอร์ (Blogger) สายบุญมาทำคอนเทนต์รีวิว ดึงดูดกลุ่มเป้าหมายที่สนใจธรรมะและวัฒนธรรม จัดทำแคมเปญการตลาด เช่น “เที่ยววัดได้ปัญญา” เพื่อส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวบันทึกประสบการณ์ผ่านบล็อกและโซเชียลมีเดีย

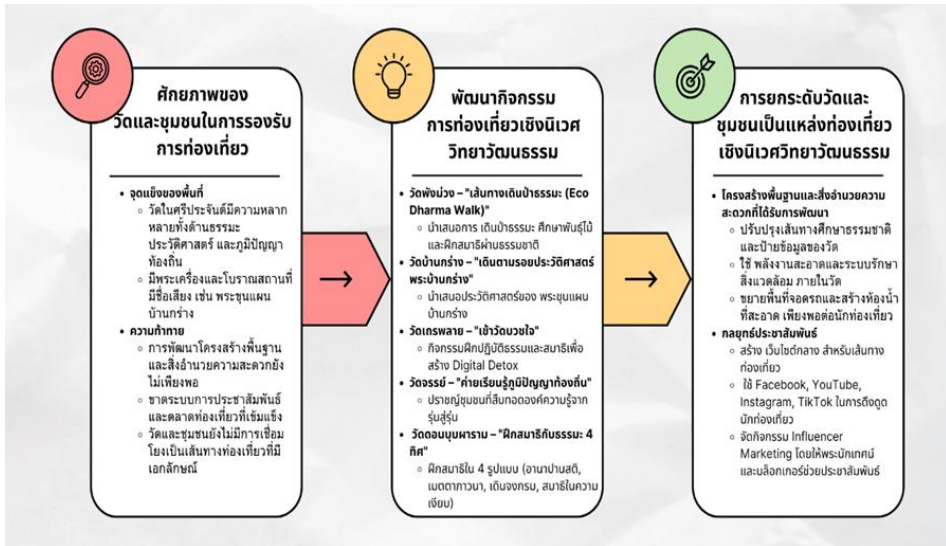
ภาพ 5 ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโทรทัศน์

3.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น สร้างงานและรายได้ให้ชุมชนเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเป็น มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ส่งเสริมสินค้าโอท็อป เช่น เครื่องจักสาน ผ้าทอ สมุนไพรพื้นบ้านจัดตั้งตลาดชุมชนรอบวัด เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตและสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น เสริมสร้างบทบาทของวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้โดยใช้วัดเป็นพื้นที่จัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านศิลปะ วัฒนธรรมและจิตปัญญา ส่งเสริมการเรียนรู้แบบอำนาจละมุนตามแนวพุทธ (Buddhist Soft Power) เช่น การสอนสมาธิ การทำบุญอย่างเข้าใจ

กล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในวัดของอำเภอศรีประจันต์ มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่สนใจด้านธรรมะ ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ผลจากการศึกษาพบว่า 1. ศักยภาพของวัดและชุมชนในการรองรับการท่องเที่ยว จุดแข็งของพื้นที่วัดที่มีความหลากหลายทั้งด้านธรรมะ ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีพระเครื่องและโบราณสถานที่มีชื่อเสียง เช่น พระขุนแผนบ้านกร่าง มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังคงสืบทอด เช่น จักสาน ผ้าทอ เครื่องปั้นดินเผา มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สามารถพัฒนาเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติและจิตปัญญา 2. การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมได้ออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทของวัดและชุมชน ได้แก่ (1) วัดพังม่วง-เส้นทางเดินป่าธรรมะ โดยนำเสนอการเดินป่าธรรมะ ศึกษาพันธุ์ไม้และฝึกสมาธิผ่านธรรมชาติ เชื่อมโยงแนวคิดอิทธิบาทและอานาปานสติ (2) วัดบ้านกร่าง-เดินตามรอยประวัติศาตร์พระบ้านกร่าง โดยนำเสนอประวัติศาตร์ของพระขุนแผนบ้านกร่าง เปิดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการการทำพระเครื่องจำลอง (3) วัดเถรพลาย-เข้าวัดบวชใจ ด้วยกิจกรรมฝึกปฏิบัติธรรมและสมาธิเพื่อสร้างจิตวิสัยที่ออกสู่ให้ผู้เข้าร่วมบวชเนกขัมมะและฝึกจิตปัญญา (5) วัดจรรย์-ค่ายเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนักท่องเที่ยวสามารถทดลองทำหัตถกรรม งานจักสานและเครื่องปั้นดินเผา เรียนรู้จากปราชญ์ชุมชนที่สืบทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น (6) วัดดอนบุบผาราม-ฝึกสมาธิกับธรรมะ 4 ทิศ ด้วยการฝึกสมาธิ 4 รูปแบบ (อานาปานสติ เมตตาภาวนา เดินจงกรมสมาธิในความเงียบ) มีศูนย์ปฏิบัติธรรมที่รองรับการรื้อที่ 3 วัน

3. การยกระดับวัดและชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้รับการพัฒนา ปรับปรุงเส้นทางศึกษาธรรมชาติและป้ายข้อมูลของวัด พัฒนาลานหัตถกรรม ตลาดชุมชนและจุดบริการนักท่องเที่ยว ใช้พลังงานสะอาดและระบบรักษาสิ่งแวดล้อมภายในวัด ขยายพื้นที่จอดรถและสร้างห้องน้ำที่สะอาดให้เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว กลยุทธ์ประชาสัมพันธ์ได้สร้าง

เว็บไซต์กลางสำหรับเส้นทางท่องเที่ยว โดยใช้เฟซบุ๊ก ยูทูบ อินสตาแกรมและดีกิต็อก ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเพื่อจัดกิจกรรมอินฟลูเอนเซอร์มาร์เก็ตติ้ง (Influencer Marketing) โดยให้พระนักเทศน์และบล็อกเกอร์ช่วยประชาสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ส่งเสริมสินค้าโอท็อปและ กิจกรรมเวิร์คช็อปให้เกิดรายได้สู่ชุมชน

ภาพ 6 การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในวัดของอำเภอศรีประจันต์

อภิปรายผล

1. ศักยภาพและความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของวัดพบว่า วัดในอำเภอศรีประจันต์มีศักยภาพสูงในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) ศาสนาและจิตปัญญา 2) ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อความยั่งยืน 4) การบูรณาการกับชุมชน และ 5) กลยุทธ์ประชาสัมพันธ์และการตลาด ทั้งนี้ ได้ออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของแต่ละวัด พร้อมแนวทางยกระดับวัดและชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับพระเทพวชิรบัณฑิต (สมจินต์ สมมาบุญโญ) (2564) ที่ศึกษาสำรวจสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ต้องมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาและการดำรงชีวิตจะเป็นไปอย่างยั่งยืนก็ต่อเมื่อมนุษย์ตระหนักถึงบทบาทของตนเองที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ และ

สอดคล้องกับงานของพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2557) ที่ศึกษาพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมระบุว่า พระพุทธศาสนาและธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด พระพุทธเจ้าและพระสาวกดำรงชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ และมองว่าสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อบุคคล 4 ของมนุษย์ หากมนุษย์ทำลายป่าไม้ก็เท่ากับทำลายตนเอง ข้อมูลจากการวิจัยนี้ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของวัดให้เอื้อต่อการเรียนรู้และปฏิบัติธรรม เช่น การเพิ่มพื้นที่สีเขียว การพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ การใช้พลังงานสะอาด นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานของพระครูธรรมธรรณคุณนถ เขมธมฺโม (กันตีมูล) (2566) ที่ศึกษาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงรายพบว่า ลักษณะวัฒนธรรมนิเวศวิทยาและการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นมีการพัฒนาโครงสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เป็นศูนย์รวมทางศาสนาและพิธีกรรมที่สำคัญ มีความโดดเด่นด้านสถาปัตยกรรมและความรู้ทางประวัติศาสตร์ ถือเป็นศักยภาพที่เป็นอัตลักษณ์ของวัดร่องเสือเต้นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว

2. การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดพบว่า การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวได้เชื่อมโยงหลักธรรมะ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน ได้มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทของวัดและชุมชนโดยคำนึงถึงอัตลักษณ์ของทั้ง 5 วัดและความสนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเดียวกัน ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานของนภาพร หงษ์ทอง และคณะ (2568) ที่ศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัดโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นทุกขั้นตอน อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้มีข้อแตกต่างกับงานของอรอนพ เรืองกัลปวงศ์ และสรสวรรค์ เรืองกัลปวงศ์ (2559) ที่ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำในจังหวัดนนทบุรี งานดังกล่าวเน้นการพัฒนาลาดน้ำเชิงพาณิชย์ ขณะที่งานวิจัยนี้เป็นเชิงวัฒนธรรมทางศาสนาจึงมีความแตกต่างกันในด้านเป้าหมายหรือผลลัพธ์ของการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังมีข้อแตกต่างกับงานของกัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ และนภารัตน์ กิตติรัตนมงคล (2565) ที่ศึกษากลยุทธ์การพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนายุคทวารวดีในเขตจังหวัดนครปฐม ประกอบด้วยกลยุทธ์การพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ซึ่งเป็นงานที่เน้นนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว

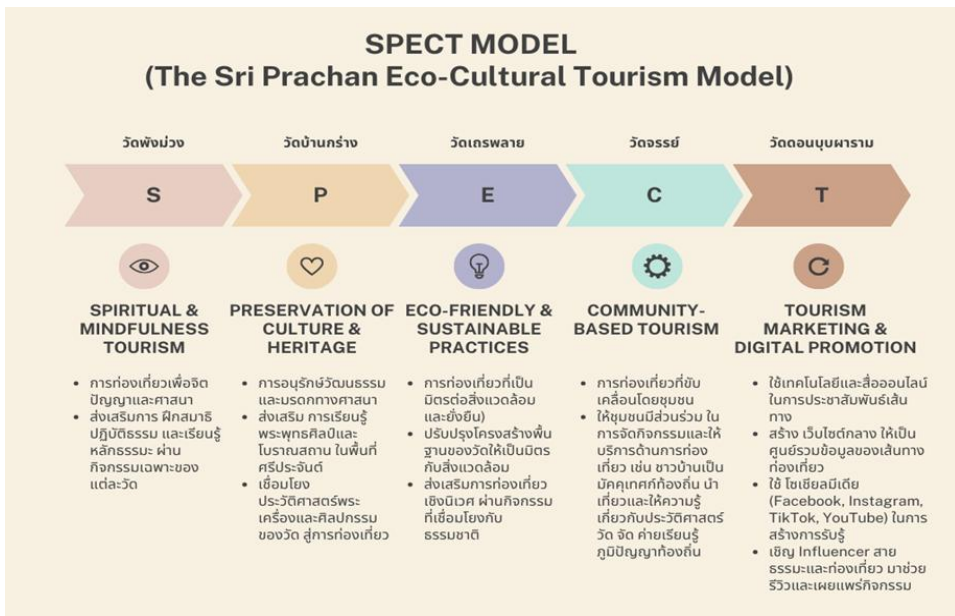
รวมถึงการสร้างกลยุทธ์การพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ขณะทำงานวิจัยนี้เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. การยกระดับวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม พบว่า ได้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น การปรับปรุง ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ติดตั้งป้ายข้อมูล พัฒนาห้องน้ำ ลานจอดรถ การบูรณาการ การท่องเที่ยวเข้ากับเศรษฐกิจชุมชน โดยส่งเสริมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ส่งเสริมสินค้า โอท็อป สร้างตลาดชุมชนรอบวัด และการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์และการตลาด ผ่านการจัดทำเว็บไซต์ แอปพลิเคชันท่องเที่ยวศรีประจันต์เพื่อขยายฐานนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานของรุ่งฤดี ขนอม (2562) ซึ่งศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยพบว่า การให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการช่วยให้เกิดความยั่งยืนและสร้างรายได้แก่คนในพื้นที่ งานวิจัยนี้ได้พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน (Community-based Tourism) ผ่านการส่งเสริม บทบาทของชาวบ้าน เช่น การเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การส่งเสริมสินค้าโอท็อป ฯลฯ แต่ก็มีข้อแตกต่าง คือ งานของรุ่งฤดี ขนอม เน้นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในระดับมหภาค ขณะที่งานวิจัยนี้เป็นกรออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเฉพาะพื้นที่ ศาสนาและวัฒนธรรม สดท้ายในแง่ของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ผลการวิจัย สอดคล้องกับงานของชูลีวรรณ ปราณิธรรม และคณะ (2562) ที่พบว่า นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความสะอาดสบายและคุณภาพของบริการ ดังนั้น งานวิจัยนี้ได้มีการปรับปรุงห้องน้ำ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกในวัดให้มี มาตรฐานสูงขึ้น พร้อมทั้งพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ข้อแตกต่าง คือ งานของชูลีวรรณ ปราณิธรรมและคณะมุ่งเน้น การเลือกที่พักและบริการในแหล่งท่องเที่ยวทั่วไป ส่วนงานวิจัยนี้เน้นการพัฒนาวัดให้ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้โดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์ของตน นอกจากนี้ ยังสอดคล้อง กับมณฑล ศรีสุข และคณะ (2567) ที่ได้ศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดอุดรดิษฐ์พบว่า จังหวัดอุดรดิษฐ์มีความอุดม สมบูรณ์ทางวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละพื้นที่ มีการเปลี่ยนแปลง ผสมผสาน หล่อหลอม พัฒนามากาลเวลา กระทั่งประยุกต์ร่วมกับวัฒนธรรมทั้งข้าง ถิ่นและข้ามถิ่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมในจังหวัด อุดรดิษฐ์ที่มีการสืบสานผ่านกาลเวลามาอย่างยาวนาน จึงเป็นจังหวัดที่มีต้นทุนทาง วัฒนธรรม (Cultural Capital) และเป็นช่องทางการท่องเที่ยวชุมชนท้องถิ่นในจังหวัด อุดรดิษฐ์ในการนำต้นทุนทางวัฒนธรรมไปเผยแพร่ให้กว้างขวางต่อไป

สรุปว่า งานวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของงานวิจัยในด้านการบูรณาการแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตาม ข้อแตกต่างสำคัญ คือ งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาที่นำไปสู่การปฏิบัติจริงผ่านการออกแบบกิจกรรมที่สามารถนำไปใช้ได้ทันที ทำให้การท่องเที่ยวในอำเภอศรีประจันต์ไม่เพียงแต่เป็นการเดินทางเพื่อพักผ่อน แต่ยังเป็นการเรียนรู้และเข้าถึงแก่นแท้ของวัฒนธรรมและศาสนา

องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้โมเดลการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมศรีประจันต์ (Sri Prachan Eco-cultural Tourism Model; SPECT) ดังแสดงในภาพ 7

ภาพ 7 โมเดลการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมศรีประจันต์

โมเดล SPECT เป็นแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอศรีประจันต์โดยผสมผสานหลักศาสนา วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

S= Spiritual and Mindfulness Tourism (การท่องเที่ยวเพื่อจิตปัญญาและศาสนา) ส่งเสริมการฝึกสมาธิ ปฏิบัติธรรมและเรียนรู้หลักธรรมะผ่านกิจกรรมเฉพาะ

ของแต่ละวัด โดยเน้นให้ผู้เข้าร่วมได้รับประสบการณ์การเข้าใจตนเองผ่านธรรมะ เช่น วัดพังม่วงมีกิจกรรม “เส้นทางเดินป่าธรรมะ” เพื่อเชื่อมโยงธรรมะกับธรรมชาติ วัดเถรพลายมีกิจกรรม “เข้าวัดบวชใจ” เพื่อฝึกสมาธิและละวางจากโลกดิจิทัล วัดดอนบพผารามมีกิจกรรม “ฝึกสมาธิ 4 ทิศ สร้างสมดุลของจิตใจ”

P=Preservation of Culture and Heritage (การอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกทางศาสนา) ส่งเสริมการเรียนรู้พุทธศิลป์และโบราณสถานในพื้นที่อำเภอศรีประจันต์ โดยเชื่อมโยงเข้ากับประวัติศาสตร์พระเครื่องและศิลปกรรมของวัดสู่การท่องเที่ยว เช่น วัดบ้านกร่างมีกิจกรรมการเรียนรู้ “พระขุนแผนบ้านกร่าง” และศิลปะการสร้างพระเครื่องเพื่อส่งเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์วัดเก่าแก่และเจดีย์โบราณ

E=Eco-Friendly and Sustainable Practices (การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและยั่งยืน) โดยปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานของวัดให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ ในบางพื้นที่ของวัดติดตั้งระบบบำบัดน้ำเสียที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การรณรงค์ลดการใช้พลาสติกและขยะภายในวัด การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศผ่านกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ เช่น วัดพังม่วงจัดเส้นทางเดินป่าธรรมะเพื่อศึกษาพันธุ์ไม้และสมุนไพรท้องถิ่น

C=Community-Based Tourism (การท่องเที่ยวที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน) ให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมและให้บริการด้านการท่องเที่ยว เช่น ชาวบ้านเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อนำเที่ยวและให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัด การจัดค่ายเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่วัดจรรย์ เช่น การจักสาน เครื่องปั้นดินเผา ผ้าทอ การส่งเสริมสินค้าโอท็อปและของที่ระลึกจากชุมชนให้เป็นของฝากจากเส้นทางนี้

T=Tourism Marketing and Digital Promotion (การตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงดิจิทัล) โดยใช้เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์เส้นทาง การสร้างเว็บไซต์กลางให้เป็นศูนย์รวมข้อมูลของเส้นทางท่องเที่ยว การใช้โซเชียลมีเดีย (เฟซบุ๊ก ยูทูบ อินสตาแกรม ทิกต็อก) ในการสร้างการรับรู้ การเชิญอินฟลูเอนเซอร์สายธรรมะและท่องเที่ยวมาช่วยรีวิวและเผยแพร่กิจกรรม การจัดทำวิดีโอสารคดีเกี่ยวกับวัดและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) และช่องทางดิจิทัล

สรุป

วัดและชุมชนในอำเภอศรีประจันต์มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยอาศัยโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม กิจกรรมที่มี

เอกลักษณ์และการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ แนวทางการยกระดับวัดและชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต้องดำเนินการ 4 ด้านหลัก คือ 1) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ห้องน้ำ ลานจอดรถ 2) พัฒนากิจกรรมที่ตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมาย เช่น กิจกรรมเดินป่าธรรมชาติ เรียนรู้พระเครื่อง ค่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) สร้างระบบการตลาดและประชาสัมพันธ์ที่ทันสมัย เช่น เว็บไซต์กลาง โซเชียลมีเดีย แคมเปญอินฟลูเอนเซอร์ 4) ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน โดยให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ แนวทางเหล่านี้จะทำให้อำเภอศรีประจันต์กลายเป็นต้นแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่มีความยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อวัด ชุมชนและนักท่องเที่ยวในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ และนภารัตน์ กิตติรัตนมงคล. (2565). กลยุทธ์การพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ยุคทวารวดีในเขตจังหวัดนครปฐม. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 7 (12), 617-633.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2564). *วัดไทย: มรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ*. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ชุลีวรรณ ปราณิธรรม และคณะ. (2562). พฤติกรรมการเลือกที่พักแรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยในอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี*. 8 (1), 91-106.
- เทศบาลตำบลศรีประจันต์. (ม.ป.ป.). *สถานที่สำคัญ-ท่องเที่ยว*. สืบค้นเมื่อ 13 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.sriprachancity.go.th/Pages/travel>
- นภาพร หงษ์ทอง และคณะ. (2568). สืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ชุมชน: การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 10 (1), 171-192.
- บ้านจอมยุทธ. (ม.ป.ป.). *สถานที่สำคัญ-แหล่งท่องเที่ยว จังหวัดสุพรรณบุรี*. สืบค้นเมื่อ 13 พฤษภาคม 2568, จาก <https://baanjomyut.com/76province/center/supanburi/travel.html>
- พระครูธรรมธกรกฤษณล เขมธมโม (กันตีมูล). (2566). วัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย. *วารสารนพพุทธศาสตร์*. 2 (2), 1-16.

- พระเทพวัชรบัณฑิต (สมจินต์ สมมาบุญโญ). (04 พฤษภาคม 2564). *สำรวจสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาใน คัมภีร์พระพุทธศาสนา*. สืบค้นเมื่อ 13 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/35338>
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2557). *พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มณฑล ศรีสุข และคณะ. (2567). การศึกษาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยวในการอนุรักษ์ สืบทอดและศึกษาองค์ความรู้ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดอุดรธานี. *วารสารการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*. 9 (1), 1-15.
- เยาวลักษณ์ เหล่าฤทธิ์ และคณะ. (2558). เที่ยววัด: แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรมริมฝั่งแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย. *วารสารบัณฑิตศึกษา*. 12 (57), 165-175.
- รุ่งฤดี ขนอม. (2562). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนแหลมประทับ ตำบลทองเนียน อำเภอนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิชาการสังคมมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*. 9 (2), 86-100.
- วารุณี ประไพเมือง. (2565). แนวทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธวิถีใหม่ New Normal . *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*. 7 (3), 365-408.
- อรนุช ศิลป์มณีพันธ์. (2547). *การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อรรณพ เรืองกัลปวงศ์ และสรารวรรณ เรืองกัลปวงศ์. (2559). แนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริการของแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำ จังหวัดนนทบุรี. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น*. 10 (3), 7-21.
- World Tourism Organization. (2011), *Tourism towards 2030/Global Overview*. Madrid: World Tourism Organization.

Research Article; Received: 2025-05-24; Revised: 2025-08-24; Accepted: 2025-09-03.

ลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนา: การสร้างสรรค์งานจิตรกรรม ฝาผนังร่วมสมัยเพื่อการสืบทอดวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนา

The Applied Laikham in Lanna Art: Creation of Contemporary Murals for Inheriting the Way of Life in the Buddhist Community

อำนาจ ขัดวิชัย^{*1}, ปฏิวะธ เสาร์คง², ชีระพงษ์ จาตุมา³, สุวิน มักได้⁴
Amnat Khadvichai¹, Patiwet Saokong², Teerapong Jatuma³,
Suwin Makdai⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus
First/Corresponding Author E-mail: kingkong_emmi@hotmail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์ให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นพุทธนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ทางวิชาการงานศิลป์ 2) เพื่อจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการเครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์และแนวคำถามในการสนทนากลุ่มย่อย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน ได้แก่ 1) กลุ่มนักวิชาการศิลปะ จำนวน 5 คน 2) กลุ่มประชาชนชาวบ้าน ศิลปิน นายช่างหรือส่่าผู้สร้างสรรค์ลายล้านนา พระภิกษุและเยาวชน จำนวน 15 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำมาสร้างสรรค์งานจิตรกรรมภายในวิหารเจ้าดารารัศมี วัดพระพุทธบาทสืรอย ตำบลสะเลียง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลงานสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนาร่วมสมัยในศาสนสถานสำคัญของชุมชนมี 2 ด้าน คือ (1) ผนังหลังพระประธาน 1 ด้าน เป็นการศึกษาสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์และปั้นปูน

ประติมากรรมปูนต๋ำผสมผสานในเรื่องพระเจ้า 5 พระองค์ (2) ผนังด้านตรงข้ามพระประธาน เป็นการสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์ในเรื่องประเพณีสงกรานต์ รอยพระพุทธบาท โดยนำเสนอลักษณะรูปแบบลายคำร่วมสมัยในล้านนา 2) การจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วม เช่น การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ศิลปะด้านประเพณีและคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคณะวิจัยและประธานชุมชนที่ได้นำเสนอการเรียนรู้แบบสัมผัสได้จริงเกี่ยวกับความเชื่อ องค์ความรู้ รูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างลายคำล้านนาที่เป็นศิลปะล้านนาแบบร่วมสมัยในประเพณีทรงน้ำรอยพระพุทธบาท ซึ่งเป็นประเพณีที่ชุมชนให้ความสำคัญ และได้ถ่ายทอดองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาจากสถานที่จริงสู่สาธารณชนในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ สิ่งเหล่านี้จึงทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงการมีส่วนร่วมกับเครือข่าย ซึ่งทำให้ชุมชนมีแหล่งเศรษฐกิจและแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่สำคัญของประเทศสืบไป

คำสำคัญ: ลายคำ; ศิลปะล้านนา; การสืบทอดวิถีชีวิตชุมชน; จิตรกรรมฝาผนังร่วมสมัย

Abstract

This research article aims 1) to create the applied Laikham (traditional Lanna golden pattern styles) murals to obtain new knowledge of creative Buddhist innovation through art academic works, 2) to organize the knowledge transfer activities on the creative process of Lanna applied Laikham murals into a participatory learning resource for arts and culture of community in Buddhism. This is a qualitative research method using action research design. The research instruments are interview form and focus group discussion guideline. The 20 key informants are selected to collect data, including 1) 5 art scholars, 2) 15 local scholars, artists, Lanna creative craftsmen or sculptors, monks, and youths. The data collected undergo content analysis and then creating the paintings inside the Phra Dara Rasmi Shrine, Wat Phra Phutthabat Si Roi, Saluang Sub-district, Mae Rim District, Chiang Mai Province.

The results of the research found that 1) the contemporary integration of applied Laikham murals into Lanna art consists of (1) behind the main Buddha image, features applied Laikham murals alongside low-relief plaster sculptures depicting the story of the Five Buddhas; (2) the opposite wall shows creative murals with applied Laikham elements that contemporize the tradition of pouring water on the Buddha's footprint that presented in a modern Lanna Laikham style. 2) The establishment of participatory learning resources for Lanna applied Laikham murals: it develops art learning materials focusing on the traditions and beliefs of the Buddhist community. This is not only involving active participation from the research but also team and community leaders, who demonstrates practical learning about the beliefs, knowledge, styles, and techniques involved in creating contemporary Lanna Laikham for the Buddha's Footprint Water Ceremony - a crucial community tradition. The knowledge transfers on the creative process of Lanna applied Laikham murals takes place both at the actual sites and to share in public at the National Research Fair. These initiatives represent valuable learning processes and network participation that will contribute to the economic well-being of the community and establish lasting sources for Lanna arts and cultures in the country.

Keywords: Laikham; Lanna Art; Inheriting the Community Way of Life; Contemporary Mural

บทนำ

ศิลปะแห่งความศรัทธาและภูมิปัญญางานช่างของล้านนาแสดงถึงความเชื่อที่บรรพชนสลาล้านนาสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการปิดทองลวดลายประดับสถาปัตยกรรมอาคารทางศาสนาที่เรียกว่า ลายคำล้านนา อันเป็นความงามที่ทรงคุณค่าเป็นการสร้างความศรัทธาปสาทะในศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์ แสงแห่งเทียนบูชาพลั้วไหวระทบองค์พระพุทธรูปและลวดลายคำที่ประดับตกแต่งภายใน ควันรูปศิลปะคลั่งทั่วบริเวณเปรียบเสมือนดินแดนแห่งสภาวะทิพย์ สร้างบรรยากาศให้รู้สึกถึงความศรัทธา

เกิดความสุขสงบในจิตใจ เป็นความงดงามที่มาจากจิตใจอันบริสุทธิ์ที่ปรากฏตามศาสนสถานของล้านนาทั่วไป นอกจากนี้ ลายคำยังใช้ประดับตกแต่งเครื่องสักการะต่าง ๆ ของล้านนา (ลิขิต มาแก้ว, 2558: 2) การปิดทองคำเปลวบนลวดลายที่มีความสำคัญเพื่อต้องการสร้างจุดเด่นที่เน้นความสำคัญของลวดลายและแฝงนัยสำคัญเพื่อแสดงออกถึงความอุดมสมบูรณ์เจริญรุ่งเรืองหรือแสดงสัญลักษณ์ของความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทองคำเปลวกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกิดคู่กันมาอย่างยาวนานใช้ในการประดับตกแต่งลวดลายด้วยการปิดทองคำเปลวสถาปัตยกรรมทางศาสนา เครื่องสักการะแห่งความศรัทธาและยังใช้ตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมของสถาบันกษัตริย์อีกด้วย ดังปรากฏในดินแดนประเทศลุ่มแม่น้ำโขง คือ ลาว พม่า จีน กัมพูชา เวียดนาม ไทย เป็นต้น โดยเฉพาะในล้านนาไทยในอดีตได้ปรากฏหลักฐานลายคำทั้งในวัดและวังหรือหอคำต่าง ๆ มากมาย (วิทยา พลวิฑูรย์, 2559: 5)

งานศิลปะลายคำจึงแสดงถึงศรัทธา เจตนา วัตถุประสงค์และแนวความคิดที่ต้องการสื่อสารออกมาเป็นรูปแบบ มีเทคนิควิธีการที่สื่อให้เห็นสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมหรือรูปแบบที่ชัดเจน (รูปแต้ม-สูปแต้ม) เทคนิควิธีการในกระบวนการของศิลปะในพื้นที่ล้านนาจึงมีหลักแนวคิดที่พัฒนาสืบสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน กระทั่งกลายเป็นองค์ความรู้ที่สร้างสรรค์ ผสมกับการค้นคว้าและพัฒนาเพิ่มเติมในหลักความเชื่อและรูปแบบต่าง ๆ จึงเป็นการสร้างสรรค์ศิลปกรรม (ลายคำน้ำแต้ม) ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษารียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของสังคมและชาติ (ลิขิต มาแก้ว, 2558: 3)

ดังนั้น ในฐานะที่คณะผู้วิจัยเป็นคนล้านนาและเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาองค์ความรู้ในเรื่องศิลปะล้านนาได้สัมผัสวิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรม รวมถึงการสัมผัสผลงานทางด้านพุทธศิลป์มาตั้งแต่เด็กตามสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา จึงมีความประทับใจในผลงานจิตรกรรมลายคำล้านนาตามฝาผนังวัดหรือศาสนสถานและได้สร้างสรรค์ผลงานบนฝาผนังจำนวนมาก แต่ด้วยสภาพความเปลี่ยนแปลงของงานจิตรกรรมลายคำที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งเหตุที่ทำให้พัฒนาขึ้นและเสื่อมโทรมลงอย่างไรก็ตาม งานจิตรกรรมลายคำในปัจจุบันยังคงสืบทอดอยู่บ้าง แต่เป็นการทำลวดลายเพื่อประดับตกแต่งบนงานสถาปัตยกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น เสา ช่อ แป ฯลฯ สำหรับการเขียนผลงานจิตรกรรมฝาผนังสำหรับเล่าเรื่องต่าง ๆ ในปัจจุบันนิยมเขียนเป็นภาพเขียนสีแบบสมัยใหม่ ส่วนงานจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นงานลายคำที่มีรูปแบบเล่าเรื่องนั้นมีน้อยมาก ในอนาคตอาจขาดการสืบทอดและสูญหายไปเป็นที่สุด จะสังเกตเห็นว่า งานเขียนทางด้านจิตรกรรมฝาผนังส่วนใหญ่เริ่มเลือนหายหรือจางหายไปเป็นอย่าง

มาก ลายคำถือเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของอาณาจักรล้านนามายาวนาน แต่งานลายคำที่มีจำนวนอยู่พอสมควร ทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง ไม่มีการสร้างสรรค์แบบท้องถิ่นล้านนาโดยชัดเจน เพราะส่วนใหญ่นำมาจากที่อื่นและไม่ได้ใช้กระบวนการวิธีการของช่างล้านนาโดยตรง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้อาจเป็นผลกระทบต่องานของผู้มาสัมผัสในอนาคตได้ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะอนุรักษ์และพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ของช่างโบราณล้านนาเพื่อสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังลายคำที่ได้พัฒนาต่อยอดด้านเทคนิคจากองค์ความรู้เดิมมาผสมผสานกับเทคนิควิธีการของงานจิตรกรรมสมัยใหม่เพื่อนำศิลปะร่วมสมัยมาเป็นตัวกำหนดการทำงานที่ไม่เหมือนใครมาสร้างสรรค์บนฝาผนังภายในวิหารเจ้าดารารัศมี วัดพระพุทธบาทสี่รอย ตำบลสะลวง อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะเป็นแหล่งเรียนรู้ต่อไปในอนาคต อันเป็นการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมลายคำที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ชุมชน ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงประเพณีประจำถิ่นที่พัฒนามาจนถึงปัจจุบันก็ถ่ายทอดลงบนภาพผ่านการออกแบบบนแผ่นพลาสติกและจัดองค์ประกอบของภาพด้วยความชำนาญเป็นพิเศษ ทั้งได้นำสภาพความเป็นอยู่ของชาวล้านนาในพื้นที่วิจัยเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบของการสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำเพื่อให้เกิดมิติใหม่ที่หาได้ยาก โดยการร้อยเรียงเรื่องราวให้เป็นเนื้อเรื่องเดียวกัน โดยใช้ลักษณะการผสมผสานแบบจิตรกรรมไทยร่วมสมัยเพื่อคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และเทคนิคการนำเสนอในรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย รวมถึงการถ่ายทอดเรื่องราววิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านวัฒนธรรม เช่น ศาสนวัตถุศาสนสถานในท้องถิ่น รวมถึงด้านนามธรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีในปัจจุบันและอดีตที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดผลงานที่สร้างสรรค์และช่วยให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของท้องถิ่นที่อยู่อาศัยและเกิดพลังด้านบวกในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์ให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นพุทธนวัตกรรมการสร้างสรรค์ทางวิชาการงานศิลป์
2. เพื่อจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วม

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนาในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังร่วมสมัยเพื่อศึกษาหาองค์ความรู้ รูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างลายคำล้านนาที่เป็นศิลปะประเพณีและศิลปะร่วมสมัย

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจงในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างสรรค์ลายคำล้านนา คือ 1) กลุ่มนักวิชาการศิลปะ จำนวน 5 คน 2) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปิน นายช่างหรือสลาผู้สร้างสรรค์ลายล้านนา พระภิกษุและเยาวชน จำนวน 15 รูป/คน เพื่อสอบถามเกี่ยวกับองค์ความรู้ รูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างสรรค์งานลายคำล้านนาที่มีการสืบทอดวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนา

3. เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในประเด็นการศึกษาด้านองค์ความรู้ รูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างลายคำล้านนาที่เป็นศิลปะประเพณีและศิลปะร่วมสมัย 2) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มย่อย เป็นแนวคำถามแบบไม่มีโครงสร้างในประเด็นเกี่ยวกับการออกแบบสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังศิลปะลายคำล้านนา เครื่องมือเหล่านี้ได้ออกแบบและผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและความเชื่อมั่นจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ด้วยการค้นคว้า รวบรวมจากบทความ หนังสือ ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลายคำในงานศิลปะล้านนาเพื่อการสืบทอดวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการให้ข้อมูลประเพณีท้องถิ่นล้านนาเพื่อช่วยในการออกแบบก่อนการสร้างสรรค์ผลงานวิจัย และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการลงพื้นที่สำรวจลายเส้นศิลปะล้านนาที่เป็นผลงานศิลปกรรมที่ยังปรากฏหลักฐาน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยนำข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย รวมถึงภาพถ่ายและทำการจัดระบบหมวดหมู่เพื่อสรุปผลของงานวิจัย

ผลการวิจัย

1. การสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นพุทธนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ทางวิชาการงานศิลป์ ดังต่อไปนี้

1.1 การเรียนรู้เทคนิควิธีการสร้างลายคำล้านนาพบว่า เป็นลักษณะ ลวดลายลงรักปิดทองหรือลายคำที่พบโดยทั่วไปในล้านนา ซึ่งนิยมทำลวดลายปิดทองบนพื้นสีดำจากยางรักและพื้นสีแดงจากชาด ซึ่งในภาคกลางเรียกวิธีการนี้ว่า ปิดทองล่องชาด และพบว่า เทคนิคหลักในการสร้างสรรค์ลวดลายประดับโดยวิธีการลงรักปิดทองในอดีตมี 4 วิธีการ ได้แก่ 1) เทคนิคแม่พิมพ์ลายฉลุ (Stencil) เป็นลวดลายที่ทำด้วยเทคนิคปิดทองลงบนพื้นรักตามร่องฉลุของลวดลายบนกระดาษ 2) เทคนิคชุดลาย เป็นการสร้างลวดลายโดยการชุดขีดลงบนพื้นที่ปิดทองไว้แล้ว เทคนิคนี้มีลักษณะคล้ายการทำลวดลายบนพื้นผิวภาชนะเครื่องรักหรือเครื่องเงินของเชียงใหม่ 3) เทคนิคผสมระหว่างปิดทองล่องชาดกับเทคนิคชุดลาย วิธีที่สามนี้เป็นเทคนิคผสมระหว่างเทคนิคปิดทองล่องชาดกับเทคนิคชุดลาย เป็นการสร้างรูปทรงหลักโดยใช้วิธีการสร้างแม่พิมพ์ฉลุลาย จากนั้น ปิดทองตามช่องโครงสร้างแล้วเพิ่มส่วนละเอียดโดยการชุดเส้น ฮายลาย ฮายดอกเพิ่มขึ้นเป็นขั้นตอนของการแต่งแต้มเส้น 4) เทคนิคลายรดน้ำ เป็นเทคนิคลายรดน้ำหรือลายคำน้ำรด ซึ่งได้รับอิทธิพลจากงานประดับตกแต่งลายทองทางภาคกลาง ลายรดน้ำเข้ามาสู่ในล้านนาในระยะหลังประมาณต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยใช้วิธีการเขียนด้วยพู่ชาดลงบนพื้นผิวของรัก ลำดับต่อไปเป็นการเช็ดรักบาง ๆ แล้วปิดแผ่นทองคำเปลว ต่อมาเป็นการใช้น้ำรดบนพื้นที่เขียนก่อนหน้านี้ไว้ เมื่อพู่ชาดถูกน้ำจะหลุดลอกออกมา ส่วนที่เป็นลวดลายทองก็จะติดอยู่บนพื้นทำให้ลวดลายหรือรูปภาพหลังจากการรดน้ำแล้วจะปรากฏเป็นสีทองบนพื้นสีดำหรือสีแดงชาด

1.2 การเรียนรู้การสร้างลวดลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนา ปัจจุบันงานลายคำมีวิวัฒนาการและพัฒนาต่อยอดมากยิ่งขึ้น เพราะได้รับอิทธิพลแรงบันดาลใจจากศิลปกรรมลายคำล้านนาในอดีต ซึ่งมักเรียกว่า ลายคำ น้ำแต้ม อันเป็นวิธีการหนึ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยการทดลอง แก้ปัญหาและสร้างสรรค์งานโดยใช้ยางผลมะเดื่อนอก ในอดีตนิยมใช้ยางผลมะเดื่อจากต้นมะเดื่ออุทุมพร เพราะเป็นยางไม้ที่มีความเหนียวและติดทนนาน ในปัจจุบันยางผลมะเดื่อมีข้อจำกัด คือ เป็นวัตถุดิบที่ค่อนข้างหายากและเก็บรักษาได้ไม่นาน ดังนั้น จึงมีผู้คิดค้นยางผลมะเดื่อผ่านวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่เรียกว่า ยางผลมะเดื่อนอก ซึ่งสามารถเขียนด้วยพู่กัน ตัดเส้น ถมพื้น และปิดด้วยทองคำเปลวได้อย่างสะดวกมากขึ้น ช่วงเวลาต่อมาได้พัฒนานวัตกรรมทางเคมีเกี่ยวกับสีที่ใช้สำหรับงานศิลปะโดยเฉพาะและมีความหลากหลายมากขึ้น จึงมีสีที่มี

คุณภาพสูงและให้ความคล้ายคลึงกับสีทองคำเปลวเรียกว่า อะคริลิก (Acrylic) ชนิดของสีดังกล่าวมีคุณสมบัติที่ตอบโจทย์และเหมาะสมแก่การนำไปใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะต่าง ๆ ลักษณะที่โดดเด่นอีกประการหนึ่ง คือ แห้งเร็ว มีความคงทนต่อดินฟ้าอากาศ สามารถทาทับหลายชั้นได้ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวัสดุในการสร้างสรรค์งานลายคำล้านนาในยุคปัจจุบัน ส่วนวัสดุที่นำมาสร้างแม่พิมพ์ในยุคปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มขึ้นเช่นกัน จากของโบราณที่นิยมใช้กระดาษสาหรือหนังสือที่มีข้อจำกัดด้านขนาด ความคงทนและการเก็บรักษา กลายมาเป็นแผ่นพลาสติกใสที่มีขนาดและความหนาบางที่หลากหลาย สามารถสร้างแบบลายให้มีขนาดตามที่ต้องการได้และยังใช้ได้กับพื้นที่ที่หลากหลาย ผลจากการปรับเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์ทำให้งานลายคำล้านนาเกิดความนิยมมากยิ่งขึ้น ใช้เวลาในการสร้างสรรค์น้อยลงและสามารถพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์หลายด้าน

1.3 การสร้างสรรค์งานลายคำมีขั้นตอนในการปฏิบัติ ดังนี้

(1) การร่างแบบ เป็นการจัดวางองค์ประกอบภาพรวมของผนังตามเนื้อหาที่กำหนดไว้แล้วขยายแบบร่างลงลายต้นแบบในแต่ละส่วนด้วยดินสอลงบนแผ่นกระดาษปื้อพ โดยคำนึงถึงขนาดให้เหมาะสมกับพื้นที่ตามแบบที่ร่างไว้

(2) การนำแผ่นพลาสติกใสมาทาบลงบนรูปแบบลงลายที่ร่างเตรียมไว้แล้วเขียนเส้นตามแบบร่างบนแผ่นพลาสติกใสด้วยปากกาเคมี (ควรคำนึงถึงขนาดของเส้นให้เหมาะสมกับตัวลงลาย เส้นควรมีขนาดที่หลากหลาย เช่น เส้นภายในลงลายควรมีขนาดเล็กกว่าเส้นโครงสร้างรอบนอก)

(3) การใช้คัตเตอร์ปากกาเส้น (สำหรับทำงานศิลปะ) ตัดฉลุตามเส้นบนพื้นแบบร่างที่กำหนดไว้ โดยเว้นเส้นปากกาเคมีไว้ ส่วนที่แกะออก คือ ส่วนของสีทอง ขั้นตอนนี้ควรระมัดระวังและทำอย่างละเอียดประณีต

(4) เมื่อได้แม่แบบที่ทำการตัดฉลุลายเรียบร้อยแล้วนำมาพ่นกาวสเปรย์ด้านหลังบาง ๆ จากนั้น นำมาทาบบนผนังตามตำแหน่งที่กำหนดไว้

(5) การใช้ฟองน้ำที่ทำเป็นลูกประคบแตะสีทอง (Acrylic) โดยให้สีสม่ำเสมอ ครอบคลุมบนแม่แบบที่ติดอยู่บนพื้นที่เตรียมไว้ ประมาณ 2-3 รอบ (ควรรอให้สีรอบก่อนหน้าแห้งก่อน) ให้สีสม่ำเสมอทั่วทั้งภาพหรือสามารถไล่น้ำหนักของสีทองให้มีความเข้มข้นได้ตามน้ำหนักมือที่ประคบลงไป

(6) การตรวจสอบความเรียบร้อย จากนั้น ให้ดึงแบบแม่พิมพ์ออกด้วยความระมัดระวัง เพราะแผ่นแม่พิมพ์อาจเสียหายได้ ปล่อยให้แห้งแล้วสามารถนำไปใช้ต่อในจุดอื่นอีกประมาณ 3-4 รอบต่อแม่พิมพ์ 1 แผ่น

(7) การใช้ฟูกันตัดเส้นเก็บรายละเอียดเพิ่มเติมเพื่อให้ผลงานมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

1.4 การสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์ให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นพุทธนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ทางวิชาการงานศิลป์ เป็นการทำงานด้านการสร้างสรรค์ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เป็นการเตรียมการ ประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก คือ ส่วนแรก เป็นการทำประติมากรรมปูนดำที่จะนำไปติดตั้งบนผนัง และส่วนที่สอง การเพิ่มเติมด้วยลวดลายต่าง ๆ บนผนังอีกครั้ง จึงต้องเตรียมการสร้างชิ้นงานเป็นลำดับแรก ระยะที่ 2 เป็นเตรียมพื้นผนังให้พร้อมสำหรับการสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์ และในระยะที่ 3 เป็นการสร้างสรรค์ผลงานที่ได้จากระยะแรกและระยะที่สองมาผสมผสานรวมด้วยกัน โดยมีการทำงานเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นขั้นตอนการทำร่างสเก็ตต้นแบบประติมากรรมปูนปั้นปูนดำโบราณเข้าไปในผลงานเพื่อให้ลายคำมีมิติมากขึ้น โดยเฉพาะจุดเด่นของผลงานในการสร้างสรรค์งานวิจัยมี 4 กระบวนการ ดังนี้ กระบวนการที่ 1 ร่างต้นแบบลายเส้นบนกระดาษ กระบวนการที่ 2 นำปูนซีเมนต์ผสมทรายมาฉาบที่บนตะแกรงเป็นพื้นโครงสร้างชิ้นงานตามแบบร่างที่กำหนดไว้ กระบวนการที่ 3 ร่างลายเส้นตามแบบที่ร่างไว้บนแผ่นปูน จากนั้น ใช้ปูนซีเมนต์ขึ้นรูปโครงสร้างตามที่ร่างไว้ กระบวนการที่ 4 การปั้นรายละเอียดโดยใช้ปูนดำสูตรโบราณให้มีมิติและความงดงามของผลงานต้นแบบในลักษณะประติมากรรมปูนดำ

ภาพ 1 กระบวนการสร้างสรรค์ลายคำประยุกต์ ในระยะที่ 1

ระยะที่ 2 การเตรียมพื้นผนังให้พร้อมสำหรับการสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้ (1) การปรับพื้นผนังให้เรียบและลงสีากหลังตามแบบที่สเก็ตช์ไว้ (2) การทำภาพร่างสเก็ตช์ลายเส้นต้นแบบ

ภาพ 2 กระบวนการสร้างสรรค์ลายคำประยุกต์ ในระยะที่ 2

ระยะที่ 3 เป็นการสร้างสรรค์ผลงานที่ได้จากระยะแรกและระยะที่สองมาผสมผสานรวมด้วยกันให้เกิดการสร้างสรรคจิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์ให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นพุทธนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ทางวิชาการงานศิลป์ ประกอบการสร้างสรรค 2 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านหลังพระประธาน (2) ด้านหน้าพระประธาน

ภาพ 3 กระบวนการสร้างสรรค์ลายคำประยุกต์ ในระยะที่ 3

(บน) ด้านหลังพระประธาน (ล่าง) ด้านหน้าพระประธาน

2. การจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วมพบว่า ศิลปกรรมในพระพุทธศาสนามักสร้างขึ้นในวัดที่เรียกว่า พุทธศิลป์ วัดจึงเป็นจุดศูนย์กลางของพุทธศาสนิกชน ศูนย์กลางของชุมชนที่เป็นแหล่งถ่ายทอดศิลปะวิทยาการและธรรมะ ศิลปะกลายเป็นสื่อสร้างความรับรู้ความเข้าใจหลักธรรมเพื่อให้จิตเป็นบุญกุศล งานพุทธศิลป์ก่อให้เกิดผลแห่งคุณค่าทางจิตใจ เกิดความเกษมเบิกบาน มีความสุขสงบ ร่มเย็น งานพุทธศิลป์ในงานวิจัยชิ้นนี้เป็น การถ่ายทอดคติความเชื่อด้านประเพณีและเรื่องราวในพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมศีลธรรม การตระหนักคุณค่าของผลงานจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น ในส่วนของชุมชนเป็นการให้ข้อมูลประเพณีท้องถิ่นล้านนาแก่ชุมชน ช่วยในการออกแบบก่อนการสร้างสรรค์ผลงานวิจัยเพื่อช่วยให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของประเพณีท้องถิ่นให้คงอยู่ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นประโยชน์ต่อผู้สร้างสรรค์และผู้คนที่สัมผัสผลงาน รวมถึงชุมชนได้สร้างผลงานพุทธศิลป์ไว้ในพระพุทธศาสนา จึงเป็นที่มาของการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ เช่น การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ศิลปะด้านประเพณีและคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคณะวิจัยและประธานชุมชนที่ได้นำเสนอการเรียนรู้แบบสัมผัสได้จริงเกี่ยวกับความเชื่อ องค์ความรู้ รูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างลายคำล้านนาที่เป็นศิลปะล้านนาแบบร่วมสมัยในประเพณีสงกรานต์พืชมณฑล ซึ่งเป็นประเพณีที่ชุมชนได้ถ่ายทอดองค์ความรู้งานลายคำประยุกต์จากสถานที่จริงนำไปสู่สาธารณชนในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ สิ่งเหล่านี้จึงทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ รวมถึงการมีส่วนร่วมกับเครือข่าย ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดแหล่งเศรษฐกิจและมีแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่สำคัญของประเทศสืบไป

ภาพ 4 การจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นกิจกรรมที่สร้างการพัฒนาทักษะกำลังคน

อภิปรายผล

1. การสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์ให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นพุทธนวัตกรรมการเชิงสร้างสรรค์ทางวิชาการงานศิลป์พบว่า ลายคำล้านนาเป็นความงดงามทางศิลปะอย่างหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการแสดงออกถึงความหลากหลายและความสามารถทางเชิงช่างได้อย่างชัดเจน ความหลากหลายเหล่านั้นแสดงให้เห็นพัฒนาการความก้าวหน้าทางด้านต่าง ๆ เช่น รูปแบบลวดลาย เทคนิควิธีการที่มีการปรับใช้อย่างเหมาะสม การเลือกใช้วัสดุที่สอดคล้องกับเทคนิค รวมถึงการนำไปใช้ประดับตกแต่งงานศิลปกรรมล้านนาต่าง ๆ ได้อย่างลงตัวสวยงาม เกิดคุณค่าทางความงามที่แสดงความหมายตามคตินิยมของล้านนามาอย่างยาวนาน งานลายคำล้านนามักปรากฏคู่กับศาสนสถานศาสนวัตถุ เครื่องสักการะในทางพระพุทธศาสนา รวมถึงใช้ประดับตกแต่งอาคารทางสถาปัตยกรรม เครื่องสูง เครื่องประกอบยศของสถาบันกษัตริย์ เจ้านายหรือผู้มีบรรดาศักดิ์สูง ลายคำยังเป็นสิ่งที่สะท้อนความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง ศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตของคนล้านนาที่ดำเนินอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกลมกลืนกัน เกิดเป็นค่านิยมร่วมในวัฒนธรรมล้านนา รวมถึงวัฒนธรรมใกล้เคียงในดินแดนแถบลุ่มน้ำโขงที่ปรากฏรูปแบบของงานศิลปะที่คล้ายคลึงกัน เช่น เมืองหลวงพระบางในประเทศลาว เมืองเชียงตุงในประเทศพม่า เมืองสิบสองพันนาในประเทศจีน ฯลฯ ประเด็นนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของณัฐธิดา มณีพุกษ์ และคณะ (2567) ที่ศึกษาเรื่องถอดรหัสอุปแต้มจากจิตรกรรมฝาผนังอีสานสู่การออกแบบชุดการเรียนรู้สำหรับเยาวชนยุควิถีใหม่ในจังหวัดขอนแก่น โดยพบว่า อุปแต้มหรือจิตรกรรมฝาผนังแบบอีสานเป็นสิ่งที่มีความค่าทางวัฒนธรรมของชาวอีสานที่บ่งบอกความเป็นมาของชาติและชุมชนที่บอกเล่าเรื่องราวที่หลากหลายผ่านการเขียนเป็นรูปภาพและตัวอักษร ซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นอันทรงคุณค่าที่ควรสืบสาน อย่างไรก็ตาม อุปแต้มอีสานมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ เช่น ลักษณะของลิ่ม (โบสถ์หรืออุโบสถในภาษาวัฒนธรรมไทย-ลาว ถือเป็นหนึ่งในสิ่งก่อสร้างที่มีสถาปัตยกรรมโดดเด่นในวัดวาอารามของภาคอีสาน) พื้นที่ที่ใช้ในการวาดภาพ วัสดุที่ใช้เทคนิควิธีของช่างแต้มแต่ละบุคคล ฯลฯ และที่สำคัญ คือ ความคิดสร้างสรรค์ของช่างแต้มทำให้เกิดรูปแบบและอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันในแต่ละวัด ปัจจุบันพื้นที่ภาคอีสานมีอุปแต้มที่มีลวดลายงดงามอยู่ในวัดหลายแห่ง ในจำนวนนี้หมายรวมถึงวัดในจังหวัดขอนแก่นด้วยเช่นกัน และยังสอดคล้องกับแนวคิดของศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2561) ที่ศึกษาเรื่องวิกฤตมรดกวัฒนธรรม กรณีจิตรกรรมฝาผนังดั้งเดิมพุทธอุโบสถอีสาน ซึ่งระบุว่า อุปแต้มในจังหวัดขอนแก่นเป็นจิตรกรรมพื้นบ้านที่คง

อัตลักษณ์ความงดงามของลักษณะทางทัศนศิลป์ แต่ด้วยปัจจัยในหลายด้านส่งผลให้ศิลปกรรมอีสานเกิดการชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ในปัจจุบันมีวิกฤติที่เกิดขึ้นกับผาผนังอุบตัมทั้งจากธรรมชาติและมนุษย์ การเสื่อมสภาพตามเวลาและการตระหนักถึงคุณค่ามรดกวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการรื้ออุโบสถโบราณและสร้างอุโบสถแบบกรุงเทพมหานครในตำแหน่งโบสถ์หลังเดิม และยังมีความสอดคล้องในประเด็นวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของลิปิกร มาแก้ว (2558) ที่ศึกษาเรื่องลายคำ น้ำแต้ม ซึ่งกล่าวว่า การเรียนรู้คุณค่าของลายคำล้านนาเป็นกระบวนการสำคัญแบบหนึ่งที่ยังบอกกตติความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชนล้านนาผ่านกรรมวิธีการสร้างสรรค์ศิลปะในงานช่าง ตลอดจนการแสดงออกความรู้สึกนึกคิดและการสัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีจากบริบทของสังคมล้านนาในแต่ละยุคสมัย

2. การจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วม โดยพบว่า เป็นกิจกรรมที่ให้นุ่มน้อมในด้านสัญลักษณ์ของการทำความดีและการทำบุญกุศลของพุทธศาสนิกชน เป็นการอาศัยพุทธศิลป์ให้เกิดการสักการบูชาที่น้อมนำไปสู่การปฏิบัติธรรม ดังนั้น การสร้างพุทธจิตรกรรมพระพุทธรูปและเจดีย์จึงเป็นกุศโลบายทางพระพุทธศาสนา มีคุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี สถาปัตยกรรมท้องถิ่น โบราณคดีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นประโยชน์แก่ผู้สร้างสรรค์และสังคมชุมชนที่ได้ฝากผลงานไว้ในพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ จึงเป็นที่มาของการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของมานิตย์ โกวฤทธิ์ และคณะ (2563) ที่อธิบายการจัดกิจกรรมแกะลายคำประยุกต์ในการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร เยาวชนและประชาชน ประกอบด้วยอุปกรณ์และขั้นตอนการสร้างสรรค์งานลายคำล้านนา กิจกรรมแกะต้นแบบลายคำแบบประยุกต์ ซึ่งเป็นรูปแบบศิลปะผสมผสานในเชิงรูปธรรม (Realistic Art) ในลักษณะจิตรกรรมไทยร่วมสมัย (Thai Contemporary Painting) ที่ต้องมีความประณีตและตั้งใจสร้างสรรค์เพื่อการรับใช้พระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับแนวคิดของสุรชาติ เกษประสิทธิ์ (2563) ที่ศึกษาเรื่องกิจกรรมทัศนศิลป์กวีวรรณปรากฏการณ์แห่งจิตจากผัสสะควอนตัมถึงพุทธธรรม ซึ่งพบว่ากระบวนการสร้างสรรค์ที่ถ่ายทอดด้วยการบูรณาการระหว่างทัศนศิลป์ (Visual Arts)

กับกวีนิพนธ์ (Poetry) อย่างมีเอกภาพ เป็นการยืนยันชัดเจนว่า ศิลปะ คือ ภาษาแห่งความคิดหรือภาษาแห่งความหมาย กับศิลปะ คือ ภาษาแห่งความงาม แนวคิดนี้นำมาสู่การบูรณาการเข้าด้วยกันเพื่อเป็นเครื่องมือหรือการดำเนินการทางความคิด (Concept) จนกลายเป็นการพัฒนาและเชื่อมโยงต่อยอดให้เกิดความก้าวหน้าในการสร้างสรรค์วิชาการงานศิลป์อย่างมีคุณค่าทางสุนทรีย์และเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวในการสื่อความหมาย ซึ่งถือเป็นการต่อยอดงานศิลปะสู่ชุมชน และยังสอดคล้องกับแนวคิดของไพฑูรย์ ทองดี และคณะ (2565) ที่ศึกษาศิลปะชุมชนชายฝั่งบนพื้นที่สาธารณะ: ภูมิทัศน์ใหม่จากการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์แบบมีส่วนร่วมพื้นที่ความทรงจำทุ่งตึก ซึ่งอธิบายกิจกรรมที่ทำร่วมกับชุมชน โดยมีเป้าหมายสำคัญของการออกแบบสร้างสรรค์ผลงานศิลปะชุมชน คือ การเน้นย้ำ กระตุ้นเตือนผู้มีส่วนร่วมกระบวนการสร้างสรรค์ เจ้าของพื้นที่ให้เกิดความรู้สึกร่วมและเห็นคุณค่าเรื่องราวของชุมชน การถอดนิยาม ลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่ต้องถอดให้เห็นรูปลักษณ์ภายนอกและภายในเพื่อให้เข้าใจความหมายของชุมชน อันนำไปสู่การประกอบสร้างใหม่ ดังนั้น ศิลปะชุมชนจึงเป็นสิ่งกระตุ้นเตือนการแสดงความสำคัญของคุณค่าของชุมชน

องค์ความรู้จากงานวิจัย

ลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนา: การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังร่วมสมัยเพื่อการสืบทอดวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนา สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาแบบเชิงรูปธรรมและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

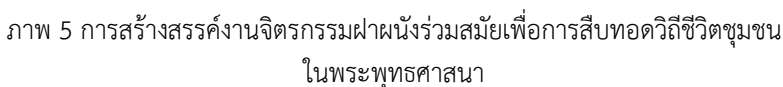
1) การสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายคำประยุกต์เป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นพุทธนวัตกรรมการเชิงวิชาการงานศิลป์ และเป็นผลงานด้านศิลปะที่สร้างสรรค์ในการสนองตอบและเป็นการรับใช้พระพุทธศาสนา เพราะสิ่งที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการอธิบายความงามของผลงานที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมผ่านการแสดงทางวัตถุธรรมเป็นสื่อจากการกระทำหรือการสร้างสรรค์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในพระพุทธศาสนา

2) องค์ความรู้ในกระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาเป็นพุทธนวัตกรรมการเชิงสร้างสรรค์งานศิลป์ที่เกิดจากแรงบันดาลใจแห่งความคิดของผู้สร้างสรรค์และการมีส่วนร่วมของชุมชน และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วม

3) กิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวิชาการงานศิลป์แบบสร้างสรรค์สร้างสรรคเป็นการพัฒนาการสื่อสารในด้านต่าง ๆ ของกระบวนการเรียนรู้ศิลปะ (Learning

Processes) ในเรื่องประเพณีและคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่มาในรูปแบบของงานสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังที่ได้นำเสนอการเรียนรู้แบบสัมผัสได้จริงเกี่ยวกับความเชื่อ องค์ความรู้ รูปแบบและเทคนิคต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์ลายคำล้านนาที่เป็นศิลปะแบบร่วมสมัย รวมถึงการนำเสนอสู่สาธารณชนและเครือข่ายให้สัมผัสกับผลงานจิตรกรรมฝาผนังในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชน

อย่างไรก็ตาม การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังร่วมสมัยเป็นพุทธนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ทางพุทธจิตรกรรมล้านนาสมัยใหม่ได้สร้างสรรค์ขึ้นจากการออกแบบและวิเคราะห์จากพื้นที่วิจัย รวมถึงประเพณีดั้งเดิมของชุมชนเพื่อนำมาออกแบบและใช้เทคนิคใหม่ แหล่งที่สร้างสรรค์ผลงานมีการส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาให้เป็นสถานที่ที่น่าสนใจ กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมผลงานสร้างสรรค์เพื่อตอบสนองความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มาชมผลงานพุทธศิลป์ เป็นการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมฝาผนังที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ คือ ได้ผลงานจิตรกรรมรูปแบบใหม่คู่กับพระพุทธศาสนาในพื้นที่ชุมชน เป็นองค์ความรู้ใหม่ในด้านการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมล้านนาเพิ่มขึ้นอีกแห่ง สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมฝาผนังลายคำล้านนาที่เกิดมาจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน การพัฒนาชุมชนบนฐานของศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นของศาสนสถานท้องถิ่นล้านนา

การสร้างสรรคงานจิตรกรรมฝาผนังร่วมสมัยเพื่อการสืบทอดวิถีชีวิตชุมชนในพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างสรรค์ด้วยลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนาที่เกิดการคิดค้นขึ้นมาใหม่และผสมผสานงานด้านศิลปกรรมระหว่างจิตรกรรมกับประติมากรรมจนเกิดการลงตัวและสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ในเชิงการท่องเที่ยววัดและชุมชน รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นในสถานที่ทางพระพุทธศาสนาที่ประชาชนเข้ามาสักการะบูชาด้วยการนำภูมิปัญญา วิถีชีวิตท้องถิ่น เรื่องเล่าจากอดีตและประเพณีมาสร้างสรรค์ให้เป็นพื้นที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนในการเคารพ

นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความโดดเด่นและแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนในการนำเรื่องราวมาสร้างสรรค์ โดยปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน การพัฒนาชุมชนบนฐานของศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นของศาสนสถานท้องถิ่นล้านนา

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณชุมชนบ้านสะลวง วัดพระพุทธบาทสี่รอยและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ที่อนุเคราะห์สถานที่ในการทำงานวิจัย และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่มอบทุนวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐนิชา มณีพุกษ์ และคณะ. (2567). ถอดรหัสอุปถัมภ์: จากจิตรกรรมฝาผนังอีสานสู่การออกแบบชุดการเรียนรู้สำหรับเยาวชนยุควิถีใหม่ในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 24 (1), 443-465.
- ไพฑูรย์ ทองดี และคณะ. (2565). ศิลปะชุมชนชายฝั่งบนพื้นที่สาธารณะ: ภูมิทัศน์ใหม่จากการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์แบบมีส่วนร่วมพื้นที่ความทรงจำทุ่งตึก. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*. 5 (3), 67-81.
- มานิตย์ ไกรฤทธิ์ และคณะ. (2563). ศิลปะสู่วิถีชุมชนบนผนังพื้นที่สาธารณะของเมืองท่องเที่ยวในภาคเหนือ. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*. 11 (1), 233-251.
- ลิปกร มาแก้ว. (2558). *ลายคำ น้ำแต้ม*. กรุงเทพมหานคร: โอเอียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา.
- วิทยา พลวิฑูรย์. (2559). *ลายคำล้านนาเพื่อการต่อยอดองค์ความรู้สู่ชุมชน*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2561). วิถีภูมิวัฒนธรรม กรณีจิตรกรรมฝาผนังดั้งเดิมพุทธอุโบสถอีสาน. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*. 10 (2), 58-84.
- สุรชาติ เกษประสิทธิ์. (2563). ทัศนศิลป์กวีทรศน์ปรากฏการณ์แห่งจิตจากฟิลิกส์ควอนตัมถึงพุทธธรรม. *วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 11 (1), 146-162.

Research Article; Received: 2025-05-07; Revised: 2026-03-14; Accepted: 2026-03-17.

การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จาก ป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยาและเชียงราย

The Study on the Knowledge of Buddhism and Local Wisdom in Conservation, Utilization, and Benefit Sharing from Community Forests in the Ing Basin, Phayao and Chiang Rai Provinces

ชูชาติ สุทธะ*¹, นภาพร หงษ์ทอง², พงษ์ประภากรณ์ สุระรินทร์³,
พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส⁴

Chuchat Sutta¹, Napaporn Hongthong², Phongprabhakorn Surarin³,
Phrakhrubaideeka Chalermpon Ariyavamsa⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
First/ Corresponding Author, E-mail: chuchat.sut@mcu.ac.th*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อศึกษารูปแบบทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น และเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยาและเชียงราย กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐและเอกชน ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 30 รูป/คน พื้นที่ในการศึกษา คือ 1) บ้านบัว ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา 2) บ้านปี้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และ 3) บ้านบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

วิเคราะห์ข้อมูลใช้หลักการวิเคราะห์เนื้อหา โดยการจำแนกข้อมูลอย่างเป็นระบบ เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่รวบรวมไว้

ผลการวิจัยพบว่า 1. แนวคิดและวิธีการทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนตามหลักการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อให้เกิดผลผลิตที่ยั่งยืน 3 ด้าน คือ 1) การใช้อย่างชาญฉลาด 2) การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรม 3) การเก็บกักและแบ่งปัน 2. ทั้ง 3 ชุมชนมีรูปแบบทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ที่เหมือนกัน คือ พิธีบวชป่า พิธีสืบชะตาแม่น้ำ พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำและความเชื่อเรื่องผีเจ้าป่าเจ้าเขา รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาที่เป็นความรู้ใหม่ คือ การทำแนวกันไฟ การดับไฟป่า การปลูกป่า การเพาะพันธุ์กล้าไม้ท้องถิ่น การจัดตั้งคณะกรรมการและกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน องค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วย 1) ด้านศาสนธรรม 2) ด้านศาสนบุคคล และ 3) ด้านศาสนพิธี ในทางภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย (1) ความเชื่อเรื่องผีและซิด (2) ความรู้ใหม่ (3) พิธีกรรม และ (4) จารัตประเพณีหรือวิถีปฏิบัติ

คำสำคัญ: องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; การอนุรักษ์; การใช้และแบ่งปันผลประโยชน์; ป่าชุมชน

Abstract

This qualitative research aims to study the concepts and methods of Buddhism and local wisdom into the conservation, utilization, and benefit sharing of community forests, to study the forms of Buddhism and local wisdom, and to synthesize this knowledge regarding the conservation, utilization, and benefit sharing of community forests in the Ing Basin, Phayao and Chiang Rai Provinces. The key informants consist of 30 individuals, including community leaders, community forest committee members, officials from state and private agencies, and executives and staff of local government organizations. The study areas are 1) Ban Bua, Ban Tun Subdistrict, Mueang District, Phayao Province; 2) Ban Pi, Wiang Subdistrict, Chiang Kham District, Phayao Province; and 3) Ban Bun Rueang, Bun Rueang Subdistrict, Chiang Khong District, Chiang Rai Province. The data analysis employs content

analysis principles by methodically categorizing data in order to establish linkages between different data sets and draw conclusions from data.

The findings are as follows: the concepts and methods of Buddhism and local wisdom regarding conservation, utilization, and benefit sharing of community forests are based on the principles of sustainable forest resource management in three areas: (1) wise use, (2) rehabilitation of degraded resources, and (3) retention and sharing. All three communities share similar forms of conservation, namely the Forest and Tree Ordination Ceremony, the River Life Prolonging Ceremony (Sueb Chata), and the Spirit of the Watershed Worship Ceremony (Liang Phi Khun Nam). These practices involve beliefs in forest and mountain spirits, as well as the application of new knowledge such as firebreak construction, firefighting, reforestation, local seedling propagation, and the establishment of committees and regulations for community forest management. The knowledge of Buddhism consists of (1) Buddhist doctrine (Dhamma), (2) religious persons, and (3) religious ceremonies. The knowledge of local wisdom consists of (1) beliefs regarding ghosts and taboos, (2) new knowledge, (3) rituals, and (4) customs or practices.

Keywords: Buddhist Knowledge; Local Wisdom; Conservation; Utilization and Benefit Sharing; Community Forest

บทนำ

วิถีชีวิตมนุษย์ตั้งแต่อดีตมีความผูกพันกับป่า เพราะเป็นแหล่งปัจจัยพื้นฐาน แหล่งต้นน้ำและรายได้เสริม ทั้งยังเป็นรากฐานของความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นในการดูแลและใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน ซึ่งแตกต่างกันตามภูมิโนและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ แต่มีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกัน คือ การให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ในภาคเหนือส่วนใหญ่ประกอบด้วยทิวเขาสูงและโอบล้อมเป็นแนวยาว ทิวเขาเหล่านี้ปกคลุมด้วยป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำแต่ละสาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สังคมไทยในภาคเหนือให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวและมีคำเรียกว่า ผืน ซึ่งเกี่ยวกับ

ทรัพยากรธรรมชาติมีปรากฏเป็นจำนวนมาก เช่น ฝิขุนน้ำ ฝิเลื้อห้วย ฝิเลื้อดง ฝิดอน ฝิดอย ฝิโป่ง ฯลฯ ชาวบ้านจึงมีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นตามความเชื่อเรื่องฝิที่ปรากฏในแผ่นดินล้านนา (ถิ่นเหนือ) แม้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า เป็นความจริงหรือไม่ แต่สะท้อนจุดประสงค์ที่แน่ชัดว่า เพื่อประโยชน์ในการรักษาสภาพทางจิตใจด้วยการปฏิบัติพิธีกรรม (พระอธิการจรัส อภินนโท และสยาม ราชวัตร, 2564)

อย่างไรก็ตาม แม้ชุมชนท้องถิ่นจะดูแลทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งหน่วยงานของรัฐที่มีนโยบายหรือกฎหมายในการหยุดทำลายป่าไม้ก็ตาม แต่พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยยังลดน้อยลง และที่สำคัญเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชนที่อาศัยอยู่ในป่า ความขัดแย้งนี้เกิดจากนโยบายและกฎหมายที่ไม่เอื้อและไม่สอดคล้องกันระหว่างการอนุรักษ์ป่ากับการส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยวและแรงกดดันจากตลาด รวมถึงกฎหมายป่าไม้ที่ล้าสมัย โดยเฉพาะในพื้นที่อนุรักษ์ที่กระทบทั้งวิถีชีวิตชุมชนและทรัพยากรป่าไม้

ความเชื่อ พิธีกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรูปแบบหนึ่งของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการสั่งสมและถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ อันก่อให้เกิดอิทธิพลทางจิตใจที่มีผลต่อพฤติกรรมทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องฝิของคนไทยที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมเพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย ด้วยความเชื่อว่าการล่วงละเมิดฝิไม่เพียงแต่สมาชิกในสังคมคนใดคนหนึ่งจะมีอันตราย แต่ยังส่งผลกระทบต่อการล่มสลายของชุมชน (พระกฤษฎา สุเมโธ (सारनोक) และศิริโรจน์ นามเสนา, 2566) และด้วยสังคมไทยมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่นจึงไม่เพียงแต่นำความเชื่อเรื่องฝิหรือสิ่งเหนือธรรมชาติมาควบคุมพฤติกรรมในการทำกิจกรรมกับทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังประยุกต์หรือนำแนวทางพระพุทธศาสนามาเป็นกุศโลบาย เช่น ประเพณีการบวชป่าหรือบวชต้นไม้ การสืบทอดแม่น้ำเพื่อขอขมาแม่น้ำ การปลูกต้นไม้และการพึงธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ฯลฯ จะเห็นได้ว่า ในสังคมเกษตรกรรมมีการจัดประเพณีนี้เป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะในช่วงฝนแล้งประเพณีนี้จะสร้างขวัญและกำลังใจให้คนในชุมชนเป็นอย่างมาก

ลุ่มน้ำอิงเป็นลุ่มน้ำหนึ่งในเขตภาคเหนือตอนบนและเป็นลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำโขง ครอบคลุมพื้นที่ 7,388 ตารางกิโลเมตรในจังหวัดพะเยาและเชียงราย มีระบบนิเวศที่หลากหลายและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมถึงพิธีกรรมหรือประเพณีที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดียวกับชุมชนในลุ่มน้ำอื่น เช่น

การเลี้ยงฝิขุนน้ำ การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำนี้เผชิญกับปัญหาหลายประการ ทั้งการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง น้ำท่วมในฤดูฝนและคุณภาพน้ำที่ไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งส่งผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรกรรม (สิทธิศักดิ์ ปิ่นมณฑลกุล, 2567) ปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงลดลงมากเนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรน้ำปริมาณมาก และที่สำคัญการขาดจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ การพังทลายของตลิ่ง การเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวนาปรัง การใช้เครื่องมือทำประมงที่ผิดประเภท รวมทั้งนโยบายของรัฐและโครงการพัฒนาในลุ่มน้ำอิงที่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง ปัญหาดังกล่าวส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิง (สหทัย วิเศษ, 2544) ดังจะเห็นชัดเจนจากภาวะภัยแล้งที่รุนแรงมากขึ้นทำให้กวนพะเยาแห้งแล้งที่สุดในรอบ 70 ปี ในปี พ.ศ. 2559

ด้วยความสำคัญของปัญหาดังกล่าว บทความนี้จะนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยาและเชียงราย ซึ่งหลายชุมชนสั่งสมมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษแล้วถ่ายทอดสู่ลูกหลานในรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้ ผลที่ได้จะเป็นการเชื่อมโยงความรู้ไปสู่คนสมัยใหม่ให้ตระหนักรู้คุณค่าและสามารถใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติได้อย่างสมดุล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชน
2. เพื่อศึกษารูปแบบทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยาและเชียงราย
3. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยาและเชียงราย

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้คัดเลือกพื้นที่การวิจัยด้วยวิธีเฉพาะเจาะจง ซึ่งพิจารณาจากพื้นที่ลุ่มน้ำอิงที่มีการจัดการทรัพยากรของชุมชน จำนวน 3 พื้นที่ ประกอบด้วย (1) ลุ่มน้ำอิง

ตอนต้น (บ้านบัว ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา) (2) ลุ่มน้ำอิงตอนกลาง (บ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา) (3) ลุ่มน้ำอิงตอนปลาย (บ้านบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คณะผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจงจากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้จาก 3 ชุมชน คือ (1) ลุ่มน้ำอิงตอนต้น (บ้านบัว ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา) (2) ลุ่มน้ำอิงตอนกลาง (บ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา) (3) ลุ่มน้ำอิงตอนปลาย (บ้านบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย) โดยคัดเลือกชุมชนละ 10 รูป/คน รวมทั้งหมด 30 รูป/คน ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน พระสงฆ์ คณะกรรมการป่าชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนผู้มีส่วนร่วมในการประกอบพิธี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และแบบบันทึกการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน โดยการสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องแนวคิด รูปแบบและวิธีการทางพระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยาและเชียงราย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1) การศึกษาและทบทวนคัมภีร์พระพุทธศาสนา หนังสือ งานวิจัย บทความ งานเขียนในวารสาร หนังสือพิมพ์ ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นจากป่าชุมชน รวมถึงแนวคิดและวิธีการทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยาและเชียงราย

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ (1) การจัดตั้งคณะทำงานวิจัย (2) การประชุมคณะทำงานวิจัยเพื่อวางแผนการทำงานวิจัย (3) การประชุมคณะทำงานวิจัยทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและวิธีการทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยาและเชียงราย (4) การจัดเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน (5) การถ่ายภาพเพื่อให้ได้ข้อมูล

เกี่ยวกับพิธีกรรมหรือประเพณีที่ใช้แนวทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชน (6) การประชุมคณะทำงานวิจัยเพื่อตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมหรือประเพณีที่ใช้แนวทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิงตามแนวทางพระพุทธศาสนา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจำแนกข้อมูลอย่างเป็นระบบ เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่รวบรวมไว้เพื่อให้เห็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิงจังหวัดพะเยาและเชียงราย จากนั้น จัดทำเอกสารแผนปฏิบัติการร่วมเพื่อพัฒนาป่าชุมชนลุ่มน้ำอิงจังหวัดพะเยาและเชียงรายต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและวิธีการทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชน

1.1 แนวคิดและวิธีการทางพระพุทธศาสนาที่นำมาวิเคราะห์ความสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อให้เกิดผลผลิตที่ยั่งยืน (Sustained Yield) ดังต่อไปนี้

(1) การใช้อย่างชาญฉลาด หมายถึง การใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ยั่งยืนและประหยัด โดยลดการสูญเสียให้น้อยที่สุด แนวคิดทางพระพุทธศาสนาถือว่า ต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิต การตัดทำลายจึงถือเป็นการเบียดเบียนและเป็นบาป อีกทั้งมีหลักมัตตัญญูตาซึ่งเน้นการบริโภคและใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณตามคุณค่าและประโยชน์ที่แท้จริง แนวคิดดังกล่าวส่งเสริมให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวังและคำนึงถึงความยั่งยืนในระยะยาว นอกจากนี้ คุณธรรมด้านความเพียรและจิตสำนึกทางศีลธรรมของชุมชนยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

(2) การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรม หมายถึง กระบวนการปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพทรัพยากรป่าไม้ที่เสื่อมโทรมให้กลับสู่สภาพที่เหมาะสมและสามารถใช้ประโยชน์ได้อีกครั้ง ทั้งนี้ ความเชื่อของสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาและคติพื้นบ้านมองว่า ต้นไม้ โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่หรือไม้เจ้าป่าเป็นที่สถิตของรุกขเทวดา

การตัดหรือทำลายถือเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเชื่อว่า จะนำไปสู่ผลร้ายแก่ผู้กระทำและครอบครัว

(3) การเก็บกักและการแบ่งปัน หมายถึง การรวบรวมและจัดเก็บทรัพยากรที่มีแนวโน้มขาดแคลนหรืออาจเกิดภาวะวิกฤตเพื่อใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมภายใต้การควบคุมที่มีประสิทธิภาพ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเน้นคุณธรรมด้านเมตตาต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น โดยมองว่า สรรพสิ่งดำรงอยู่ตามกฎธรรมชาติและความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย มนุษย์จึงควรดำเนินชีวิตด้วยปัญญาโดยไม่ฝ่าฝืนกฎธรรมชาติ แนวคิดดังกล่าวส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืชโดยไม่เบียดเบียน รวมทั้งสนับสนุนการปลูกป่าเพื่อคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ

ทั้งนี้ พระพุทธศาสนามีวิธีการในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชน โดยการประกอบประเพณี/พิธีกรรม ดังต่อไปนี้

(1) การบวชป่าหรือบวชต้นไม้เป็นพิธีกรรมร่วมสมัยที่มีได้ปรากฏในพระพุทธศาสนาดั้งเดิม หากแต่เป็นกุศโลบายที่ประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยมิติทางวัฒนธรรมและความเชื่อในการสร้างความเคารพต่อป่าไม้และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นข้อตกลงทางสังคมของชุมชนในการคุ้มครองทรัพยากรป่าไม้ อีกทั้งเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่บูรณาการภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อหล่อหลอมจิตสำนึกและเสริมสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

(2) พิธีสืบทอดแม่น้ำ เป็นพิธีกรรมประยุกต์ที่พัฒนาจากพิธีสืบทอดคนและหมู่บ้าน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแม่น้ำ อันเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ พิธีกรรมดังกล่าวเปิดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในการจัดการทรัพยากรป่าและน้ำอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

(3) พิธีฟังธรรมปลาช่อน เป็นประเพณีท้องถิ่นของลำนานาที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ปัจจุบันพบเห็นได้น้อยลง โดยบางชุมชนในภาคเหนือยังคงจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันแรม 9 ค่ำ เดือน 9 ตามปฏิทินลำนานา พิธีกรรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อขอฝนและบูชาผีขุนน้ำหรือสายน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำให้คงความสะอาดและอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

1.2 แนวคิดและวิธีการทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาวิเคราะห์ความสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อให้เกิดผลผลิตที่ยั่งยืน ดังต่อไปนี้

(1) การใช้อย่างชาญฉลาด หมายถึง การใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด คงอยู่ได้นานและมีการสูญเสียน้อยที่สุด โดยอาศัยองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมจากประสบการณ์และการสังเกตธรรมชาติมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่บรรพบุรุษ องค์ความรู้ดังกล่าวได้รับการปรับใช้และถ่ายทอดระหว่างรุ่น จนกลายเป็นแนวปฏิบัติและกิจกรรมประจำของชุมชน ซึ่งสะท้อนผ่านประเพณี พิธีกรรมและวิธีการใช้ทรัพยากร เช่น การเก็บของป่า การหาเห็ด ไข่มดแดง น้ำผึ้ง การล่าสัตว์ การตัดไม้ใช้สอยอย่างยั่งยืน

(2) การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรม หมายถึง กระบวนการปรับปรุงทรัพยากรป่าไม้ที่เสื่อมสภาพให้กลับคืนสู่สภาพที่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ ทั้งนี้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ปรากฏผ่านความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยสร้างความผูกพันทางศีลธรรมและความสัมพันธ์แบบพึ่งพาระหว่างชุมชนกับระบบนิเวศ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างเคารพและระมัดระวัง จนนำไปสู่แนวปฏิบัติด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถ่ายทอดกันมาในรูปแบบพิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การพึ่งธรรมชาติฝน การสืบชะตาแม่น้ำ การบวชป่า

(3) การเก็บกักและการแบ่งปัน หมายถึง การรวบรวมและจัดเก็บทรัพยากรที่มีแนวโน้มขาดแคลนหรืออาจเกิดภาวะวิกฤตเพื่อใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมภายใต้การควบคุมที่มีประสิทธิภาพ ในบริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อและพิธีกรรมที่สั่งสมมาหลายชั่วอายุคนได้พัฒนาเป็นกรอบความคิดและคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความชาญฉลาดของบรรพบุรุษในการปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตในต้นไม้ สุภาชีวิตที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ความเชื่อเหล่านี้มิได้เป็นเพียงคติอย่างเลื่อนลอย หากแต่เป็นระบบความคิดที่มีเหตุผลและคุณค่าในตัวเอง ซึ่งทำหน้าที่เป็นฐานในการกำหนดกฎเกณฑ์สังคมและปรับเปลี่ยนตามบริบทของแต่ละยุคสมัยได้

ทั้งนี้ ในทางภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวิธีการใช้ความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ ดังต่อไปนี้

(1) การเลี้ยงผีขุนน้ำ ส่วนใหญ่กำหนดเดือน 9 แรม 9 ค่ำของทุกปี เป็นการใช้กุศโลบายซึ่งเข้ากับวิถีชุมชน ก่อให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี เกื้อกูล ช่วยกันแก้ไขปัญหาและเกิดความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลแม่น้ำ ส่งผลดีต่อระบบ นิเวศวิทยาแม่น้ำ เกิดประโยชน์ต่อประชาชนโดยรวม

(2) พิธีเลี้ยงผีฝาย เป็นพิธีที่มีมายาวนานพร้อมกับการจัดระบบเหมือง ฝาย อันเป็นระบบการจัดการน้ำท้องถิ่นที่ชุมชนเป็นผู้จัดสรรปันน้ำเอง ดังนั้น เมื่อเลี้ยง ผีขุนน้ำก็ต้องเลี้ยงผีฝายควบคู่กันไปด้วย เป็นการบอกกล่าวให้ผีช่วยดูแลฝายให้ มั่นคง ไม่พังในฤดูน้ำหลากและให้มีน้ำใช้เพียงพอสำหรับการทำนา การซ่อมฝายวัน แรก ก่อนลงมือซ่อมฝาย แก่ฝายจะทำพิธีเลี้ยงผีฝาย เมื่อแก่ฝายทำพิธีเสร็จ สมาชิกจะ นั้งรอเพื่อให้ผีได้กินของเซ่นไหว้ หลังจากผีกินเสร็จ สมาชิกจะกินข้าวเที่ยงก่อนลงมือ ซ่อมฝายร่วมกัน

(3) พิธีเลี้ยงผีเจ้าที่หรือเจ้าที่เจ้าแดน ผีเจ้าที่จัดเป็นผีฝ่ายดีที่นิยม เรียกกัน แต่เจ้าที่ในบางที่ก็เรียกเป็นคำซ้อนว่า เจ้าที่เจ้าแดน หมายถึง ผีที่สถิตอยู่ ณ บริเวณนั้น เช่น บริเวณบ้าน บริเวณป่าเขา ในป่ามีผีป่าหรือเจ้าที่คอยปกป้องรักษา คุ่มครองบริเวณนั้น ซึ่งอาจไม่คุ้มครองผู้คนโดยตรง แต่คนก็อาจขอความคุ้มครองได้โดย การบอกกล่าว การอ่อนน้อม ไม่กล่าวจาบจ้วง ไม่อวดโอ้ หากผีพอใจก็จะคุ้มครองดูแล

2. รูปแบบทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในกลุ่มน้ำอิง

ภาพ 1 กิจกรรมการบวชป่า ณ บ้านบัว ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

2.1 บ้านบัว ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา เป็นชุมชนที่มีพื้นที่ป่าแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับกว๊านพะเยาในทางทิศตะวันตก

บริเวณแนวเทือกเขาตอยหลวง ซึ่งกั้นแนวเขตกับจังหวัดลำปาง อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ต้า-แม่นาเรือ โดยชุมชนมีการจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการและมีการกำหนดกฎระเบียบในการดูแลรักษาป่า จากการศึกษาสามารถได้ข้อสรุป ดังนี้

(1) การใช้อย่างชาญฉลาด ในบริบทบ้านบัวสะท้อนการประยุกต์หลักพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พิธีสืบชะตาป่า พิธีบวชป่า ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการตระหนักถึงคุณค่าของป่าไม้ แหล่งน้ำและระบบนิเวศ เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน พิธีบวชป่าดำเนินการโดยการห่มจีวรให้ต้นไม้ เปรียบเสมือนการยกระดับสถานภาพเชิงสัญลักษณ์ของป่า และยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันภูมิปัญญาท้องถิ่นยังปรากฏผ่านพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำแบบล้านนา ซึ่งจัดขึ้นในพื้นที่ป่าต้นน้ำของป่าชุมชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำ ตลอดจนป้องกันการบุกรุกทำลายในเขตอนุรักษ์

(2) การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรม ในบริบทบ้านบัวสะท้อนการประยุกต์หลักพระพุทธศาสนา ร่วมกับโครงการปลูกป่าและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น โครงการ “รวมใจไทย ปลูกต้นไม้ เพื่อแผ่นดิน” และโครงการปลูกป่าและสร้างฝายชะลอน้ำเนื่องในโอกาสมหามงคล ซึ่งบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาครัฐและภาคเอกชน นอกจากนี้ ยังมีโครงการของสถานศึกษาในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำผ่านกิจกรรมจิตอาสา เช่น การยิงเมล็ดพันธุ์ไม้พื้นถิ่นเข้าสู่พื้นที่ป่าเพื่อเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพและปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ อันมุ่งฟื้นฟูระบบนิเวศป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืน ณ ป่าบริเวณน้ำตกผาเกล็ดนาค บ้านห้วยหม้อ ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

(3) การเก็บกักและแบ่งปัน ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านบัวได้ร่วมกันออกกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชน การดูแล รักษาป่าชุมชนเพื่อมิให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำและป่าไผ่ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวบ้าน จึงร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ดูแลป่าชุมชน อันก่อให้เกิดประโยชน์ตามมา คือ ผลผลิตจากป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ น้ำผึ้งป่า ไม้ไผ่ น้ำประปาภูเขา สิ่งเหล่านี้ล้วนมาจากการดูแลรักษาของคนในชุมชนและเคารพกฎระเบียบกติกาที่กำหนดขึ้นอย่างเคร่งครัด ทำให้ป่าไม้ยังคงความอุดมสมบูรณ์ และชาวบ้านก็ได้ใช้ประโยชน์จากการเก็บเห็ด เก็บหน่อไม้ ตัดไม้ไผ่มาสานแข่ง สานตระกร้านำส่งไปขายต่างจังหวัด สร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชน

2.2 บ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ป่าชุมชนบ้านปี่มีลักษณะป่าดั้งเดิม เป็นภูเขาหินปูน สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผสมเต็งรัง

ประกอบด้วยพรรณไม้นานาชนิด ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติภูซาง ซึ่งชุมชนมีการจัดการโดยใช้รูปแบบของคณะกรรมการและมีการกำหนดกฎระเบียบในการดูแลรักษาป่า จากการศึกษาพบข้อสรุปดังต่อไปนี้

ภาพ 2 กิจกรรมการบวชป่า ณ บ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

(1) การใช้อย่างชาญฉลาด ในบริบทของบ้านปี่สะท้อนการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดพิธีบวชป่าเพื่อยกระดับสถานภาพเชิงสัญลักษณ์ของพื้นที่ป่าให้เป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ อันส่งผลให้เกิดความเคารพยำเกรงและลดการบุกรุก จนนำไปสู่ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนอย่างต่อเนื่องควบคู่กับพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำห้วยโป่ง ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ช่วงเวลา 13 ค่ำ ก่อนเข้าพรรษา ถ้าเป็นหน้าแล้งจะยกเว้นวันพระ และจะยกเว้นในช่วงเข้าพรรษาเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ โดยผสมผสานความเชื่อทางพุทธและพราหมณ์เข้ากับวิถีชุมชน นอกจากนี้ การอนุรักษ์ผืนหลวงยังสะท้อนแนวคิดการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ผ่านกติกาชุมชนและกองทุนผืน ซึ่งนำรายได้ไปใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ แสดงถึงการใช้ทรัพยากรบนฐานของความพอประมาณ ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของชุมชน

(2) การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรม ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านปี่มีการปลูกป่าโดยชุมชนดำเนินการปลูกป่าทดแทนและอนุรักษ์ป่าให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หลังจากนั้นสร้างเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อเปิดให้เข้าชมธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนบ้านปี่ สืบเนื่องมาจากการให้ความร่วมมือเป็นอาสาสมัครตรวจตรา ดูแลรักษาป่าชุมชนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยเฉพาะฤดูแล้งชาวบ้านปี่จะร่วมกันจัดทำแนวป้องกันที่สามารถกันไฟป่า เนื่องจากชาวบ้านปี่มีจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกันในการจัดการป่าชุมชนด้วยวิธีการหลายอย่าง

(3) การเก็บกักและแบ่งปัน บ้านปี้มีการบริหารงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยร่วมกันออกกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชน การดูแล รักษาป่าชุมชนเพื่อมิให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ ใช้ปัญญาสร้างป่าให้มีชีวิต บ้านปี้โดดเด่นด้วยการบริหารจัดการป่าและน้ำที่ทำงานร่วมกับภาคีต่าง ๆ ความสามารถในการป้องกันไฟป่าที่นอกเหนือพื้นที่ป่าชุมชน ทำให้อุทยานแห่งชาติภูซางมอบความไว้วางใจให้ดูแลป่าในเขตอนุรักษ์กว่า 3,000 ไร่ มีการขยายเครือข่ายป่าทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด สืบทอดพิธีกรรมที่น้อมเคารพธรรมชาติ พื้นองค์ความรู้ภูมิปัญญาเพื่อสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดให้แก่คนรุ่นใหม่ เป็นการจัดการด้วยปัญญาสร้างป่าให้มีชีวิต สร้างคนให้มีจิตสำนึก ซึ่งนำมาสู่รางวัลเกียรติยศที่ชุมชนบ้านปี้ได้รับมากมาย

2.3 บ้านบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย บ้านบุญเรืองเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ป่าและแหล่งน้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ โดยมีพื้นที่ป่าชุมชนที่มีขนาดใหญ่ครอบคลุมอาณาเขต 5 หมู่บ้าน ป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลบุญเรืองเป็นที่ดินสาธารณประโยชน์เลี้ยงสัตว์ อีกทั้งในพื้นที่ป่าชุมชนจะมีหนองน้ำทุกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรในลุ่มน้ำอิงที่สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน ซึ่งชุมชนมีการจัดการโดยใช้รูปแบบของคณะกรรมการและมีการกำหนดกฎระเบียบในการดูแลรักษาป่าจากการศึกษาพบข้อสรุปดังต่อไปนี้

(1) การใช้อย่างชาญฉลาด ในด้านพระพุทธศาสนา บ้านบุญเรืองจะทำพิธีสืบทอดป่าและพิธีบวชป่า เป็นการห่มจีวรให้ต้นไม้และผูกสายสิญจน์ล้อมรอบบริเวณที่ทำการบวชป่า โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เพื่อเป็นสิริมงคล ซึ่งกำหนดวันบวชป่าในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี ส่วนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านบุญเรืองมีการสืบทอดแม่น้ำอิงและการเลี้ยงผีพ่อปู่สลิบุญเรืองเพื่อขอมาให้ปกปักรักษาทรัพยากรให้อุดมสมบูรณ์ให้มีน้ำใช้ตลอดปี คุ่มครองป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ไม่ให้เกิดขึ้นแก่ชาวลุ่มน้ำอิง และเคารพ ยกย่อง นับถือให้เป็นผู้คุ้มครอง ปกปักรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข จึงเป็นเสมือนการให้ความเคารพบูชา ซึ่งคนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจะบูชาเคารพพ่อปู่สลิบุญเรือง

(2) การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรม ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านบุญเรืองมีการปลูกป่าทดแทนระบบนิเวศบริเวณรอบข้างหนองและข้างถนน จึงอาศัยวันสำคัญต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมร่วมกันของชุมชน โดยมีชุมชนท้องถิ่นและโรงเรียนร่วมกันปลูกต้นไม้ตามโครงการท้องถิ่นอาสาปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ “จิตอาสา ปลูกป่า รักษา น้ำ” รวมถึงการพัฒนาในวันเฉลิมพระชนมพรรษาด้วยการนำต้นไม้ในท้องถิ่นและการขอความสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ มาปลูกร่วมกันเพื่อให้เกิดระบบนิเวศ

ที่หลากหลายในป่าบุญเรื่อง รวมถึงการขอความสนับสนุนพันธุ์ปลาเพื่อนำมาปล่อยในหนองในแม่น้ำอิง และขอความสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้มาปลูกรอบหนองบัวน้อยโดยกำหนดวันปลูกป่าซ่อมแซมในช่วงเดือนสิงหาคมและธันวาคมของทุกปี ส่วนวันเก็บเมล็ดและเพาะกล้าไม้จะกำหนดไว้ตลอดทั้งปี

(3) การเก็บกักและแบ่งปัน เป็นการรวบรวมและเก็บรักษาทรัพยากรที่มีแนวโน้มที่จะขาดแคลนในบางช่วงเวลาหรือคาดว่าจะเกิดวิกฤตการณ์ขึ้น หรืออาจเก็บกักไว้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมในปริมาณที่ควบคุมและแบ่งปันกันได้ ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านบุญเรื่องได้จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรื่องเพื่อดูแลป่าชุ่มน้ำบ้านบุญเรื่องด้วยการดูแล รักษา กำหนดกฎกติการ่วมกันในชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนซึ่งเป็นแหล่งอาหาร รายได้ พืชสมุนไพร สถานที่เลี้ยงสัตว์และไม่มีใช้สอยของคนในชุมชน โดยมีคณะกรรมการดำเนินงานและคณะกรรมการที่ปรึกษาช่วยกันดูแลรักษาป่าร่วมกับชาวบ้านทำให้ได้ผลผลิตที่ได้จากป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ น้ำผึ้งป่า จิ้งกุ้ง ไม้ไผ่ ปลา พืชผัก สมุนไพร

3. องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง

3.1 องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง

(1) ด้านศาสนธรรม พระพุทธศาสนาสอนให้คนดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น การนำหลักไตรสิกขามาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการปฏิบัติตามกระบวนการพัฒนา 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา พระพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ ซึ่งมีผลทำให้เกิดความรักความกตัญญู (กตัญญูตเวท) ความสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างแท้จริง (เมตตา) และความรู้จักประมาณในการบริโภคหรือใช้สอย (มัตตัญญูตา) ข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาเป็นการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ที่เป็นตัวกำหนดกฎระเบียบเพื่อให้ชุมชนได้ปฏิบัติอย่างพอเหมาะ การมีสมาธิหรือจิตตั้งมั่นจดจ่อในการแก้ปัญหาและรักษาสภาพของป่าชุมชน รวมถึงการมีปัญญาในการคิดตรองหาเหตุและสรุปผลของการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม

(2) ด้านศาสนบุคคล ป่าไม้เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ที่คนไทยนับถือในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณในชุมชน ซึ่งชาวบ้านให้ความศรัทธาและเชื่อถือ พระสงฆ์มีบทบาทที่จะช่วยส่งเสริมให้คนเห็นคุณค่าความสำคัญและช่วยดูแลรักษาป่าไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้สามารถ

นำมาเป็นแนวทางอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าได้ ดังนั้น ในการบวชป่าพระสงฆ์จึงใช้วิธีการนำจิวไร่ไปผูกไว้ที่ต้นไม้เพื่อป้องกันการตัดและทำลายต้นไม้

(3) ด้านศาสนพิธี แม้พิธีกรรมในการอนุรักษ์ป่าจะไม่ใช้แก่นของพระพุทธศาสนา แต่เป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมที่ชาวพุทธแต่ละท้องถิ่นคิดขึ้นเพื่อส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติธรรมในระดับที่สูงขึ้น ประชาชนนิยมนำมาประยุกต์ใช้ในการรักษาป่าด้วยการบวชต้นไม้หรือบวชป่า ซึ่งส่งผลให้สถานภาพของคนและต้นไม้เปลี่ยนไป นับเป็นการนำความเชื่อทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ ส่วนในด้านกุศโลบายชาวบ้านมีความเชื่อว่า ป่าเขาล้วนแต่มีผีปกปักรักษา มิให้ใครมารุกล้ำทำลาย ขั้นตอนและวิธีการบวชต้นไม้ นิยมทำกันเหมือนงานบุญทั่วไป โดยเจ้าพิธีจะใช้สายสิญจน์ล้อมอาณาบริเวณที่จะบวชต้นไม้แล้วนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 9 รูปมาเจริญพระพุทธมนต์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชาวบ้านและต้นไม้ที่จะทำพิธี ต่อจากนั้นนำผ้าเหลืองที่เตรียมไว้ใส่ในพานแล้วทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์ หลังจากผ้าเหลืองผ่านการทำพิธีเสร็จก็นำไปผูกกับต้นไม้

3.2 องค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง

(1) ความเชื่อเรื่องผีและซิด เป็นความเชื่อดั้งเดิมพื้นฐานที่ชาวบ้านในแถบล้านนาเชื่อว่า ผีเป็นตัวแทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ ส่วนซิดจะเป็นข้อห้ามหรือข้อกำหนดที่มีต่อการกระทำใด ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อความสมดุลของบุคคล ชุมชนหรือสิ่งแวดล้อม ความเชื่อเรื่องผีและซิดบางอย่างเป็นการควบคุมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของคนในชุมชน มิให้กระทำหรือใช้ประโยชน์ที่มากเกินไปจนความจำเป็นอีกด้วย ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมและถือปฏิบัติสืบกันมา

(2) ความรู้ใหม่ เป็นความรู้ที่ได้จากหลักการทางวิทยาศาสตร์ โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ในการวางตำแหน่งแนวกันไฟ โดยต้องคำนวณระยะห่างระหว่างแนวกันไฟกับแนวหัวไฟที่กำลังเคลื่อนที่เข้ามาให้พอเหมาะ ดังนั้น แนวกันไฟจึงเป็นความเชื่อใหม่ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ป้องกันไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่าในฤดูแล้ง โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชน ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ควบคุมไฟป่าร่วมกันทำแนวกันไฟป่ารอบป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย หรือชิงเผาบบริเวณที่ล่อแหลมก่อน โดยมีอุปกรณ์ คือ ถังน้ำจอบ ที่ตีไฟ มีด

(3) พิธีกรรม การแสดงออกเกี่ยวกับความเชื่อของชุมชนได้สั่งสมมายาวนานจนตกผลึกเป็นวิธีคิดและการแสดงคุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ

ซึ่งสะท้อนถึงความชาญฉลาดของบรรพบุรุษเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากร โดยใช้พิธีกรรมเป็นมาตรการควบคุมชุมชนในการจัดการทรัพยากรนั่นเอง เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ การบูชาผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยดูแลรักษาป่าต้นน้ำ ความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ในป่าจึงก่อให้เกิดประเพณีการใช้ทรัพยากรป่าอย่างเคารพยำเกรงและตระหนักถึงบุญคุณของป่า

(4) จารีตประเพณีหรือวิถีปฏิบัติ เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการบริหารจัดการทางด้านระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร โดยการกำหนดเป็นพิธีกรรมจารีตประเพณี ซึ่งมีแบบแผนปฏิบัติที่สร้างความผูกพันทางด้านศีลธรรมและการอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับระบบนิเวศ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการผสมผสานระหว่างหลักเหตุผลกับความเชื่อและพิธีกรรมเพื่อเป็นมาตรการควบคุมชุมชนในการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากร

3.3 รูปแบบการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง

(1) การใช้อย่างชาญฉลาดประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ (1) ความรอบรู้ หมายถึง การมีความรู้ทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติในการใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างมีประสิทธิภาพ คำนวณและยั่งยืน โดยลดการสูญเสียให้น้อยที่สุด (2) การใช้อย่างรอบคอบ ซึ่งสะท้อนผ่านการจัดการทรัพยากรในรูปแบบป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ร่วมของคนในพื้นที่ และ (3) การใช้อย่างระมัดระวัง โดยตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ต่อการดำรงชีวิตและระบบนิเวศ อันสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาที่เน้นความพอประมาณและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ทรัพยากรเท่าที่จำเป็นภายใต้การจัดการที่เหมาะสม

(2) การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรมประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ (1) การรักษา ซึ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกของชุมชนในการคุ้มครองทรัพยากรป่าไม้อย่างลึกซึ้ง อันเกิดจากความเชื่อ ประเพณี อุดมการณ์ที่สืบทอดกันมา ความจำเป็นด้านการคุ้มครองระบบนิเวศและการป้องกันการรุกรานจากภายนอก (2) การสืบสาน โดยความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติทำหน้าที่เป็นกลไกของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร สร้างความผูกพันทางศีลธรรมและความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาระหว่างชุมชนกับระบบนิเวศ ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันตามบริบทของแต่ละพื้นที่ และ (3) การส่งเสริม โดยการพัฒนารากฐานจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมผ่านการให้ความรู้ที่ถูกต้องทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างยั่งยืน

(3) การเก็บกักและแบ่งปันประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) การจัดการความสัมพันธ์ โดยชุมชนมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็ง สะท้อนผ่านอุดมการณ์และพิธีกรรมร่วม ซึ่งเชื่อมโยงกับระบบการผลิตและสามารถฟื้นฟูทรัพยากรให้ยั่งยืนได้ (2) ความสามัคคี อันเกิดจากความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและขยายไปสู่กิจกรรมด้านอื่นของชุมชน และ (3) ระบบและกฎเกณฑ์ ซึ่งกำหนดให้ทรัพยากรเป็นสมบัติร่วมของชุมชน มีผู้นำและองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งในการกำกับดูแล ปรับตัวตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงและยึดโยงกับภูมิปัญญาและจารีตประเพณีดั้งเดิม

อภิปรายผล

1. แนวคิดและวิธีการทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนพบว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อความยั่งยืนประกอบด้วย 3 หลักการสำคัญ ได้แก่ (1) การใช้อย่างชาญฉลาด คือ การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด คำนึงและยั่งยืน โดยลดการสูญเสียให้น้อยที่สุด สอดคล้องกับหลักมัตตัญญูตาและความเชื่อว่า ต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิตซึ่งไม่ควรถูกเบียดเบียน (2) การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรม หมายถึง การฟื้นฟูสภาพทรัพยากรป่าไม้ให้กลับสู่สภาพที่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ โดยอาศัยคติความเชื่อเรื่องรุกขเทวดาและความเคารพต่อธรรมชาติเป็นกลไกเชิงจริยธรรม และ (3) การเก็บกักและการแบ่งปัน คือ การจัดสรรและดูแลทรัพยากรในภาวะขาดแคลนหรือวิกฤต ภายใต้หลักเมตตาและการไม่เบียดเบียน พร้อมทั้งส่งเสริมการปลูกป่าเพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศในระยะยาว

ในทางพระพุทธศาสนามีวิธีการในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชน โดยการประกอบประเพณี/พิธีกรรม ดังนี้ (1) การบวชป่า/บวชต้นไม้ เป็นพิธีกรรมที่ริเริ่มขึ้นมาใหม่ ไม่มีในพิธีกรรมดั้งเดิมในพระพุทธศาสนา เป็นกุศโลบายที่นำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (2) พิธีสืบชะตาแม่น้ำ คือ การต่อชีวิตให้แม่น้ำยืนยาว เป็นการประยุกต์มาจากพิธีสืบชะตาหมู่บ้านและพิธีสืบชะตาคน (3) พิธีฟังธรรมปลาช่อน เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวล้านนาที่สืบทอดมาจากโบราณกาล จัดขึ้นทุกปีในวันแรม 9 ค่ำ เดือน 9 (ทางภาคเหนือ) เพื่อขอฝน บูชาผีขุนน้ำหรือบูชาสายน้ำที่ประทานความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์แก่ชุมชนตลอดทั้งปี

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาแนวคิดและวิธีการทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนนั้น พุนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์ และคณะ (2557) ได้วิจัยเรื่องสืบชะตาล้านนา: แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนาพบว่า การสืบชะตาเป็นพิธีกรรมที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เชื่อมโยงจารีตล้านนาและประวัติศาสตร์สมัยพระนางจามเทวี-ราชวงศ์เม็งราย ผลงานความเชื่อเรื่องกรรมและมงคล 38 ประการ ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและพลังใจของชุมชน ก่อให้เกิดความสามัคคีและบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ โดยการสืบชะตาแบบดั้งเดิมมี 3 ประเภท คือ คน บ้านและเมือง ส่วนการสืบชะตาแม่น้ำและป่าเกิดขึ้นตามบริบทสังคม สหทัยา วิเศษ และคณะ (2566) ได้วิจัยเรื่องการอนุรักษ์และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาประเพณีฟังธรรมขอฝน จังหวัดเชียงราย พบว่า ชาวบ้านนับถือพระพุทธศาสนาควบคู่กับการนับถือผีจึงมีประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลรักษาป่า รักษาน้ำ ด้วยการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนห้วยตามความเชื่อดั้งเดิม ต่อมาพระสงฆ์ได้นำประเพณีฟังธรรมขอฝนซึ่งเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามาร่วมกับการเลี้ยงผีขุนห้วย ซึ่งเป็นประจำทุกปีก่อนฤดูทำนาจนเป็นแนวปฏิบัติทางสังคม

องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสามารถจำแนกได้เป็น 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านศาสนธรรม ซึ่งเน้นการประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อกำกับพฤติกรรมมนุษย์ ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและพัฒนาระบบการคิดเชิงเหตุผลในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ (2) ด้านศาสนบุคคล โดยเฉพาะบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนที่ช่วยปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ เช่น การใช้พิธีบวชป่าเป็นสัญลักษณ์ในการคุ้มครองต้นไม้ และ (3) ด้านศาสนพิธี ซึ่งเป็นการประยุกต์พิธีกรรมเป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์ เช่น การบวชต้นไม้หรือบวชป่า อันช่วยยกระดับสถานภาพเชิงสัญลักษณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและลดการทำลาย

ในการศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นการประยุกต์หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้ในการอนุรักษ์ ใช้ประโยชน์และแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนได้ ผลการศึกษาประเด็นนี้สอดคล้องกับพระครูพิพิธจารุธรรม และคณะ (2557) ที่ได้วิจัยเรื่องแนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องป่าล้วนสนับสนุนให้บุคคลดำรงชีวิตอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทำให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว

โดยแนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืน คือ การใช้หลักไตรสิกขาเพื่อควบคุมประพฤติด้วย การสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล ถ้าทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่เราจะเป็นแล้วจึงต้องมีการสร้างกติกาหรือ วินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งศีลจะช่วยระมัดระวัง ควบคุมผู้ที่ฝ่าฝืน ปลุกจิตสำนึกและสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา ใช้หลักเมตตาธรรม มัชฌิมาปฏิปทา สันโดษและมีความรักต่อทรัพยากรธรรมชาติด้วยการใช้ประโยชน์แบบพอเพียง

องค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการ แบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในกลุ่มน้ำอิง จำแนกเป็น 4 ด้าน คือ (1) ความเชื่อ เรื่องผีและซิด ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการกำกับพฤติกรรมการใช้ ทรัพยากรให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมและไม่เกินความจำเป็น (2) ความรู้ใหม่จากหลัก วิทยาศาสตร์ เช่น การจัดทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่าในฤดูแล้ง (3) พิธีกรรม ซึ่งใช้ เป็นมาตรการทางสังคมในการควบคุมและกำกับการจัดการทรัพยากรบนฐานของความ ศักดิ์สิทธิ์และความเคารพต่อธรรมชาติ และ (4) จารัตประเพณีหรือวิถีปฏิบัติ ซึ่งเป็น แบบแผนที่สืบทอดต่อเนื่อง สร้างความผูกพันทางศีลธรรมและความสัมพันธ์เชิงพึ่งพา ระหว่างชุมชนกับระบบนิเวศ อันสะท้อนการผสมผสานระหว่างเหตุผลกับความเชื่อในการ จัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ในประเด็นการศึกษาองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในกลุ่มน้ำอิงได้มีการนำความเชื่อเรื่อง ผีและซิด การใช้ความรู้ใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พิธีกรรม จารัตประเพณี หรือวิถีปฏิบัติอันเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อบริหารจัดการด้านการผลิต และการจัดการทรัพยากร ผลการศึกษาประเด็นนี้สอดคล้องกับบทวิจารณ์หนังสือบวช ป่า สิบชะตาแม่น้ำ การจัดการป่าและน้ำเชิงวัฒนธรรมของภูมิพัฒน์ พลราช (2556) ซึ่งการสิบชะตาแม่น้ำของชุมชนสามารถพิจารณาได้ว่า ความรู้ของชาวบ้านในการ จัดการทรัพยากรน้ำเป็นความรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงมิติในด้านสังคมและวัฒนธรรม เข้ากับมิติในด้านระบบนิเวศในสัดส่วนที่พอดีจนเกิดความลงตัว กลายเป็นความสำเร็จ ที่น่าภาคภูมิใจ การจัดการทรัพยากรน้ำนี้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่มีการจัดระบบของ องค์ความรู้แบบสมัยใหม่ ฉะนั้น จึงไม่อาจถ่ายทอดโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ของโลก สมัยใหม่ เช่น การสอนในห้องเรียนหรือนำไปเขียนหนังสือ แต่ชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ เหล่านี้โดยผ่านวิถีชีวิต ซึ่งยากแก่คนที่ไม่ได้อยู่ในวิถีชีวิตดังกล่าวจะเรียนรู้ได้ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาความรู้เช่นนี้เกิดเป็นองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่

กระทำได้และสมควรที่จะกระทำเป็นอย่างยิ่งเพื่อเป็นฐานสำหรับการสร้างความรู้ของสังคมปัจจุบันในการมองหาทางเลือกของการจัดการน้ำให้เกิดความยั่งยืนในระบบนิเวศ

2. รูปแบบทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในกลุ่มน้ำอิงพบว่า องค์ความรู้สามารถจำแนกเป็น 3 รูปแบบหลัก ได้แก่

(1) การใช้อย่างชาญฉลาด ซึ่งมุ่งใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ยั่งยืนและสูญเสียน้อยที่สุด เป็นแนวทางในการอนุรักษ์หรือการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้เกิดผลผลิตที่ยั่งยืน โดยยึดหลักการและวิธีการอนุรักษ์ของเกษม จันทรแก้ว (2547) ทั้ง 3 ลักษณะ คือ 1) การมีความรอบรู้ทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ 2) การใช้ยารอบคอบผ่านการจัดการป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ของคนในพื้นที่ และ 3) การใช้ยาระมัดระวังบนฐานของความตระหนักถึงคุณค่าของป่าต่อการดำรงชีวิตและระบบนิเวศ

(2) การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรม หมายถึง การทำให้ทรัพยากรป่าไม้กลับสู่สภาพสมบูรณ์และสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน โดยมี 3 ลักษณะ คือ 1) การรักษา ซึ่งเน้นจิตสำนึกและความเข้มแข็งของชุมชน 2) การสืบสานผ่านความเชื่อ พิธีกรรมและจารีตประเพณีที่เชื่อมโยงคนกับธรรมชาติ และ 3) การส่งเสริมด้วยการให้ความรู้และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกช่วงวัย

(3) การเก็บกักและแบ่งปัน เป็นการจัดการทรัพยากรในภาวะขาดแคลนหรือวิกฤตอย่างเป็นระบบและเป็นธรรมประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ 1) การจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านอุดมการณ์และพิธีกรรม 2) ความสามัคคี การสร้างความสามัคคีและความร่วมมือของคนในชุมชน และ 3) ระบบและกฎเกณฑ์ การมีกฎเกณฑ์ร่วมที่ชุมชนกำหนดขึ้นเองภายใต้การนำของผู้หน้าที่เข้มแข็งและปรับตัวได้ตามบริบทที่เปลี่ยนแปลง และการมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยส่งเสริมความสามัคคี ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและการส่งต่อความรู้ให้คนรุ่นใหม่ (อัมพิกา อ้าลอย, 2568)

จากการศึกษารูปแบบทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในกลุ่มน้ำอิง ทำให้เกิดความรู้ใหม่ในด้านการใช้อย่างชาญฉลาด การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรมและการเก็บกักและแบ่งปัน ผลการศึกษาประเด็นนี้สอดคล้องกับชูชาติ ชูชาติ (2541) ซึ่งได้วิจัยเรื่องการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทยพบว่า ชาวบ้านมองระบบนิเวศป่าประกอบด้วยสิ่งไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ อุณหภูมิ แร่ธาตุ ฝน ฯลฯ และสิ่งมีชีวิต เช่น สัตว์ พืช มนุษย์ ชาวบ้านใช้ระบบการผลิตและการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาป่าโดยยึดหลักการอนุรักษ์ การพึ่งพาอาศัย การ

เคารพ การนับถือ ความกลัว การสำนึกบุญคุณ มนุษย์ไม่ควรจะอยู่เพียงแค่ภาวะสงบศึกกับธรรมชาติเท่านั้น แต่มนุษย์ควรให้แก่ธรรมชาติให้มากด้วยการเสริมสร้างความเป็นใหญ่โดยการเสียสละให้มาก มนุษย์อาจสำนึกผิดแล้วทำความดีชดใช้แก่ธรรมชาติบ้าง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556) เพราะระบบนิเวศในป่าเริ่มสูญสลายเมื่อมีการพัฒนาพื้นฐานปัจจัยการผลิตและระบบการผลิตเพื่อขาย แต่ชาวบ้านบางส่วนก็ยังรักษาระบบนิเวศป่าไว้ได้ด้วยพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่า ได้แก่ การนับถือผี การผูกสายสะดือทารกไว้ที่ต้นไม้ ระบบเหมืองฝาย การประปาภูเขา การบวชป่า การสืบทอดแม่น้ำ การปลูกป่า การทำไร่หมุนเวียนและการสร้างแนวป้องกันไฟ โดยพิธีกรรมดังกล่าวเป็นการปฏิบัติที่แสดงถึงความเคารพ ความกตัญญู ความกลัว การอ่อนน้อม การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพมีประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างมหาศาล นอกจากมีผลทางด้านการศึกษาในเรื่องของสิ่งมีชีวิตแล้วในด้านการเกษตรกรรมยังใช้ประโยชน์ในการรวบรวมสายพันธุ์และคัดเลือกสายพันธุ์ที่ดีในทางการแพทย์ พืชสมุนไพรใช้ประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าด้วยรักษาโรคอีกด้วย

องค์ความรู้จากการวิจัย

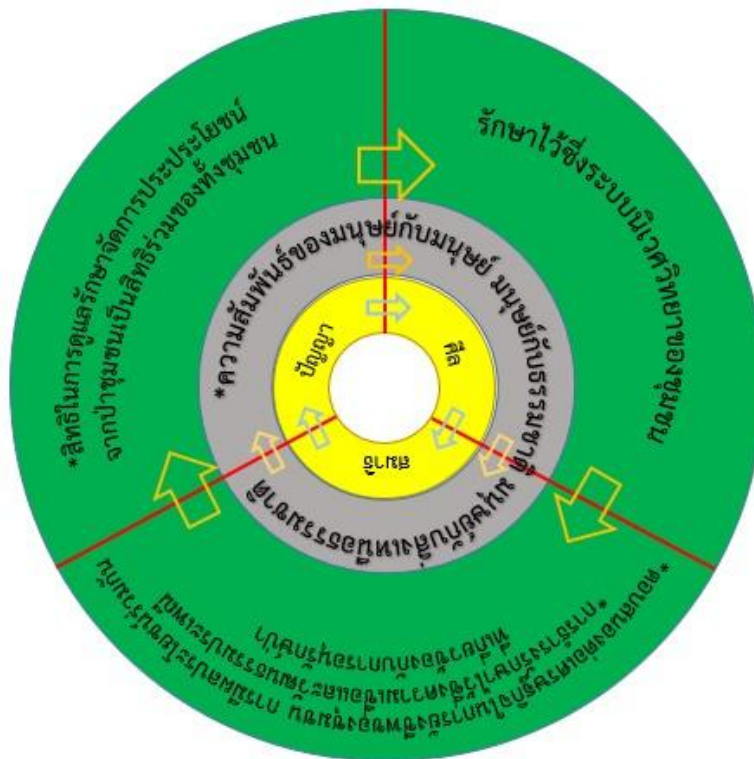
จากการวิจัยครั้งนี้พบประเด็นองค์ความรู้ใหม่ใน 3 ด้าน ดังนี้

1) มิติด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ การนำหลักไตรสิกขา มาแก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ประกอบด้วย (1) ศีล เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและควบคุมความประพฤติของชุมชนเพื่อวางกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติร่วมกัน ศีลจะช่วยระมัดระวังควบคุมผู้ที่ฝ่าฝืน (2) สมาธิ การมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีความมุ่งมั่นจดจ่อในการรักษาสภาพของป่าชุมชนและการแก้ปัญหาทรัพยากรของชุมชน ด้วยวิธีการต่าง ๆ และ (3) ปัญญา การคิดตรองหาเหตุ และมีการวางแผนการดำเนินการอย่างมีระบบ ด้วยการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชน พร้อมทั้งประมวลสรุปผลของการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม ปฏิบัติจริงสำนึกและสร้างภูมิคุ้มกันในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ด้วยปัญญา

2) มิติด้านการจัดการความสัมพันธ์ของมนุษย์ประกอบด้วย (1) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มีการจัดความสัมพันธ์ที่จะให้คนอยู่ร่วมกันโดยการกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา ข้อปฏิบัติร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางให้คนในชุมชนปฏิบัติและการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาป่า (2) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยพบความสัมพันธ์ผ่านระบบการประโยชน์จากป่าเพื่อการยังชีพเป็นหลักและระบบการผลิตเพื่อขายที่พึ่งพาและรักษาสมดุลของธรรมชาติ

ในการพึ่งพาธรรมชาติทำให้ชาวบ้านเห็นในสำคัญของป่าและมีส่วนร่วมในการรักษาป่า ดังนั้น ระบบการผลิตและวิถีชีวิตจึงมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศของชุมชน และ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ จะพบความสัมพันธ์โดยผ่านความเชื่อเรื่องผีและการนับถือพระพุทธศาสนาของชาวบ้านโดยการแสดงความเคารพและขอบคุณธรรมชาติ ผ่านพิธีกรรมและจารีตประเพณีเพื่อสร้างระบบความสัมพันธ์และจิตสำนึกให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม

3) มิติด้านหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ (1) การรักษาระบบนิเวศของชุมชน โดยยึดฐานจิตสำนึกและความเข้มแข็งของชุมชน ในการดูแลป่า อันเกิดจากประเพณี ความเชื่อ การสืบทอดอุดมการณ์ ความจำเป็นในการคุ้มครองระบบนิเวศและการต่อต้านการคุกคามจากภายนอก (2) การตอบสนองต่อเศรษฐกิจยังชีพของชุมชน ป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร เชื้อเพลิงและของป่า แม้จะมีข้อจำกัดทางกฎหมาย แต่ยังช่วยลดค่าใช้จ่ายครัวเรือน และในบางกรณีสามารถแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้เสริม (3) การธำรงรักษาความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณี ผ่านองค์กรชุมชนและพิธีกรรมซึ่งทำหน้าที่เป็นกุศโลบายในการปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ โดยผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับองค์ความรู้สมัยใหม่ (4) การยืนยันสิทธิร่วมของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยชุมชนมีอำนาจกำหนดกฎเกณฑ์ในการจัดการภายใต้การนำของผู้หน้าที่เข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของสมาชิกเพื่อให้การอนุรักษ์เกิดประสิทธิภาพและยั่งยืน แสดงเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพ 3 ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

สรุป

การอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิงเป็นองค์ความรู้ที่ชุมชนสั่งสมและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลังผ่านกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีบทบาทในการเชื่อมโยงความรู้ดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่เพื่อสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของธรรมชาติและ การดำรงชีวิตอย่างสมดุล โดยยึดหลักการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อความยั่งยืน 3 ประการ ได้แก่ (1) การใช้อย่างชาญฉลาด (2) การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรม และ (3) การเก็บกักและแบ่งปัน ในมิติทางพระพุทธศาสนามีการประยุกต์พิธีกรรมเป็นกุศโลบายเพื่อการอนุรักษ์ ได้แก่ พิธีบวชป่าหรือบวชต้นไม้ พิธีสืบทอดแม่ไม้ และพิธีฟังธรรมขอฝน ขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ความเชื่อ จารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติ เช่น พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีเลี้ยงผีผาย พิธีเลี้ยงผีเจ้าที่ เป็นกลไกในการจัดการทรัพยากรทั้ง 3 ชุมชน ได้แก่ ลุ่มน้ำอิงตอนต้น (บ้านบัว) ตอนกลาง (บ้านปี่) และตอนปลาย (บ้านบุญเรือง) มีรูปแบบการอนุรักษ์ที่คล้ายคลึงกัน โดยผสมผสานแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อดั้งเดิมและ

องค์ความรู้ใหม่ เช่น การทำแนวกันไฟ การดับไฟป่า การปลูกป่า การเพาะกล้าไม้ ท้องถิ่น ตลอดจนการจัดตั้งคณะกรรมการและกฎระเบียบชุมชน ซึ่งสะท้อนระบบการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและมุ่งสู่ความยั่งยืน

องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง ในทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วย 1) ด้านศาสนธรรม พระพุทธศาสนาสอนให้คนดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมตามหลักไตรสิกขา ซึ่งมีผลทำให้เกิดความสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการรู้จักประมาณในการบริโภคหรือใช้สอย 2) ด้านศาสนบุคคล จะเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณในชุมชน และ 3) ด้านศาสนพิธี เป็นการประยุกต์ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดูแลรักษาป่า ในทางภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย (1) ความเชื่อเรื่องผีและซิด ชาวล้านนาเชื่อว่า ผีเป็นตัวแทนอำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วนซิดเป็นข้อห้ามหรือข้อกำหนด (2) ความรู้ใหม่ เป็นความรู้ที่ได้จากหลักการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ (3) พิธีกรรม การใช้พิธีกรรมเพื่อเป็นมาตรการควบคุมชุมชนในการจัดการเกี่ยวกับ และ (4) จารีตประเพณี หรือวิถีปฏิบัติอันเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

เอกสารอ้างอิง

- เกษม จันทรแก้ว (2547). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและหลักการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2541). *การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- พระกฤษฎา สุเมธ (สารนอก) และศิริโรจน์ นามเสนา. (2566). พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่น. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 6 (1), 327-339.
- พระครูพิพิธธรรม และคณะ. (2557). *แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

- พระอธิการจรัส อภินนโท และสยาม ราชวัตร. (2564). การเลี้ยงผีขุนน้ำ: มิติทางพระพุทธศาสนา. *วารสารพุทธศิลปกรรม*. 4 (2), 91-103.
- พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์ และคณะ. (2557). สืบชะตาล้านนา: แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่.
- ภูมิพัฒน์ พลราช. (2556). บวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ การจัดการป่าและน้ำเชิงวัฒนธรรม. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*. 9 (1), 107-123.
- สัททยา วิเศษ และคณะ. (2566). การอนุรักษ์และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาประเพณีฝังธรรมขอฝน จังหวัดเชียงราย. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- สัททยา วิเศษ. (2544). *ลุ่มน้ำอิง*. พะเยา: โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา.
- สิทธิศักดิ์ ปิ่นมงคลกุล. (18 กันยายน 2567). การบริหารจัดการน้ำลุ่มน้ำอิง พะเยา ด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม. สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2569, จาก <https://www.up.ac.th/NewsRead.aspx?itemID=32840>
- อัมพิกา อ่าลอย. (2568). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบต่อมิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. *Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities, and Arts)*. 45 (3), 267-281.

Academic Article; Received: 2025-09-18; Revised: 2025-11-18; Accepted: 2025-11-21.

การวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบเสียงสระของภาษาอังกฤษกับ ภาษาไทยในเชิงสัทวิทยา: แนวทางประยุกต์เพื่อการเรียนการสอน ภาษาอังกฤษ

A Contrastive Phonological Analysis of the Vowel Systems in English and Thai: Implications for English Language Pedagogy

อาทิตย์ ถมมา^{*1}, พงษ์เทพ บุญเรือง², อัมมารภรณ์ หนุยอด^{**3}Atit Thomma¹, Pongthep Boonrueng², Aummaraporn Nooyod³

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University

First Author, E-mail: atit2526@hotmail.com*

Corresponding Author, E-mail: aummarapornenged@gmail.com**

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปรียบเทียบระบบหน่วยเสียงสระในภาษาอังกฤษกับภาษาไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนภาษาอังกฤษอย่างถูกต้อง ผลการศึกษาพบว่า ระบบหน่วยเสียงสระของทั้งสองภาษามีจำนวนเสียงใกล้เคียงกัน โดยภาษาอังกฤษมีหน่วยเสียงสระทั้งหมด 25 หน่วยเสียง ขณะที่ภาษาไทยมี 21 หน่วยเสียง ซึ่งในจำนวนนี้มีบางเสียงที่ออกเสียงได้ใกล้เคียงหรือเหมือนกัน โดยเฉพาะสระเดี่ยวจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันระหว่างสองภาษา ในส่วนของสระประสมพบว่า สระประสมตัวมีความแตกต่างในการออกเสียงค่อนข้างมาก และสระประสมสามเสียงจะพบเฉพาะในภาษาอังกฤษแบบบริติชเท่านั้น ไม่ปรากฏอยู่ในระบบเสียงของภาษาไทย ทำให้ผู้เรียนคนไทยออกเสียงได้ยาก ทั้งนี้ ปัญหาสำคัญที่พบ คือ คนไทยมักประสบความยากลำบากในการออกเสียงภาษาอังกฤษ เนื่องจากอิทธิพลของภาษาแม่ โดยเฉพาะการออกเสียงตามตัวอักษร A E I O U ซึ่งมักเกิดความคลาดเคลื่อนในการออกเสียง ดังนั้น ในการสอนการออกเสียงภาษาอังกฤษให้แก่ผู้เรียนชาวไทย ผู้สอนสามารถนำการวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบหน่วยเสียงสระของทั้งสอง

ภาษามาใช้เพื่ออธิบายความแตกต่างตามหลักสัทศาสตร์ อันจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถออกเสียงสระภาษาอังกฤษได้อย่างถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น องค์ความรู้ใหม่ คือ การนำการวิเคราะห์ระบบสัทวิทยาของสระภาษาอังกฤษ-ไทยเชิงแผนที่เสียง และลักษณะพลวัตของสระประสมมาใช้เป็นเครื่องมือฝึกการออกเสียงสำหรับผู้เรียนชาวไทย จะช่วยให้ผู้เรียนมีการออกเสียงสระภาษาอังกฤษที่ชัดเจนและใกล้เคียงเจ้าของภาษามากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ: การวิเคราะห์เปรียบเทียบ; ระบบหน่วยเสียง; สระภาษาอังกฤษ; สระภาษาไทย; การสอนภาษาอังกฤษ

Abstract

This academic article examines the contrast between the vowel phoneme systems of English and Thai to facilitate the effectiveness of English language instruction. The findings reveal that the number of vowel phonemes in both languages is relatively similar, with English containing 25 vowel phonemes and Thai comprising 21. Several of these phonemes are either identical or closely resemble one another in pronunciation, particularly in the case of monophthongs, which exhibit a high degree of similarity between the two languages. However, diphthongs show significant pronunciation differences, and triphthongs—found only in British English—are entirely absent from Thai. These features pose additional challenges for Thai learners in mastering pronunciation. A major challenge for Thai learners in acquiring English pronunciation lies in the interference from their native language. Thai speakers often rely on the orthographic representation of the five vowel letters comprising A, E, I, O, and U, leading to common pronunciation errors. Therefore, in teaching English vowel pronunciation to Thai learners, instructors may adopt a contrastive analysis approach that compares the vowel phoneme systems of English and Thai based on phonological principles. This method can facilitate greater accuracy and clarity in English vowel pronunciation among learners. The new body of knowledge involves applying vowel space mapping of English – Thai

phonological systems and the dynamic characteristics of diphthongs as a pronunciation training tool for Thai learners. This approach significantly enhances learners' ability to produce English vowel sounds more clearly and, in a manner, closer to native speakers.

Keywords: Contrastive Analysis; Phoneme System; English Vowel; Thai Vowel; English Teaching

บทนำ

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ภาษาอังกฤษได้กลายเป็นภาษาสากลที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารระหว่างประเทศ การศึกษาและการทำงานในระดับนานาชาติมักต้องใช้ความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม หนึ่งในอุปสรรคสำคัญที่ผู้เรียนภาษาอังกฤษซึ่งใช้ภาษาไทยเป็นภาษาแม่ต้องเผชิญ คือ ความแตกต่างของระบบเสียง โดยเฉพาะในส่วนของหน่วยเสียงสระ (Vowel Phonemes) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการออกเสียง การฟังและการสื่อสารที่ชัดเจน

การออกเสียงที่ถูกต้องเป็นกุญแจสำคัญในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะการสอนการฟังพูด การให้ความรู้ด้านการออกเสียงที่ถูกต้องตามหลักสัทศาสตร์ (Phonetics) เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น แต่ในการเรียนการสอนของผู้สอนจำนวนมากมักจะประสบปัญหาในการสอนภาษาอังกฤษ การอธิบายการออกเสียงหรือลักษณะต่าง ๆ ของการออกเสียงระหว่างภาษาที่ 1 (First Language) กับภาษาที่ 2 (Second Language) ในขณะเดียวกัน ผู้เรียนอาจเข้าใจและสับสนในการออกเสียง เนื่องด้วยอิทธิพลจากภาษาแม่เข้ามาแทรกแซง (L1 Interference) สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่จะต้องเข้าใจและนำเสนอให้ผู้เรียนรู้ถึงความคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันของทั้งสองภาษา โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบการออกเสียง (Contrastive Analysis)

กมลเนตร เอียดเกิด และคณะ (ladkert, et al., 2024: 688) จิรดา สันตรธนเสวี (Suntornsawet, 2022: 359-360) และนรินธร สมบัตินันท์ แบร์ (Behr, 2022: 419-420) มีความเห็นตรงกันว่า ผู้เรียนชาวไทยมักมีปัญหาในการออกเสียงสระภาษาอังกฤษ เนื่องจากความแตกต่างระหว่างระบบเสียงสระของไทยกับอังกฤษ ผู้เรียนสามารถแยกความยาวในการออกเสียงสระได้ แต่ยังมีปัญหาในการแยกคุณภาพของเสียงสระ โดยเฉพาะสระประสม (Diphthongs) ที่มีกออกเสียงเป็นสระเดี่ยวหรือเชื่อมเสียงไม่ราบรื่น ส่งผลต่อการออกเสียงสระอ่อน (Weak Vowels) เช่น สระชาว

(schwa) /ə/ และน้ำหนักเสียง (Word Stress) นอกจากนี้ ยังสับสนคู่สระ /i:/-/ɪ/ และ /o:/-/ɒ/ แม้ผู้ฟังส่วนใหญ่จะเข้าใจได้ดี ยกเว้นเสียง /ʊ/ ความคุ้นเคยกับสระประสมสองเสียงในภาษาไทยช่วยให้ผู้เรียนออกเสียงสระ /ɪə/ และ /ʊə/ ได้ถูกต้องมากขึ้น แต่สระ /aɪ/, /aʊ/ และ /ɔɪ/ มักถูกแทนด้วยสระเดี่ยว /a/ หรือ /ɔ/ ตามด้วย /-j/ หรือ /-w/ ขณะที่สระประสมที่ไม่มีในภาษาไทยสร้างความยากลำบากเนื่องจากผู้เรียนไม่คุ้นเคยเสียงเหล่านี้

ดังนั้น ครูผู้สอนควรใช้สื่อและกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น สื่อของจริง วิดีโอ การ์ตูน บทบาทสมมติ การเล่นเกม ฯลฯ เพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงของผู้เรียน (Khamkhen, 2010) ขณะเดียวกัน Munro (Munro, 2021: 12-13) แนะนำให้เน้นการสอนรายบุคคล (Individualized Instruction) โดยใช้เครื่องมือประเมินเสียงและเทคโนโลยี เช่น เทคนิคการฝึกการรับรู้เสียงพูดที่ใช้เสียงจากผู้พูดหลายคนในบริบทที่หลากหลาย (High Variability Phonetic Training; HVPT) การจำเสียงพูดอัตโนมัติ (Automatic Speech Recognition; ASR) เพื่อช่วยพัฒนาการออกเสียงอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงควรเริ่มสอนตั้งแต่ระยะต้นของการเรียนภาษาอังกฤษเพื่อป้องกันการออกเสียงผิดที่อาจฝังแน่นในระยะยาว

แม้งานวิจัยหลายชิ้นจะกล่าวถึงปัญหาการออกเสียงของผู้เรียนชาวไทย แต่ยังขาดการวิเคราะห์แบบเปรียบเทียบเชิงสัทวิทยาที่เชื่อมโยงสู่การสอนอย่างเป็นรูปธรรม บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปรียบเทียบระบบหน่วยเสียงสระในภาษาอังกฤษกับภาษาไทย ซึ่งมีผลกระทบต่อการสอนภาษาอังกฤษแก่ผู้เรียนชาวไทย เพื่อพัฒนาการสอนให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

เนื้อเรื่อง

สระ

สระ (Vowels) เป็นเสียงที่เกิดจากการสั่นของเส้นเสียงและการไหลของลมผ่านช่องปากอย่างอิสระ โดยไม่ถูกกีดขวางจากอวัยวะออกเสียง มีความดังและปริมาณเสียงสูงกว่าเสียงพยัญชนะ (ดาร์ณี ศักดิ์ศิริผล, 2541: 7) เสียงสระเกิดจากกระแสลมหายใจที่ผ่านปอดและกล่องเสียง ทำให้สายเสียงสั่นสะเทือนต่อเนื่อง ก่อนผ่านช่องคอและช่องปากโดยไม่ถูกปิดกั้น รูปร่างของช่องปากทำหน้าที่เป็น “ห้องก้องเสียง” ร่วมกับตำแหน่งลิ้น ส่งผลให้เกิดเสียงสระหลากหลาย เช่น การออกเสียง “อู” ริมฝีปากกลม ลิ้นหลังยกขึ้นใกล้เพดานอ่อน ในขณะที่เสียง “อี” ริมฝีปากเหยียด ลิ้นปลายยกใกล้ปุ่มเหงือก

นักภาษาศาสตร์หลายคนได้ให้ความหมายของเสียงสระไว้ในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้ โจนส์ (Jones, 1922: 15) อธิบายว่า ลักษณะเฉพาะของเสียงสระขึ้นอยู่กับรูปร่างของทางเดินอากาศเหนือกล่องเสียง ซึ่งเรียกว่า การสั่นสะท้อนเสียง (Sound Vibration) โดยการเปลี่ยนแปลงรูปร่างของทางเดินอากาศนี้จะส่งผลต่อคุณภาพเสียงที่เกิดจากการสั่นของเส้นเสียง ทำให้เกิดเสียงสระที่หลากหลายขึ้น เลเดอโฟเกดและจอห์นสัน (Ladefoged & Johnson, 2015: 19-21) กล่าวว่า การเปล่งเสียงสระนั้นฐานกรณ์ต่าง ๆ (Articulations) จะไม่ได้อยู่ใกล้กันมาก และกระแสลมสามารถเคลื่อนที่ผ่านได้โดยไม่ถูกรบกวน เสียงสระสามารถอธิบายได้ในเบื้องต้นจากตำแหน่งสูงสุดของลิ้นภายในช่องปาก และตำแหน่งของริมฝีปากขณะออกเสียง ทั้งนี้ เสียงสระมีโครงสร้างที่ซับซ้อนไม่ต่างจากเสียงประเภทอื่น ๆ ยกเว้นเสียงบริสุทธิ์ (Pure tone) เช่นเสียงจากส้อมเสียง (Tuning fork) ในทำนองเดียวกัน เลเดอโฟเกด และดิสเนอร์ (Ladefoged & Disner, 2012: 32) ระบุว่า เสียงสระสามารถเปล่งออกได้ในระดับเสียงที่หลากหลายภายในช่วงเสียงของผู้พูด และเสียงสระที่แตกต่างกันนั้นเปรียบได้กับเสียงดนตรีที่มีลักษณะแตกต่างกัน ฟาสอลด์และคอนเนอร์-ลันตัน (Fasold & Connor-Linton, 2006: 25) กล่าวเพิ่มเติมว่า เสียงสระมักจะอธิบายได้ยากกว่าเสียงพยัญชนะ เนื่องจากเป็นเสียงที่เกิดขึ้นในสภาพที่ช่องเสียงเปิด (Open Vocal Tract) ทำให้ลิ้นไม่สัมผัสกับส่วนใดส่วนหนึ่งของช่องปากอย่างชัดเจน ในขณะที่พรมคินและคณะ (Fromkin, et al., 2014: 205) ชี้ให้เห็นว่า เสียงสระเกิดจากการปล่อยให้อากาศจากปอดไหลผ่านออกทางช่องปากหรือจมูก โดยมีการขัดขวางเพียงเล็กน้อยเท่านั้น คุณลักษณะของเสียงสระจะขึ้นอยู่กับลักษณะของเส้นทางเดินอากาศในช่องเสียง เช่น ตำแหน่งของลิ้นในช่องปากซึ่งอาจอยู่สูงหรือต่ำ การวางริมฝีปากซึ่งอาจแผ่ออกหรือห่อเข้า และการยกหรือลดของลิ้นไก่

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เสียงสระเกิดจากการสั่นของเส้นเสียงโดยไม่ถูกกีดขวางในช่องปากและมีลักษณะซับซ้อนซึ่งจะขึ้นอยู่กับตำแหน่งลิ้น ริมฝีปากและลิ้นไก่ ทำให้มีคุณภาพเสียงหลากหลายและยากต่อการอธิบายมากกว่าเสียงพยัญชนะ

หน่วยเสียง

หน่วยเสียง (Phonemes) เป็นหน่วยเสียงที่เล็กที่สุดในโครงสร้างของภาษา ประกอบด้วยพยัญชนะ เช่น /p/, /t/, /s/ และ สระ เช่น /i:/, /æ/, /ai/ โดยจำนวนหน่วยเสียงขึ้นอยู่กับภาษานั้นสระประสมหรือเสียงที่พบได้น้อย (Ladefoged & Johnson, 2015: 317) หน่วยเสียงแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก คือ 1) หน่วยเสียงพยัญชนะ (Consonant Phonemes) เกิดจากการกีดขวางหรือเปลี่ยนทิศทางของกระแสลม

ภายในช่องเสียง มีบทบาทสำคัญในการจำแนกความหมายของคำ เช่น /p/ และ /b/ ในคำว่า “pat” และ “bat” 2) หน่วยเสียงสระ (Vowel Phonemes) เกิดจากกระแสลมไหลผ่านช่องเสียงอย่างอิสระ เป็นองค์ประกอบหลักของพยางค์และมีบทบาทสำคัญต่อความหมาย เช่น /ɪ/ และ /i:/ ในคำว่า “ship” /ʃɪp/ และ “sheep” /ʃi:p/ 3) หน่วยเสียงวรรณยุกต์ (Tonal Systems) เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของ “ระดับความสูง-ต่ำของเสียง” (Pitch) ของพยางค์หนึ่ง ๆ ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยร่วมกัน เช่น การเคลื่อนไหวของสายเสียง การหายใจและแรงลม ตำแหน่งและการเคลื่อนไหวของอวัยวะในช่องปาก ความสัมพันธ์กับพยัญชนะต้นและสระ ตัวอย่างเช่น /mā:/ “ม้า” เสียง สูง → ต่ำ (High-falling) และ /mā:/ “หมา” เสียง ต่ำ → สูง (Low-rising)

บทความนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบเสียงสระของภาษาอังกฤษกับภาษาไทยในเชิงสัทวิทยาเพื่อประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษแก่ผู้เรียนที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาแม่ การเปรียบเทียบนี้ช่วยให้เข้าใจความแตกต่างของระบบเสียงทั้งสองภาษาอย่างลึกซึ้งและส่งผลประโยชน์หลายด้าน ได้แก่ 1) ครูสามารถวิเคราะห์และคาดการณ์ข้อผิดพลาดในการออกเสียงของผู้เรียน เช่น การสับเปลี่ยนเสียง /ɪ/ กับ /i:/ หรือการแทนที่เสียงสระภาษาอังกฤษด้วยเสียงที่ใกล้เคียงในภาษาไทย 2) ส่งเสริมทักษะการออกเสียงที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ทำให้การสื่อสารราบรื่นและลดความสับสนจากการออกเสียงผิด 3) สนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรและสื่อการสอนที่ตอบโจทย์ผู้เรียน เช่น การฝึกฟังเสียงสระคล้ายกัน การใช้สื่อโพนิกส์ 4) เป็นรากฐานสำคัญของภาษาศาสตร์เปรียบเทียบ (Contrastive Linguistics) ที่ช่วยขยายขอบเขตความรู้ด้านภาษาศาสตร์ทั่วไป ประยุกต์และการสอนภาษา รวมถึงพัฒนาทฤษฎีและแนวปฏิบัติใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง

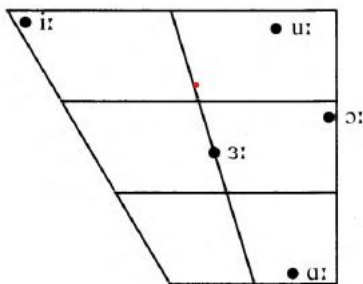
หน่วยเสียงสระภาษาอังกฤษกับภาษาไทย

หน่วยเสียงสระในภาษาอังกฤษกับภาษาไทย (English and Thai Phonemes) มีความแตกต่างกันทั้งจำนวนและคุณภาพของเสียง โดยภาษาอังกฤษมีสระแท้ (Pure Vowels) สระประสม และสระประสมสามเสียง (Triphthongs) ซึ่งบางเสียงไม่มีในภาษาไทยทำให้ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงผิดหรือแทนด้วยเสียงที่ใกล้เคียงในภาษาแม่ ส่งผลต่อความชัดเจนและความเข้าใจในการสื่อสาร (นันทนารณเกียรติ, 2555: 55) นอกจากนี้ การสะกดคำในภาษาอังกฤษมีความซับซ้อน เสียงสระเดียวกันอาจสะกดด้วยหลายตัวอักษร เช่น /i:/ ใน “sea”, “see”, “be” หรือ /e/ ใน “egg”, “friend” ในขณะเดียวกัน ตัวอักษรเดียวกันอาจแทนเสียงสระ

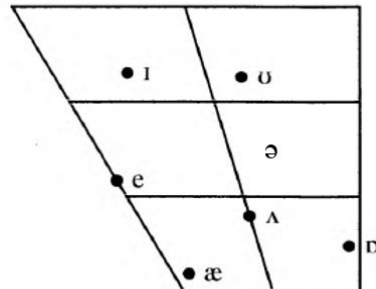
ต่างกัน เช่น “a” ใน “bark” /bɑ:k/, “fall” /fɔ:l/, “tale” /teɪl/ หรือ “o” ใน “wolf” /wʊlf/, “do” /du:/ ซึ่งความหลากหลายนี้สร้างความสับสนในการออกเสียง การที่เสียงสระในภาษาอังกฤษมีรูปแบบการสะกดหลากหลายทำให้ผู้เรียนชาวไทยเกิดความสับสนในการออกเสียง อย่างไรก็ตาม การใช้สัญลักษณ์ (Phonetic Symbols) ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจวิธีออกเสียงได้ถูกต้องและสม่ำเสมอ เนื่องจากสัญลักษณ์แต่ละตัวแทนเสียงพูดอย่างชัดเจนและแน่นอน

หน่วยเสียงสระภาษาอังกฤษมีทั้งหมด 25 หน่วย โรช (Roach, 2009: 13-14, 16-19) แบ่งออกเป็นกลุ่มตามลักษณะการเปล่งเสียง ดังนี้

1. สระเดี่ยว (Monophthongs) จำนวน 12 หน่วยเสียง เป็นเสียงสระบริสุทธิ์ที่ตำแหน่งลิ้นและปากไม่เปลี่ยนแปลงตลอดการออกเสียง เช่น /i:/ ใน “see” /si:/ และ /ʌ/ ใน “cup” /kʌp/ สระเสียงสั้น (Short vowels) 7 หน่วย /ɪ/ “sit”, /e/ “bed”, /æ/ “mat”, /ʌ/ “cut”, /ɒ/ “pot”, /ʊ/ “put”, และ /ə/ “about” (schwa) สระเสียงยาว (Long vowels) 5 หน่วย /i:/ “seat”, /ɜ:/ “bird”, /ɑ:/ “car”, /ɔ:/ “call”, /u:/ “food”

Note. From *English Phonetics and Phonology: A Practical Course* by Roach (2009: 13)

Note. From *English Phonetics and Phonology: A Practical Course* by Roach (2009: 16)

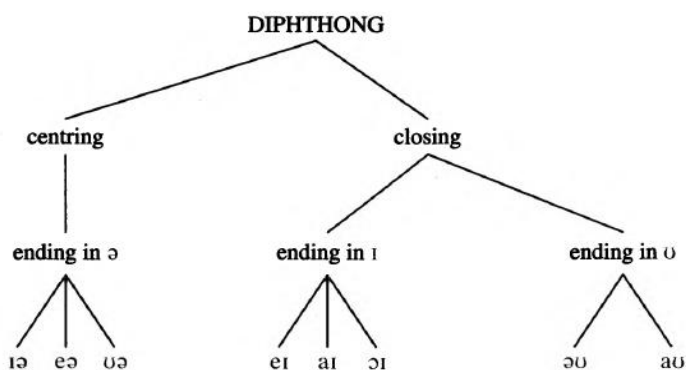
ภาพ 1 แผนภาพสระเสียงสั้นในภาษาอังกฤษ แผนภาพสระเสียงยาวในภาษาอังกฤษ

Tongue Height	Part of the Tongue Raised	Front	Central	Back	
	Tongue Root	Spread	Neutral	Rounded	
High	Tense	/i:/			/u:/
	Lax	/ɪ/			/ʊ/
Mid	Tense		/ɜ:/		/ɔ:/
	Lax	/e/	/ə/		
Low	Tense			/ɑ:/	
	Lax	/æ/	/ʌ/		/ɒ/

Note. Adapted from *English Phonetics and Phonology: A Practical Course* by Roach (2009: 12-14, 16-17)

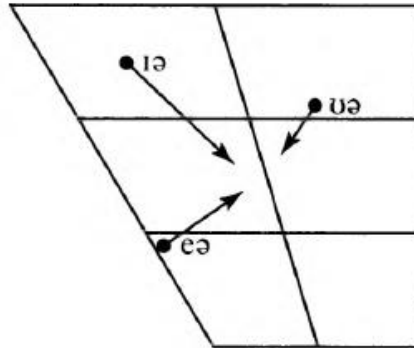
ตาราง 1 สระเดี่ยวในภาษาอังกฤษ

2. สระประสมมี 8 หน่วยเสียง เป็นสระที่เสียงเลื่อนไปจากสระหนึ่งไปยังอีกสระหนึ่งอย่างราบรื่นภายในพยางค์เดียว เช่น /aɪ/ ใน “my” /maɪ/ และ /əʊ/ ใน “go” /gəʊ/ โดยสระหน้าจะหนักกว่าและเป็นสระเสียงยาว (Long Vowels) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) สระประสมแบบเลื่อนสู่ตรงกลาง (Centring Diphthongs) เสียงตัวที่สองเลื่อนไปยังสระกึ่งกลาง ประกอบด้วย /ɪə/ “fear” /fɪə/, /eə/ “care” /keə/, /ʊə/ “tour” /tuə/ 2) สระประสมแบบเลื่อนขึ้น (Closing Diphthongs) เสียงตัวที่สองสูงขึ้นหรือปิดมากขึ้น ประกอบด้วย /eɪ/ “pay” /peɪ/, /aɪ/ “buy” /baɪ/, /ɔɪ/ “voice” /voɪs/, /əʊ/ “load” /ləʊd/, /aʊ/ “house” /haʊs/

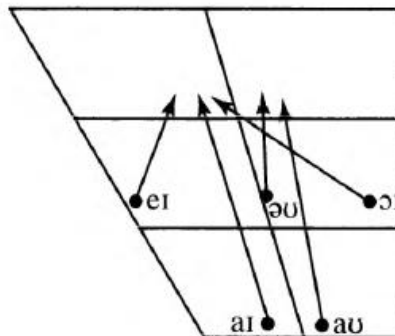
Note. From *English Phonetics and Phonology: A Practical Course* by Roach (2009: 17)

ภาพ 2 แผนผังสระประสมในภาษาอังกฤษ

Note. From *English Phonetics and Phonology: A Practical Course* by Roach (2009: 18)

ภาพ 3 แผนภาพสระประสมเลื่อนสู่ตรงกลางหาสระขวา (Schwa) /ə/ (Centring Diphthongs)

Note. From *English Phonetics and Phonology: A Practical Course* by Roach (2009: 18)

ภาพ 4 แผนภาพสระประสมเลื่อนขึ้น จำนวน 3 เสียง เลื่อนหาเสียง /ɪ/ และจำนวน 2 เสียง เลื่อนหาเสียง /ʊ/ (Closing Diphthongs)

3. สระประสมสามเสียงมี 5 หน่วยเสียง เป็นสระซับซ้อนที่เลื่อนเสียงผ่านสามตำแหน่งภายในพยางค์เดียว มักพบในสำเนียงอังกฤษ (RP) เช่น /aʊə/ ใน “power” /paʊə/ และ /aɪə/ ใน “fire” /faɪə/ สระสามตัวเกิดจากการนำสระประสมมาผสมกับเสียงท้ายเป็นสระขวา (Schwa) /ə/ เพื่อให้เสียงสั้นไหลและเป็นธรรมชาติ โดยสระประสมสามเสียงประกอบด้วย /eɪə/ เช่น “player” /pleɪə/, /aɪə/ เช่น “fire” /faɪə/, /ɔɪə/ เช่น “loyal” /ləɪə/, /əʊə/ เช่น “lower” /ləʊə/, /aʊə/ เช่น “hour” /aʊə/

กาญจนา นาคสกุล (2541: 41) ระบุว่า ภาษาไทยมีสระ 21 หน่วยเสียง (สั้น 9, ยาว 9, ประสม 3) ส่วนภาษาอังกฤษมีสระมากกว่าและหลากหลายกว่า โดยภาษาไทยมีวรรณยุกต์เปลี่ยนความหมายได้ ขณะที่ภาษาอังกฤษไม่มี สระในภาษาไทยแบ่งออกเป็น ดังนี้

3.1 สระเดี่ยวของภาษาไทยมี 18 หน่วยเสียง (วรวรรณ ศรียาภัย, 2556: 87) แบ่งตามตำแหน่งลิ้นเป็นสระหน้า กลางและหลัง รวมทั้งสระสั้น 9 เสียง และสระยาว 9 เสียง โดยความยาวของสระสามารถเปลี่ยนความหมายคำได้ เช่น /a/ “wan” “วัน” กับ /a:/ “wa:n” “วาน” (Luksaneeyanawin, 1983: 42) เสียงสั้นและยาวที่สัมพันธ์กันมีคุณภาพเสียงใกล้เคียงกัน สระเดี่ยวแสดงไว้ด้านล่าง

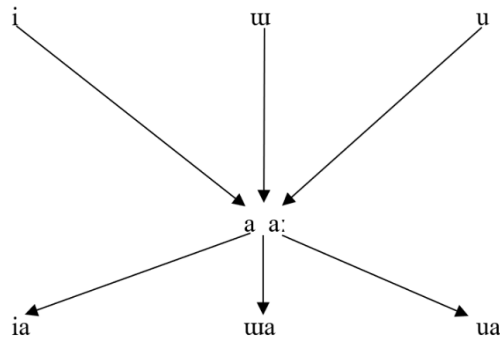
Pitch Lips	Front Unrounded	Central Neutral	Back Rounded
High	i, iː	ɯ, ɯː	u, uː
mid	e, eː	ə, əː	o, oː
Low	ɛ, ɛː	a, aː	ɔ, ɔː

Note. Adapted from *Intonation in Thai* by Luksaneeyanawin (1983: 42)

ตาราง 2 ภาพสระเดี่ยวในภาษาไทย

3.2 สระประสมในภาษาไทยมี 3 หน่วยเสียงหลัก ได้แก่ /ia/ “เอีย”, /ua/ “อัว” และ /ua/ “เอือ” โดยแต่ละหน่วยเสียงยังแบ่งออกเป็นหน่วยเสียงย่อย 2 เสียง เช่น /ia/ → /ia/ “เกียะ” และ /i:a/ “เรียน”, /ua/ → /ua/ “ยัวะ” และ /u:a/ “วัว”, /ua/ → /ua/ “เพือะ” และ /u:a/ “เรือ” เสียงเหล่านี้เกิดจากการเลื่อนเสียงจากสระหนึ่งไปยังอีกสระหนึ่งอย่างราบรื่นในพยางค์เดียว

ในขณะที่ภาษาอังกฤษแบบอังกฤษ (British English) มีสระประสมมากกว่า โดยในสำเนียงมาตรฐาน RP (Received Pronunciation) มีทั้งหมด 8 เสียง ได้แก่ /ɪə/, /eə/, /ʊə/, /eɪ/, /aɪ/, /ɔɪ/, /əʊ/, /aʊ/ (Roach, 2009) การที่ภาษาไทยมีสระประสมน้อยกว่ามาก ส่งผลให้ผู้เรียนชาวไทยมักประสบความยากลำบากในการออกเสียงสระเหล่านี้อย่างมาก ในภาษาไทยมีสระประสมเพียง 3 เสียง ได้แก่ /ia/, /ua/ และ /ua/ ซึ่งเป็นสระประสมเน้นเสียงแรก (Falling Diphthongs) คือ เกิดจากสระสูง (/i/, /ɯ/, /u/) ผสมกับสระต่ำ (/a/) ภายในพยางค์เดียว โดยสระต่ำที่เป็นปลายเสียงของสระประสมสามารถนับเป็น หน่วยเสียงเดียวกันคือ /a/ (กาญจนา นาคสกุล, 2541: 45)

หมายเหตุ. จาก ภาษาศาสตร์ภาษาไทย โดย วรพรรณ ศรียาภัย (2556: 90)

ภาพ 5 แผนภาพการเลื่อนของสระประสมในภาษาไทย

3.3 สระประสมสามเสียง ภาษาไทยไม่ปรากฏเสียงสระประสมสามเสียง การวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบเสียงสระของภาษาอังกฤษกับภาษาไทยในเชิงสัทวิทยา (A Contrastive Phonological Analysis of the Vowel Systems in English and Thai)

สระเดี่ยวภาษาอังกฤษมี 12 ตัว ส่วนภาษาไทยมี 18 ตัว แม้จำนวนสระภาษาอังกฤษน้อยกว่า ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงผิดเพราะการสะกดตัวอักษร A E I O U ไม่ตรงกับเสียง (Grapheme-phoneme Inconsistency) และอิทธิพลการสะกดคำภาษาอังกฤษ (Influence of English Spelling) ดังที่ได้กล่าวมาเบื้องต้น สอดคล้องกับฟิคท์เนอร์ (Fichtner, 1976: 193) ที่กล่าวว่า การสะกดคำภาษาอังกฤษมักไม่เป็นระเบียบ เนื่องจากเสียงหนึ่งอาจแทนด้วยตัวอักษรหลายแบบหรือเสียงเดียวกันสะกดได้หลายรูป แต่ความสอดคล้องระหว่างเสียงกับตัวสะกดมีมากกว่า 80% โดยปัญหาชัดเจนที่สุดอยู่ที่สระ อาทิติย์ ถมมา (Thomma, 2024: 209) กล่าวว่า ปัจจัยหลายอย่างมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างการเขียนกับการพูด ในการวิเคราะห์ความยากของการเรียนสระภาษาอังกฤษ การเข้าใจว่า การสะกดคำส่งผลต่อการออกเสียงผิดอย่างไรจึงมีความสำคัญ งานวิจัยจำนวนหนึ่ง เช่น เวนเดอลินและเปเปอร์แคมป์ (Vendelin & Peperkamp, 2006) ดาลันด์ และคณะ (Daland, et al., 2015) และแฮมดี (Hamdi, 2017) ได้ศึกษาบทบาทของอักขรวิธีหรือรูปแบบการสะกดคำ โดยชี้ให้เห็นว่า การสะกดคำมีอิทธิพลในระดับภาษาศาสตร์ที่อยู่นอกเหนือจากระบบภาษาโดยตรง นอกจากนี้ สมิธ (Smith, 2006) ยังเสนอว่า กลยุทธ์ที่ผู้เรียนใช้ในการ

ปรับโครงสร้างพยางค์ที่ไม่ถูกต้อง อาจมีจุดเริ่มต้นมาจากอิทธิพลของรูปแบบการสะกดคำอีกด้วย

ตารางด้านล่างประกอบไปด้วยการเปรียบเทียบหน่วยเสียงสระภาษาอังกฤษและสระภาษาไทย ทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันในการออกเสียงเพื่อให้เกิดความเข้าใจ เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Contrastive Analysis) ทั้งสองภาษา * (ไม่มี) หมายถึง ไม่ปรากฏอยู่ในภาษาไทย * (มี) หมายถึง ปรากฏอยู่ในภาษาไทย

English	Thai
/ɪ/ “sit” /sɪt/ (มี) /i:/ “seat” /si:t/ (มี)	/i/ /pit/ “ปิด” /i:/ /pin/ “ป็น”
สระ /ɪ/ และ /i:/ ในภาษาอังกฤษมีลักษณะใกล้เคียงกับสระ อี และ อี ของภาษาไทย ทำให้ผู้เรียนชาวไทยออกเสียงได้ง่าย โดย /ɪ/ ล้วนส่วนหน้ายกขึ้นใกล้เพดานปาก ปลายลิ้นแตะพื้นล่าง เสียงไม่เกร็ง ส่วน /i:/ เสียงเกร็ง แต่ปัญหาสำคัญเกิดจากการสะกดสระที่หลากหลาย เช่น /ɪ/ สะกดได้หลายรูปแบบ (‘i’ “sit”, ‘e’ “pretty”, ‘a’ “village”, ‘y’ “body” เป็นต้น) ทำให้คนไทยมักออกเสียงสั้นเป็นยาว เช่น “sit” /sɪt/ เป็น [si:t] ส่วน /i:/ เช่น “ee” “see”, “ea” “sea”, “ie” “niece” มักออกเสียงผิดตามตัวสะกด เช่น “niece” /ni:ʃ/ ออกเสียงเป็น [naɪʃ] ตามอิทธิพลของการอ่านตามตัวสะกดแบบไทย * /ɒ/ คือ สัญลักษณ์การไม่ออกเสียง (Zero)	
English	Thai
/e/ “bed” /bed/ (ไม่มี)	/e/ /pèt/ “เปิด” /e:/ /ple/ “เปล”
สระ /e/ เกิดจากการยกลิ้นหน้าปานกลาง ระหว่างกึ่งสูงกับกึ่งต่ำ ด้านข้างลิ้นสัมผัสฟันบนเล็กน้อย ลิ้นเกร็งเล็กน้อย ริมฝีปากไม่ห่อ นันทนา วัฒนเกียรติ (2555: 63) ระบุว่า คล้ายสระ เอะ /e/ และ เอ /e:/ ในภาษาไทย แต่มีตัวสะกดหลายรูปแบบ เช่น ‘e’ “yes”, ‘a’ “many”, ‘u’ “bury”, ‘ea’ “great” เป็นต้น ทำให้ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงผิด เช่น “bury” เป็น [บูรี] แทนเสียง /berɪ/ หรือ “leopard” เป็น [ลิโอพาด] แทนเสียง /lepərd/ เนื่องจากเสียง /e/ ไม่มีในภาษาไทย มีเพียงเสียงใกล้เคียง /e/ และ /e:/ เท่านั้น	
English	Thai
/æ/ “mat” /mæt/ (ไม่มี)	/ɛ/ /pɛn/ “แป้น” /ɛ:/ /pre:ŋ/ “แปรง”
สระ /æ/ ในภาษาอังกฤษคล้ายสระ อะ/แอะ ของภาษาไทย แต่ลิ้นต่ำกว่าและริมฝีปากไม่ห่อ (Thomma, 2024: 215) ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงผิดเป็น [a:] โดยเฉพาะเมื่อตัวอักษรสะกดเป็น ‘a’ เช่น “tap” /tæp/ → [ta:p] ผิดพลาดสูงถึง 91.7% เนื่องจากตัวอักษร ‘a’ สามารถออกเสียงได้หลายแบบ เช่น /ə/ “about” /əbaʊt/ → [abaʊt], /eə/ “Mary” /meərɪ/ → [marɪ] (Thomma, 2024: 222)	

English	Thai
/b/ “pot” /pɒt/ (ไม่มี) /v:/ “call” /kɔ:l/ (มี)	/v/ /sɔj/ “สร้อย” /v:/ /chɔ:p/ “ชอบ”
เสียงสระ /b/ เป็นเสียงที่ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงผิดถึงร้อยละ 90.25 เพราะไม่มีสระเทียบในไทย (Thomma, 2024: 224) ออกเสียงด้วยลิ้นหลังยกเล็กน้อย ริมฝีปากห่อเล็ก ขากรรไกรกว้าง คล้ายสระ เอาะ /v/ และ ออ /v:/ มักสะกดด้วย ‘o’, ‘a’, ‘au’, ‘ou’, ‘ow’ ทำให้ผู้เรียนชาวไทยอ่านผิดเป็น /o/ เช่น “cod” → /kɒt/, “pot” → /pɒt/, “fog” → /fɒk/ (ร้อยละ 90–93) (Thomma, 2024: 223) เนื่องจากตัวอักษร ‘o’ มีหลายเสียงในอังกฤษ เช่น /ʊ/, /u:/, /v:/, /ʌ/ เป็นต้น	
English	Thai
/ʊ/ “put” /pʊt/ (มี) /u:/ “food” /fu:d/ (มี)	/u/ /lʊŋ/ “ลุง” /u:/ /ŋu:/ “งู”
เสียงสระ /ʊ/ และ /u:/ ของภาษาอังกฤษใกล้เคียงสระ อุ /u/ และ อู /u:/ ในไทย จึงออกเสียงไม่ยาก โดย /ʊ/ กล้ามเนื้อไม่เกร็ง /u:/ เกร็งกว่า (ลิ้นหน้าต่ำ ปลายลิ้นใกล้ฟันล่าง หลังลิ้นยกขึ้นใกล้เพดานอ่อน ริมฝีปากยื่น) (/ʊ/ สะกด ‘u’, ‘oo’, ‘o’; /u:/ สะกด ‘o’, ‘u’, ‘oo’, ‘eu’, ‘ue’, ‘ui’, ‘ew’, ‘ou’) อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงสั้นเป็นยาว เช่น “book” /bʊk/ → [bu:k] ความคลาดเคลื่อนคิดเป็นร้อยละ 12.66 (นันทนา รณเกียรติ, 2555: 72; Thomma, 2024: 226–227)	
English	Thai
/ə/ “about” /əbaʊt/ (มี) /ɜ:/ “bird” /bɜ:rd/ (ไม่มี)	/ə/ /ŋən/ “เงิน” /ə:/ /khə:j/ “เคย”
เสียง /ə/ และ /ɜ:/ ภาษาอังกฤษคล้ายสระ “เออะ” /ə/ และ “เออ” /ə:/ ในไทย แต่ต่างตำแหน่งลิ้น (/ɜ:/ ใช้ลิ้นกลาง ไทยใช้ลิ้นหลัง) ทำให้ออกเสียงแบบไทยฟังผิดธรรมชาติ /ɜ:/ เป็นสระยาว /ə/ สั้นกว่า (นันทนา รณเกียรติ, 2555: 76, 78) สระ /ə/ สะกดด้วย ‘a’, ‘e’, ‘o’, ‘u’, ‘ou’, ‘er’, ‘or’, ‘ur’, ‘ure’, ‘ia’; สระ /ɜ:/ สะกด ‘er’, ‘ir’, ‘ur’, ‘ear’, ‘or’, ‘our’ อาทิตย์ ถมมา (Thomma, 2024: 227–229, 237) พบผู้เรียนชาวไทยออกเสียง /ɜ:/ ผิด (82.66%) เช่น (“turn” → [tu:n], “verb” → [wɛp]) และ /ə/ (80.16%) เช่น “away” → [awe], “occur” → [okə] เนื่องจากสะกดคำหลากหลายทำให้ผู้เรียนอ่านตามตัวอักษร	
English	Thai
/ʌ/ “cut” /kʌt/ (ไม่มี) /ɑ:/ “car” /kɑ:/ (มี)	/a/ /təp/ “ตบ” /ɑ:/ /cha:m/ “ชาวม”
อาทิตย์ ถมมา (Thomma, 2024: 215) กล่าวว่า เสียงสระ /ʌ/ ไม่มีในภาษาไทย โดยปรารมภ์รัตน์ โชติกเสถียร (2552: 32) อธิบายว่า เสียงนี้เกิดจากการยกลิ้นส่วนกลางอยู่ใน	

ระดับกลาง ริมฝีปากไม่ห่อ ต้องเกร็งกล้ามเนื้อบริเวณลิ้นและปาก ส่วน นันทนา รณเกียรติ (2555: 75) เสริมว่า /ʌ/ เป็นสระสั้น คล้ายเสียง “อะ” /a/ หรือ /a:/ ในภาษาไทย แต่ลิ้นของคนไทยมักอยู่ด้านหน้ามากเกินไป ทำให้เสียงเพี้ยน สระ /ʌ/ มักสะกดด้วย ‘u’ “sun”, ‘o’ “son”, ‘ou’ “cousin”, ‘oo’ “blood”, ‘oe’ “does” ผู้เรียนชาวไทยมักแทนเสียง /ʌ/ ด้วย [o] เช่น “month” /mʌnθ/ → [mon], หรือ [บ] เช่น “mud” /mʌd/ → [mʊt] (92.67%) (Thomma, 2024: 221–223) เนื่องจากขาดความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเสียงกับตัวสะกด สำหรับเสียง /ɑ:/ ผู้เรียนชาวไทยไม่ค่อยมีปัญหา เพราะคล้ายเสียง “อา” /a:/ ในภาษาไทย เสียงนี้เป็นสระยาว ลิ้นและขากรรไกรอยู่ระดับต่ำสุด ริมฝีปากห่อเล็กน้อย (ในไทยเปิดกว้างกว่า) มักสะกดด้วย ‘a’ “pass” /pɑ:s/, ‘ar’ “car” /kɑ:/, ‘er’ “clerk” /kɫɑ:k/, ‘al’ “calm” /kɑ:m/, ‘au’ “laugh” /lɑ:f/, ‘ear’ “heart” /hɑ:t/ ทั้งนี้ ตัวอักษร ‘a’ และ ‘au’ ในสำเนียงอเมริกัน (GA) มักออกเสียง /æ/ เช่น “pass” /pæ:s/, “laugh” /læf/, “aunt” /ænt/ แทนเสียง /ɑ:/ ของสำเนียงอังกฤษ (RP หรือ BBC)	
English	Thai
-	/o/ /tòk/ “ตก” /o:/ /lòk/ “โลก”
เสียงสระโออะ /o/ และ โอ /o:/ ในภาษาไทยไม่มีเสียงเทียบตรงในภาษาอังกฤษ เพราะภาษาอังกฤษมักใช้สระประสม /əʊ/ เช่น “go” /gəʊ/	
English	Thai
-	/u/ /jʊt/ “ยึด” /u:/ /chǔ:/ “ชื่อ”
เสียงนี้คล้ายสระไทย “อี” /u/ และ “อือ” /u:/ แต่ไม่มีในระบบสระภาษาอังกฤษ	

ตาราง 3 การเปรียบเทียบหน่วยเสียงสระเดี่ยว (Monophthongs) ของภาษาอังกฤษกับภาษาไทย

English	Thai
/iə/ “year” /jɪə/ (ไม่มี)	/ia/ /kíɑʔ/ “เกียะ” /ia/ /ri:an/ “เรียน”
เสียง /iə/ เป็นเสียงที่ไม่มีในภาษาไทย มักสะกดด้วย ‘ea’ “real”, ‘ear’ “dear”, ‘ere’ “here”, ‘eer’ “deer”, ‘eo’ “theory”, ‘eu’ “museum”, ‘io’ “period”, ‘iou’ “serious” เสียงนี้ใกล้เคียงกับ /ia/ เช่น “เอียะ” หรือ “เอีย” แต่มีความต่างคือ /iə/ เป็นสระประสมที่เปล่งสองเสียงต่อเนื่องกัน เริ่มจาก /ɪ/ ซึ่งเป็นเสียงสั้น ไม่ห่อ เสียงสูงด้านหน้า แล้วเลื่อนไปยัง /ə/ ซึ่งเป็นเสียงกลางสั้น เมื่อรวมกันจึงคล้าย “อี-เออะ” ต่างจากภาษาไทยที่ออกเสียงรวบเดียว คนไทยจึงมักออกเสียงผิด เช่น “peer” /piə/ → [pi:], “zero” /zɪəroʊ/ → [sero:] เพราะได้รับอิทธิพลจากตัวสะกดภาษาอังกฤษที่มีความหลากหลายของเสียงสระ	

English	Thai
/eə/ “hair” /heə/ (ไม่มี)	-
เสียง /eə/ ไม่มีคู่เปรียบเทียบตรงในภาษาไทย มักปรากฏในคำสะกดเช่น ‘a’ “Mary”, ‘are’ “care”, ‘ear’ “bear”, ‘air’ “air”, ‘eir’ “their”, ‘ere’ “there”, ‘ar’ “scarce” เป็นต้น เสียง /eə/ เป็นสระประสม เริ่มจาก /e/ สั้น ไม่ห่อ กลาง ช้างหน้า แล้วเลื่อนไป /ə/ (Schwa) กลาง สั้น ทั้งไม่ห่อและห่อ รวมกันคล้าย “เออะ-เอะ” ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงผิดเพราะตัวสะกดหลากหลายและไม่สอดคล้องกับระบบเสียงภาษาไทย เช่น “Mary” /meəri/ → [ma:ri], “bear” /beə/ → [bi:] ซึ่งสะท้อนอิทธิพลของการเทียบเสียงตามตัวอักษร (Orthographic Interference) เป็นอุปสรรคสำคัญในการออกเสียงสระประสมที่ไม่มีในภาษาไทย	
/ʊə/ “tour” /tuə/ (ไม่มี)	/ua/ /yúaʔ/ “ยัวะ” /u:a/ /wu:a/ “วู้ว”
เสียง /ʊə/ ไม่มีตรงกับภาษาไทยโดยตรง แต่ใกล้เคียงกับ /ua/ หรือ /u:a/ เช่น “ตัว” หรือ “กลัว” อย่างไรก็ตาม /ʊə/ เป็นสระประสม เริ่มจาก /ʊ/ ห่อ สั้น สูง ช้างหลัง แล้วเลื่อนไป /ə/ กลาง สั้น ทั้งห่อและไม่ห่อ รวมกันคล้าย “อุ-เออะ” มักปรากฏในคำสะกดหลากหลาย เช่น ‘oor’ “poor”, ‘our’ “tour”, ‘u’ “mural”, ‘ua’ “casual”, ‘ue’ “fluent”, ‘ure’ “sure” ความหลากหลายของตัวสะกดทำให้ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงผิด เช่น “poor” /puə/ → [po:], “mural” /mjʊəral/ → /mu:ro:n/ จากงานวิจัยของ อาทิตย์ ถมมา (Thomma, 2024: 241) พบว่า ผู้เรียนชาวไทยมีอัตรา การออกเสียงผิดพลาดในเสียง /ʊə/ สูงถึง 93.75% ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความยากของเสียงนี้ และความจำเป็นในการฝึกฝนเพื่อการรับรู้และออกเสียงอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะการตระหนักถึง ความแตกต่างระหว่างการสะกด (Spelling) กับเสียงจริง (Pronunciation) ที่ไม่ได้สอดคล้องกัน ในภาษาอังกฤษ	
/ei/ “pain” /pein/ (ไม่มี)	-
เสียง /ei/ เป็นสระประสมที่ไม่มีในภาษาไทย เริ่มจาก /e/ ไม่ห่อ สั้น กลาง ช้างหน้า แล้ว เลื่อนไป /i/ ไม่ห่อ สั้น สูง ช้างหน้า รวมกันคล้าย ‘ มักพบในคำสะกดหลายรูป เช่น ”อี-เอ” “a...e” “take”, ‘a’ “nation”, ‘ai’ “brain”, ‘ay’ “say”, ‘eight’ “eight”, ‘ea’ “great”, ‘ey’ “obey” ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงผิดโดยลดเสียงประสมเหลือ /e/ เช่น “rein” /rein/ → [len], “great” /gret/ → [ket], “late” /leit/ → [let] สาเหตุหลักมาจากการถอดเสียง ตามตัวสะกด โดยตีความตามระบบภาษาไทยว่าเป็น “เอะ” หรือ “เอ” เพียงอย่างเดียว ปรากฏการณ์นี้เน้นความจำเป็นในการสอนฟังและออกเสียงแยกจากตัวสะกดเพื่อพัฒนาทักษะ สัทศาสตร์อย่างถูกต้อง	

English	Thai
/aɪ/ “time” /tʰaɪm/ (ไม่มี)	-
เสียง /aɪ/ เป็นสระประสม เริ่มจาก /a/ ห่อ ยาว ต่ำ ข้างหลัง แล้วเลื่อนไป /ɪ/ ไม่ห่อ สั้น สูง ข้างหน้า รวมกันคล้าย / ‘อาย’ แม้ใกล้เคียงไทย “อี-อา” /aj/ แต่ไม่มีในระบบเสียงภาษาไทย ปรากฏในคำสะกดหลายรูป เช่น ‘i...e’ “fine”, ‘i’ “find”, ‘igh’ “light”, ‘y’ “fly”, ‘ie’ “lie”, ‘ai’ “aisle”, ‘ei’ “height”, ‘eye’ “eye”, ‘uy’ “buy”, ‘ye’ “bye” ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงผิดโดยถอดตามตัวสะกด เช่น “fine” /fʰaɪn/ → [fɪn], “sign” /sʰaɪn/ → [sɪk], “buy” /bʰaɪ/ → [buːj] เนื่องจากตีความตัวอักษร ‘i’ หรือ ‘y’ เป็น “อี” หรือ “อาย” ตามภาษาไทย ดังนั้น การฝึกแยกเสียง /aɪ/ โดยไม่ยึดตัวสะกดเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาทักษะฟังและพูดภาษาอังกฤษอย่างถูกต้อง	
/ɔɪ/ “boy” /bɔɪ/ (ไม่มี)	-
เสียง /ɔɪ/ เป็นสระประสม เริ่มจาก /ɔ/ ห่อ ยาว กลาง ข้างหลัง แล้วเลื่อนไป /ɪ/ ไม่ห่อ สั้น สูง ข้างหน้า รวมกันคล้าย “ออย-อี” ไม่มีในภาษาไทย มักปรากฏในคำสะกดหลายรูป เช่น ‘oi’ “oil”, ‘oy’ “boy”, ‘uo’ “buoy” ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงผิดโดยลดเสียงประสมเป็นสระเดี่ยว เช่น “boy” /bɔɪ/ → [boːj], “coin” /kɔɪn/ → [koːn] สาเหตุเกิดจากการถอดเสียงตามตัวสะกด (Orthographic influence) และความไม่มีเสียงนี้ในไทย ดังนั้น การฝึกฟังเสียงเจ้าของภาษาและออกเสียงแยกระหว่าง /ɔ/ กับ /ɪ/ ก่อนเชื่อมเสียงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ออกเสียงสระประสม /ɔɪ/ ถูกต้อง	
/əʊ/ “show” /ʃəʊ/ (ไม่มี)	-
เสียง /əʊ/ เป็นสระประสม ไม่มีในภาษาไทย เริ่มจาก /ə/ กลาง สั้น ทั้งห่อและไม่ห่อ แล้วเลื่อนไป /ʊ/ ห่อ สั้น สูง ข้างหลัง รวมกันคล้าย “อุ-เออะ” มักปรากฏในคำสะกดหลายรูป เช่น ‘o’ “go”, ‘o...e’ “home”, ‘oa’ “boat”, ‘ow’ “show”, ‘oe’ “toe” ผู้เรียนชาวไทยมักถอดเสียงตามตัวสะกด เปลี่ยนเป็นสระเดี่ยว /oː/ หรือ /o/ เช่น “go” /gəʊ/ → [koː], “boat” /bəʊt/ → [boːt], “show” /ʃəʊ/ → [tʰeoː] จากงานวิจัยของอาทิษฐ์ ถมมา (Thomma, 2024: 247) พบว่า นักศึกษาไทยมีอัตราการออกเสียงผิดพลาดในเสียง /əʊ/ สูงถึง 94% โดยส่วนใหญ่ออกเสียงเป็น /oː/ หรือ /o/ แทน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจผิดอย่างเป็นระบบในการแยกแยะเสียงประสมจากเสียงเดี่ยว เสียง /əʊ/ จึงเป็นหนึ่งในเสียงสำคัญที่ควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ โดยควรเน้นการฝึกฟังอย่างละเอียด การแยกส่วนเสียง และการฝึกออกเสียงแบบซ้ำ ๆ เพื่อให้สามารถควบคุมการเคลื่อนไหวของลิ้นและริมฝีปากได้อย่างแม่นยำ	

English	Thai
/aʊ/ “cow” /kaʊ/ (ไม่มี)	-
เสียง /aʊ/ เป็นสระประสม ไม่มีในภาษาไทย เริ่มจาก /a/ ห่อ ยาว ต่ำ ข้างหลัง แล้วเลื่อนไป /ʊ/ ห่อ สั้น สูง ข้างหลัง รวมกันคล้าย “อุ-อา” มักปรากฏในคำสะกดเช่น ‘ou’ “round”, ‘ow’ “down” ผู้เรียนชาวไทยมักถอดเสียงตามตัวสะกดเป็นสระเดี่ยว /o:/ หรือ /o/ เช่น “out” /aʊt/ → [o:t], “round” /raʊnd/ → [lo:n], “down” /daʊn/ → [do:n] ข้อผิดพลาดนี้เกิดจากอิทธิพลของรูปอักษร (Orthographic Influence) ซึ่งตีความ ‘ou’ หรือ ‘ow’ เป็นเสียงไทยที่คุ้นเคย แทนที่จะออกเสียงตามลักษณะการเลื่อนของเสียงประสม ดังนั้น การฝึกจำแนกและออกเสียง /aʊ/ แยกส่วนจึงสำคัญต่อทักษะฟังและพูดของผู้เรียนชาวไทย	
-	/ua/ /uaʔ/ “เพือะ” (สระนี้ไม่ปรากฏในภาษาไทย) /w:a/ /rw:a/ “เรือ”
เสียง /ua/ และ /w:a/ ไม่มีเสียงเปรียบเทียบกับในภาษาไทย	

ตาราง 4 การเปรียบเทียบหน่วยเสียงสระประสมของภาษาอังกฤษกับภาษาไทย

English	Thai
/eɪ/ “player” /pleɪ/, /aɪə/ “fire” /faɪə/, /ɔɪə/ “royal” /rɔɪə/, /əʊə/ “lower” /ləʊə/, /aʊə/ “hour” /aʊə/	
สระประสมสามเสียง คือ เสียงสระที่เคลื่อนจากสระหนึ่งไปยังอีกสระหนึ่งแล้วต่อไปยังสระที่สามในพยางค์เดียว เป็นรูปแบบเสียงซับซ้อนในภาษาอังกฤษ ผู้เรียนที่ไม่ใช่เจ้าของภาษามักพบความยากในการฟังและออกเสียง โดยทั่วไป สระประสมสามเสียงเกิดจากการเติมสระขวา (Schwa) /ə/ ต่อท้ายสระประสมแบบปิด (Closing Diphthongs) มี 5 เสียง ได้แก่ /aɪə/, /aʊə/, /eɪə/, /əʊə/, และ /ɔɪə/ ซึ่งลักษณะของการออกเสียงมีความสำคัญต่อความคล่องและความชัดเจนของการพูด ผู้เรียนชาวไทยมักเผชิญปัญหาในการรับรู้และออกเสียง เพราะเสียงเหล่านี้ไม่มีในระบบเสียงภาษาไทย ทำให้เกิดความยากทั้งในด้านการฟังแยกแยะเสียงหรือคำพูด (Perception) และการออกเสียงหรือสร้างคำพูด (Production) หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนชาวไทยประสบปัญหา คือ ความแตกต่างของระบบเสียงระหว่างภาษาไทยกับอังกฤษ เพราะภาษาไทยไม่มีสระที่เปลี่ยนสามเสียงภายในพยางค์เดียว ทำให้ผู้เรียนมักลดรูปเสียงเหลือเพียงสระเดี่ยวหรือสระประสมสองเสียง โดยไม่สามารถออกเสียงส่วนท้ายของสระประสมสามเสียงได้อย่างถูกต้อง (Jenkins, 2000) นอกจากนี้ ปัญหาการออกเสียง สระประสมสามเสียงยังเกี่ยวข้องกับความสามารถในการแยกลำดับเสียงสระอย่างแม่นยำ ซึ่งต้องควบคุมกลไกการออกเสียงและจังหวะการเปล่งเสียง โดยเฉพาะเสียง /ə/ ที่มักถูกละเลยหรือออกเสียงไม่ชัดเจน (Brown, 1990)	

English	Thai
เสียงสระที่ซับซ้อนที่สุดในภาษาอังกฤษ คือ สระประสม 3 เสียง ที่อาจออกเสียงได้ค่อนข้างยาก และยากต่อการจดจำเป็นอย่างมาก (Roach, 2009: 18) ซึ่งสอดคล้องกับอาทิตย์ ถมมา (Thomma, 2024: 258-259) อธิบายว่า ผู้เรียนชาวไทยมักออกเสียงสระประสมสามเสียงผิดโดยเปลี่ยน [i] และ [u] เป็น glide [j] และ [w] เช่น “employer” → [ɪmploɪə], “lower” → [ləwə] เนื่องจากไม่มีสระประสมสามเสียงในภาษาไทย ตัวสะกด ‘y’ และ ‘w’ ยังทำให้เข้าใจผิดว่า เป็นสองพยางค์ สระประสมเหล่านี้จึงยากกว่าสระเดี่ยว และผู้เรียนมักฟังการสะกดคำมากกว่าการฟัง ส่งผลให้เกิดข้อผิดพลาดทั้งหมดใน 5 เสียง คิดเป็นร้อยละ 100 แม้ผู้เรียนจะจดจำรูปแบบสระประสมสามเสียงได้จากการเรียนในห้องเรียน แต่การนำไปใช้พูดจริงยังมีข้อจำกัด เพราะการออกเสียงต้องการความคล่องแคล่วและการควบคุมกล้ามเนื้อสอดคล้องกับจังหวะและน้ำเสียงของเจ้าของภาษา (Pennington & Richards, 1986) จากปัจจัยทั้งหมดนี้ การพัฒนาทักษะการออกเสียงสระประสมสามเสียงในผู้เรียนชาวไทยจำเป็นต้องอาศัยวิธีการสอนที่เน้นการฝึกการฟังและการเปล่งเสียงแบบเป็นขั้นตอน พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการรับรู้ความแตกต่างของเสียงในระดับจุลภาคเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจทั้งในเชิงกลไกและเสียงที่เกิดขึ้นจริง	

ตาราง 5 การเปรียบเทียบหน่วยเสียงสระประสมสามเสียงของภาษาอังกฤษกับภาษาไทย

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบหน่วยเสียงสระสามารถสรุปองค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการศึกษาและนำเสนอเป็นข้อ ๆ และแผนภาพสรุปดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบและภาพรวมของระบบเสียงสระ (The Vowel System)

- จำนวนหน่วยเสียง ระบบเสียงสระของภาษาอังกฤษมีหน่วยเสียงมากกว่าภาษาไทย (25 หน่วยเสียงในภาษาอังกฤษ เทียบกับ 21 หน่วยเสียงในภาษาไทย)

- สระเดี่ยว (Monophthongs) มีลักษณะการออกเสียงที่คล้ายคลึงกันในระดับสูงระหว่างสองภาษา ทำให้ผู้เรียนชาวไทยอาจไม่ประสบปัญหาในการออกเสียงสระเดี่ยวมากนัก

- ภาษาอังกฤษประกอบด้วยสระเดี่ยวมี 12 หน่วยเสียง (7 เสียงสั้น, 5 เสียงยาว/ขวา)

- ภาษาไทยประกอบด้วยสระเดี่ยวมี 18 หน่วยเสียง (9 เสียงสั้น, 9 เสียงยาว)

- สระประสม (Diphthongs & Triphthongs) เป็นแหล่งกำเนิดปัญหาหลักในการออกเสียง

- สระประสมมีความแตกต่างในการออกเสียงอย่างมากระหว่างสองภาษา โดยภาษาอังกฤษมี 8 หน่วยเสียง (สำเนียง RP) ในขณะที่ภาษาไทยมีเพียง 3 หน่วยเสียง

- สระประสมสามเสียงมี 5 หน่วยเสียง และไม่ปรากฏในระบบเสียงของภาษาไทยเลย (พบเฉพาะใน British English) จึงเป็นอุปสรรคที่ยากยิ่งสำหรับผู้เรียนชาวไทย

2. ปัญหาและความท้าทายของผู้เรียนชาวไทย (The Challenge for Thai Learners)

- อิทธิพลจากภาษาแม่ (L1 Interference) คนไทยมักประสบความยากลำบากในการออกเสียงภาษาอังกฤษเนื่องจากอิทธิพลของภาษาแม่

- ความคลาดเคลื่อนจากการสะกด ผู้เรียนมักออกเสียงผิดพลาด เนื่องจากการยึดติดกับการออกเสียงตามตัวอักษรสระ A E I O U (Grapheme-phoneme Inconsistency) ซึ่งในภาษาอังกฤษนั้นตัวอักษรหนึ่งตัวสามารถแทนได้หลายเสียงทำให้เกิดความสับสน

- การขาดเสียงในระบบภาษาไทย (Phonemic Gap) การที่เสียงสระประสมหลายเสียงในภาษาอังกฤษไม่มีในภาษาไทย ทำให้ผู้เรียนมีแนวโน้มที่จะแทนที่เสียงเหล่านั้นด้วยเสียงที่ใกล้เคียงในภาษาแม่ ซึ่งนำไปสู่ความคลาดเคลื่อนในการสื่อสาร

3. องค์ความรู้ใหม่และแนวทางการประยุกต์ใช้เพื่อการสอน (New Knowledge and Pedagogical Implication)

- หลักการสอน ผู้สอนควรใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Contrastive Analysis) ตามหลักสัทศาสตร์เพื่ออธิบายความแตกต่างของระบบเสียงอย่างชัดเจน

- องค์ความรู้ใหม่ การประยุกต์ใช้เครื่องมือฝึกการออกเสียงที่เน้นความแตกต่างทางสัทวิทยา

- แผนที่เสียงสระ (Vowel Space Mapping) เป็นเครื่องมือที่ช่วยวิเคราะห์และแสดงตำแหน่งการออกเสียงสระเพื่อให้ผู้เรียนเห็นภาพและเข้าใจถึงกลไกการออกเสียงที่แตกต่างกัน

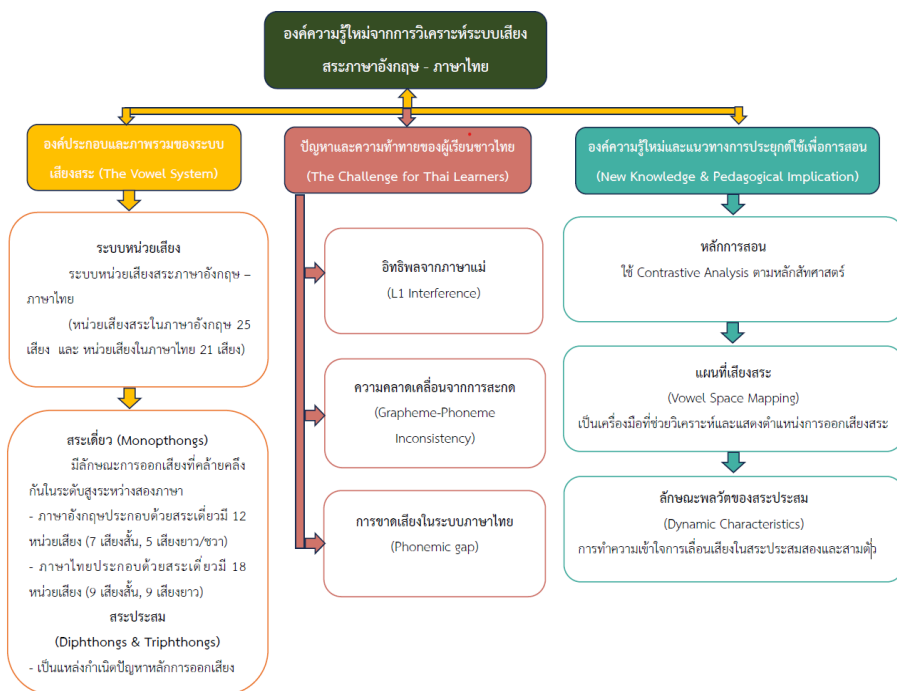
- ลักษณะพลวัตของสระประสม การทำความเข้าใจการเลื่อนเสียง (Dynamic Characteristics) ในสระประสมสองและสามตัวจะช่วยให้ผู้เรียนชาวไทยสามารถออกเสียงได้อย่างชัดเจนและใกล้เคียงเจ้าของภาษามากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

- แนวทางใหม่การใช้แผนที่เสียงสระ + พลวัตสระประสม แผนที่เสียงสระ (Vowel Space Mapping) ทำให้เสียงมองเห็นได้

- การใช้แผนที่ตำแหน่งสระ (Vowel Chart) เพื่อให้ผู้เรียนเห็นตำแหน่งของลิ้น (สูง-ต่ำ / หน้า-หลัง), เปรียบเทียบเสียงสระอังกฤษ-ไทยได้ชัดเจน, เข้าใจเหตุผลเชิงกายภาพว่า ทำไมเสียงบางคู่จึงยาก เช่น /ɪ/ vs /i:/, /ʊ/ vs /u:/ และทำให้ทราบว่า สระ /æ/ ไม่มีในภาษาไทย จึงเป็นช่องว่างทางหน่วยเสียง (Phonemic Gap)

- รูปแบบแบบฝึกที่เกิดขึ้น คือ แบบฝึกกลากนิ้ว / วาดเส้นบนแผนที่เสียงสระ, แบบฝึกจับคู่เสียงกับตำแหน่งในแผนที่, แบบฝึกเปรียบเทียบระยะห่างของตำแหน่งสระภาษาอังกฤษกับภาษาไทย และแบบฝึกให้ผู้เรียนผลิตไล่ตำแหน่งสระ เช่น /i-ɪ-e-æ/

- ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือ การออกเสียงได้ถูกต้อง เพราะเข้าใจกลไก ไม่ใช่แค่จำ, การลดปัญหาจากอิทธิพลภาษาแม่ เช่น /e:/ → /ei/, การเข้าใจความต่างระหว่างสระภาษาอังกฤษกับภาษาไทยชัดกว่าเดิม, สามารถควบคุมการขยับลิ้นระหว่างสระประสมได้, และการนำไปใช้สื่อสารได้จริง ไม่ใช่แค่ท่องจำสัทอักษรสากล (IPA)

ภาพ 6 แผนภาพองค์ความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์ระบบเสียงสระภาษาอังกฤษ-ภาษาไทย

สรุป

ภาษาอังกฤษได้กลายเป็นภาษาสากลที่มีบทบาทสำคัญต่อการสื่อสาร การศึกษา และการทำงานระดับนานาชาติ อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนชาวไทยมักประสบอุปสรรคในการออกเสียงภาษาอังกฤษ อันเนื่องมาจากความแตกต่างเชิงโครงสร้างของระบบเสียงสระระหว่างภาษาอังกฤษกับภาษาไทย ความคลาดเคลื่อนนี้ส่งผลต่อทักษะการฟังและการสื่อสารอย่างมีนัยสำคัญ งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า อิทธิพลของภาษาแม่และความไม่สอดคล้องระหว่างเสียงกับตัวสะกดภาษาอังกฤษเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความผิดพลาดในการออกเสียง การวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบเสียงสระระหว่างทั้งสองภาษาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึกถึงความเหมือนและความแตกต่าง อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนชาวไทย โดยมุ่งเน้นการฝึกฝนด้านสัทศาสตร์และการใช้สื่อการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อปัญหาเฉพาะทางเสียงอย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา นาคสกุล. (2541). *ระบบเสียงภาษาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดารณี ศักดิ์ศิริผล. (2541). *เสียงในภาษาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นันทนา รณเกียรติ. (2555). *สัทศาสตร์เพื่อการสอนการออกเสียงภาษาอังกฤษ*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรารมภ์รัตน์ โชติกเสถียร. (2552). *การออกเสียงสระและเสียงพยัญชนะในภาษาอังกฤษ*, พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรวรรณ ศรียาภัย. (2556). *ภาษาศาสตร์ภาษาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: สัมปัญญะ.
- Behr, N., S. (2022). English Diphthong Characteristics Produced by Thai EFL Learners: Individual Practice Using PRAAT. *Computer Assisted Language Learning Electronic Journal*. 23 (1), 401-424.
- Brown, G. (1990). *Listening to Spoken English*, 2nd ed. London: Longman.
- Daland, R., et al. (2015). When in Doubt, Read the Instructions: Orthographic Effects in Loanword Adaptation. *Lingua*. 159 (5), 70-92. DOI:10.1016/j.lingua.2015.03.002

- Fasold, R. W. and Connor-Linton, J. (2006). *An Introduction to Language and Linguistics*. New York: Cambridge University Press.
- Fichtner, E. G. (1976). The Pronunciation of the English: A Case Study in Phoneme-Grapheme Relationships. *TESOL Quarterly*. 10 (2), 193-202. DOI:10.2307/3585640
- Fromkin, V., et al. (2014). *An Introduction to Language*, 10th ed. Boston: Cengage Learning.
- Hamdi, S. (2017). Lexical Borrowing in Arabic and the Role of Orthography. *International Journal of Language and Linguistics*. 4 (2), 17-32.
- Iadkert, K., et al. (2024). Acoustic Measurements and Intelligibility of English Vowels Produced by Thai Speakers. *Studies in English Language and Education*. 11 (2), 671-694. DOI:10.24815/siele.v11i2.33337
- Jenkins, J. (2000). *The Phonology of English as an International Language: New Models, New Norms, New Goals*. Oxford: Oxford University Press.
- Jones, D. (1922). *An Outline of English Phonetics*. New York: G.E. Stechert & Co.
- Khamkhien, A. (2010). Thai Learners' English Pronunciation Competence: Lesson Learned from Word Stress Assignment. *Journal of Language Teaching and Research*. 1 (6), 757-764. DOI:10.4304/jltr.1.6.757-764
- Ladefoged, P. and Disner, S. F. (2012). *Vowels and Consonants*, 3rd ed. West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Ladefoged, P. and Johnson, K. (2015). *A Course in Phonetics*, 7th ed. Stamford: Cengage Learning.
- Luksaneeyanawin, S. (1983). *Intonation in Thai*. (Doctoral Dissertation). University of Edinburgh, Edinburgh.

- Munro, M. J. (2021). On the Difficulty of Defining “Difficult” in Second-Language Vowel Acquisition. *Frontiers in Communication*. 6, 6393-98. DOI:10.3389/fcomm.2021.639398
- Pennington, M. C. and Richards, J. C. (1986). Pronunciation Revisited. *TESOL Quarterly*. 20 (2), 207-225. DOI:10.2307/3586541
- Roach, P. (2009). *English Phonetics and Phonology: A Practical Course*, 4th ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, J. L. (2006). Loan Phonology is not All Perception: Evidence from Japanese Loan Doublets. In Vance, T. J. and Jones, K. A. (eds.). *Japanese/Korean Linguistics, Vol. 14*. (pp. 63-74). Stanford: CSLI Publications.
- Suntornsawet, J. (2022). A Systemic Review of Thai-accented English Phonology. *PASAA: Journal of Language Teaching and Learning*. 63 (1), 348-370. DOI: 10.58837/CHULA.PASAA.63.1.13
- Thomma, A. (2024). *A Linguistic Analysis of Errors of Thai Speakers Learning English*. (Doctoral Dissertation) . Manipur University, Manipur.
- Vendelin, L. and Peperkamp, S. (2006). The Influence of Orthography on Loanword Adaptations. *Lingua*. 116 (7), 996-1007. DOI:10.1016/j.lingua.2005.07.005

ภาคผนวก

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

วารสารบัณฑิตแสงโคมคำเป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานวิชาการ การศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่บทความต่าง ๆ ในสาขาวิชาที่วิทยาเขตพะเยาเปิดสอน คือ (1) พระพุทธศาสนาและปรัชญา (2) การสอนสังคมศึกษา (3) การสอนภาษาไทย และ (4) รัฐศาสตร์ 2) เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ตลอดจนการบูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ ของคณาจารย์ บุคลากร นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานอื่น อันเป็นการบริการวิชาการแก่สังคม 3) เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา และสร้างความร่วมมือในการบูรณาการการเรียนการสอนกับการเผยแพร่ผลงานองค์ความรู้ของคณาจารย์ บุคลากรและนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิแบบ Double-blind อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยรับพิจารณาต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย กำหนดตีพิมพ์ปีละ 3 ฉบับ (ราย 4 เดือน)

ทั้งนี้ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องตามหลักเกณฑ์ที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นในบทความวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความและไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

2.1 บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบ และมีความมุ่งหมายชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่

ความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือการนำวิชาการมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ บทความวิจัยมีรูปแบบของการวิจัยตามหลักวิชาการ เช่น การตั้งสมมติฐานหรือการกำหนดปัญหาที่สมเหตุผล โดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การตีความและสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบหรือบรรลุวัตถุประสงค์

2.2 บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความที่เขียนขึ้นในลักษณะวิเคราะห์ วิจัยหรือเสนอแนวคิดใหม่ จากพื้นฐานทางวิชาการที่ได้เรียบเรียงจากผลงานทางวิชาการของตนเองหรือของผู้อื่น หรือเป็นบทความทางวิชาการที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นความรู้ที่มีประโยชน์แก่คนทั่วไป

2.3 บทความปริทัศน์ (Review Article) งานวิชาการที่ประเมินสถานะล่าสุดทางวิชาการ (State of the Art) เฉพาะทางที่มีการศึกษาค้นคว้า มีการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ทั้งทางกว้างและทางลึกอย่างทันสมัย โดยให้ข้อวิพากษ์ที่ชี้ให้เห็นแนวโน้มที่ควรศึกษาและพัฒนาต่อไป

2.4 บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) บทความที่วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาสาระให้เห็นคุณค่าของหนังสือ โดยบทวิจารณ์หนังสือจะต้องกล่าวถึงรายละเอียดของหนังสืออันประกอบด้วยชื่อผู้เขียน จำนวนหน้า ปีที่พิมพ์ ครั้งที่พิมพ์และสถานที่พิมพ์ให้ชัดเจน

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

3.1 ต้นฉบับบทความ ต้องมีความยาว 8-15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ตั้งค่าน้ำกระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้าโดยระบุหมายเลขหน้าไว้ด้านบนขวา ด้วยตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14 pt. ห่างจากขอบกระดาษด้านบนและขอบด้านขวา 0.5 นิ้ว การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวธรรมดา ขนาด 14 pt. เช่น ตาราง 1 หรือ Table 1 และ ภาพ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

3.2 ชื่อเรื่อง ต้องมีภาษาไทย (TH Sarabun PSK ขนาด 20 pt. ตัวหนา) และภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK ขนาด 18 pt. ตัวหนา) พิมพ์ไว้หน้าแรกตรงกลาง

3.3 ชื่อผู้เขียน หน่วยงานสังกัดและอีเมล โดยชื่อผู้เขียนต้องระบุภาษาไทย และภาษาอังกฤษตัวหนา ด้วยอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ส่วน หน่วยงานสังกัดระบุภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตัวธรรมดาด้วยอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14 pt. อีเมลของผู้ประพันธ์อันดับแรก (First Author, E-mail) และอีเมลของผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding Author, E-mail) สำหรับติดต่อ ให้ใช้ตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14 pt. ทั้งหมดให้จัดชิดขอบด้านขวา ในกรณีที่มีผู้เขียนมากกว่า 1 ราย ให้ใส่ตัวเลขเป็นตัวยก ท้ายชื่อผู้เขียนและชื่อ หน่วยงานสังกัดให้ตรงกัน และในกรณีที่บทความเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หรือ หลักสูตรการศึกษา โปรดระบุชื่อหลักสูตรและสถาบันการศึกษาให้ชัดเจน

กรณีผู้เขียนสังกัดเดียวกัน ไม่ต้องใส่เลขยกที่หน่วยงานสังกัด เช่น

สมศรี สมมติ^{*1}, สมร สุดใจ², สมใจ สมศรี^{**3}
Somsri Sommut¹, Samorn Sudjai², Somjai Somsri³
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
 Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
 First Author, E-mail: somsee.sommut@hotmail.com*
 Corresponding Author, E-mail: somjaisee@gmail.com**

* First Author หมายถึง ผู้ประพันธ์อันดับแรก ผู้เขียนต้นฉบับ ผู้มีชื่อคนแรกในผลงาน ผู้รับผิดชอบ ผลงาน ผู้เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย รวมถึงนักศึกษา/นิสิตผู้เป็นเจ้าของงานวิจัย

** Corresponding Author หมายถึง ผู้ประพันธ์บรรณกิจ ผู้ติดต่อประสานงานในการตีพิมพ์บทความ และให้คำแนะนำเกี่ยวกับผลงาน ผู้ร่วมศึกษาข้อมูล คัดวิเคราะห์ วิจัย ประเมินผล

กรณีผู้เขียนสังกัดต่างกัน ให้ใส่เลขยกแต่ละคนให้ชัดเจน เช่น

สมศรี สมมติ*¹, สมใจ สมศรี**²
Somsri Sommut¹, Somjai Somsri²
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา¹, โรงเรียนปงรัชดาภิเษก²
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus¹,
Pongratchadapisek School²
First Author, E-mail: somsee.sommut@hotmail.com*
Corresponding Author, E-mail: somjaisee@gmail.com**

กรณีผู้ประพันธ์อันดับแรก (First Author) และ ผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding Author) คนเดียวกัน ให้ใส่อีเมลเดียว เช่น

สมศรี สมมติ*¹, สมร สุดใจ²
Somsri Sommut¹, Samorn Sudjai²
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
First/Corresponding Author, E-mail: somsee.sommut@hotmail.com*

หมายเหตุ: หากบทความเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาให้ใช้คำว่า “หลักสูตร... สาขาวิชา... คณะ...มหาวิทยาลัย..” ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แทนหน่วยงานสังกัดที่ระบุข้างต้น เช่น

สมศรี สมมติ*¹, สมใจ สมศรี**²
Somsri Sommut¹, Somjai Somsri²
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Doctor of Philosophy Program in Buddhist Studies, Graduate School,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
First Author, E-mail: somsee.sommut@hotmail.com*
Corresponding Author, E-mail: somjaisee@gmail.com**

3.4 บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทคัดย่อภาษาไทยไม่เกิน

3.5 คำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 3-5 คำ

3.6 การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุดให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย พิมพ์ตัวหนา TH Sarabun PSK ขนาด 18 pt. หัวข้อรองเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ 0.5 นิ้ว (เริ่มพิมพ์ตัวที่ 6) พิมพ์ตัวหนา TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. และหัวข้อย่อยใช้ตัวธรรมดา TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ทั้งหัวข้อรองและหัวข้อย่อยควรพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ควรเว้นระยะพิมพ์ระหว่างบรรทัด แบบ Before 6 pt.

3.7 การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) สำหรับการวงเล็บภาษาอังกฤษ อักษรตัวแรกของทุกคำควรเป็นตัวใหญ่ เช่น Student-centered Learning

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับ ดังนี้ *ผู้เขียนรวมทั้งผู้ร่วมไม่เกิน 5 ท่าน**

1. บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์การวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย ผลการวิจัยและองค์ความรู้จากการวิจัย โดยสรุปให้สั้นและกระชับความ

2. บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัย กรอบแนวคิด

3. วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives) ระบุวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับข้อ

4. ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ระบุแผนการวิจัย กลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

5. ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิก็ได้

6. อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด พร้อมระบอบองค์ความรู้จากการวิจัย

7. สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8. กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) (ถ้ามี)

9. เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงในเนื้อหาบทความเท่านั้น โดยใช้การอ้างอิงระบบ APA

(6)

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับ ดังนี้ *ผู้เขียนรวมทั้งผู้ร่วมไม่เกิน 3 ท่าน**

1. บทคัดย่อ (Abstract)
2. บทนำ (Introduction)
3. เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับและระบุงค์ความรู้ใหม่
4. สรุป (Conclusion)
5. เอกสารอ้างอิง (References) การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

บทความปริทัศน์ (Review Article) ให้เรียงลำดับ ดังนี้

1. บทคัดย่อ (Abstract)
2. บทนำ (Introduction)
3. เนื้อเรื่อง (Content)
4. บทวิจารณ์ (Discussion)
5. สรุป (Conclusion)
6. เอกสารอ้างอิง (References)

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) ให้เรียงลำดับ ดังนี้

1. บทนำ (Introduction)
2. เนื้อหา (Content)
3. บทวิจารณ์ (Discussion)
4. สรุป (Conclusion)
5. เอกสารอ้างอิง (References) การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับ ผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้องของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณา โดยผู้ทรงคุณวุฒิจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

4.1 การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) หรือระบบนาม-ปี โดยใช้วงเล็บเปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้แต่ง ปีที่จัดพิมพ์ และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เอกสารที่นำมาอ้างอิงในเนื้อหาบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และเจ้าของบทความต้องรับผิดชอบความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมด โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสาร มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1. พระไตรปิฎกและอรรถกถา ให้อ้างอิงชื่อคัมภีร์ เล่ม ข้อ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 16: 282-283)	(พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 16: 256-320)
---	--

2. ผู้แต่ง 1 ราย (ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วิทยานิพนธ์ สัมภาษณ์ สื่อออนไลน์ เป็นต้น) ให้อ้างอิงชื่อผู้แต่ง แล้วใส่เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง (ถ้ามี) เช่น

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2554: 44)

3. ผู้แต่ง 2 ราย ให้อ้างอิงชื่อของผู้แต่งทั้งสอง เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(พระมหาสุทิตย์ อาภากร และเชมณัฐ อินทรสุวรรณ, 2553: 44)

หากมีเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 รายการ ให้ใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) คั่นระหว่างรายการอ้างอิง เช่น

(พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548: 8; พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2554: 44)

(8)

4. ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย ให้อ้างชื่อของผู้แต่งคนแรก เว้นวรรคหนึ่งครั้ง เพิ่มคำว่า “และคณะ” เครื่องหมายทวิภาค (;) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, 2548: 55)

ทั้งนี้ หากเป็นการอ้างอิงด้วยการสรุปความหรือเอกสารที่ไม่มีเลขหน้า ไม่ต้องใส่เลขหน้า เช่น

(พระมหาสมบุญ วุฑฺฒิกโร, 2554)

(พระมหาสุทิตย์ อาภากร และเขมณฺฐ์ อินฺทสุวณฺณ, 2553)

(พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, 2548)

(พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548; พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2554)

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1. ถ้ามีผู้แต่ง 1 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าที่นำมาอ้างอิง เช่น

(Keown, 2003: 4)

2. ถ้ามีผู้แต่ง 2 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง 2 ราย เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าที่นำมาอ้างอิง เช่น

(Hersey & Blanchard, 2000: 3)

และให้ใช้เครื่องหมาย อัฒภาค (;) คั่นกลางระหว่างเอกสารที่นำมาอ้างอิง มากกว่า 1 เอกสาร เช่น

(Keown, 2003: 4; Hersey & Blanchard, 2000: 3)

3. ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วย et al. ปีที่พิมพ์ และหน้าที่นำมาอ้างอิง เช่น

(Kaiser, et al., 2008: 55)

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิมพ์รายการสำนักพิมพ์/โรงพิมพ์

กรณีเป็นบริษัทหรือสำนักพิมพ์ให้คงไว้เฉพาะชื่อ ดังตัวอย่าง

1. บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด ให้ใช้ “21 เซ็นจูรี”
2. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้ใช้ “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”
3. กรณีที่เป็นโรงพิมพ์ให้ใช้รูปแบบเต็ม เช่น โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย

4.2 เอกสารอ้างอิง

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

ตัวอย่าง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka Vol. 1*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Press.

(2) หนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ *ชื่อหนังสือ*. /ครั้งที่พิมพ์./ สถานที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

กรณีผู้แต่ง 1 ราย (หากเป็นภาคภาษาอังกฤษให้เขียนนามสกุลไว้หน้า ตามด้วยชื่อ) เช่น
พระมหาสุทิตย์ อาภากร. (2548). *เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต.
Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*, 3rd ed. New York: Harper and Row Publication.

กรณีผู้แต่ง 2 ราย (ให้ใช้คำว่า “และ” หรือ “and” เป็นคำเชื่อม) เช่น
บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม Participatory Democracy*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory, Techniques and Procedures for Developing*. London: California Sage Publications.

กรณีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย (ให้ใช้คำว่า “และคณะ” หรือ “et al.” ต่อท้ายชื่อผู้แต่งคนแรก) เช่น

สุขุม นวลสกุล และคณะ. (2550). *การเมืองและการปกครองไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

Snyder, C. R., et al. (2011). *Positive Psychology: The Scientific and Practical Explorations of Human Strengths*, 2nd ed. Los Angeles: SAGE Publications Inc.

กรณีมีทั้งผู้แต่งและผู้แปลหรือบรรณาธิการ (ให้เขียนชื่อผู้แต่งไว้หน้า ชื่อผู้แปลหรือบรรณาธิการเขียนไว้หลัง ชื่อเรื่อง ตามด้วยวงเล็บว่า (ผู้แปล) หรือ (บรรณาธิการ) สำหรับภาษาไทย และ (tran.) หรือ (ed.) สำหรับภาษาอังกฤษ กรณี 1 คน หรือ (trans.) หรือ (eds.) กรณี 2 คนขึ้นไป) เช่น

เจมส์ แอล เครย์ตัน. (2551). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่า โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม*. วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. (ผู้แปล). ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท.

Hylton, P. (2001). *Blackwell Companions to Philosophy: A Companion to Analytic Philosophy*. Martinich, A. P. and Sosa, D. (eds.). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Lyotard, J. F. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Benington, G. and Massumi, B. (trans.). Minneapolis: The University of Minnesota Press.

Wittgenstein, L. (1967). *Philosophical Investigations*, 3rd ed. Anscombe, G. E. M. (tran.). Oxford: Basil Blackwell Ltd.

(3) บทความในหนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ)./ ชื่อเรื่อง/ เลขหน้า
แรก-สุดท้ายที่ตีพิมพ์./ สถานที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2562). ข้อถกเถียงเรื่องพระพุทธศาสนาประจำชาติไทยในรัฐธรรมนูญ. ใน ปรีดี หงส์สตัน และอัมพร หมาดเด็น. *ศาสนากับความรุนแรง*, หน้า 400-459. กรุงเทพมหานคร: Illuminations Editions.

Bergstein, M. (2000). Tubular Function. In Richard, E. B., et al. (eds.). *Nelson Textbook of Paediatrics*, 16th ed. (p. 596). Philadelphia: Saunders.

(4) บทความจากวารสาร

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่/(ฉบับที่),/เลขหน้าแรก-หน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์. (บทความที่มี DOI ให้ใส่ DOI ไว้ตอนท้าย)

ตัวอย่าง

ประยงค์ จันทรแดง. (2563). พระภิกษุสามเณรควรเรียนวิชาทางโลกหรือไม่. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 5 (1), 123-137.

Piaget, J. (1972). Intellectual Evolution for Adolescence to Adulthood. *Human Development*. 15, 1-12. DOI:10.1159/000271225

(5) บทความในสารานุกรม

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อสารานุกรม,/เล่มที่อ้าง, หน้าเลขหน้าที่อ้าง./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

สนิท อางพันธ์. (2537). หม้อคอคาย. ใน *สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ*, หน้า 274-275. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Sturgeon, T. (1995). Science Fiction. In *The Encyclopaedia Americana* (Vol. 24, pp. 390-392). Danbury, CT: Grolier Press.

(6) หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์,/เลขหน้า. (กรณีภาษาอังกฤษที่มีหลายหน้า ให้ใช้คำว่า pp. แทน p.)

ตัวอย่าง

สุชาติ เพือกสกันธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *ผู้จัดการรายวัน*, น. 13.

Chetchotiros, N. and Yonpiam, Ch. (16 May 2019). PPRP Faces Major Coalition Sang. *Bangkok Post*, p. 1.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการ

วิจัย

ชื่อผู้เขียน./ (ปีพิมพ์)./ ชื่อวิทยานิพนธ์./ ระดับวิทยานิพนธ์/ สารนิพนธ์/ หรือการค้นคว้าแบบอิสระ/ ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง

สัมฤทธิ์ ต่อสติ. (2542). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของสถานบริการสาธารณสุขเขตเมือง กรณีศึกษาศูนย์: แพทย์ชุมชนเมืองพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

Tyrone, R. (2007). *Effects of Upland Timber Harvest and Road Construction on Headwater Stream Fish Assemblages in a Southeastern Forest*. (Master's Thesis). Texas State University. San Marcos, Texas.

Lim, H. L. (2018). *Contemporary Buddhism: Introduction into Thich Nhat Hanh's Teaching*. (Doctoral Dissertation). Mahidol University. Nakhon Pathom.

(8) สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ (ปีที่สัมภาษณ์)./ ตำแหน่ง./ สัมภาษณ์./ วันที่สัมภาษณ์.

ตัวอย่าง

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิต.โต). (2558). *อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. สัมภาษณ์. 18 เมษายน.

Interviewee A. (2019). Student at Faculty of Buddhism, MCU. *Interview*. 1 March.

(9) สื่อออนไลน์

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่)./ ชื่อบทความ./ สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี./ จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (1 พฤษภาคม 2555). *การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ*. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?artide_id=1304&articlegroup_id=274

Doyle, M. W. (22 June 2004). *Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy*. Retrieved September 2, 2013, from http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/index.html

(10) การสัมมนา/ประชุมวิชาการ

ผู้เขียน./ (ปีที่เผยแพร่)./ ชื่อบทความ./ การสัมมนาหรือประชุม./ หน่วยงานที่จัด./ วันที่ เดือน ที่จัด./ หน้า ที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง

พระครูวรารณวิศุขย์ และคณะ. (2561). เปรียบเทียบหลักอุเบกขาธรรมในพระพุทธศาสนาและหฺวู่-เว่ยในเต๋า. *การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2561 เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (The Research on Buddhism for Sustainable Development)*. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วันที่ 20 มีนาคม. หน้า 119-129.

การให้เรียงลำดับเอกสารอ้างอิงให้ปฏิบัติ ดังนี้ 1) เรียงตามลำดับพยัญชนะ ก-ฮ หากซ้ำอักษรให้เรียงตามสระตัว 2) หากซ้ำชื่อผู้แต่งให้เรียงตามลำดับ พ.ศ. โดยเรียง พ.ศ. ที่น้อยสุดไว้หน้า ส่วนเอกสารอ้างอิงที่ซ้ำซึ่งเรียงไว้หลัง 3) เรียงลำดับเอกสารภาคภาษาไทยก่อน จากนั้นจึงเป็นภาคภาษาอังกฤษ ซึ่งเรียงตามอักษร A-Z หากซ้ำอักษรให้เรียงตามสระ และหากชื่อผู้แต่งที่ซ้ำกันให้เรียงตามลำดับ ค.ศ. จากนั้นน้อยไปหามากเหมือนภาคภาษาไทย

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิงท้ายเรื่อง

- โกนิญฐ์ ศรีทอง. (2558). การบูรณาการภูมิปัญญาพระพุทธศาสนากับการเสริมสร้างความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาชุมชน. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จรรยา รัตนกาล. (2556). การประยุกต์หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลสามัคคี อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. รายงานการวิจัย. กองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ. (2538). ชาวบ้านกับช่องทางประกอบธุรกิจท่องเที่ยว แนวคิดในการจัดตั้งสหกรณ์บริการนำเที่ยวแนวอนุรักษ์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ปกเกล้า.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). โลกทัศน์ชาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์, พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (1 พฤษภาคม 2555). การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?artide_id=1304&articlegroup_id=274
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปีฎก 2500 เล่ม 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (6 เมษายน 2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 1-90.
- Bergstein, M. (2000). Tubular Function. In Richard, E. B., et al. (eds.). *Nelson Textbook of Paediatrics*, 16th ed. (p. 596). Philadelphia: Saunders.
- Boo, E. (1990). *Ecotourism: The Potentials and Pitfalls*, Vol. 1 and 2. Washington, D.C.: World Wildlife Fund.

- Boo, E. (1991). Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning, Development, and Management. In *Nature Tourism Managing for the Environment*. Washington, D.C.: Island Press.
- Hylton, P. (2001). *Blackwell Companions to Philosophy: A Companion to Analytic Philosophy*. Martinich, A. P. and Sosa, D. (eds.). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Keown, D. (1995). *Are There "Human Right" in Buddhism*. London: University of London.
- Kiarash, A. (2007). Human Dignity in Islamic Bioethics. *The Iranian Journal of Allergy*. 6 (5), 25-28.
- Snyder, C. R., et al. (2011). *Positive Psychology: The Scientific and Practical Explorations of Human Strengths*, 2nd ed. Los Angeles: SAGE Publications Inc.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory, Techniques and Procedures for Developing*. London: California Sage Publications.

5. การส่งบทความต้นฉบับ

5.1 การเตรียมเอกสารต้นฉบับประกอบด้วย

1. ต้นฉบับที่เป็นไฟล์ *.doc ของ Microsoft Word โปรดดูรายละเอียดที่ระบุในรูปแบบข้างต้น
2. กรอกแบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ (ใบสมัคร) ให้ถูกต้องและชัดเจน

5.2 การจัดส่งต้นฉบับ

ส่งทางระบบวารสารออนไลน์ “วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ” ตามลิงก์ <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jsbs/about/submissions> หากผู้เขียนยังไม่มีบัญชีของระบบ ThaiJO ต้องลงทะเบียน (Register) ในระบบวารสารก่อน จากนั้นเข้าสู่ระบบ (Login) เพื่อส่งบทความต้นฉบับและแนบไฟล์แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์มาให้เรียบร้อย (หรือกรอกใบสมัครทาง Google Form)

6. การพิจารณาบทความเบื้องต้นของกองบรรณาธิการ

บทความต้นฉบับต้องจัดในรูปแบบไฟล์ *.doc ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 8-15 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้นใน 2 ด้าน คือ 1) ความถูกต้องตามรูปแบบของวารสาร 2) ขอบข่ายเนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์ ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาเบื้องต้น จะส่งกลับไปให้ผู้เขียนแก้ไข ถ้าผ่าน จะเข้าสู่การพิจารณากลับกรองของผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลอย่างไร จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบต่อไป

7. สิทธิของกองบรรณาธิการ

ในกรณีกองบรรณาธิการหรือผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้พิจารณากลับกรองบทความมีความเห็นว่า ควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยยึดข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิเป็นหลัก และขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่ตีพิมพ์ในกรณีที่บทความไม่ตรงกับวัตถุประสงค์และรูปแบบของวารสารบัณฑิตแสงโคม คำ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้ทรงคุณวุฒิ หากบทความใดได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิโดยเสียงข้างมากให้ตีพิมพ์ ผู้เขียนจะได้รับหนังสือรับรองการตีพิมพ์จากวารสาร (เฉพาะผู้แจ้งความประสงค์เท่านั้น)

8. อัตราค่าตีพิมพ์บทความ

กำหนดค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ บทความละ 6,000 บาท

9. การชำระค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์

หลังจากผู้เขียนส่งบทความต้นฉบับและกรอกแบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ (ใบสมัคร) ในระบบวารสารออนไลน์แล้ว กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนชำระค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ตามรายละเอียด ดังนี้

ชื่อธนาคาร: ออมสิน สาขามหาวิทยาลัยพะเยา
ชื่อบัญชี: วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ มจร.พะเยา
บัญชีเลขที่: 020320117631

จากนั้น ให้ผู้เขียนแจ้งผลการโอนพร้อมหลักฐานการโอน โดยระบุชื่อผู้โอน และชื่อบทความ มาที่ Email: jsbsmcu@gmail.com (หากประสงค์จะให้ออกใบเสร็จ ในนามหน่วยงานหรือองค์กรใด กรุณาระบุให้ชัดเจน)

***ทั้งนี้ ทางวารสารจะไม่คืนค่าธรรมเนียม ในกรณีที่บทความไม่ผ่านการ พิจารณาลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ เนื่องจากค่าธรรมเนียมได้นำไปเป็นค่าตอบแทน ผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว

อนึ่ง ในกรณีบทความใด ถูกปฏิเสธโดยเสียงข้างมากของผู้ทรงคุณวุฒิในการ พิจารณาลั่นกรอง (2 ใน 3) วารสารจะยึดเสียงข้างมากของผู้ทรงคุณวุฒิในการปฏิเสธ หรือยุติการดำเนินการตีพิมพ์บทความนั้นทันที ยกเว้นในกรณีต่อไปนี้ 1) ผู้เขียนยืนยัน ที่จะตีพิมพ์บทความนั้นอีกครั้ง 2) ผู้เขียนได้ปรับแก้บทความตามผู้ทรงคุณวุฒิ โดย เสียงข้างมากที่ปฏิเสธการตีพิมพ์นั้นแล้ว และ 3) กองบรรณาธิการเห็นสมควรให้ บทความที่ปรับแก้ใหม่นั้นส่งประเมินอีกรอบได้ จากนั้น วารสารจึงจะดำเนินการต่อใน ขั้นตอนต่อไป โดยผู้เขียนต้องรับผิดชอบในการชำระค่าธรรมเนียมในส่วน ของ ค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติม (2 ท่าน) ตามที่วารสารกำหนดค่าตอบแทนไว้

แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์
วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....
ระดับการศึกษาสูงสุด..... ตำแหน่งทางวิชาการ.....

ชื่อบทความ
(ภาษาไทย).....
.....
(English).....
.....

ชื่อผู้เขียนร่วม
1.
2.
3.
4.
5.

หน่วยงานและที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก.....
.....
.....

โทรศัพท์..... E-mail.....

“ข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วม (ถ้ามี) ขอรับรองว่า บทความที่เสนอมานี้ ยังไม่เคยได้รับการตีพิมพ์และไม่ได้
อยู่ระหว่างกระบวนการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่นใด ข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วมยอมรับหลักเกณฑ์การ
พิจารณาด้านฉบับ โดยยินยอมให้กองบรรณาธิการมีสิทธิพิจารณา ตรวจสอบต้นฉบับได้ตามที่เห็นสมควร และขอ
มอบลิขสิทธิ์บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ให้แก่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ใน
กรณีมีการฟ้องร้องเรื่องการละเมิดลิขสิทธิ์เกี่ยวกับภาพ กราฟ ข้อความส่วนใดส่วนหนึ่ง และ/หรือข้อคิดเห็นที่
ปรากฏในบทความนี้ ถือเป็นความรับผิดชอบของข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วมแต่เพียงฝ่ายเดียว”

ลงชื่อ.....ผู้เขียน
()

ตัวอย่างรูปแบบการจัดพิมพ์บทความ วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทความวิจัย)

1 นิ้ว/ 2.54 ซม. บทความวิจัยต้นฉบับต้องมีความยาว 8 -15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง)

ชื่อบทความภาษาไทย (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม**³

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาไทย (14 pt. ตัวธรรมดา)^{1, 2, 3}

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาอังกฤษ (14 pt. ตัวธรรมดา)^{1, 2, 3}

First Author, E-mail: (อีเมลผู้ประพันธ์ฉบับแรก)* (14 pt. ตัวธรรมดา)

Corresponding Author, E-mail: (อีเมลผู้ประพันธ์บรรณกิจ)** (14 pt. ตัวธรรมดา)

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(บทคัดย่อไม่เกิน 400 คำ).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

1 นิ้ว/
2.54 ซม. (Before 6 pt.)

1 นิ้ว/
2.54 ซม.

คำสำคัญ (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

(Before 6 pt.)

Abstract (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(Abstract ไม่เกิน 400 คำ).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

(Before 6 pt.)

Keywords (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

(Before 6 pt.)

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

วัตถุประสงค์การวิจัย (18 pt.)

1..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

2.....

3.....

1 นิ้ว/ 2.54 ซม.

ระเบียบวิธีวิจัย (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)

ผลการวิจัย (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)

อภิปรายผล (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)

องค์ความรู้จากการวิจัย (16 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)

กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)

เอกสารอ้างอิง (References) (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....
 (ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)
(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....
 (ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

เอกสารอ้างอิง**(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา****ตัวอย่าง:**

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

ผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อหนังสือ/ครั้งที่พิมพ์/สถานที่พิมพ์/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. (2548). *เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ*, พิมพ์ครั้งที่ 2.
 กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต.

(3) บทความในหนังสือ

ผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ/ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ)/ชื่อเรื่อง/เลขหน้าแรก-สุดท้ายที่ตีพิมพ์/
 สถานที่พิมพ์/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2562). ข้อถกเถียงเรื่องพระพุทธศาสนาประเทศไทยในรัฐธรรมนูญ. ใน ปริติ หงส์
 สัติน และอัมพร หมาดเต็น. *ศาสนากับความรุนแรง*, หน้า 400-459. กรุงเทพมหานคร:
 Illuminations Editions.

(4) บทความจากวารสาร

ผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ/ชื่อวารสาร/ปีที่(ฉบับที่)/เลขหน้าแรก-หน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง:

อิติวุตม์ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ: สังคหวัตถุ 4 เครื่องมือ การวางแผน
 และการติดต่อประสานงานสู่ความสำเร็จ. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 3 (1), 25-31.

(5) บทความในสารานุกรม

ผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ/ใน ชื่อสารานุกรม/เล่มที่อ้าง, หน้าเลขหน้าที่อ้าง/สถานที่พิมพ์/สำนักพิมพ์
 หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

สนิท อาจพันธ์. (2537). หม้อคอควย. ใน *สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ*, หน้า 274-275. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Sturgeon, T. (1995). Science fiction. In *The Encyclopaedia Americana* (Vol. 24, pp. 390-392). Danbury, CT: Grolier Press.

(6) หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ/ชื่อหนังสือพิมพ์/เลขหน้า.

ตัวอย่าง:

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ประชาชนเศรษฐกิจพอเพียง. *ผู้จัดการรายวัน*, น.13.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการวิจัย

ชื่อผู้เขียน./ (ปีพิมพ์)/ชื่อวิทยานิพนธ์./ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบอิสระ/ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง:

สัมฤทธิ์ ต่อสติ. (2542). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของสถานบริการสาธารณสุขเขตเมือง กรณีศึกษาศูนย์: แพทย์ชุมชนเมืองพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

(8) สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ (ปี)/ตำแหน่ง/สัมภาษณ์./วัน เดือน.

ตัวอย่าง:

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). (2558). *อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. สัมภาษณ์. 18 เมษายน.

(9) สื่อออนไลน์

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่)/ชื่อบทความ/สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี/จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง:

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (1 พฤษภาคม 2555). *การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ*. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?artide_id=1304& articlegroup_id=274

Doyle, M. W. (22 June 2004). *Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy*. Retrieved September 2, 2013, from http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/index.html

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทความวิชาการ)

1 นิ้ว/ 2.54 ซม. บทความวิชาการต้นฉบับต้องมีความยาว 8 -15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง)

ชื่อบทความภาษาไทย (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)^{1*}, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม**³

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาไทย (14 pt. ตัวธรรมดา)^{1, 2, 3}

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาอังกฤษ (14 pt. ตัวธรรมดา)^{1, 2, 3}

First Author, E-mail: (อีเมลผู้ประพันธ์ฉบับแรก)* (14 pt. ตัวธรรมดา)

Corresponding Author, E-mail: (อีเมลผู้ประพันธ์บรรณกิจ)** (14 pt. ตัวธรรมดา)

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(บทคัดย่อไม่เกิน 400 คำ).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

1 นิ้ว/
2.54 ซม.

1 นิ้ว/
2.54 ซม.

คำสำคัญ (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

Abstract (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(Abstract ไม่เกิน 400 คำ).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

Keywords (18 pt.):(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

เนื้อเรื่อง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

1 นิ้ว/ 2.54 ซม.

องค์ความรู้ใหม่ (16 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

เอกสารอ้างอิง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

เอกสารอ้างอิง

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

ตัวอย่าง:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

ผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อหนังสือ/ครั้งที่พิมพ์/สถานที่พิมพ์/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

พระมหาสุหิตย์ อาภากร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต.

(3) บทความในหนังสือ

ผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ/ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ)/ชื่อเรื่อง/เลขหน้าแรก-สุดท้ายที่ดีพิมพ์/
สถานที่พิมพ์/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2562). ข้อถกเถียงเรื่องพระพุทธศาสนาประจำชาติไทยในรัฐธรรมนูญ. ใน ปรีดี หงส์
สดัน และอัมพร หมาดเต็น. ศาสนากับความรุนแรง, หน้า 400-459. กรุงเทพมหานคร:
Illuminations Editions.

(4) บทความจากวารสาร

ผู้แต่ง./ปีพิมพ์./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่(ฉบับที่)/เลขหน้าแรก-หน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง:

จิตวุฒิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ: สังคหวัตถุ 4 เครื่องมือ การวางแผน และการติดต่อประสานงานสู่ความสำเร็จ. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 3 (1), 25-31.

(5) บทความในสารานุกรม

ผู้แต่ง./ปีพิมพ์./ชื่อบทความ./ใน ชื่อสารานุกรม./เล่มที่อ้าง, หน้าเลขหน้าที่อ้าง./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์ หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

สนิท อาจพันธ์. (2537). หม้อคอกวาย. ใน *สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ*, หน้า 274-275. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Sturgeon, T. (1995). Science fiction. In *The Encyclopaedia Americana* (Vol. 24, pp. 390-392). Danbury, CT: Grolier Press.

(6) หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./วันที่ เดือน ปีพิมพ์./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า.

ตัวอย่าง:

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ประชาชนเศรษฐกิจพอเพียง. *ผู้จัดการรายวัน*, น.13.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการวิจัย

ชื่อผู้เขียน./ปีพิมพ์./ชื่อวิทยานิพนธ์./ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบอิสระ/ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง:

สัมฤทธิ์ ต่อสดี. (2542). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของสถานบริการสาธารณสุขเขตเมือง กรณีศึกษาศูนย์: แพทย์ชุมชนเมืองพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

(8) สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ปี./ตำแหน่ง./สัมภาษณ์./วัน เดือน.

ตัวอย่าง:

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต), (2558). อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *สัมภาษณ์*. 18 เมษายน.

(9) สื่อออนไลน์

ผู้แต่ง./วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่./ชื่อบทความ./สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี./จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง:

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (1 พฤษภาคม 2555). *การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ*. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?artide_id=1304&articlegroup_id=274

Doyle, M. W. (22 June 2004). *Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy*. Retrieved September 2, 2013, from http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/index.html

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทความปริทัศน์)

1 นิ้ว/ 2.54 ซม. บทความปริทัศน์ต้นฉบับต้องมีความยาว 8 -15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง)

ชื่อบทความ (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)^{1*}, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม**³

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาไทย (14 pt. ตัวธรรมดา)^{1, 2, 3}

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาอังกฤษ (14 pt. ตัวธรรมดา)^{1, 2, 3}

First Author, E-mail: (อีเมลผู้ประพันธ์อันดับแรก)* (14 pt. ตัวธรรมดา)

Corresponding Author, E-mail: (อีเมลผู้ประพันธ์บรรณกิจ)** (14 pt. ตัวธรรมดา)

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(บทคัดย่อไม่เกิน 400 คำ).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

1 นิ้ว/

2.54 ซม.

คำสำคัญ (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

Abstract (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(Abstract ไม่เกิน 400 คำ).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

Keywords (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

เว้น 1 บรรทัด

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

เนื้อเรื่อง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

1 นิ้ว/ 2.54 ซม.

บทวิจารณ์ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

.....

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

เอกสารอ้างอิง

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

ตัวอย่าง:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)/ ชื่อหนังสือ./ ครั้งที่พิมพ์./ สถานที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

พระมหาสุทนต์ อากาศโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต.

(3) บทความในหนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)/ ชื่อบทความ./ ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ)/ ชื่อเรื่อง/ เลขหน้าแรก-สุดท้ายที่ตีพิมพ์/ สถานที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2562). ข้อถกเถียงเรื่องพระพุทธศาสนาประจำชาติไทยในรัฐธรรมนูญ. ใน ปริติ หงส์ สด้น และอัมพร หมดเด็น. *ศาสนากับความรุนแรง*, หน้า 400-459. กรุงเทพมหานคร: Illuminations Editions.

(4) บทความจากวารสาร

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)/ ชื่อบทความ./ ชื่อวารสาร./ ปีที่/ (ฉบับที่)/ เลขหน้าแรก-หน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง:

จิตติภูมิ หนึ่งมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ: สักคหวัดดู 4 เครื่องมือ การวางแผน และการติดต่อประสานงานสู่ความสำเร็จ. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 3 (1), 25-31.

(5) บทความในสารานุกรม

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)/ ชื่อบทความ./ ใน ชื่อสารานุกรม./ เล่มที่อ้าง, หน้าเลขหน้าที่อ้าง./ สถานที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

สนิท อาจพันธ์. (2537). หม้อคอควย. ใน *สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ*, หน้า 274-275. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
Sturgeon, T. (1995). Science fiction. In *The Encyclopaedia Americana* (Vol. 24, pp. 390-392). Danbury, CT: Grolier Press.

(6) หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์)/ ชื่อบทความ./ ชื่อหนังสือพิมพ์./ เลขหน้า.

ตัวอย่าง:

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *ผู้จัดการรายวัน*, น.13.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการวิจัย

ชื่อผู้เขียน./ (ปีที่พิมพ์)/ ชื่อวิทยานิพนธ์./ ระดับวิทยานิพนธ์/ สารนิพนธ์/ หรือการค้นคว้าแบบอิสระ/ ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง:

สัมพันธ์ ต่อสติ. (2542). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของสถานบริการสาธารณสุขเขตเมืองกรณีศึกษาศูนย์: แพทย์ชุมชนเมืองพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

(8) สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์/(ปี)/ตำแหน่ง/สัมภาษณ์/วัน เดือน.

ตัวอย่าง:

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต), (2558). อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
สัมภาษณ์. 18 เมษายน.

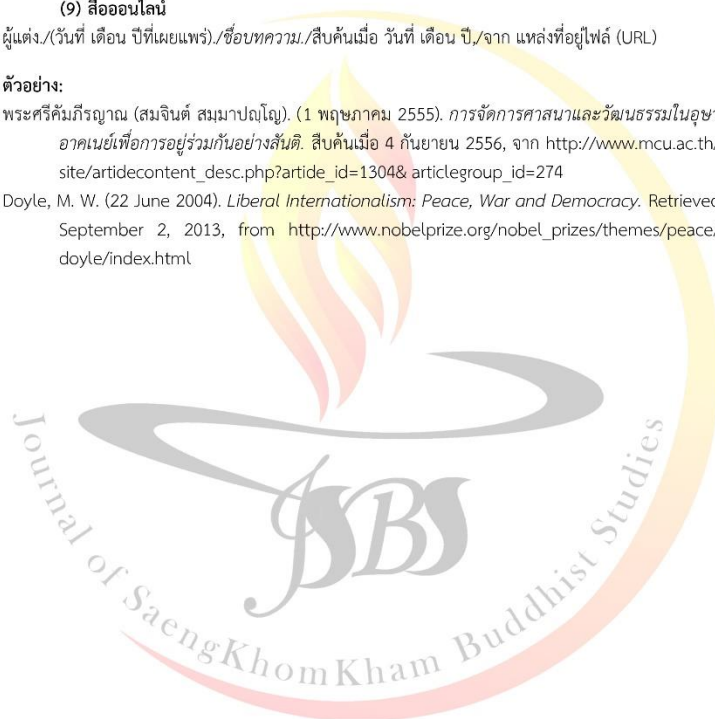
(9) สื่อออนไลน์

ผู้แต่ง/(วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่)/ชื่อบทความ/สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี/จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง:

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (1 พฤษภาคม 2555). การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artdecontent_desc.php?article_id=1304&articlegroup_id=274

Doyle, M. W. (22 June 2004). *Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy*. Retrieved September 2, 2013, from http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/index.html

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทวิจารณ์หนังสือ)

↑
1 นิ้ว/ 2.54 ซม. บทวิจารณ์หนังสือต้นฉบับต้องมีความยาว 8 - 15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง)

ชื่อเรื่อง (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)^{1*}, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม**³

ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาไทย (14 pt. ตัวธรรมดา)^{1, 2, 3}

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาอังกฤษ (14 pt. ตัวธรรมดา)^{1, 2, 3}

First Author, E-mail: (อีเมลผู้ประพันธ์อันดับแรก)* (14 pt. ตัวธรรมดา)

Corresponding Author, E-mail: (อีเมลผู้ประพันธ์บรรณกิจ)** (14 pt. ตัวธรรมดา)

เว้น 1 บรรทัด

ภาพหน้าปกหนังสือ

บทวิจารณ์หนังสือ

ผู้เขียน:

จำนวนหน้า:

ปีที่พิมพ์:

ครั้งที่พิมพ์:

สถานที่พิมพ์:

เว้น 1 บรรทัด

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)

1 นิ้ว/
2.54 ซม.

เนื้อหา (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)

1 นิ้ว/
2.54 ซม.

บทวิจารณ์ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)

↑
1 นิ้ว/ 2.54 ซม.

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

เอกสารอ้างอิง

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

ตัวอย่าง:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

ผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อหนังสือ/ครั้งที่พิมพ์/สถานที่พิมพ์/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

พระมหาสุทนต์ อากาศโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต.

(3) บทความในหนังสือ

ผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ/ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ)/ชื่อเรื่อง/เลขหน้าแรก-สุดท้ายที่ตีพิมพ์/สถานที่พิมพ์/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2562). ข้อถกเถียงเรื่องพระพุทธศาสนาประจำชาติไทยในรัฐธรรมนูญ. ใน ปรีดี หงส์ สตัน และอัมพร หมาดเต็น. ศาสนากับความรุนแรง, หน้า 400-459. กรุงเทพมหานคร: Illuminations Editions.

(4) บทความจากวารสาร

ผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ/ชื่อวารสาร/ปีที่(ฉบับที่)/เลขหน้าแรก-หน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง:

จิตวุฒิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ: สังคหวัตถุ 4 เครื่องมือ การวางแผน และการติดต่อประสานงานสู่ความสำเร็จ. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 3 (1), 25-31.

(5) บทความในสารานุกรม

ผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ./ใน ชื่อสารานุกรม./เล่มที่อ้าง, หน้าเลขหน้าที่อ้าง./สถานที่พิมพ์./สำนักพิมพ์ หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง:

สนิท อาจพันธ์. (2537). หม้อคอควย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ, หน้า 274-275. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Sturgeon, T. (1995). Science fiction. In *The Encyclopaedia Americana* (Vol. 24, pp. 390-392). Danbury, CT: Grolier Press.

(6) หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง/(วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ/ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า.

ตัวอย่าง:

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ประชาชนเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการวิจัย

ชื่อผู้เขียน./ (ปีพิมพ์)/ชื่อวิทยานิพนธ์./ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบอิสระ/ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง:

สัมฤทธิ์ ต่อสดี. (2542). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของสถานบริการสาธารณสุขเขตเมือง กรณีศึกษาศูนย์: แพทย์ชุมชนเมืองพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

(8) สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์/(ปี)/ตำแหน่ง/สัมภาษณ์./วัน เดือน.

ตัวอย่าง:

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (2558). อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์. 18 เมษายน.

(9) สื่อออนไลน์

ผู้แต่ง/(วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่)/ชื่อบทความ./สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี./จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

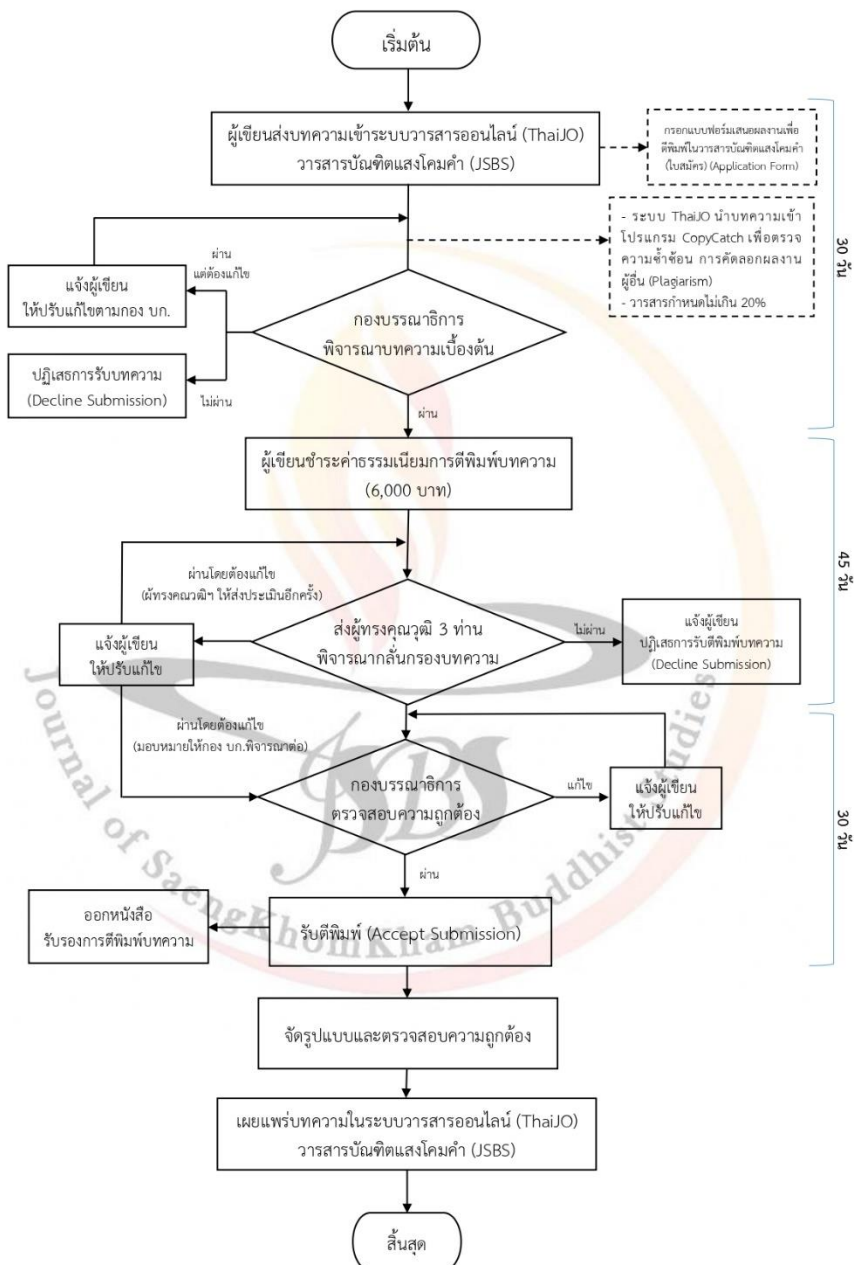
ตัวอย่าง:

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (1 พฤษภาคม 2555). *การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ*. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?artide_id=1304&articlegroup_id=274

Doyle, M. W. (22 June 2004). *Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy*. Retrieved September 2, 2013, from http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/index.html

กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
566 หมู่ 2 ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา 56000
โทรศัพท์ 0-5487-0141 E-mail: jsbsmcu@gmail.com

